مەسعوود محەمەد

کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی...؟

بۆچی بە شێتخانە دەچێ...؟

www.iqra.ahlamontada.com
منتدى إقرأ الثقافي

حەکیم کاکەوەیس

لە عەرەبییەوە کردوویەتی بە کوردی

بۆدابەزاندنی جۆرەها کتێب:سەردانی: (مُنْتَدى إِقْرَا الثَقافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدى إِقْرَا الثَقافِي)

براي دانلود كتابهای مختلف مراجعه: (منتدى اقرأ الثقافى)

www. Iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى ، عربي ، فارسي)

کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی..؟

بۆچی بە شێتخانە دەچێ؟

مەسعوود محەمەد

مەسعوود محەمەد

کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی...؟

بۆچی بە شێتخانە دەچێ؟

و: حەکیم کاکەوەیس

ناوی کتێب بە عارەبی و کوردی:
المجتمع البشري؟ لماذا يشبه مستشفى المجانين؟
کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی؟ بۆچی بە شێتخانە دەچێ؟
نووسەر: مەسعوود محەمەد
و: حەکیم کاکەوەیس
حەساری گەورە / کەرکووک / کوردستان 2009

* * *

العنوان: المجتمع البشري لماذا يشبه مستشفى المجانين؟
اسم الؤلف: مسعود محمد
من منشوارات دار ئاراس رقم: 18
تنضيد: المجمع العلمي الكردستاني
رقم الايداع في مكتبة المديرية العامة للثقافة والفنون – اربيل: 1999/309
مطبعة وزارة التربية – كردستان
الطبعة الاولى: اربيل – 1999

ئەو پرسیارە کە دەیەوێ بگاتە سەر سروشت و ڕەهەند و جەوهەری کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی، تا ئەو ئاستەی جیهانی مرۆڤە، بە مرۆڤ خۆشیەوە، کە هۆشی تیایدا دەگاتە زەحمەتترین و وردترین و مەترسیدارترین و شاراوەترین و ئاشکراترین دیاردە لە سروشتی مرۆڤ و ئەو جیهانەی سروشت کە مرۆ بە کەرەسە سەرسوڕهێنەرەکانی خۆی سەردانیان دەکا.

من کە لێرەدا دەڵێم جیهانی سروشت مەبەستم ئەو جیهانە ماتریالییەیە کە دەکەوێتە ناو جغزی هۆش و هەستی مرۆڤەوە و ئەو ئامێرە سیحریانەشی دێنە سەر کە لە ئاستی ئیعجازدان، ئەوانەش وا دەکەن بڵێین جیهانێک هەیە، دەشێ ناوی بنێین (بیندراو: شاردراوە)ی مەودای تارمایی و خەونی بە ڕاست گەڕاو Telepathy و خوێندنەوەی هزری کەسانی تر و کەرامات و بزواندنی تەن لە دوورەوە... هتد[1] هەموو ئەوانەش لە ڕوانگەتدا ڕەنگدانەوەی ڕەنگ و دەنگن کە بەڵگەی ماتریالانەی بوونیان لە خۆیاندایە بەڵام نە دەپێورێن نە دەکێشرێن نە بە سەری پەنجە درکیان پێ دەکرێ.

ڕەنگە سڕینەوەی سەرسوڕمان لە سەر ئەوەی کە گوتم کۆمەڵگە بە شێتخانە دەچێ، سوودی هەبێ. لە

سـەرەتادا، ئەو دەربڕینە بەر مەودای چاو دەکەوێ ئەوجا فکری خوێنەر تێکدەدا چونکە ئەوە قسـەیەک نییە لە حوکمی بەڵگەنەویستدا بێ. ڕەنگە کەرتکردنی ئەتۆم و سـەردانی ئاسـمانەکان بۆ بەرپەرچدانەوەم بەس بن و لە بەڵگەنەویسـتییەوە بگاتە سـەلماندنی تەواو، بەڵام نا ئەوە نییە کە دەیڵێن!

کەرتکردنی ئەتۆم و گەڕان بە ئاسمانەکاندا و هونەری تری عەقڵی ساغ و دەروونی ئارام، هەموویان بەڵگەی گردەبڕن بۆ جیاکردنەوەی عەقڵ و شێتی ناو کۆمەڵگە چونکە خاوەن داهێنان و شارەزایانی حەقیقەتی بوون کەمایەتییەکی دەگمەنن و لە ئەکسیر دەگمەنترن و پێم وانییە لە 1 / 10000 ی ئەو پێنج شـەش ملیارد بەشـەرە پتر بێ کە هەیە، بۆیە داهێنەری کارەبا کەسـێکی دیاریکراوە و بەر چاوی خەڵکی گێل و خەڵکی تری ڕووناک کردەوە و چاکەی ڕووناکایی هەرزانی لە هەموو شـەوانی تەمەنیاندا پیشـاندەون... گێلایەتی خەڵکی دەوڵەمەند و مام ناوەندیش لەوەدایە بە جۆرێ سـواری فڕۆکە دەبن وەک ئەوەی خۆیان نهێنی فڕینیـان دۆزیبێتەوە و ئەوانە تەمبەڵترین و بەرچاوتاریکترین خەلقەندەی خودان. کۆپەرنیکوس و ئیسحاق نیوتن و ئەنیشتاین و ژمارەیەکی زۆری وەک ئەوانە وەلا نێین کە بە زانـایی و لێهـاتوویی و

سـووربوونی خۆیان لە بواری زانسـت و ئەخلاق و کۆڵنەدانـدا چـاکی مەردانەیـان لێ هەڵمـاڵیوە و بە هاوکێشـەی زانسـتی نەبیندراو ئاسـمان و جێی دوورییان ئاشکرا کردووە. ئەوەی پێی دەڵێن پارادۆکس Paradox نموونەیەکی زەقە بۆ پشـوودرێژی بلیمەت و توندوتیژی ئەوانەی کەڕ و لاڵ و کوێرن و قسـەیان لە باسـەکاندا نییە. ئەوانە خۆیان گۆڕی و خۆیان ڕازاندەوە و خەڵکیـان لەنـاوبرد تـا هەر یەکەیـان لە گومڕایی عەقـڵ و وێڕدانـدا و لە بواری پڕوپووچ و وێرانکردنی وڵاتی خۆیـان و وڵاتـانی دراوسـێـدا گەیشتنە پلەی سەرکردایەتی و بۆ گەشت و گوزاریش ڕوویـان لە هەر جێیەکی جیهـان کردبێ بە خوێن و ئاگر و وێرانکاری ڕازێندراونەتەوە.

ڕێم نییە بڵێم جگە لە من کەسـی تر لە تـانوپۆی کۆمەڵایەتی مرۆڤ و خەرمـانی شـێتیی و جۆرەهـا نەفامی و تورەهات و گومڕایی و کوێرەڕێی زۆری لە ژمـاردننەهـاتووی بەرپەرچـدانەوەی بنیـاتنـان و دزێـوکـردنـی چـاکە و هەڵـگەڕانەوە لە عەقـڵ و عـاشـقبوونی شـێتی و تـاوانبـارکردنی چـاکەی نەکۆڵیوەتەوە کە بەرانبەر لایەنی ڕوون و تروسـکایی عەقڵی پێشـکەوتوو و ئامانجی چاکەخوازی بوونەتەوە و کۆمەڵگەی مرۆڤ بە ئاستی جیاجیا لایەنی تاریک و

ڕووني هۆشـــي قەبوولْ كردووه: به قەدەر دواكەوتني هۆشـيش، خاوەني هۆشـي كۆلّەوار له بەرچاوڕووني دوور دەكەوێتەوه چونكه بەرهەمهێنـــانى نەرێتى هاندانى تێدا هەيه، ئەوەتا گەلى ئەفغانستان دەستى به تێكدانى هەموو شتێ كرد كه پاشاكەيان دايمەزراندبوو بۆ هەندێ بەرژەوەندى ولّات ســـەردانى ئەوروپاشـــى دەكرد. ئەگەر يەكێ لەو زانا چاكەخوازانه بەرەنگارى باســـى دوور و درێژى(مرۆڤايەتى) بووەوه مەزەندەم له پێكگەيشـتندا لەگەلْ باسـەكەيدا به ڕاست دەرناچێ. ڕەنگه (برتراند روســـــل Russell Bertrand)ى مەزنى ســـــەردەمى خۆى، نـا بەلّكو مەزنى هەموو ســـەردەمەكان كه له ڕوانگەى مەترســـيپەكانى وزەى ئەتۆمييەوه گرنگى به مرۆڤـايەتى دا، به هەموو توانايەكيەوه دەســـــتودامێنى باوەڕهێنان دەكەوێ تا ئەوه خوايه خەلّكى دەسەلّاتدار و بەڕێوجێى سياسەت و دارايى، عەقلْ بهێننەوه ســـــەرى خۆيـان و بەر له خەلّكى تر بەزەيـيان به خۆيـاندا بێتەوه. ئەگەر دێوى ئەتۆمى له قومقومى خۆى هـاته دەرێ نه بەزەيى به مەلايەكەتـدا دێتەوه نه به عيفريـت، بەلّام نەمـديـت "روســـــل" له دەســـــتنيشـــــانكردنى كەموكورتيەكان و هەنگاوى چاكەخوازان و شەڕخوازاندا بەر ديدى خۆى فراوان كردبێ. كێبى (ئايه مرۆ پاشـــەڕۆژى هەيه؟)ى ئەوم خوێنـدەوه كه خوالێخۆشـــــبوو عەلى حەيـدەر

سـلێمـان وەریگێڕاوە، سـەرنجم دا: لە زۆربەی ڕووبەڕووبونەوەکانیدا لە سـەر ڕەوتی سـیاسـەتی نێودەوڵەتی و ئـاشـتی جیهـانی ڕۆڵی ڕۆژاوا زەق دەکـاتەوە و لە بەرانبەریشـدا هەڵوێسـتی یەکێتی سـۆڤیەت دەکاتە کاردانەوەی ڕەفتاری ڕۆژاواییەکان. لە بارەی هەڵگیرسـانی دووەم شـەڕی جیهانەوە (1939 - 1945) دەبێ ئاماژە بۆ ڕاسـتییەکی زۆر تـاڵ بکەین کە پەیوەنـدی بە نیەتپـاکی بەرەی دژە هیتلەرەوە هەیە کە لایەنی سۆڤیەت و بەرەی ڕۆژاوایە. زۆر بە کورتی، ئەوەی ڕێی بە داگیرسـاندنی فتیلەی جەنگەکە دا سـتالین بوو، چونکە ئەو لەگەڵ ئەڵمانیا لە سـەر ئەوە پێکهاتبوو پۆڵۆنیا دابەش بکەن، لە کاتێکدا ڕۆژاواییەکـان سـەربەخۆیی پۆڵۆنیـایـان گرتبووە ئەسـتۆی خۆیان و لەگەڵ ئەوەشـدا کە ئامادەیی تەواویشـیان بۆ جەنگ نەبوو و ئەڵمانیای هیتلەر لە تەوقی سـەرەوە تا بنی پێ بۆ شـەڕ ئامادە بوو، شـەڕیان ڕاگەیاند. هێڵی ماجینۆی لایەنی فەرەنسـا ڕاگەیاندنێکی ئـاشـکرا بوو بۆ لاوازی هێزەکەی لە هێرشـکردنە سـەر ئەڵمانیا، پشـتی بە هێزی ئەو هێڵە ناوبراوە بەسـت، ئەوجا دوای دابڕانی لە سـوپای فەرەنسـا و سـووڕانەوەی سوپای ئەڵمانیا بە دەوریدا، چ کەڵکی نەما. سـتالین کە دەسـتی هیتلەری والاّ کرد، دوو هەڵەی کوشـندەی کرد: یەکێکیان خەریک بوو

سۆڤیەتی پێ لەناو بچێ و دوەمیان لە نەمان دەربازی کرد. پێی وابوو جەنگێک لە نێوان ئەڵمانیا و ڕۆژاواییەکاندا دەقەومێ و دوا تنۆکە خوێنی هەردوو لایان بە خەرج دەدا. بەڵام سالێکی نەبرد ئەڵمانیا هێزەکانی فەرەنسای نەهێشت و بە تەواوەتی تێکیشکاند و زۆربەی هێزەکانی بەریتانیاش دەرباز بوون و پەڕینەوەی ئەرمادا بۆ بەریتانیا وەک موعجیزە بوو.. سالێ 1941یش بە تەواوەتی نەسووڕایەوە سوپای ئەڵمانیا بە هەموو توانا و ئارەزووی قووتدانی نێچیرێکی بەربەرینی وەک ڕووسیا، لە ڕووسیا هەڵگەڕایەوە و ئەگەر دواهەڵەی ستالین لە حیساباتدا نەبوایە لاپەڕەی سۆڤیەت دادەخرا، هەڵەکەش ئەوە بوو ئەگەر دابەشکردنی پۆڵۆنیای قەبوول نەکردایە ڕۆژاواییەکان لەگەڵ ئەڵمانەکاندا ڕێکدەکەوتن و سوپای ئەڵمانیا و فەرەنسا و بەریتانیا دەچوونە شەڕی لەناوبردنیەوە. ئەوەش زۆر لە ڕاستییەوە دوور بوو چونکە بەریتانیا بە تەنها مایەوە و زۆری نەما توانای بەرگریکردن لە دەست بدا. هیتلەریش (هێس)ی جێگری خۆی نارد تا لەگەڵ بەریتانیا ببێتە شەریک لە ناوچە ئیستعمارکراوەکاندا. بەڵام بەریتانیا لەگەڵ ئەوەشدا کە مەترسی لەناوچوونی لەسەر بوو، ئەوەی ڕەت کردەوە و ستالینیشی ئاگادار کردەوە کە ئەڵمانیا هێرشی دەکاتە

سـلێمـان وەریگێڕاوە، سـەردەشـتی دا: لە زۆربەی ڕووبکردنەوەکانیدا لە سـەر ڕووی سـیاسـەتی نێودەوڵەتی و ئـاشـتی جیهـانی ڕوڵی ڕۆژاوا زەق دەکاتەوە و لە بەرانبەریشـدا هەڵوێسـتی یەکێتی سـۆڤیەت دەکاتە کاردانەوەی ڕەفتاری ڕۆژاوایییەکان. لە بارەی هەڵگیرسـانی دووەم شـەڕی جیهانەوە (1939 - 1945) دەبێ ئاماژە بۆ ڕاسـتییەکی زۆر تـاڵ بکەین کە پەیوەنـدی بە نیەتپـاکی بەرەی دژە هیتلەرەوە هەیە کە لایەنی سۆڤیەت و بەرەی ڕۆژاوایە. زۆر بە کورتی، ئەوەی ڕێی بە داگیرسـاندنی فتیلەی جەنگەکە دا سـتالین بوو، چونکە ئەو لەگەڵ ئەڵمانیا لە سـەر ئەوە پێکهاتبوو پۆڵۆنیا دابەش بکەن، لە کاتێکدا ڕۆژاوایییەکـان سـەربەخۆیی پۆڵۆنیـایـان گرتبووە ئەسـتۆی خۆیان و لەگەڵ ئەوەشـدا کە ئامادەیی تەواویشـیان بۆ جەنگ نەبوو و ئەڵمانیای هیتلەر لە تەوقی سـەرەوە تا بنی پێ بۆ شـەڕ ئامادە بوو، شـەڕیان ڕاگەیاند. هێڵی ماجینۆی لایەنی فەرەنسـا ڕاگەیاندنێکی ئاشـکرا بوو بۆ لاوازی هێزەکەی لە هێرشـکردنە سـەر ئەڵمانیا، پشـتی بە هێزی ئەو هێڵە ناوبراوە بەسـت، ئەوجا دوای دابڕانی لە سـوپای فەرەنسا و سووڕانەوەی سوپای ئەڵمانیا بە دەوریدا، چ کەڵکی نەما. سـتالین کە دەسـتی هیتلەری والا کرد، دوو هەڵەی کوشـندەی کرد: یەکێکیان خەریک بوو

سۆڤیەتی پێ لەناو بچێ و دوەمیان لە نەمان دەربازی کرد. پێی وابوو جەنگێک لە نێوان ئەڵمانیا و ڕۆژاواییەکاندا دەقەومێ و دوا تنۆکە خوێنی هەردوو لایان بە خەرج دەدا. بەڵام سالێکی نەبرد ئەڵمانیا هێزەکانی فەرەنسای نەهێشت و بە تەواوەتی تێکیشکاند و زۆربەی هێزەکانی بەریتانیاش دەرباز بوون و پەرینەوەی ئەرمادا بۆ بەریتانیا وەک موعجیزە بوو.. سالێ 1941یش بە تەواوەتی نەسوورایەوە سوپای ئەڵمانیا بە هەموو توانا و ئارەزووی قووتدانی نێچیرێکی بەربەرینی وەک ڕووسیا، لە ڕووسیا هەڵگەڕایەوە و ئەگەر دواهەڵەی ستالین لە حیساباتدا نەبوایە لاپەڕەی سۆڤیەت دادەخرا، هەڵەکەش ئەوە بوو ئەگەر دابەشکردنی پۆڵۆنیای قەبوول نەکردایە ڕۆژاواییەکان لەگەڵ ئەڵمانەکاندا ڕێکدەکەوتن و سوپای ئەڵمانیا و فەرەنسا و بەریتانیا دەچوونە شەڕی لەناوبردنیەوە. ئەوەش زۆر لە ڕاستییەوە دوور بوو چونکە بەریتانیا بە تەنها مایەوە و زۆری نەما توانای بەرگریکردن لە دەست بدا. هیتلەریش (هێس)ی جێگری خۆی نارد تا لەگەڵ بەریتانیا ببێتە شەریک لە ناوچە ئیستعمارکراوەکاندا. بەڵام بەریتانیا لەگەڵ ئەوەشدا کە مەترسی لەناوچوونی لەسەر بوو، ئەوەی ڕەت کردەوە و ستالینیشی ئاگادار کردەوە کە ئەڵمانیا هێرشی دەکاتە

سەر و با ئاگادار بێ. بەڵام ستالین قسەکەی بە فێڵ وەرگرت تا کتوپڕ ئەوەندەی بە خۆی زانی لەشکر و فڕۆکەی ئەڵمانیا وەک بروسکە پەلاماریاندا... هەڵەکردنی لەو حیسابانەدا بووە هۆی دەربازبوونی.. بۆ دووەم جار لە هەڵسەنگاندنی بارودۆخەکە هەڵەی کرد و بە هۆی ئەو هەڵەیەوە دەرباز بوو.

ئەوەی لەو بوارەدا جێی سەرنجە ئەوەیە لایەنە ڕووسییەکان لە دوای جەنگ داستانیان بە ناوی (پیلانی گەورە لە دژی ڕووسیا) بڵاو دەکردەوە، لە کاتێکدا چ پیلانێک جگە لە پیلانی ستالین لە ئارادا نەبوو ئەوەش بە هۆی ئەو خەسڵەتەوە کە پێشتر باسم کرد و هەموو بابەتەکە پێویستی بە باسێکی دوور و درێژ هەیە و ئێرە جێگەی نییە. ڕەنگە باسکردنی هەڵوێست و سووربوونی لینین لە سەر ڕێکەوتنی ساڵی 1917 لەگەڵ ئەڵمانیادا زەرەر نەدا ئەگەرچی بەرهەڵستکاری بەهێزی شۆڕشگێڕانیش هەبوو. لە خوێندنەوەی نەخشەی هێزەکانی جەنگدا بە هەڵەدا چوو و هێزی ماددیی و مرۆیی زۆر و زەبەندەی ئەمەریکای نەخستبووە ناو حیسابی سەرکەوتن و دۆڕاندنەوە لە کاتێکدا ئەڵمانیا لە جەنگ ماندوو ببوو و زۆریشی پێ نەچوو دانی بە دۆڕاندندا نا. ئەگەر ڕووسیای کۆمۆنست بە شێوەی عەقڵانی

هەڵسـوکەوتی لەگەڵ ڕووداوەکاندا بکردبا نەک بە خەیاڵ و ئایدۆلۆژیا، دەیتوانی کێشانە و پێوانەی باوی لە دەستدا بن و بە هاوپەیمانەتی ڕۆژاوا بمێننەوە کە هەڵوێستێکی لەوە شـەریفتر دەبوو کە هاوپەیمانی ئەڵمانیا بێ و دەست لە ڕووبەرێکی زەوی هەڵگرێ کە پەنجا ملیۆن بەشـەری تێدا بوو[2]. هەندێ لەو نووسـینانەی لینینم خوێندۆتەوە کە بیانوو بۆ ئەو ڕێکەوتنە دێنێتەوە، گوایە بە ڕێبوارێک چووە ڕێگری لێ پەیدا بووبێ و داوای چەکەکەی لێ کردبێ. ئەگەر بەرگری بکردبا ژیانی دادەنا و چەکەکەشـی دەچوو، بەڵام ژیـانی هەڵبژارد تـا دوایی چەک و پـارەکەش وەرگرێتەوە.. بەڵام لە ڕاسـتیدا، بە هۆی سـوپای هاوپەیمانانەوە ئەو شـتانەی وەرگرتەوە لەگەڵ ئەو سـەرنجەشـدا کە دەرفەتێکی دەگمەن لە دەسـت دەسـەڵاتی لینین چوو، ئەوەش ئەوە بوو نەیتوانی لە دانیشـتنی سـەر مێزی هاوپەیمانان وەک شـەریکێکی سـەرکەوتوو دانیشـێ و بەهۆی ئەو پەیمانەوە کە لەگەڵ ئەڵمـان بەسـتی، هەموو ڕێیەکـانی ژیـان لە بەردەمیدا داخران، بۆیە ڕووسیا بووە شـەیتانۆکەیەک سەروەرییە شۆڕشگێڕییەکانی خۆی، لە سەر برسێتی و ڕووتی و دواکەوتوویی هەموو بوارەکـان جگە لە سـوپا، کاوێژ دەکردەوە. جێی سـەرسـوڕمان نییە ئەوەی لە شـەڕی 1914-1918ی سـەردەمی لینین

ڕووی دا، لە 1939-1945 لە سەردەمی ستالیندا دووبارە ببێتەوە کە هەردووکیان ناواقعییان تێدا بوو و مەزەندەیان تێدا بە هەڵەدا چوو و لە هەردوو بارەکەدا بە هۆی توانای دەوڵەتە ڕۆژاواییەکانەوە کە ڕووسیا بە شەیتانی سەر زەوی دەزانین و ئەگەر چارەنووس وا بوایە لە هەردوو جەنگەکەدا ئەڵمانیا ئەمەریکا و بەریتانیا و فەرەنسای تێکشکاندبا، لە هەردوو بارەکەدا چارەنووسی ڕووسیاش تەواو لە قاڵبی سۆڤیەتیدا جیاواز دەبوو و لینین و ستالینیش لە جیهانی کۆمۆنیزم و ناکۆمۆنیزمدا وەک دوو زەبەلاح بڵند نەدەبوونەوە. دەبێ ئەو سەرنجەشمان هەبێ کە ڕۆژی ستالین هەر بە جارێ ئاوا دەبوو و کەسایەتی لینین کز دەبوو و پەیکەری دەڕووخا و لینینگرادیش دەبووەوە پەترۆگرادی جاران.

ئەگەر زیاتر لە سەر بەرتراند روسل و بارودۆخی ڕووسیا بەو شێوەیە بوەستین کە وامان بە هەڵەدا دەبا چڕیی ناونیشانی ئەم کتێبە لە لایەنی شێتیی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی کەم بێتەوە، ئەوەی من دەیبینم ناوەڕۆکی هەردوو بابەتەکە لە بازنەی ناونیشانەکە دەرناچێ بەڵام بە جۆرە تایبەتمەندییەک کە ڕووبەرێکی دیار لە شێتایەتی (شارستانەتی!) دەگرێتەوە، وەک ئەو نەفامی و پڕوپووچانەی کە ملیاردەها مرۆڤی ئاسایی، سەعات

به سەعات ئەنجامیان دەدەن. بە ئەدەبێکی تەواو و ڕێزێکی زۆرەوە دەڵێم: فەیلەسووفێک لە مرۆڤە باڵاکان کە بەرتراند ڕوسولە ڕۆح و وێژدانی خۆی بۆ بەرگریکردن لە چارەنووسی مرۆڤایەتی هەڵڕشتووە، کە هەڕەشەی بۆمبای ناوکی و ئەلیکترۆنی لە سەرە، هەر بە قارەمانێکی مەزن دەچێ کە لە جێبەجێکردنی ئەرکە پیرۆزەکەی خۆیدا، خۆی لە بیر کردووە و بە بێ ئاوڕدانەوە لە هەوڵ و ماندوێتی و گوتەی ئەم و ئەو بەرەو ئامانجەکەی دەچێ بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە گوێ بە بواڕەکانی تری ملیاردەها بەشەر نادات کە سەرقاڵی شتی پڕوپووچ و بێبەها و ئەوانەن کە بە هیچ جۆرێ سوودیان نییە، بەڵکە زیانی گەورەشیان هەیە... پێنج ملیارد[*] بەشەر بە دووی جەنازەی شازادە دایانەدا دەڕۆێشتن بەڵام هیچیان ئامادە نەبوون کراسەکۆنێک بە کەسێکی نەدار ببەخشێ تا خۆی پێ داپۆشێ: شێتایەتی لە پێشبڕکێی ڕایسز و سەکۆی زۆرانبازی و جۆرەها وەرزشدا کە تۆپێن یەکێکیانە و بە ڕاستی بۆتە نەفرەتی ئەم سەردەمە... ئەندامەتی یاریزانێکی لیوەشاوە بە دەیان ملیۆن دۆلار دەکڕدرێ و یارییەکەش بۆ خۆی بە گرنگیدان و ماندووبوون و مەسرەفی دەیان ملیۆن

---

[*] دیارە مامۆستا مەبەستی پێنج ملیۆنە و لە جێی تریشدا بە پێنج ملیۆن باسی دەکا نەک پێنج ملیارد ـ وەرگێڕ

کەسی ئەم شێتخانەیە سەرکەوتن بە دەست دێنێ و شێت دەستکەوتی لەو شەقوەشاندن و ئەو قەسابخانە مرۆییە نییە کە ڕێی تێ دەچێ ڕوو بدا کە پشت بە دەست و پێ و کەلله بۆ ڕێگرتن لە تۆپەکە دەبەستێ تا نەچێتە گۆڵەکەوە، لە کاتێکدا ڕوسل لە زاناکان دەپاڕێتەوە تا بەر بە ئەتۆم بگرن و دەرکەوتنیشیان بە ئاشکرا دەبێتە مایەی گاڵتەپێکردنی ملیاردەها کەمهۆش و بێعەقڵ و نیمچەبەشەر و زۆر جاریش، سیاسەتمەداران پشتگوییان دەخەن و ئەو حکوومەتانەی توانا و هێزی وێرانکاری بەرفراوانیان هەیە لە سەر نەخشەی سیاسەتی ئەتۆمی، خۆیان دەڕۆن و ئاوڕ لە ڕوسل و ئەو خەمخۆرانەی وەک ئەو نادەنەوە کە هیوایان هەیە: دەڵێم هیوایان هەیە چونکە دڵنیام ئەوانەی دەنگیان لە نەخشەی سیاسەتی وڵاتی خۆیاندا هەبێ، بیرکردنەوەیان لەئاستی بازاڕ و پشک و ئەو بوارانەدان کە دەرگایان بۆ هەموو کەسێک والآیە و بە دەگمەن نەبێ کەسی وەک ڕوسلیان تێدا نییە گوێ لە پوختەی ڕۆشنبیری هەموو سەردەمەکان بگرێ، چونکە لە جیهانی کاروباری ئاسایی و خەڵکی ئاساییەوە دوورن و تیایاندا بێگانە و سەرسامن و پێم وا نییە ئەم کێشەیە چارەسەری هەبێ، چونکە ئاسۆی بینین و هەڵسەنگاندنی فەیلەسووفەکان بە وردترین کەرەسەی زانستی دەپێورێن و وەزیر و میر و هۆشیار

و مەست تێیناگەن و ئەگەر وەهاش دانێین تێیدەگەن، هەر بە زمانی سەرجەمی خەڵکەکەوە وابەستەن و پێداویستی ناچاریان دەکا بە دەنگی سەرجەمی خەڵکەوە بچن. ئەگەر وەهاش دانێین ئەم بۆچوونە لەگەڵ وردبینی و پەیامی ڕوسل و هاوڕێکانیدا یەک دەگرێتەوە، ئەگەر گەلی وڵاتێکی تر بە ئاڕاستەیەکی وادا چوو وەیل و تاریکەشەوی بۆ ئەو گەلە تێدا بێ کە جڵەوی شل کردووە. جیاوازی گەورە لە هەوڵی ڕوسل و هاوڕێکانیدا ئەوەیە هەوڵی مەردانە دەدەن تا کارەساتی ناوکی نەکەوێتەوە و بێلایەنی و ناوداری و شەهامەت و مرۆڤایەتی لە بەرپێگرتن و پشووداندا ڕۆڵیان نییە چونکە بڕیاردانی چارەنووسساز ئەو سیاسەتمەدارانە دەیدەن کە ژیانی ڕۆژانەیان لەگەڵ ئەو ڕەشەخەڵکەدایە کە لە "توڕەهات"ی ئەو زانایانە بێزارن کە خەیاڵ دەکەن و دەمەتەقێی بابەتگەلێک دەکەن کە ناچنە مەودای تێگەیشتنی سیاسییەکان و ئابووریناسان و گێرەشێوێن و مۆدێلچییەکانی جلوبەرگەوە...

خەڵکی وەک ڕوسل، تاقیکردنەوەیان لە سەرقاڵیەکانی خەڵک کەمە و زۆربەی ئەو سەرقاڵیانە پووچ و منداڵانەن و لەوەش کەمترن، بەڵام تامی قاوەی عارەبی دوای وەجبە خۆراکی باش دەدەن و نەفس

دەیەوێن و دوور لە بیرکردنەوەی روســـل زۆربەی کـاتەکـانی خەڵـک دەگرنەوە.. ئیتر تـا ئەو ڕۆژەی هەڵگەوتووەکانی بواری زانســت دەکەونە ناو بازنەی باســـە گرنگەکانی خەڵک و گەڕەک چ هیوایەک نییە. لێرەدا چەند دێڕێکی لاپەڕە 51ی کتێبە ناوبراوەکەی ڕوسل دەگوازمەوە کە دەڵێ:

"زۆر جێی ســـەرســـوڕمـان و پەژارەیە کە دەبینین ئەنجـامی ململانێی چەکـداری لادانە لە هەســـت و ڕەوشـــت. ئەگەر من بە ئـانقەســـت ببمە هۆکـاری شـــیرپەنجەی کەســـێک، ئیـدی دەبمە دڕنـدەیەکی تۆقێنەری شـەڕانگێز، بەڵام بە ئانقەست ببمە هۆکاری ئەو نەخۆشـــییە بۆ چەنـد هەزار کەســـێـک، بە نیشتمانپەروەرێکی پایەدار دادەنرێم".

دەبینی ڕوسـل لەو چەند ڕستەیەدا سـەرسـوڕمانی خۆی دەردەبڕێ، بەڵام پێم وایە ئەگەر ئەو کارە وەک تۆڵە ئەنجام بدا یا پێش دەســتوەشـاندنی دوژمن، بە ڕاسـتی نەک بە بیانوو، دەسـت بوەشـێنێ، هۆکار بۆ سـەرسـوڕمانەکەی نامێنێ. زۆر لەو قسـە نەسـتەقە کۆنانەی کە سەردەمیان بە سەر چووە، لە کاتی خۆیدا ناوکی تێگەیشـتن و ژیری بوونە. لە سـەر ئەوەی کە فیرعەونەکان خوشـــکی خۆیان مارە دەکرد و کچیان بوایە ئەویشـیان مارە دەکرد تا خوێنیان بە تەواوەتی

پاک بێ چ دەڵێی؟ ئەی لەبارەی ئەوەوە کە حاجی، لە پێش ئیسلامدا بە ڕووتیی دەچوونە کەعبە چ دەڵێی؟ ڕەنگە هۆکاری ئەوە، ئەوە بووبێ تا لە هەموو خڵت و خاشێکی ژیان، با گەڵا هەنجیرەکەی ئادەم و حەوایش بێ، دابڕێن ئەوجا بە دەوری ماڵی خوادا بسووڕێنەوە، چونکە ئیحرام شەڕاگرتنی نێوان ڕووتی و پۆستەییە. عائیشەی پایەدار گوتوویەتی یەکێ لە جۆرەکانی هاوسەرگیری پێش ئیسلام ئەوە بووە کابرا ژنەکەی خۆی ناردۆتە لای فەحلێکی بەشەریی بەهێز تا لێی ئاوس بێ و منداڵێکی بەهێز بخاتەوە.. بە دڵنیاییەوە ڕوسل مرۆڤێکی لێهاتووی ئاستێکی باڵا بوو و لە سەر بابەتی قورس و هەستیار و لێکدووری نووسیوە و بە هۆیانەوە تووشی سەرهێشە بووە و بەند کراوە و دوور خراوەتەوە و سزا دراوە و خەسڵەتی تایبەتی خۆی هەبووە و ئەوەندە بەسە بڵێین پێنج جاران هاوسەرگیری کرد و بە تەڵاق لە چواریان جیا بووەوە و لە تەمەنی هەشتا ساڵیدا ژنی پێنجەمی هێنا و کە ساڵی 1970 کۆچی دوایی کرد لەتەمەنی نەود و هەشت ساڵیدا بوو. نازانم ژنی پێنجەمیشی تەڵاق دا یا لە کۆتاییەکانی ژیانیدا هێشتیەوە! بێگومان هەوڵی مەردانە بۆ بەختەوەری مرۆ خۆی لە خۆیدا شەرەفێکی گەورەیە بەڵام قسەکردن لە سەر کاریگەری و بێئاکامی ئەو هەوڵە

بابەتێکی تەواو جیاوازە، چونکە ئەنجامی ئەو هەوڵەی بە خەرج دەدرێ بە ئەنجام و قەبووڵکردنی پێشنیازەکەیە نەک جوانی و بەرزیی پێشنیازەکە. بە پێی نەریتی باو تووشکردنی کەسێک بە شیرپەنجە تاوانێکی گەورەیە بەڵام لە بەرگریکردندا لە وڵات، کوشتنی هەزاران کەس بە بۆمبای ئەتۆمی یا ئاسایی دەچێتە خانەی ئەرکی نەتەوەیی و نیشتمانییەوە، ئەوەش شێوەیەکە لەناونیشانی ئەم کتێبە و ملیۆنەها نموونەشمان لەو بارەیەوە لە بەردەستدان و لە شەرعی ئیسلامدا هەندێکیان لێ هەڵدەبژێرین کە لە ناخی پێکهاتەی کۆمەڵایەتییەوە هەڵقوڵاون، وەک هێنانی دوو ژن و سێ ژن و چوار ژن و ئەوەندەی بۆتان دەلوێ و لە بەهەشتیشدا حوری بێ ژمارە، بەڵام ژن لە هەردوو دنیادا هەر مێردەکەی خۆی هەیە. داگیرکردنی وڵاتی بێئیمانان، ئەوەندەی بۆیان دەلوێ، لە سەر موسوڵمان ئەرکە. لە باسە مێژوویییەکاندا هاتووە کە ئەبو لوئلوئە لە تۆڵەی داگیرکردنی نەهاوەند دووەم خەلیفەی کوشت، ئەوەش بە تەواوەتی بەشەر و ئاژەڵ و هەموو ئەوانەی گرتۆتەوە. کە لایەنگر دەبن. ئەگەر روسل ململانێی چەکی شەیتانی دەکرد، هەڵبژاردەیەک لە زانای موسوڵمانانیش لە هەندێ ڕۆژگاری سەردەمی عەباسییەکاندا ئاژاوەی "داهێنانی قورئان"یان دروست کرد و نازانین چەند

زانا بە هۆی باوەڕی گردەبڕیانەوە بەرەی کە قورئان کۆنە و خەلق نەکراوە، کوژران

ئەم ئاوڕدانەوە سەرپێیە (بێ قوڵبوونەوە چونکە قوڵبوونەوەی پێویست نیە لە لایەن زانا و فەیلەسووفەکانەوە بە لای کێشەکانی سەردەمەوە کە یەکەمیان ترسی ئەتومییە، هەروەها هەڵوێستی لینین و ستالین لە هەردوو جەنگەکەدا، خوێندنەوەی ڕەفتاری خەڵکانێک بوو کە پشکی باشییان لە ڕۆشنبیری جیهانیدا بووە (ڕوسل و هاوڕێکانی) و لە سیاسەتیشدا لە بەرزترین پلەدا (لینین و ستالین) دیتمان فەیلەسووفەکان لەگەڵ ئەوەشدا ویژدانیان ئاسوودەیە زۆر لە لۆژیکی سەردەم و حوکمی واقیعەوە دوورن... لینین و ستالینیشمان دی (زۆر لە سیاسەتمەدارانی تری ئەو سەدەیەش) هەڵبژاردنی گونجاوتریان پەسەند کرد. ئەگەرچی هەڵوێستی ڕوسل و هاوڕێکانی لە خراپترین باردا بێزەڕەر بوو - بە پێی باوەڕی من - ڕەفتاری لینین پڕ بوو لە ئارەزووی تایبەتی کە ناودەرکردنی لێ دەچروسکایەوە لە کاتێکدا بە تەنیشتیەوە لە کوژانەوەدابوو و زۆربەی کاتیش نەدەما. هەر ڕا و هەڵوێست و ڕەخنەیەک لە سنووری ئاسۆی بەردەمیدا نەبێ بە تایبەتی لەو گۆڕەپانەدا کە ئەو ئەسپی چینایەتی و داڕشتن و

دیموکراتی تێدا تاو دەدا، هەموو قایلنەبوونێکی خەباتگێڕێک یا بیرمەندێک یا سیاسەتمەدارێک بە بۆچوونی ئەو، کفرێکی تەواو و لەڕێلادانی یەکجارەکی و خیانەتێک بوو دەمەتەقێی هەڵنەدەگرت. ئەوجا دوای تێکچوونی تەندروستی ئەو و درەوشانەوەی ئەستێرەی ستالین کە ئارەزووی دەستبەسەرداگرتنی تەواوی ڕووسیای سۆڤیەتی و ئاڕاستەکردنی خەباتی چینایەتی شۆڕشگێڕی دنیا و سەرکەوتنی یەکجارەکی بە سەر ڕەبولعالەمیندا لە کەللەی دابوو، ئاگادارنەبوونەوە لە هەڵەکانی خۆی دادی نەدا. ئەوجا دوای مردنیشی بە چەندین ساڵ پەرستنی بەردەوام بوو و پیرۆزییەکەی بۆ ئەرک بۆ تێگەیاندنی دەیان ملیۆن کۆمۆنست تا ئەو ڕۆژەی لە گۆڕیان دەرهێنا و بە زۆر هەڵەی گەورە تاوانبار کرا. ئەو دیمەنەی لە تۆیژی سەرەوەی زانیاری و سیاسەت خستمانە ڕوو وێنەیەکی ئیرۆستوکراتی بڵندی ئەو شێتخانەیەیە کە لە سەرەتای ئەم کتێبەدا بڵاومان کردەوە و ئەوەندەشی بەسە کە پشتی بە حیساب و مەزەندەی وا بەستووە لە ناهەمواریدا دەگاتە پێچەوانەی ئامانج یا ئەنجامێکی تر...

تیۆری و خەیاڵکرد و ڕاو بۆچوون کە تا ئەمڕۆمان بابەتی سەرقاڵی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی و خودی

مرۆڤ بوونە لەو بوارەدا کە ببێتە بیانوو بۆ پێشنیازی ئەوەی لەم کتێبەدا ناوی "شـــێتخانە"ی لێ بندرێ، لە هەمـوو ئەوانەی لەو بـوارەدا خـوێنـدووەتەوە و بیستووەتە یەکێکیان ئەنجامی نەپێکاوە و بایی پێویست لێشـــی نێزیک نەبۆتەوە: کە من ئەو قســـە گەورەیە دەکەم، لەبەر گەورەیی زانست و ناوداری نییە چونکە فەیلەسووفەکان خوا خێریان بنووسێ، لە خوێندنەوەی مێژوو و کۆمەڵایەتی، کە هەردووکیـان یەکێکن و لە خودی مرۆڤ کەوتوونەتەوە، بە چاوی خێلەوە مێژوو ئاڕاســـتە دەکەن و پێویســـتی ئەوە بۆ ڕەخنەگرانیان ناهێڵن بۆ بەرپەرچدانەوەیان زانســـتی کۆن و نوێ بە ســـەر بکەنەوە. ئەم قســـەیەش لە بارەی باوەڕ و فەلســـەفەوەیە نەک زانســـتی موختەبەری تایبەت بە تاقیکاری و ســـەپاندن کە هەڵەکردن بە ســـەر خۆیدا دەشکێتەوە..

هەموو فەلسـەفە و بیر و ڕایەک کە بە بێ تاقیکاری لە هۆشی مرۆڤ دەکەوێتەوە، بە یەکێ لەم چوار شێوەیە دەردەکەوێ: 1- ڕاستی ڕەها 2- تێکەڵەیەک لە ڕاست و هەڵە 3- هەڵەی زۆر و ڕاستی کەم 4- هەڵەی کەم و ڕاســتی زۆر 5. ســەرجەم هەڵە. ئەگەر بۆچوونێک تێکەڵێک بێ لە هەڵە و ڕاست، ڕێی تێ دەچێ لە لایەن خەڵکەوە بە یەک هەڵوێســـت یا زیاتر پێشـــوازی لێ

بکرێ: 1- قەبوولکردنی هەندێ لە هەڵەکانی و هەندێ لە ڕاستەکانی. 2- ڕەتکردنەوەی لایەنە ڕاستەکانی. 3- قەبوولکردنی هەڵەکانی. 4- قەبوولکردنی ڕاستەکانی. 5- ڕەتکردنەوەی هەڵەکانی. 6- قەبوولکردنی هەڵەکانی و ڕاستەکانی. 7- ڕەتکردنەوەی ڕاست و هەڵەی. ڕەشەخەڵکەکەش لەو بوارەدا بە ڕێیەکدا دەڕۆن کە - زۆربەی کات - مامۆستایەکی ماستاوچی ڕێگەی بۆ خۆش کردون و هەندێ جار وای لێ دێ پێشڕەوێک کە ئاماژەی بۆ دەکرێ سووک و چرووک دەکرێ و تا ئەو ئاستە دادەبەزێ ببێتە گەمەی منداڵان و خرفکردنی شێتەکان، وەک ئەوەی خالید بەگداشی سکرتێری حیزبی کۆمۆنستی سووریا لە دوای مردنی ستالین و لە گۆڕدەرهێنانیدا پێی کرد، کە گوتی: "ئەوە بۆ مارکسیزم دەوڵەمەند بوونە" منیش هەر ئەوەم پێ کرا بڵێم: ئەگەر ئابڕووبردن دەوڵەمەندبوونی مارکسیزم بێ ئیفلاسکردن چۆنە؟ ئەگەر بەگداش ڕێی هەبێ گەوهەری ئاوها پەرت بکا پیاوی ئاینیش ڕێی هەیە بە کوفردا هەڵبڵێ و بیکاتە هۆکاری بەهێزبوونی باوەڕ لە ڕۆژی قەیامەتدا!!

تۆ بڵێی ئەو شێتخانەیەی کە باسمان کرد شێتی مەزنیش لەخۆ بگرێ؟

بۆ ئەوەی قسەکانم بۆ ئەوە نەگێڕنەوە کە دوژمنایەتی ماتریالیزم دەکەم، دەڵێم: "لە بواری ئاینیشدا خەڵک هەن بە هەموو توانای جەستەیی و هێزی عەقڵ و تەڕوبڕی زمان، دەیانەوێ بیسەلمێنن کە گەشتی ئاسمانەکان درۆیە. بۆ سەرەتای سەردەمی وەرگێڕان، لە سەردەمی عەباسییەکاندا بگەڕێوە دەبینی زاناکان فەتوای کوفریان بۆ هەموو زانست و قسەی نەستەق و لۆژیکێک، کە لە یۆنانییەوە وەرگێڕدرانە سەر زمانی عارەبی دەرکرد و تەنانەت ئەندازیاریش خرایە ئەو بوارەوە بەڵام خۆشبەختانە خەلیفەکان کەهنووت نەبوون و بە لایانەوە ئاسان بوو چاو لە زانست و هونەر بپۆشن مادام بە سەر شەراب و ئەوین و خۆشگوزەرانیدا کەوتبوون.

ئیبن خەلدوون دەڵێ: کەمترین زانستمان پێ گەیشتووە چونکە عومەری کوڕی خەتابی گەورەمان فەرمانی بە فەوتاندنی زانستەکانی فارس دا... با ئاوڕ لە عیلمانی بدەینەوە، لە بیرەوەرییەکانی ئاغاخانی هندا خوێندمەوە کە گەورەترین زانای فیزایای ئینگلیز لەسەرەتای هەوڵی فڕیندا ڕایگەیاند: ئەوەی بڵێ تەنێکی لە هەوا قورستر بێ دەفڕێ شێت و گێلە. کۆمەڵێ لەوانەی لایەنگری ئەرستۆ بوون بۆ ئەو قسەیەی کە دەڵێ تەن چەند قورس بێ خێراتر بەرەو زەوی

دادەکشـــێ، هەندێ کەس ئەوەیان پەت کردەوە و لەســـەر بورجی پیتزای لارەوە دوو تەنی جیاوازیان هەوادا و پێکەوە گەیشتنە زەوی. بەڵام دەرویشەکانی ئەرستۆ لە سەر هەڵەی خۆیان سوور بوون..

کەهنووتەکانی ئەوروپای ســـەدەکانی ناوەڕاســـت زانایەکی فەلەکییان ســـووتاند چونکە ســـوور بوو لە ســـەر ئەوەی کە زەوی بە دەوری خـــۆردا دەسووڕێتەوە. گالیلۆ ڕاکێشرایە دادگای کەنیسە و بۆ پاراستنی ژیانی خۆی، ناچار بوو سووڕانەوەی زەوی پەت بکاتەوە.

ئەو نموونانە زاناکان لە نەزانەکان پتر لەخۆ دەگرن چونکە نەزانی ســـاکـار شـــتێ دەڵێتەوە کە لە مامۆســـتاکانی بیســـتوون و ڕێی تێ دەچێ بە دوای هەڵەیەکی تر بکەوێ و قســـەی ســـەروەرێکی تری زمانشـــیرینتر دووپات بکاتەوە. بەڵام یەکەم پێشـــڕەو مـاوەیەکی زیـاتر بە دوای هەڵە دەکەوێ، ئەوەش لە بەر دوو هۆ: یەکەمیان قووڵیی ڕەگی بـاوەڕەکەی لە چاو قوتابیەکانیەوە. دووم خەمخواردنە لە لەدەستدانی دەرویشـەکانی بێ ئەوەی بتوانێ بە ئاسـانی لە پێسـتە کۆنەکەی دەرچێ و بـچێتە پێســـتێکی تـازەوە. مامۆســـتایان خەڵکانێکن ئاماژەیان بۆ دەکرێ بۆیە گۆڕینی باوەڕ و هەڵوێست کات و ماندووبوونی دەوێ

و بۆ کەسێک دەبێ تاقیکردنەوەی لەو بوارەدا هەبێ. هەر بۆ نموونە دەڵێم کەسێکی وەکو فەهد چاوەڕوانی ئەوەی لێ نەدەکرا بەرەو لیبراڵییەت لابدا و سەید قوتبیش هی ئەوە بوو ژیانی خۆی لە پێناوی پەیامەکەیدا بەخت بکا.

لە بواری لێکدانەوەی سەیری ئایندا شتی زۆر بێ لزوومی لە هۆشەوە دوورم خوێندۆتەوە، موفەسیر دەڵێ گوتنی بوونی شفا لە دەرماندا شیرکە، چونکە خوا خۆی شفا لە دەرماندا خەلق دەکا. لەو ڕۆژانەی دواییدا لە یەکێ لە کتێبەکانی مامۆستا عەباس مەحمود ئەلعەقاددا خوێندمەوە (ئەمە قسەی 1998/6/17مە) نابێ بڵێی ئاگر خۆی لە خۆیدا سووتێنەرە بەڵکو ویستی خوا هێزی سووتاندن بە ئاگر دەدا. ئەگەر خۆ بە دەستی ئەو جۆرە قسەیەوە بدەین خورافەتێک پەیدا دەبێ ئاین بۆ کەسی عاقڵ ڕاست دەرناچێ، چونکە خوای جیهانان دەبێتە خولقینەری هەموو ئیرادەکان کە زۆربەشیان خراپە و زاڵم و شەرمهێنەرن و کەرامەت دەڕووشێنن.. ئەو فاسقەی حەز لە زینا دەکا شەهوەتی بە ویستی خۆی نابزوێ بەڵکو بە ئیرادەی خوا دەبزوێ و جگە لەوە، بە ئیرادەی خۆی بەرەو فەسادی ناچێ بەڵکو بە ئیرادەی خوای جیهانان هەنگاو بەرەو جێی بەڵایدراو

دەنێ و توانـای زینـای نـابێ ئەگەر خوای جیهـانـان جێیەکی دیاریکراوی جەســـتەی ئامادە نەکا... تەنانەت ئافرەتی لەشـفرۆشـیش بە ویسـتی خۆی دەرفەت نادا پیاو دەســـتی پێ بگا.. بە کورتییەکەی، هەموو کارێک بە چـاک و بە خراپەوە ئـافەریـدەی دەســـتی خوایە. ئەوەی لە خەیاڵی ئەوانە دەرچووە کە ئەو جۆرە قسانە دەکەن، ئەوەیە کۆمپیوتەر و ئامێرە جادوویییەکان کە تێگەیشـــتنی مرۆڤ بە دەســـتیانەوە داماوە، لە کاتی دیـاریکراوی خۆیـانـدا دەســـتبەکـار نـابن ئەگەر خوا نەیانخاتە کار، وەک ئەوەی خوا حەرەســـی بریگری ئـاگـادارکردنەوەی ئەو ئـامێرانە بێ. ئەم ئەنجـامگیرییە بەوەمـان دەگەیەنێ کە ئـامێری لەکارکەوتوو تـا چـاک نەکرێ نـاکەوێتەوە کـار. بزانە ئیرادەی خوا چوند بە ئیرادەی وەســـتـاکانەوە پەیوەســـتە. ئەگەر ئامێری تەلەفۆن پەکی بکەوێ ئیرادەی خوا بەخۆ نـاکەوێ تـا مرۆڤێکی ئاســـایی کە پێی دەگوترێ وەســـتـا نەیەت و چاکی نەکاتەوە: ئەوجا ئیرادەی خوا بەخۆ دەکەوێ تا ئیرادەی کرێکارەکە ببزوێنێ، ئەدی ئەگەر ئەو وەســـتـا مەلـعـوونە یـــاخـی بـوو چـی بـکـەیـن؟ لەو بـیـرۆکە ســـاکارانەوە بەوە دەگەین کە مرۆ بەر لە دۆزینەوەی بزاوتنی زەوی دەبوو باوەڕیان وابێ کە هەموو ڕۆژێ خۆرهەڵاتن و ئـاوابوونی بە فەرمـانی تـایبەتی و ڕاســتەوخۆی خوا دەبێ و تیشـکهاویشـتنی بەیانیانی

ئەرکێکە و دەبێ جێبەجێی بکا.. مەسەلەی مانگیش لە گەورەبوون و چواردە شەوی و بچووکبوونەوەیدا وەک مەسەلەی خۆرە لە کاتێکدا مانگ هەموو مانگێک ماوەی نیو مانگی قەمەری لە یەکێ لە جەمسەرەکانی زەوی دەباتە سەر و خۆریش نیوەی سااڵ لە جەمسەری باکوور و نیوەکەی تر لە جەمسەری باشوور کوێستان و گەرمیان دەکا و لە جێیەکانی تر هەموو بیستوچوار سەعاتی شەو و ڕۆژ جارێ هەڵدێ و ئاوا دەبێ. دەبێ ئەو کەسەی بەر لە دۆزینەوەی ئەو ڕاستیانە و بڵاوبوونەوەیان چی لێ چاوەڕوان کرابێ ئەگەر پێی گوترابێ جەناب خۆرەکەت شەش مانگە لە جەمسەری باکووری زەوی خۆی شاردۆتەوە و دوایی بە پێچەوانەوە دەبێ؟

هەڵوێستەی درێژم لەگەڵ عەقاددا هەیە. ئەو لە زانیاری و قوواڵبوونەوە و بڕینی بەربەستدا مەزنە و لە کۆتاییەکانی ژیانیدا نێوانی لەگەڵ کاروباری سەلەفییەتدا خۆش بوو، بەاڵم لە پشتی ئەو شوورە قایم و تۆکمەیەوە کە لە داڕشتنی بەپێزی درەوشەدار پێک هاتبوو کە لە وێنەی دەگمەنە، نا لە کۆن و نوێدا لە دەگمەنیش دەگمەنترە، لە کتێبەکەیدا "ئیبلیس" هەندێ ڕستەی لە سەرەتاوە گوتووە، لەمەزنی و بەهاداری و گردەبڕیدا بە دڵم بوون و خۆی تیایاندا

زۆر لەو جیهانە زیاتر باوەڕی بە خۆی هەیە کە بەڵگەنەویستەکان دەڵێتەوە و دەستبەرداری بەڵگە دەبێ و قسەکەی وا دەست پێ کردووە ئەگەر مرۆڤ بەخۆی شەیتان بخولقێنێ و لەودا نەفرەت لە خراپەکاری و بەدایەتی بکا، بە حیکمەتیکی گەش دەگا. ماوەی دەوروبەری دە ساڵ ئەو بیرۆکەیەم لەگەڵدا ژیا، دوایی کتوپڕ گەورەیی ڕاستییەکم لێ روون بووەوە کە لە هێزی دەربڕینی عەقاد پەنهان بوو، ئەوەش ئەوە بوو ئەگەر شەیتان وەک داستانێک داهێندرابێ، لە یەک چاوترووکاندا یا لە ماوەی نەفەسێکدا هەموو ئاینە ئاسمانییەکان هەرەس دێنن و تەنانەت دەبنە گەورەترین درۆ لە مێژووی مرۆڤی شارستان و ناشارستاندا و ڕۆژوو و نوێژ و حەج و زەکات و غەزا و دەریای کتێب لە بەرزڕاگرتنی خوای جیهانان بە بەرزڕاگرتنی فەرمانی نەهیکردن، دەبنە ناڕەوایی و ڕێبزری. ئەنجامیش ئەوە دەبێ خوانەناسێک کە پەیکەرێک لە بەرد یا لە دار دادەتاشێ و لەو ڕێیەوە داهێنەری کەون دەپەرستێ (لە خوا نێزیکمان دەکاتەوە) لە ساختەکار و شەعبەدەباز شایستەترە بچێتە بەهەشتەوە. دوو سەد ساڵ جەنگی خاچ لە نێوان ئەو هێرشبەرانەدا کە دەیانویست شەعبەدەبازان بهارێن لەگەڵ ئەوانەدا کە بەرگرییان لەو کەلەپوورە دەکرد کە بۆ پێغەمبەر گوازرابۆوە...

وای بۆ ئەوانەی تێنووی قومێ ئـاوی کەوســـەر و ناسکیی حوورییەکان بوون.

نێزیکەی شـــەســـت ســـاڵ بەر لە ئێســـتا و لە یەکەم خوێندنەوەمدا بۆ کتێبی "سەلەف" کە هی فەیلەسوفێکی کەموێنەی هـاوشـــێوەکـانی خۆیەتی ئەویش ئیمـامی غەزالی، زانا و فەیلەســـووفی ئیســـلامە، وام بینی بۆ ڕەتـدانەوەی هەنـدێ بـۆچـوون کە دەدرێـنە پـاڵ ســەردەمی پێغەمبەر (د.خ) و لاوازییان زۆر ئاشـکرایە و لەگەڵ زەینی زانـایەکی زەریـائـاســـادا نـایەنەوە، شـــەرمێکی زیـادەڕۆیـانەی هەیە.. ئەوەی بەر چـاوم کەوت و بەلامەوە جێی ســەرسـوڕمان بوو شـتێ بوو لە کتێبی مەزەبێکی ئیســـلامیـدا خوێنـدمەوە، دەڵێ: ئەســـتێرەیەک لە ئاســـمانەوە بەربووەوە و عەباســـی مـامی پێغەمبەر ئـاواتەخواز بوو لە مـاڵەکەی ئەودا بکەوێتەوە، بەڵام مـاڵەکەی عەلـی (ڕ.خ) هەڵبـژارد. کـتـێبەکەش لە ڕۆژگـاری ئـێمەدا چـاپ کـراوە و هەموومان دەزانین ئەسـتێرە وەسـتاوەکان، هەموویان بە ملیۆنەهـا جـار یـا بە لای کەمەوە هەزاران جـار لە زەوی گەورەترن دەنـا نەدەبینـدران. ئیـدی بیری لێ بکەوە ئەو قســـــە بێ ســـــەروبەرانە چ کاریگەرییەکی دەروونییان لە ســـــەر خەڵکی هەبووە و ئەگەر هەموو تەمەنت بۆ ئەوە ببەیتە ســـەر یەکێ لەوانە بێنیتە ســـەر

ڕێ که باوەڕیان پێی هەیە، هەر بەو ئەنجامە دەگەیت ئەو خەفەت بخوا کە تۆ بە ڕێی نـابەجێ و هەڵەدا ڕۆیشتویت.

ئەوانە نموونەی هەڵبژێردراو نین لە نـاو بێبنەمـایـانی نەخۆشـــخانە دەروونییەکەدا. ســاڵی 1935 لە یەکەم ســـەردانمـدا بۆ بەغـدا گەورەترین زانـای ئـاینی کەرکووکم دیـت لەکـازمیەوە بۆ بەغـدا ســـواری (ئەلکـاری) ببوو و لەو گونـاحە گەورەیە بێزار بوو گوایە ئەگەر ناچاری نەبێ حەرامە.

ئەگەر من بم یـا خوێنەرێکی شـــارەزای فکر بێ یـا یەکێکی دوودڵ لە نێوان قوتـابخـانە فکرییەکـانـدا، بە کەڵکی ئەوە نـایێ لە ســـەر خوێندنەوەی ئەم کتێبە بەردەوام بێ ئەگەر ئەم خاڵانە ڕەچاو نەکا:

1- ســیاســـەت و ئابووری وەک پێوانەی ڕاســـت و ناڕاست لە باسەکەدا لە بیری خۆی بەرێتەوە.

2- باوەڕی خۆی بداتە پاڵ بوون بە گشـــتی تا بە پێوەری خۆی بۆچوونەکانم نەپێوێ و ئەگەر نەیتوانی بێ لایەن بێ و بۆچوونی خۆی بە ســەریدا زاڵ بێ، با شـــێوەی جیاوازییەکان و هەر ڕایەکی تر کە دیەوێ، ڕابگەیەنێ.

3- ئەگەر زۆربەی تەمەنی خۆی لە سەرهێشەی وردبوونەوە لەبەشەر لە ناو سەرجەمی بووندا سەرف نەکردبێ، کوتانی ئەم دەرگایە بە کەڵکی نایێ.

4- ئارەزووە تایبەتییەکانی خۆی لە کێشانەکردنی بیردا لە هۆش و ناخی خۆی بسڕێتەوە چونکە نەفس فەرمان دەردەکا...

نامەوێ تەمێی زیاتر بکەم.. ئەوەشی دەخەمە سەر کە زۆر کەس لەوانەی ڕووبەڕووی بۆچوونەکانی من بوونەتەوە، بە تایبەتی ئەوانەی ئەنجامیان بە ڕاست گەڕاوە، خۆ زل دەنوێنن ئەگەرچی لە ویژدانیاندا چەسپاوە کە من بە چاوی ورد و ویژدانی پاکەوە دەڕوانم... لەعنەتی هەموو کەون لەوانە بێ کە بۆ مەبەستێک درۆیان دەکەن یا خۆیان لە هەق گێل دەکەن.

ئەگەرچی بۆ ململانێی ئەو جۆرانە چالاک و تونـدم بەڵام بۆ ناڕەزایی لە هەندێ تۆڕە فکرییەکان - سیاسیش دەچێتە ناو تەمومژەکانی قسە تۆپکڵاوییەکانیەوە، ئەگەر داڕشتنەکەم ڕاست بێ - خۆ ناگرم. لە جیهانێکدا بە تونـدوتیژی و گڕگرتوویی وتوندڕەوی ڕۆژ بێتەوە، باوەڕ ناکەم خەڵک لە بیریان بێ چۆن نان دەخۆن و چۆن لەبەر دەکەن و چۆن

پێدەکەنن و بە دڵنیاییەوە لا بە لای چێشتلێنان و گسکدان و خەمە مرۆییەکان ناکەنەوە بەڵام بە هونەرمەندی و شاعیرێتی پڕن تا ئەوەی تاکەتاکەیان دەگاتە ئاستی ئیعجاز، جا لەگەڵ منداا ئەم قسانەی سارتەر بخوێنەوەکە دەڵێ: "پەرژینەکە بزاوتنێکی گەورەی سەوز بوو و دەتگوت شەپۆلێکی زەریایە و لە چرکەساتی بڵاوبوونەوەیدا بەستوویەتی"... ئەوەندەم زانی لە دوای قەسابخانەکەی مەیدانی سوور، یا نازانم ناوی چییە، دەبینم ڕۆژنامەی حیزبی کۆمۆنستی چینی لە پەکین دەفڕۆشێ.. بێگومان خۆتەرخانکردن ئامانجێکی پیرۆزە و تەنانەت گرنگیشە و لایەنی گرنگی قارەمانێتییە، ئەوەتا پیاوێکی وەک جەلالەددینی ڕۆمی لە یەکێ لە شیعرەکانیدا ڕوو لە شەمسی تەبرێزی دەکا و شتێکی لەم بابەتە دەڵێ: هێشوە تریێیەکم لە باخچەکەت کردەوە و بە جوببە و عەمامەکەم نرخیم دا.. جەلالەددین زانایەکی گەورە بوو بەڵام کە چاوی بە شەمس کەوت بارودۆخی گۆڕا و کۆڵان بە کۆڵان و شوێن بە شوێن دەسووڕایەوە، ئەوجا بە دەیان هەزار بەیتی ئاگراوی (مەسنەوی) نووسی و لە هەموو جیهانی ئیسلامیدا بووە نایابترین قەسیدەی وێژدانی. دیوانێکی بچووکیشی هەیە هەمووی ڕووی لە شەمسە و سەرجەمی سووتان و هەڵقرچانی جگەرە. یەکێ لە قەسیدەکانی ئەو دیوانە

به تەرنیمەیەکی سۆفیانەی وا کۆتایی دێ، کە جگە لە یاهو، واتاکەی دیار نییە، ئەوەش "تەنەنناها یاهو"ە و مەبەستیش لە یاهو خوایە. سەمەرەی بەیتێکیم لە بیرە کە بە فارسی دەڵێ:

کە سر از پای ندانم تنناها یاهو

واتا، چی دی ســـەر و پێ لێک جیا ناکەمەوە تەنەنناها یاهو. یەکێ لە بەیتەکانی تری ئاوهایە:

تەنەنتەن تەنەنتەن تەنەنتەن یاهو
تەنەنتەن تەنەنتەن تنناها یاهـــو

لە ڕۆمی دەگەین و ناهەقی نییە، چونکە ئەو پیاوێکی ئاینییە و تووشـــی ســـۆفییەکی کاریگەر هاتووە و ســـۆفیانە عاشـــقی بووە و ڕکێفی لێ وەرگرتووە و چ دژبەر لە نێوان ئەو دوو حـــاڵەتەدا نییە و هەڵچوون لەو ڕووداوەدا نەبووە. بەڵام ســـارتەر لەوەی ئەنجامی داوە بیانووی نییە مەگەر ئامانجی خۆســـــەپاندنی لە بـــواری ڕۆژنـــامەفـــرۆشـــــیـــدا بـــووبـــێ، ئەوەش بە دەســـــتبەردان لە پێوەری ڕەفتـــاری بـــاو ئەگەرچی ئەوەش هەڵوێســـتەیەکی پێ دەوێ چونکە مەســـــەلەکە دەبێتە جۆرە نواندنێکی شـــــانۆیی. ئەدی ئەو هەموو خوێنەی لە مەیدانی پەکین ڕژا بۆ کوێ چوو و ئەوانە

خۆدەرخستنێکی بچووکی سارتەرانەیان بۆ خۆیان و خەڵک دەیانویست. ئەوە دەڵێم و دەزانم جەماوەری مەیدانی پەکین ئەگەر دەسەڵاتیان لە دەست بوایە هەر وەکو کۆمۆنستەکانیان دەکرد و ئەگەرچی تێکەڵەیەک بوون لە خەڵکی بێپێناسەی ڕووبن، ئەوەش لەبەر ئەوەی لۆژیکی ڕاپەڕینی جەماوەری لە بارودۆخی وادا دەسەڵاتی تازەی پێدەوێ تا یاخیگەرێتی جێگیر بکا، ئیدی بەڵگەنەویستە کە دڕترین و تونددترین کەسانی ڕاپەڕینەکە دەبنە سەرکردەی نوێ... ئەوەش بەڵگەنەویستە کە ئەوانیش هەر ئەوەیان دەکرد کە ماو تسی تۆنگ دوای ماوەیەک لە وەرگرتنی دەسەڵاتی پارتی کۆمۆنستی چین ئەنجامی دا و لە سەرەتادا وەک سەردەمی عومەری کوڕی عەبدولعەزیز دەستی پێ کرد. قسە لەم بارەیەوە درێژە دەکێشێ و ڕەنگە دواتر تووشی ئەو بابەتە قسانە ببینەوە بەڵام بە ئەرکی خۆمی دەزانم لە چەند ڕستەیەکی کورتدا ستایشی سارتەر و جەماعەتەکەی بکەم و خاڵ لە سەر هەندێ پیت دانیم تا مەوداکە فراوانتر بێ و خەڵکی بەرچاڕوونی تریش، کە خاوەنی دیدی تایبەتی خۆیانن بۆ چارەسەری کێشەکان، لەخۆ بگرێ و چارەسەریش لە ویستی زاتی دوور نەبوو و چاوەڕوانیش نەدەکرا تەرازووی ژیان بەرەو چاکتر بگۆڕێ: بە دڵنیایی و سوورببوونەوە دەڵێم لادانی

دەستەیەکی فکری یا هونەری یا سیاسی یا هەر شتێکی تر لە تەرازوو و شێواز و یاساگەلێک کە پێویستی خەڵک بە گشتی دابین دەکەن و بەرەو کەشوهەوایەکی قەبوولکراوی بێترس و ئازادی ڕەفتارکردن دەڕۆن، بە بێ هیچ گومانێک بەرەو ئامانجێکی بەرهەمهێنیانی چاک ناچێ. لە ڕاستیدا هونەری بەڕێوەبردنی ژیان و بە دەستهێنانی جۆرە هەبوون و ئاسوودەییەک، هەرگیز لە ڕێی ڕتووشی قسە و هێڵکاری هونەری تەشکیلی و جوانکاری شانۆ و سینەماوە ناکرێ، بەڵکو نەبووە ئابووری و بازاڕ بە فەلسەفە ملیان بابدرێت و بەرەو ئەو خەیاڵە جوانکاریە ببرێن کە هاوتەریبی ئاواتە بەرزەکان بێ لە تێرکردنی برسی و داپۆشینی ڕووت و گردکردنەوەی کەرامەتی خەڵکی و تەنانەت جیاوازییەکی گەورە لە نێوان دروشمی بەرزکراوەی شۆڕشەکان و بەڵێنە بەدیهاتووەکان (یا بەدینەهاتووەکان)دا دەبینی لەگەڵ واقعی ئەو هەوڵەی بەبێ پەلامردان و هیتاف و خۆپیشاندان بەدی هاتووە، هەموو شۆڕشەکان بە بێ جیاوازی، بە گوێرەی پەیام و بەڵێنە تێروتەسەلە شیرینەکانیان شکستیان هێناوە ئەگەرچی لە کاتی پەلاماردانی دەسەڵاتدا بڵێنایە دوای سەرکەوتن بە ئاسانی ئەو بەڵێنانە دێنە دی. ئامانج لای خاوەن تێۆری ڕێی نییە جێبەجێ نەکرێ. بۆ شیکردنەوەی

ئەوەش زۆر بە کورتی دەڵێم دوو هۆی زۆر گرنگ وا دەکەن شـــۆڕشـــگێڕ بەڵێنەکانی خۆی نەگەیەنێتە جێ، یەکەمیان ئەوەیە لە هەموو ســـەرزەمیندا شـــۆڕشـــگێڕ کەلیشـــەی زاراوەی شـــیرین و نەرم کاوێژ دەکاتەوە و وا دەزانێ کەلیشـــە و واقیع یەک شـــتن و بە تەواوەتی لە دابینکردنی خۆراک و پۆشـــاک و کونجی حەوانەوە بێ ئاگایە... لە هاوکێشـــەیەکی هەرە ئاســـاندا، ئارەزوو جێی ئیمکـــانیەتی بۆ پڕ دەکـــاتەوە. خەڵکی حەز لە تێروتەســـەلی دەکەن و شـــۆڕشـــگێڕان دەســـت بە ســـەر ســـەرچاوەی تێروتەســـەلیدا دەگرن و شـــۆڕش دەبێتە پارێزەری دەســـــتکەوتەکان. هۆکاری دووەم ئەوەیە بیناســـــازی خۆی لە خۆیدا زۆر زەحمەتە و ئەگەر وا دانێین شـــــۆڕشـــــگێڕ ئەو نەزانە نییە کە لە هۆکاری یەکەمدا باسمان کرد و ئەگەر وا دابنێین بە سەر چەند پرۆژەیەکـــدا دابەش دەبێ نەک هەموو پرۆژەکـــانی نیشتمان، دەستی لەوە کورتترە و لەوە بێ دەسەڵاتترە یەک پرۆژە جێبەجێ بکا و نەگونجان و بەخیلی و فێڵ بۆ وەرگرتنی دەســـــەڵات و تێکشـــــاندنی نەیاران و ئارەزوومەندانی ســـەرۆکایەتی لێ دەگەڕێین. ســـاکاری جەماوەریشی بخەرە سەر کە لە مەیدان و شەقامەکاندا دروشـــــمی ناڕوون و ئاڵۆز و مەحاڵ بەرز دەکەنەوە بەڵام دروشـــــمەکـــان مـــادام داوای قـــارەمـــانێتی و تێکشـــکاندن و ڕووخاندنی زاڵم دەکەن، لە بەر گوێ و

تام شیرینن.. ئەوجا دوای بەسەرچوونی کێشەکان و جوینەوەی وشەکان، خۆشی و شادی شەوان گم دەبن و لایەنێکی خۆشگوزەرانی گرنگ کە لە پێش شۆڕشدا هەبوو، نامێنێ و بە دوعا و نزای شۆڕشگێڕانەش ناگەڕێتەوە و گەنم و ڕۆن و شەکر و قوماشی فوستان و هەنگوین بەرهەمی ڕەنجدان و ماندووبوونن و ناو و ناوەڕۆکیان هەیە و ناگەنە ئەو قوڕگانەی شەو و ڕۆژهاوار دەکەن: مردن و وێرانی و سەرشۆڕی بۆ تێرخۆرە خائینەکان و ژیانی سەروەری بۆ هەژاری نەدار (بە عەنتەرییان هەژارتر بوون و هازارانیان بوونە ئاردی دەستاڕی شۆڕش و شەڕی چینایەتی...) و بە جۆرە زیرەکییەک واقیعە ناڵەبارەکە بۆ عەنتەرە شۆڕشگێڕەکان ڕوون دەبێتەوە و پیاو هەق بڵێ بۆ قووتدانی ماڵی کۆمەڵکراوی تێرخۆرەکان دەکەونە خۆ و چاویان تا ئەو جێیە بڕ ناکا کە ئەوەی ئەو بۆرژوا مەلعوونانە کۆیان کردۆتەوە کۆتایی دێ (بۆرژوا نامەلعوونەکان کە خۆیان بە دۆستی جوتیاران و کرێکاران دەزانن ڕیزپەڕن). کورتەی قسە:

1- هەموو شۆڕشەکان، بە بێ جیاوازی، سڕینەوەی ئەو واقیعە لەهەناویاندایە کە بە شێوەیەکی سروشتی هاتووە و دەیانەوێ تۆوێک لە جێیدا شین بکەن کە لە

بەهەشتەوە هێناویانە.. ئەوەش خۆی لە خۆیدا مەحاڵی کۆمەڵایەتییە.

2- شۆڕشگێڕەکان بە شێوەیەکی گشتی توندڕەون و بەرەو تووندترین و ڕیشاڵیترین بۆچوون ڕادەکێشرێن و سەرنەکەوتن و شکست دوو خەمن لەو خەمانەی کە پشتیان دەشکێنن.

3- دروشمی (کرێکارانی جیهان یەک بگرن) یەکێ بوو لە هەنگاوە سیاسییە هەرە دوورەکان لە عەقڵەوە کە خۆشباوەڕییەکی تێدابوو کە لە واقیعدا نییە. ئەگەر ئەو دروشمە بەرتەسکیش بکرێتەوە بۆ (کرێکارانی ئەوروپا و ئەمەریکا یەکگرن) دیسان ئەوەندە ناواقعییە بەشی سەرنەکەوتنی بکا. یەکگرتنی کرێکارانی گەلە جیاوازەکان کە هەندێکیان ڕقیان لەهەندێکیانە و دەیانچەوسێننەوە و بە مرۆڤێکیشیان نازانن شایستەی ئازادی بێ، چەند سەیرە و ئەگەر موعجیزەش بقەومێ (کە ناقەومێ) کرێکاران بوونە برا، نازانن چۆن لەسنووورە دەوڵەتییەکان بپەڕنەوە و بە چ زمانێک یەکتر بدوێنن و هەڵوێستی ئەو حکوومەتانەی کە هەن بەرانبەر داواکاری حکوومەتی کرێکارانە،کە بە تەواوەتی ڕۆژنامەیان پێ ناخوێندرێتەوە چ دەبێ (ئەوە ساڵی 1848 بوو) و لە داڕشتنی یاسا بە تەواوەتی بێئاگا بوون و زۆربەیان نەخوێندەوار بوون.

ئیدی چۆن دەبنە وەزیر و مامۆستای زانکۆ و شارەزای فەلەک و ئەندازیاری بەربەستی ئاو و ڕێگاوبان و خەبیری بێتەل و سەرۆکئەرکانی سوپا؟ لە پاشەڕۆژیشدا دەبنە زانای ئەتۆم و گەشتیاری ئاسمانەکان! ئەرێ بۆچوونەکانیان وێران نین؟ بە داخەوە بۆ بەفیڕۆدانی هەوڵەکانیان! دەبێ عاقڵانە دانی پێدا بنرێ کە دابەشکردنێکی نادادپەروەرانەی ڕزق هەیە و پێویستە بە ژیری چارەسەر بکرێ.. دەبێ دان بەوەشدا بنرێ کە خەڵک مافی هەڵبژاردنی یاسایی و سروشتی و کۆمەڵایەتی ئەو ڕێیە بێ فێڵ و گزییەیان هەیە کەپێیان وایە سەروەت و سامانیان پێ زیاد دەکا. لە ڕاستیدا، ئەو پێشکەوتنەی کە لە واقیعدا هەیە و لەناوەڕۆکیدا و بۆ بەرژەوەندی دەستەیەک زەرەر بە ڕەشەخەڵکەکە ناگەیەنێ، لە زۆر وڵاتی پێشکەوتوودا بە ناچاری (باج)ی داهاتیان لە سەر خەڵک دووقات زیاد کردووە تا وای لێ هاتووە زۆر لە مووچەخۆرانی بانک و حیسابات کۆمپانیاکان دەست لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی هەڵگرن و ببنە بەڕێوەبەر تا لە چنگی باج ڕزگار بن کە بە پێی داهاتی تایبەتی بەڕێوەبەری گشتی زیاد بووە... هەروەها لە ڕاستیدا مسۆگەرکردنی ژیانێ کرێکار و خاوەن داهاتی نزم لە وڵاتە پێشکەوتووەکاندا کە ئازادی ڕەخنە و خۆپیشاندان و دەربڕینی ناڕەزایی هەیە، بە یاسای

تونـدوتیژ پـاریزراوه و کریکـاری ئەو ولاتـانەی کە کۆمۆنیزم بەڕێوەیان دەبا، مافی نییە داوای شتێک بکا یا لە شتێک تووڕە بێ یا ناڕەزایی لە شتێک دەربڕێ، چونکە وەک کەرپووچێکی دیوارێک، بە بەشێکی کیانی دەوڵەت دانراوە، بەڵگە بۆ ئەوەش بەسە کە قسەیەکم لە ڕۆژنامەیەکی ڕووسی سەردەمی گلاسنوس خوێندەوە کە هی گەورەترین سەری سستەمی یاسایی سۆڤیەتی بوو: دادگا لە ولاتی ئێمەدا نییە چونکە حیزبی شیوعی هەموو شتێکە و قازی فەرمانی لە جێیەکەوە بۆ دێ کە وەزارەتی داد نییە.. ئەوە یەکێکە لەو وردە سووکایەتییانەی کە بە مرۆڤ ومافەکانی و مرۆڤایەتییەکەی دەکرێ، ئەوەش بەسە کاتێ سەرەکوەزیرانی سوید بەر لە چەند ساڵێک کوژرا، کوردێک دەستگیر کرا چونکە لە ئاخاوتنێکی تەلەفۆنیدا وای پیشان دابوو کە ئەو کوشتوویەتی.. دوای چەند مانگێک ئازاد کرا و دەڵێ هەرگیز ژیانی تێروتەسەلی وەک ئەو ژیانەی بەندیخانەی بەخۆیەوە نەدیوە. لە کۆشکێکدا ژیاوە و لەگەڵ بەرپرسانی بەندیخانەدا چۆتە سینەما و هەر ڕۆژێ ویستبێتی چۆتە خلیسکانەی سەر بەفر.. کاتێ ئازادیشیان کرد، سەدان هەزار دۆلاریان بۆ پرکردنەوەی زەرەر پێ دا. کاتێ ئەوەم خوێندەوە گوتم: ئەو شێتانە! بۆچی یەک دوو ساڵێک بەندم ناکەن تا دوایی بەو پارەیەی لە

بری بەندکردنم دەمدەنێ لە بەغدا خانوویەک بکڕم. کوردێک حەوت ساڵ لە ڕووسیا ژیا، لەو قەتارە بە هەڵەدا چوو کە دەبوو سواری بێ، چووە ناو سنووری سویدەوە. شەوێک لە بەندیخانە هێشتیانەوە. ئەو شەوە خۆشترین شەوی هەموو ژیانی بوو، بەو حەوت ساڵەی سۆڤیەتیشەوە بە پێی قسەی خۆی کە باوەڕ پاڵپشتی دەکا..

دەزانین و هەر دەشبێ بزانین کە خەڵک کۆمەڵە بلیمەتێک یا مەلایەکەت نین تا ڕەفتاریان لە ژیانی ڕۆژانە و لە دەمی لێقەومان و نەبوونیی (کەمیی بەرهەم)دا لە وردیی هەڵەنەکردندا وەک کۆمپیوتەر بن و ڕێمان نییە بە هۆی هەڵەگەلێکەوە لۆمەیان بکەین کە چار نییە و دەکرێ یا هەڵەکردن لەکارێکی ئاڵۆزدا یا خۆلادانێکی پەراوێز لە ڕاستگۆیی بەرەو دروستکردنێ کە زەرەری نەبێ یا حەزی خۆدەرخستن یا پێشکەوتن کە لە سروشتیدا چێندراون. بە کورتییەکەی ئەمە دەڵێم: کە لە هەڵە و زەلەل و نووچدانی خۆمان دەبوورین، دەبێ لە خەڵکی تریش ببوورین و ئەگەر کەسێکم دیت یا تۆ دیتت لەکونی کلیلەوە دەڕوانێتە کچێکی جوان سەرزەنشتی مەکە و منیش نایکەم، ئەگەر وەک ئەوت کردبێ و وەک ئەوم کردبێ. شاعیرێکی عارەب دەڵێ:

نەهی لە کارێک مەکە کە خۆت ئەنجامی دەدەی
ئەوە بکەی، ئابڕووچوونیکی گەورەیە

پێویستە بزانین پەیوەستبوون بە خەسڵەتی بەرزەوە کە بەربەستە لە بەردەم ئارەزووی نەفسدا، لە زەحمەتە هەرە زەحمەتەکانە، ئەگەر مرۆ بتوانێ بە بێ سزا ئەو ئارەزووە بە دەست بێنێ.. هەموو ئەوانە و شتی تری تۆمارکراوی ڕێنمایی و قسەی نەستەقی زانایان و فەلسەفەی فەیلەسووفان و خۆپارێزی پیاوچاکان لە ناوەڕۆکی ژیاندا، ئەگەر دڵ درکیان پێ بکا بێ گومان سوودیان هەیە و ئەگەر پشتگوێش بخرێن بە هەدەر دەچن... حیکمەتێک کە بە هۆی بێئاگایی یا نەفامی یا شتی (ماددی یا مەعنەوی) لەو بابەتانە بە فیڕۆ دەڕوا، لەگەڵ دەستەڵاتدارێکدا کە بە بیانووی پارێزگاریکردن لە ئەدەب و بەرژەوەندی خۆی، بۆچوونی خۆی دەسەپێنێ، جیاوازییەکی وای هەیە دەستی لێ بەرنادرێ و لە بیر ناکرێ و پشتگوێش ناخرێ. بەربەست نییە ڕەچاو بکرێ ئەگەر یاسایەک دیاری نەکا کە کۆمەڵگا قەبوڵی بووبێ یا لە پیرۆزیدا لە ئاستی ئایندا نەبێ، بۆ نموونە نابێ کەسێک بە ڕووتی بە بازاڕەکاندا بسووڕێتەوە یا میزی خواردنەوە لە شەقامی شارێکی موسوڵماندا ڕێک بخا.. من کە بۆ بەرینکردنی گۆشەنیگا بەرانبەر

شتی جیاواز بە هەوەسی خۆم باسی ئەو وردەکاریانە دەکەم، بە تەواوەتی درک بەوەش دەکەم گەورەترین کارەسات کە تووشی کۆمەڵگا دەبێ ئەوەیە زۆرداران بە هەوەســـی خۆیان هەڵیســـوڕێنن و هەوەســـیش ســـنووری نییە و چەوســـانەوە و دەمداخســـتن و لەناوبردن و دەســـتبەســـەرداگرتنی خەڵک، بە پێی هەوەســـی خۆیان زیاد دەکەن. ڕەنگە خوێندبێتمانەوە شـــەوی زاوایەتی لە ســـەردەمە کۆنەکاندا بەشـــی ســـەردکردەی خەڵکەکە بووە و بە لامەوە دوور نییە لەم سەردەمەی ئێمەشدا شتی وەها لە بن پەردەوە یا بە بێ پەردە هەبێ بە تـایبەتی لە کـاتی شـــەڕی وەحشیگەرانەی دواکەوتووان و سەرکەوتنی لایەک بە ســـەر لایەکی تردا، چونکە ژنی دیلی جەنـگ دەبنە مووڵکی ئەوەی بە دەستیان دێنێ و پیاوە دۆڕاوەکانیش وەک کەلوپەل و ئاژەڵ دەبنە مووڵکی سەرکەوتوو...

سـەرجەمی ئەو وێنە شـێواوانەی شـێتخانەکە و وێنەی تری وەک ئەوانە و لەوانەش بەدتر لە تێگەیشـــتنەوە نێزیکن ئەگەر عەقڵ دووچاری کەمایەتی یا تێکچوون نەبووبێ. ئەوانە هی ئەوەن جۆرە دڵدانەوەیەک هەڵگرن چونکە کۆمەڵگەش تێکەڵێکە لە هەزار ڕەگەز و هەزار دین و هەزار ئـاوات و هەزار تێگەیشـــتن و هەزار ڕەوشـــت و هەزار زمان و هەزار نەریت و بەها، کە

هەندێکیان ئەوەندە لە یەکتر دوور دەکەونەوە نێوانیان ناپێوریێ و هی ئەوەن جۆرەها بارودۆخ و بەها و پیرۆزی و نەفرەت و پلەی تێگەیشتنی وا بخەنەوە کە بیر بۆیان نەچێ و بگاتە ئەوەی تیایدا هەبێ شێلم تێکەڵی خەڵووزی بەرد بکا و بیخوا یا لووتی بووکێ بۆ جوانکردنی ببڕێ یا حوشتر لە کلکەوە سەربڕێ یا دەست لە بەر باران پان بکاتەوە تا مەلایەکەت لەگەڵ دڵۆپە باراندا بکەوێتە ناو لەپیەوە.. خۆ ئەگەر ئەو نموونانە لە ڕووی ئیمکانەوە خەیاڵکرد بن هەڵگیرسانی فیتنەی نێوان هندۆس و موسوڵمان بە هۆی سەربڕینی مانگاوە لە هەموو جەژنێکی قوربانداا کارەساتی خوێناوییە و ڕاستییەکە هەموو ساڵێک دەقەومێ.. جیاوازی مەزهەب لەنێوان ئێرلەندای باکوور و ئێرلرندای باشوور کارەساتێکە هەتا ئەمڕۆمان کاریگەری خۆی هەیە لەگەڵ جیاوازی لە پلەی شارستانەتی نێوان ئێرلەندا و هند... شانازی عارەبایەتی بە جەنگی بەردەوە کە لە فەلەستینی داگیرکراو دەکرێ بە پێی پێوانەی لۆژیک ئایەتێکی ئاوەژووە چونکە مەحاڵە لە هیچ وڵاتێکی عارەبیدا شتی ئاوها بە بێ خوێنڕشتن و وێرانکاری ئەنجام بدرێ ئەگەرچی هۆکاری شەڕی بەرد بۆ منداڵی عارەب لە شارە عارەبییەکاندا زۆرە.. ئەو نموونانە و نموونەی تری وەک ئەوانە (لەوانە شەڕی نێوان حیزبە

کوردییەکان لە کوردستانی عیراقدا) و هی تری وەک ئەوانە کە نقومی توڕەهات و ساکاری و عەقڵ لە دەستچوونن زۆر جار ڕوو دەدەن و هۆکاری ڕووداندنیشیان لە کۆمەڵگەی دواکەوتوودا کە ئێستاش بۆ مانگگیران تەپڵ لێ دەدەن و (نەهەنگ مانگمان بدەوە) دەڵێن، لە زیاد زیاترن. بۆ بەرپابوونی ئاژاوە ئەوەندە بەسە دەستەیەکی گرژ چالاک بکەیت و ئالای خۆیان بەرز بکەنەوە و شیر و تیر هەڵگێشن و پەنا بەخوا ناهەقی تێکبشکێنن. ڕەنگە بیانوو لای ئەوانە ببینین کە باوەڕیان بە هێزی ناسروشتی هەیە و تەماحی زیاد لە لای بەتوانا ببینین و کەم هەستی لە لای زەلیلکراو لە ڕۆژی لەدایکبوونیەوە ببینین ئەوجا بەرز بینەوە و بڵێین ڕەنگە یەکێ لە لایەنەکانی جەنگێکی تۆندوتیژ مافی خۆی بێ بەرگری لە خۆی بکا و ڕەشەخەڵکەکەش بە هەمان شێوە، بەڵام... بەڵێ، سەد جاران بەڵام، بەڵکو هەزار جاران بەڵام سارتەر لە شانازیکردن بە فرۆشتنی ڕۆژنامەی پیاوکوژە چینییەکان لێبورده نییە بەڵام لە ڕووی چییەوە؟ بە هەقی شەرەفی مرۆڤایەتی نازانم لە کوێوە ئەو هەنگاوە تاوانکارییە ناهەمواڕەی نا! گەورەترین شەرەف کە بەدەستی هێنا ئەوە بوو بەرەو قەشمەریجارپی چوو چونکە دابەزینی نرخی لایەنێکی گرنگی بەرزییەکەی لابرد کە پێی بە هەڵەدا چوو و

لەوەش کەمتر بوو وەک ساختەکار و تەنافبازی لێ بێ چونکە دیمەنەکەی دڵخۆشکەر نەبوو!!

ئەگەر هەموو توێژەکانی کۆمەڵگە بۆ دابینکردنی ئاسایش و ئاسوودەیی و گۆڕان بەرەو بەرزایی ڕێگای ئاسایی تاقیکراوە بگرنە بەر، لایەنەکان بە پێی بەرژەوەندی گشتی بەرەو پێش دەچن بەڵام وەبیری بێنەوە ئەوەی چەند سەدەیەک لەمەپێش پێی دەگوترا (ڕێگای ئاوریشم)ی نێوان ڕۆژهەڵاتی ئاسیا و ڕۆژاوای ئەورووپا. بە دڵنیاییەوە خەڵک هەبوون نەفرەتیان لە و ڕێییە و چەوساندنەوە دەکرد چونکە ئەوانەی ئاڵووێری بازرگانییان دەکرد دووی قازانج کەوتبوون، کەوابێ تاوانکار و خوێنمژ بوون و ئەو نەغمەیە هەتا ئێستا ماوە و دەمێنێ. بەڵام حەقیقەت ئەوەیە ئەگەر ئەوە نەبوایە کە پێی دەگوترێ گەڕان بە دووی قازانجدا یا بنیاتنانی بەرژەوەندی - وەک دروستیکردنی خانوو، ڕەنجدەریش نەیدەتوانی لوقمەی خێزانەکەی دابین بکا و دروستبوونی شار نەدەبوو و شارستانەتی پێشنەدەکەوت و مرۆڤی پێش مێژوو هەر لە ئەشکەوتدا دەمایەوە یا لە ناوچە گەرمەکاندا لە سەر دار دەنوست و ئەوەش لە عورفی ئەوانەدا کە ڕقیان لەدادۆشین دەبێ مرۆڤی شەریف و

پـاکن و بیر له داهێنـانی تیغێـک نـاکەنەوە نینۆکی خۆیانی پێ بکەن.

ئەو توێژاڵانەی کە بە دەم باســـکردنەوە ناویان هات ئەو حیزب و کۆمەڵە و شتانەی تری کۆمەڵایەتی لەخۆ دەگرن کە بۆ مەبەســتێکی دیاریکراو پێکهێندراون. لەم بوارەدا ڕێ بە خۆم دەدەم لە بارەی حیزبی کۆمەڵگە دواکەوتووەکانەوە بڵێم لە بۆشـــاییەوە و لە ســـەر بنەمای لاســـاییکردنەوەی کۆمەڵگە پێشـــکەوتووەکان دروســـت بوونە چونکە، بۆ نموونە لە عیراقدا، هیچ حتزبێک زەروورەت دروســـتی نەکردووە. هەر ئەوە بەســـە بیهێنیتە بەر چاوی خۆت هیتلەر چۆن بووە پەرســـتراوی جەماوەر! ئەو خەڵکەی کە نەیاندەزانی ناوی خۆیان بنووســـن لە بەر ســـێ هۆ شـــەیدای نـازییەکـان بوون، یەکەمیـان ئەوە بوو ئـاگـایـان لە بەرژەوەنـدی و لەنـاوچوون نەبوو لە هەرای دووەم جەنگی جیهـانیـدا. دوای ئەوە ســـەرســـامبوونی خوێنـدەواران و نیمچەخوێنـدەواران بوو، چونکە ڕۆشنبیری بە شێوەیەکی مەیلەو گشتی بە کەسایەتی هیتلەر و ســـەرکەوتنی ســـوپاکەیەوە بەند بوو. دوای ئەوە ڕۆڵی ئەو قینە دێ کە لە ئینگلیز هەبوو ئەگەرچی دەسەڵاتی ئەوان بە گوێرەی دەوڵەتە ئیستعماریییەکانی تر تونـدوتیژی کەمتریش بوو و بۆ بەڵگەش ئەوە

بەسە کە شاژنی بەریتانیا لە دوای سەربەخۆیی هندا سەردانی کرد و بە گەرمی و خۆشەویستییەکی وەهای ڕاستەقینەوە پێشوازی لێ کردا، کە سەرکردەکانی کرملن لە سەردانی دوای ئەودا بۆ هند نە ئەوەندەیان بۆ کرا، نە بەشێکی ئەوە. کاتێکیش ئەڵمانیا هەرەسی هێنا و ڕووسیای سۆڤیەتی هاتە مەیدانەوە، سەرجەمی لایەنگرانی نازییەکان بەرەو لای کۆمۆنستەکان بایاندایەوە و وەچەی تازەش کە گوێیان لە دروشمی ئومەمیەتی شیرین بوو، بە دوایاندا چوون. سەیرترین دیاردەی سەرەتای بیستەکانی سەدەی بیست ئەوە بوو جەماعەتێک لە کۆیە - شوێنی لەدایکبوونم - پەیدا بوون ناوی بەلشەڤیکیان لە خۆیان نا. من ئەو دەمە منداڵێکی چوار ساڵان بووم و هەستم بە بوونیان نەدەکرد، دوایی وەک دەڵێن، وەک بەفرەکەی پار توانەوە. کۆمۆنیزم لە دوای دووەم جەنگی جیهانی پەرەی سەند و چۆن پێشتر نازییەت گۆڕەپانەکەی داگیر کردبوو، ئەوانیش ئاوها داگیریان کرد و واقعی کۆمەڵایەتی و ئابووری و ڕۆشنبیری و تەنانەت سیاسیش چ دەخلیان بە سەرەوە نەبوو چونکە جیهانەکەمان ئەوسا و ئێستاش سیمای دواکەوتنی پێوەیە و لە ڕووی شارستانییەوە خاوە و مەرجەکانی ئابوری بۆرژوازی تێدا نین کە لە هونەر و ڕۆشنبیری و پیشەسازیی دەکەونەوە.

نەتەوەی کورد تا چەند دە سـالێک پێش ئێستا سـەرافێکی نەبوو و لە هەموو مێژوودا یەک بانکی نەبوو و لە هەموو کوردستانی عیراقدا دوو سێ خانوو هەبوون کە دەکرا بە نەختێ لێبوردنەوە ناوی قێللایان لێ بنێی.

قسەیەکی خەتەرناک لە سەر هەموو ئەو بزووتنەوە و شۆڕشانە دەکەم کە لە دوای ڕۆیشتنی تورک و هاتنی ئینگلیزەوە لە عیراقدا ڕوویان داوە: هەموو ئەو ڕۆحانەی لە دەست چوون و هەموو ئەو مالآنەی تالآن کران و ئەو بینایانەی ڕووخێندران و ئەو ئارامییەی بووە گەرداو و ئەو ئاسایشەی بووە ئاگر و پروشک و پشکۆ، بە فیڕۆ چوون و هەڵگەڕانەوە و بوونە غەزەب. "هەر کاتێ نەتەوەیەک هاتبێ نەفرەتی لە نەتەوەی دەستەخوشکی خۆی کردووە" و ئەو گرژی و ئاڵۆزی و ڕاپەڕینانەی شەقام و کۆڵانان، تیایاندا نەبوو نوسخەی دەسەلآتێکی ئیفلیجیش بێ و شەقامەکان پاک بکاتەوە و حەوشەکان بسڕێ، چونکە هەڵچوونی توند و نەزانانە توانایەکی عەقڵانەی وای نەبوو بەرنامەیەک، هەر بەرنامەیەکی لێ بکەوێتەوە مەڕ و بزن لە بەر ڕۆشناییەکەی بچنە لەوەڕگا. واز لە دەرهێنانی نەوت و ڕاکێشانی سکەی ئاسن و دروستکردنی فڕۆکەخانە و کردنەوەی زانکۆ دێنم

چونکه ئەوانە خەمی خەڵکی ترن کە لایەنی بەرانبەر گرژیی و ئاڵۆزین و بە عادەت، لەبەر ئەوەی هیتاف لێنادەن و خۆپیشاندان ناکە، بەڵکو خەریکی بیناسازین، بە خائین و خۆفرۆش ناویان دەبرێ. ئێوەش و ئێمەش بینیمان ئایەتوڵڵا خومەینی چی کرد و ئەوانەی چنگیان لە چارەنووس گیر کردووە چییان کرد. سەیری گاڵتەجاڕی ڕێکەوت بکە کە هند و پاکستان بە داردەستی سەر بە ئەتۆم گەمە لەگەڵ یەکتردا دەکەن و خەڵکیش لە برساندا و بە ڕووتوقووتی و نەخۆشی لە هەردوو وڵاتەکەدا دەمردن، خوا بۆ ئەوە هیدایەتیان بدا لە ئینگلیز بپاڕێنەوە بۆ دەسەڵاتی پێشوو لە هندی کۆن بە (بەنگلادیش)یشەوە بگەڕێنەوە و خوا باوەڕداران لە کارەساتی ناکۆکی بپارێزێ: چەند ساڵێکە دەڵێم ئەگەر بتوانم دەوڵەتێکی کوردی دامەزرێنم تەندەرێکی بەڕێوەبردنی ڕادەگەیەنم تا یەکێ لە کۆمپانیاکانی سکەندەناڤیا بەڕێوەی ببا، چونکە ئەوان بە سێیەکی نرخیش بە باشترین شێوە حکوومەت بەڕێوە دەبەن... لە ڕووی ڕازیبوونیشەوە بە واقیع، گوتوومە ئەگەر بتوانم حکوومەت دامەزرێنم لە سەر عەموود دایدەمەزرێنم تا لە گێرەشێوێنەکانی سەر زەوییەوە دوور بێ. خوا کار و مەبەستی بە خەڵکی خۆی هەیە.

بەڵێ و هەزار بەڵێ، عیراق تڵپاتەی تەڕی لە شۆڕشەکانی و ڕێپێوانەکانی و هیتافەکانی و خۆپیشاندانەکانی لەسەرەتای دامەزراندنی دەوڵەتەکەیەوە دوای ڕۆیشتنی تورک هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ دەست نەکەوت و لە ئاسۆی نێزیکیشدا چ نیشانەی دەربازبوون دیار نییە. دەزانم و تۆش دەزانی ئەم قسانەم لە لای ئەوانەی کە مێژوو بە گوێرەی ئەندازیاری دەپێون و بەرز و نەوی دەکەنەوە لە سەر تا بۆر ڕەت دەکرێتەوە، چۆن دەگوترێ ڕاپەڕینی (1948) بزووتنەوەیەکی شێتانەی حیساب بۆنەکراو بوو و خوێندکارانێک پێی هەستان هیچیان لە سیاسەت و کۆمەڵایەتی و چاکە و خراپە نەدەزانی و بەشێکی گرنگی پاڵنەریان بۆ خۆپیشاندان ڕێکەوتنی پۆرتسموت بوو جگە لەو ڕقەی کە لە ئینگلیز هەیانبوو، دابڕانیش بوو لە یاساکانی خوێندن و تووتیژی مامۆستایان[3] و خۆپیشاندان پەرەی سەند و خەریک بوو بگاتە ئەوەی شەقامی ڕەشید بە هۆی نەبوونی کڕین و فرۆشتنەوە ئیفلاس بکا. ڕەنگە بشگوترێ ڕاپەڕینەکە ئامادەکارییەک بووە بۆ شۆڕشی 14ی تەممووزی 1958!!

بەڵای هەرە گەورە لەوەدایە، کە ئەو ئەفسەرانەی لە ژیاندا ماونەتەوە پەشیمانن و تەنانەت دانی پێدا دەنێن کە بەو کارەیان زیانیان بەعیراق گەیاندووە.

ئەو ئاماژەیە کە ڕۆشنبیران وا دادەنێن کە مێژوو سەرکەوتنێکی بەردەوامە، پێویستی بە ڕوونکردنەوەی باوەڕپێکراو هەیە تا ڕووپۆشی ڕوخساری هەڵماڵدرێ، لە سەرەتاوە دەڵێم کۆمەڵایەتی و مێژوو یەک شتن و پێم وا نییە بە بیرتدا بێ ئەو کۆمەڵگەیەی کە تیایدا دەژیت و تەماشای دەکەیت، سەرکەوتنێکی ئەندازەیی بەردەوامی هەبێ، چونکە چەندین مانگ بە سەر دەبەی بێ ئەوەی هەست بەگۆڕانێکی درک پێکراو بکەیت لە کاتێکدا کۆمەڵگا مێژووی ئێستایە و هەیە و نەبۆتە ڕابردوو و تەنانەت ئەو ڕابردووەش کە بە سەرت بردووە بە مێژوویەکی وەک مێژووی ڕۆم و فارس و هەکسوس و سۆمەرییەکان، کە لە پێشنەکەوتن بار کراون، حسێب ناکەیت، چونکە لە عادەتی گشتیدا مەرجی کۆنیی یەکێکە لەمەرجەکانی ئەوەی پێی دەگوترێ مێژوو. ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی ترەوە ڕەشەخەڵکەکە یا زۆرینەیان دروستکەری ئەو مێژووە نین کە بە ڕێژەی ئەندازەیی سەردەکەوێ بەڵکو قارەمانگەلێک کە دنیایان گێژ کردووە و چەندین شاریان وێران کردووە و بە

ملیۆنەها خەڵکیان کوشـــتووە، پشـــکیان لە مێژوودا نەفرەت و سووکایەتی و تفکردنە چارە نەبێ هیچی تر نییە، ئەو مەلعوونانەی وەک جەنگیزخان کە مێژوویان خەســـاند و گەڕاندیانە دواوە و بینایان وێران کرد و بـاخچەیـان کردە تەراویلکە و پووشـــکەی دەم بـا. ئەوانەی هەناسـەی سـەرکەوتنی بەردەوام لە هەیکەلی مێژووی ڕابردوو و ئێستا و داهاتوودا دەدەن کەمێکی هەرە هەرە کەم و دەگمەنی داهێنەر و کەشـفکەرن کە پێشـتر بە 10000/1 ی سـەرجەمی ژمارەی مرۆڤ مەزەندەم کردن و ئەو ژمارەیەش لەخۆوەیە و وەنەبێ پشـتی بە سـەرژمێر بەسـتبێ، بەڵام لە ڕاسـتییەوە نێزیکە. تەنانەت لە ماوەی حەفتا ساڵی ڕابردوودا یەک پیشـــەوەری دەوروبەری خۆمم نەدیت پەرەی بە هیچ ئامێرێک دابێ و داهێنەران هەژارتر بوون، ئەگەر ئەو نەوانەی پێش خۆمان بخەینە سـەر حیسـاب کە بە بێ داهێنـان مـاونەتەوە، ڕێژەکە دەبێتە 100000/1 و تەنانەت هیچم لە بارەی داهێنەرانی پیشـــەســـازییەوە نەبیست ئەوە نەبێ کە باوکم باسی مەستی ئەفەندی[4] کرد کە ئـامێرێکی داهێنـاوە بە تەلی تەلەفۆنەوەی بەستووە و قسەی لەگەڵ کەسانێکدا کردووە کە خۆی وێستوویەتی. پرۆژەیەکی تەمابەخشی لەوەدا هەبووە کە لە ڕێی تیشـــکۆوە کە بە دەوری گۆی زەویـدا دایـاندەنێ، تیشـــکی خۆر لە هەر 24 کـاتژمێرەکەدا

دابین دەکا. بەڵام دەوڵەتی عوسمانی ئاوڕیان لە پرۆژەکەی نەدابۆوە.. داهێنان لە لێهاتوویی قسە و داڕشتن و توانای شیعریدا سنووردار بوو، (نالی و سالم..) پێش دوو سەد ساڵ و پێش ئەوانیش مەلای جەزیری و ئەحمەدی خانی بەر لەچەند سەدەیەک و بابا هەمەدانی پێش ئەوان و کوردێکی سەردەمی عەباسییەکان، وەک لەبیرم مابێ ناوی شەیتانی عیراقیان لێ نابوو و شیعریمان بەر دەست نەکەوتووە. بەڵام خوێندنی دینی و ئەو زانستە یۆنانیانەی خوێندووە کە بە شێوەیەک لە قاڵب درابوون دژی قورئان نەوەستنەوە، زانا ئایینیە کوردەکان تیایاندا لێهاتوو بوون و لە خەڵکی تر لەپێشتر بوون. یەکێ لە چاکەکانی ئەو خوێندنە ئەوە بوو هەزاران خوێندکاری دینی ماوەی سەدان ساڵ بەمسەر و ئەوسەری کوردستاندا بە دوای زانایەکی لێهاتوودا گەڕاون کە لەو بابەتە شارەزا بووبێ گەرەکیان بووە و بە ڕاستی ئەوانە مەزنترین ستوونی مەعنەوی بوون کە نەتەوایەتی لە سەر دەوەستێ و وەک بڵاوکراوەی هەواڵی بەشەری بوون دەنگوباسی شوێنە جیاوازەکانی کوردیان بە هەر چوار لادا بڵاو دەکردەوە.. (ئەمانە لە نووسینی تری چەند ساڵێک لەمەپێشمدا بڵاو کراونەتەوە).

دەشـــێ بەو پێچانەدا هەتا جێیەکی بێکۆتایی و نادیار شـــۆڕ ببینەوە و ئەو نەلوانەی لەنێوان عیلمانیەت و باوەڕی غەیبیدا هەیە بەشـــی ئەوە دەکا لێی قوولْ ببینەوە و بە بەرینیدا بچین و چەندین بەرگ بە بەڵگە و دژوەســـتان پڕ بکەینەوە، چونکە ئەگەر زمانت بۆ قســـەکردن لە بارەی ئەزەلییەت و دروســـتبوونی کەونەوە ســـووڕاند و پشـــتت بە لۆژیکی تیۆری و بەڵگەی دوو سەرە بەست دەشێ زۆربەی تەمەنت لەو بوارەدا بە ســـەر بەریت و نەشـــگەیتە ئەنجام یا بـــاوەڕپێکردن ئەگەر بەرگری لە یەکێ لەو دوو ئاڕاســتەیە نەکەیت. ئەگەر بەراورد لە نێوان فەلســەفە جیاوازەکانیشـــدا بکەیت، زۆربەی تەمەنت بۆ ئەوە ســەرف دەکەیت لە مەســەلەی دروستبوونی ژیاندا بە یەقین بگەیت. ئەبو عەلای مەعەری یەکەم کەس بوو بە دەست ئەو بابەتەوە گیری خوارد و گوتی:

ئەوەی دەشت و دەر لێی سەرسامە
زندوو لە ماددەی مردوو داهێندراوە

کورتەی قســـان، کۆتـاییهـاتن بە بەڵگەهێنـانەوە و گەیشـــتن بە یەقینێکی ســـەلمێندراوی مەســـەلە جیاوازەکان کە وەک مەتر و رەتڵ و قوولْێ پێوانەیان نییە مەســـەلەگەلێکن لە دەرەوەی هیواکانن و ئەوەی بەو ڕێیە بزرانەدا بڕوا دووچاری ئەنجامی ناهەمواری

ململانێی بێ ئـاکـام و تۆمەتبـارکردنی وا دەبێ کە لایەقی شـــوانیش نییە. بەڵگەی بی ئەملا و ئەولای ســـووکـایەتی بە بەهـاکـان، کە لە ڕابوردووانەوە گـواســـتـراوەتەوە نـاڕەزایـی دەربـڕینە بەرانـبەر گێچەڵکردن بە زانایانی ئاین، دەقەکەی ئاوهایە: ئەوەی لە حزووری زانـایەکـدا بزە بکـا، وەک ئەوەیە لەگەڵ دایکی خکۆیدا زینـای کردبێ. ئەدی ئەگەر پێبکەنێ یـا پشـــتەملی خۆی بخورێنێ یـا بەر بە پژمینی خۆی نەگرێ چی لێ دێ! لە شـــێتخانەکەماندا زۆر شـــتی ســەیروسـەمەرەمان تووش دەبێ و هەموویان زەوقی ئەوانە ســەرگەرم دەکەن کە حەزیان بە نوکتەبازییە و ئەوانە و شـــتی تری وردی کۆمەڵگەی مرۆڤـایەتی ڕووبەرێکـی فـرەوان لە زەوقـی ئەو هەرزەکـارانە دەگرنەوە کە حەزیان بە ســەرگەرمی و شێتی و شتی لەو بابەتانە هەیە ئەگەر لەگەڵ برایان و ســـەربازانی خەبـاتـدا بەراوردیـان بکەی کە بە پەتی خەبـات و بۆمبای نوکتە و تۆمەتی وەک خیانەت و بەکرێگیراوی و ئەتککرنی شـــەرەف نـاشـــێ پشـــتگوێ بخرێ. شاعیرێکی عارەب دەڵێ:

برینی شیر و تیر چاک دەبێتەوە
ئەوەی زمان برینی بکا داڕێژ نابێ

بەڵام کورگەلی گێچەڵ و هەرا دەتوانن ئەو تۆمەتە گەورانە بدەنە چاو کە ئاراستەیان کراوە، لەوانە پایەماڵکردنی شەرەف تا بیانکەنە بەڵگەی ڕەسەنایەتی خەباتیان و نەبوونی پێکەنین و پێچوپەنا لەو خەباتەدا.

بۆ ڕوونکردنەوەی هۆکارەکانی پەرەسەندنی ڕق و نامۆیی لە نێوان خەڵکیدا کە لە ناو ئاژەڵاندا نین نموونەی کەم لە زۆر نموونان دەهێنمەوە کە خەندەک لە نێوان تاکەکاندا هەڵدەکەنن و ئاشنایەتی لاواز دەکەن یا زەحمەتی دەکەن: 1- جیاوازی زمان (لە نێوان گەلاندا) 2- جیاوازی شێوەزار. 3- جیاوازی عورف و عادەت. 4- جیاوازی ئاین. 5- جیاوازی مەزهبی و دینی. 6- جیاوازی مەزهبی سیاسی. 7- جیاوازی میزاج. 8- جیاوازی ڕاستی و درۆ. 9- جیاوازی جلوبەرگ. 10- جیاوازی خۆراک. 11- جیاوازی بۆچوون لە ڕیزبەندی گرنگیپێداندا. 12- جیاوازی ناڕەزابوون لە پەسەندکردندا. 13- جیاوازی شەهامەت لە کەسێکەوە بۆ یەکێکی تر و لە خەڵکانێکەوە بۆ خەڵکانێکی تر. 14- جیاوازی لێهاتوویی و زیرەکی سامان و ناوبانگ و پلەوپایە و دەنگ و لێهاتوویی لە هونەردا. 15- بەخیلی بەوەی دڵ دەیوێ وەک خۆشەویستێکی جوان و ئەسپێکی زۆر ڕەسەن و بەدەستهێنانی ڕێزی خەڵک.. یا..یا هەتا

کۆتـاییەکی نەبینـدراو لە هۆکـارەکـانی دابڕان و تـا ئەوەی هەڵماتێنیش دەبێتە هۆکار بۆ نانەوەی ئاژاوەی ناخۆش..

ئەو نموونە و وێنانە کە لە ڕەفتاری ناشرینی بەشەرن، بە شێوەیەکی گشتی، بە سـەر بیرمەند و ڕۆشنبیرەوە دەبـنە ئەرک، ئەگەر ئەم کـتـێـبە بـخـوێـنـنەوە یـا نەیخوێننەوە، کە لە خۆیـان بپرســـن: بۆچی جگە لە بەشـــەر، هیچ گیاندار و زندەوەرێک، لە زندوویەکی یەک خـانەوە بگرە تـا دەگـاتە مەیموونی چەشـــنی بەشـــەر، بەو لێهـاتوویە دوژمنـایەتی هەمەجۆر و قوولکردنەوەی خراپەکـاری بۆ تێرکردنی ئـارەزوو و لەزەتبردن لە وێرانکاری و داهێنانی مەترســـی و... تا لە ژمـاردن نەهـاتووی شـــێتییەکانی ئەنجام نـادا، تـا ئەوەی دووچاری نەخۆشی دەروونی وەک سادیەت و شـێتی مەزنایەتی و حەزی دزیکردن و لادانی جنسـی و ترس لە تـاریکی و.. دەبێ؟. ڕوون و ئـاســـکرایە لەدەسـتدانی ئیرادەی ئاگایی لە کاتی تووشـبوونیدا بە یەکێ لە نەخۆشـــییە دەروونییەکـان لەوە زەقتر و گـردەبـڕتـرە بەرانـبەر ئـارەزووە شـــەرعـی و ناشـەرعەیکانی لاواز بێ. دەزانم وەڵامی ئەم کێشـەیە لای پزیشـــک و زانا دەروونییەکان و ئەوانەیە توانای ســروشـتییان لە زانینی توانای ئاســایی مرۆڤ هەیە

بەڵام ڕووبەرێکی فراوان لە پرسیارەکەدا هەیە و دەشێ کەسێکی وەک منیش بێ ئەوەی تووشی هەڵەی گەورە بێ، بە بەشێکدا بچێتەوە، چونکە من ڕاکێتەی دەرمان بۆ نەخۆشی دەروونی دانانێم بەڵکو بەو وشە قامووسییانەی لەگەڵ ناوەڕۆکیاندا یەکدێنەوە، باسی ڕەفتاری بەشەر دەکەم جا چ ئەوەی نەخۆشیی دەروونی بێ و لە دەرەوەی دەسەڵاتی نەخۆشدا بێ یا ئارەزوویەک بێ ئارەزوومەند هار بکا و هەردوو حاڵەتەکەش دەچنە بازنەی شێتخانەوە و هەردووکیان لە دەرەوەی جیهانی ئاژەڵدان.

لە پێناسەکردنماندا بۆ کۆمەڵگەی مرۆڤ بەو ناوە نەفرەتییەی کە بووە ناونیشانی ئەم باسە، نیشانەیەکی جیاکەرەوە هەیە کە لێناگەڕێ جیهانی مرۆڤ تێکەڵی جیهانی گیاندارانی تر بێ (لە مەیموونی بااڵوە تا زندوویەکی یەک خانەیی - جیهانی ڕووەکیشی دێتە سەر بە هێزی گەشەکردنیەوە) جگە لە مرۆڤ، لە هیچ زندەوەرێکدا بێهوودەیی و خۆبەزلزانین و ئەتککردنی درندانە و بەرەڵایی سەرەخۆرە و درۆ و دەجەل (گیانداران قسە ناکەن) نابینم کە تەنها خەرمانیان پێ کەم دەکەن و لەناوی دەبەن و ڕەنگە پشیلە و بزن و بەچکەی (نسانیس) ڤ چۆلەکەی ناو هێلانەی ماڵان و سەر دارانیش ماندوو بکەن و ئەو گیاندارانە، لە

وەرزی گونجاویشدا نەبێ زاوزێ ناکەن. ئەوەش جێی سەرنجە کە هەندێ لە گیاندارە مالّییەکان لە ژێر کاریگەری مرۆڤدا دژین سروشتی خۆیان و لۆژیکی زاوزێیان لە دەست داوە و چی دی گوێ بە وەرزی گەرم و لەوەڕ نادەن و تێکەڵاوییان لەگەڵ مرۆڤدا کاریگەری هەبووە و سروشتە کۆناکانیان گۆڕاون.

دوای ئەو پێشەکییە، یا بڵێ هەڵبژاردنی ئەو نموونانەی کە شایستەی شێتخانەن، کاتی ئەوەیە بڵێم لایەنی کاریگەر لە سەر دروستبوونی کۆمەڵگەی مرۆڤ بەو شێوەیەی کە کورتمان کردەوە، (عەقڵ)ە و لە ناو هەموو بوونەوەراندا، بە حەیوان و ڕووک و تەنە بێگیانەکانەوە تەنها مرۆڤ هەیەتی و عەقڵیش خۆی لە خۆیدا میژوویەکی هەیە و هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ ڕێڕەوی پەرەسەندنی ناڕوونە.. ڕەنگە جێی خۆی بێ سەرنجێک لە بارەی پەرەسەندنی زندووی یەک خانەییەوە بۆ بەرزترین نموونە دەربڕم و دوو پرسیار بکەم: یەکەمیان ئەوەیە مانەوەی زندەوەری یەک خانەیی بە یەک خانەوە لەماوەی ملیارەها ساڵدا ناڕوونە لە کاتێکدا پەرەسەندن دەیەوێ هەموو گیاندارێک بەرەو جۆرێکی پێشکەوتووتر بچێ. پرسیاری دووەم ئەوەیە نەمریی بوونەوەری زندووی سەرەتایی لە ئەنجامی پەیدابوونی بوونەوەری سەرەتاییەوە لە هەموو

سەردەمەکاندا دێ ئەوەش بە پەرینی وزەی ژیان بۆ ئەو جەستۆکانەی چاوەڕوانی ژیانن؟. بە داخەوە، هەتا ئێستا ڕایەکی زانستیم نەدیوە ئەو لایەنە باس بکا و بابەتەکە بەو شێوەیەی من دەیبینم بە بێ شیکردنەوە لە سەرچاوەکاندا باس کراوە. لە ڕواڵەتدا وا پێ دەچێ زندەوەرە زۆر سەرەتاییەکانی پێش ملیارەها ساڵ هەموویان بۆیان هەبوو پلەی سەرەتایی جێ بهێڵن چونکە ماقوولّ نییە گیاندارێکی یەک خانەیی گیاندارێکی زندووی لە خۆی پەرەسەندووتری لێ پەیدا بێ و خۆی، هەر وەک خۆی بە یەک خانەیی بمێنێتەوە. هەرچەندە ئەم باسە پەیوەندی بە بابەتەکەوە هەیە، بەڵام وازی لێ دێنین چونکە کاوێژکردنەوەی بی ئەنجامە.

گوتمان عەقڵ مرۆڤی لە هەموو گیانلەبەران جیا کردۆتەوە و لە سەرەتاوە[5] زۆر دواکەوتوو بووە و سەردەمی دوور و درێژی بڕیوە تا توانیویەتی قسە بکا و جەستەی ئەو شێوازە وەربگرێ کە عەقڵ و ئاسۆی بیرکردنەوەی پێی دەوێن بە بەراورد لەگەڵ ئاژەڵاندا و تەنانەت بە ڕووبەڕووبوونەوەی پەنجەکەڵە لەگەڵ چوار پەنجەکەی تردا لەبەر ئەوە بووە دەست لە هونەری فێڵ و ئاسانکردنی قورس و جوانکردنی ناشرین بە گوێرەی فەرمانی عەقڵ بکا و باسکردنی

ئەوەش لە باسکردنی هۆی بەپدابوونی جەنگی یەکەم و دووەمی جیهانی و دۆزینەوەی ئەنجامی لۆگاریتم قورستر.

لە هەندێ شوێنی نووسینی پێشترمدا باسی ئەوەم کردووە کە مەزنترین شتێ عەقڵی مرۆڤی پوشکاندبێ هەستکردنی بووە بە جیاوازی نێوان شتە ئاساییەکانی نێوان هەموو گیانداران لەگەڵ (جیهانی سەرەوە)دا کە لە ئاو و نێچیر و زاوزێ دابڕاوە، بە جوانی ئاسمان، بە خۆر و مانگ و ئەستێرە و داڕژانی ئەستێرەوە و ئەوانەی سەر بە ئاسمانن وەک هەور و بروسکە و باران کە هەموویان لە زەینی مرۆڤی ملیۆنێ ساڵ لەوەپێش، بوونەوەرگەلێک بوون کە لە زێدی ئەو، بە خۆڵ و لم و ئاو و تەڵەوە دابڕابوون و پەیوەندی زۆریان بە ئاسمانەوە هەبووە و جیاوازییان لەگەڵ ئەوانەی خوارەوەدا بووە. ئەوجا بە شێوەیەکی ناڕۆشن و ئاڵۆز، لە زەینی مرۆڤی کۆندا پیرۆزیی وابەستە بە غەیبەوە چەکەرەی کرد و نزا و وردەخوێندن و پەیکەر و هەیکەلی بۆ پەیدا بوون و بۆ ڕازیکردن قوربانیشی بۆ درا. ئەو پیرۆزییە هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ ماوەتەوە و تەنانەت خەڵکانێک هەن ئینکاری ئاین و خوا و زندووبوونەوە دەکەن بەڵام بە شێوەیەکی سۆفیانە سەرکردەیان بە لاوە پیرۆزە و

دەرویشـــایەتی تێدەپەڕێنن و بە ناوهێنانی هیتلەر و ستالین و ماو حاڵ دەیانگرێ. جۆرە سەرسامبوونێک هەیە جیاوازیی لەگەڵ بە پیرۆززانینی سەرکردە هەیە، وەک ســەرســامبوونی لاوان بە عەبدوحەلیم حافز یا خەڵکی تری ســـەر بە تۆپێن یـا ئەو زۆرانبـازانەی ملـملانـێی گـا دەکەن. هەمـوو ئەوانە بەردەوامـیی پەیـدابوونی بە پیرۆززانینە کۆنەکـانن و لە جیهـانی ئاژەڵاندا شـــتی وا نابینی. ئەگەر ئامادەیی مرۆڤ بۆ درەوشـــانەوە لە بەردەم "بەهـا بەرزەکـاندا" نەبوایە کەس ئامادە نەدەبوو بۆ مردنی پەرســـتراوێک خۆی بکوژێ. زۆر حـاڵەتی هەمەجۆر و هەمە بـابەت هەن پـاڵ بە فلان کوڕ و فلان کیژەوە دەنێن خۆیـان بســـووتێنن یا خۆیان بهاونە بەر پێچکەی قەتارەوە یا ژەهـــر بـــخـــۆن.. هەمـــوو ئەوانە بە هـــۆکـــاری هەمەجۆریـانەوە، بە شـــێوەیەکی ئـاڵۆز لە ئـامـانجی گیانبەخشـیندا لە پێناوی شـتێکی لە گیان شـیرینتردا یەک دەگرنەوە. قەت نەماندی ئەوەی خۆی دەکوژێ، لەنـاوبرنی تـاوانبـارێکی گەورە بکـاتە کەرەســـەی خۆکوژی، مەبەســـتیش ئەو کەســـەیە هەر وا خۆی دەکوژێ نەک خەبـاتکـارێکی حیزبی کە کوشـــتنی سەرکردەیەکی خائین بە ئەرکێکی پیرۆز دەزانێ. ئەمە دیمەنێکە عەقڵ ڕادەگرێ: کیژێک کە "دەیناســـم" بە هۆی شـــەڕێکی نێوان خۆی و دایکی و خوشـکێکیەوە

خۆی ســـووتاند. ئەو باوەڕی وابوو کە شـــایانی شـەرەفی خۆکوشـتنە، بەڵام لە خەونیشـدا بە خەیاڵیدا نەهاتووە کە دەتوانێ قارەمانێک بێ و هەوڵی کوشتنی دکتاتۆرێک بدا مەگەر سـیاسـی بێ، ئەوسـاش بە لای خۆکوژییەوە نەدەچوو.

لە بنەڕەتـدا، لایەنی عەقڵیی مرۆڤ، ســـەرچـاوەی زۆربەی هەرە زۆری ڕووداوەکانی جیهانی مرۆڤە بە چاک و خراپەوە، بە ناشـــرین و جوانیەوە، بە زوڵم و دادپەروەرییەوە، بە چرووک و بەرزیەوە.. لە تۆڕەهاتی داستانەوە تا پەرستنی بت و مانگا، تا دەگاتە عەرشی تیۆری ڕێژەیی و کەرتکەردنی ئەتۆم و گەشـــتی بۆشـــاییەکانی ئاســـمان. ئەگەر جیهانی ئاژەڵان قووڵاییەکی کەمی لە بواری خۆپـارێزی و زاوزێـدا هەبێ و ڕەفتاری تاکی هەر جۆرێکیان لە ســـەر یەک بـابەتە و جیـاوازییەکی درکپێکراو لە نێوانیـانـدا نییە، مەگەر هێز و قەوارە و کەمیکیش زیرەکی. بەڵام کۆمەڵگـای مرۆڤ لە ڕەفتـار و مەودای زیرەکی و زانسـت و نەفامی و لادان لە دین و باوەڕیدا، ئەوەندە جیاوازییان هەیە هەندێ جار دەبێتە دژەبەر و ململانێ. ئەگەر بەراورد لە نێوان زانای ســروشـت و ئەوانەدا بکەیت کە ڕوخســـاری خۆیـان ڕیخـاوی و قوڕاوی دەکەن، پێت وا نابێ ئەو دووە ســـەر بە یەک بنەچەن،

چونکه تاکەکانی مرۆڤ دەشـــێ بە هۆی کاریگەری عەقڵەوە هێنـدەی هێڵێکی ڕاســـتی 180 پلەیی جیاوازییان هەبێ بەڵام جیاوازی نێوان پشـــیلەیەک و پشیلەیەک لە بیست یا سیی پلە زیاتر نابێ، لەگەڵ ئەو سـەرنجەدا کە ئەو جیاوازییە مەترسـی لێ ناکەوێتەوە چونکە تاکە گیاندارەکان لە ڕێی غەریزەوە هیچ جۆرە داهێنانێک ناکەن تـا مەودای جیـاوازی نێوان ئـاژەڵی داهێنەر و ئـاژەڵی نـاداهێنەر فراوان بێ، لە کـاتێکدا مرۆڤی ئەوروپامـان دیت دەفڕین و لە هەمـان کـاتدا مرۆڤی تریشـــمـان دیـت تەپڵیـان بۆ مـانگگیران و خۆرگیران لێ دەدا و ئێستا فیشەکیان بۆ دەتەقێنن.

دیتت جیاوازی مرۆڤێک و مرۆڤێکم گەیاندە 180 پلە ئەوەش ئەوپەڕی ناتەبایی مومکینی نێوان دوو شتە و دەکـاتە جیـاوازی نێوان ڕووناکی تەواو و تـاریکی تەواو، بەڵام پێشکەوتنی زانسـتی و شـارستانەتی کە خەریکە بە خێرایی ژمـارەی ئەندازەیی پێش دەکەوێ دەگاتە ئاستێک کە ئامێری سیحری دەستکاری ناوکی ئەتۆمی بکا تا ئەگەر خێرایی بە سـەر خێرایی تیشـکدا زاڵ کرد وای لێ دێ جیـاوازی نێوان خوێنـدەوار و نەخوێندەوار ببێتە هەزار پلە نەک سـەد و هەشتا: ئەو کاتە مەودای پێکگەیشـــتنیان و لێکحاڵیبوونیان نامێنێ وەک چۆن پەیوەندی لە نێوان کەسێکی کەڕ و کوێر و

کەسێکی چاوساغی گوێساغدا نییە بگرە جیاوازییەکە زۆر لەوە زیاترە بەڵام بە پێویستی نازانم زیاتری لە سەر بڕۆم چونکە ئێمە لە جیهانی سێیەمی پاش سەددا لە ئاستێکی شارستانەتی وادایە یەکێ لەو کەسە هەڵبژاردانە دەڵێ شەڕی نێوان یەکێتینی نیشتمانی کوردستان و پارتی کوردستان ڕیگەیەکە بەرەو دروستبوونی دەوڵەتی کوردی، ئەمەش وەک ئەو شەڕەی کە پێش دووەم شەڕی جیهانی لە نێوان فرانکۆ و دوژمنەکانی، لە ئیسپانیادا ڕووی دا و بووە هۆی دروستبوونی دەوڵەت. ئەوە دەڵێ و لە بیری خۆی دەباتەوە کە ئیسپانیا هەر لە کۆنەوە دەوڵەتێکی جێگیرە و کورد سێیەرێکی کارتۆنی دەسەڵاتیشیان نییە. خاوەنی ئەو فەتوایە کوردێکی حەساوەیە و بە تێروتەسەلی لە لەندەن دەژی و فەرمانی خۆی لە بەخائین کردنی ئەم و ئەودا دەر دەکا کە دەنگ و سەدایان هەیە و لە داروودەستەی خۆی نین و بەخۆشی بەوە تۆمەتبارە کە پیاوی ئینگلیزە و بە زادی ئینگلیز گەورە بووە: لە سەرەتای بیستەکاندا دایکی لە سەردەمی شێخ مەحموددا کارەکەری ماڵە ئینگلیزەکان بوو. تەماشای ئەفغان و حاڵوباری عیراق و ئێران بکە لە ماوەی 7 - 8 ساڵی شەڕدا ئەوجا ڕووت بە لای ئەفریقیا و ئەمەریکای باشووردا

وەرگێڕە سەیروسەمەرەی وا دەبینی، لە سەرەوەی ڕووداوەکانی ناو شێتخانەن.

مەسەلەی مرۆڤ لە ئەلفەوە هەتا یا، لە بزووتنەوە عەقڵییەکەی پێک هاتووە لەو کەشوهەوایەدا کە تیایدا دەژی، جا لە کۆنی کۆنەوە، لە دارستان بووبێ یا لە ناو شاخ یا لە بیابان، ئەوجا لە گوند و لەوێش لە ناو عەشرەتدا و بوونی نەریتێک کە بەردەوامی پێکەوەژیانی پاراستووە بۆتە هۆی ئەوەی گوند پەرە بسێنێ و بۆرژوا بە کاوە خۆ و لە ماوەی چەندین سەدەدا پەیدا بێ تا بە داهێنان و داڕشتنی یاسا و ڕێسا و ئەو بەهایانەی کە هاوکێشەیەک لە نێوان تەماح و ئیمکانبوونی ژیان دابین بکا، ببێتە نموونەی کۆمەڵگەیەکی پێشکەوتوو، جگە لە تەقینەوەی هۆش و توانای خەڵکە لێهاتووەکان لە بواری کار و فکر و هونەردا.. (پێشتریش گوتمان ڕێژەی داهێنەران لە 10000/1 ی خەڵک زیاتر نییە). ئەوەی لە هۆشدا جێی سەرسوڕمانە ئەوەیە کە لە زۆربەی هەرە زۆری کاتدا باوەڕ بە شتگەلێک دەکا کە عەقڵی ئاسایی باوەڕی پێ نکا، لە بەر ئەوە دەبینین کەلەپووری داستان بە بێ کێشەی جەزادانەوە لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر دەگوازرێتەوە لە کاتێکدا زانست و هونەر و بیر و ئەدەب بە ماندووبوونی زۆری ئەو خەڵکانە

نەبێ کە خۆیان بۆیان تەرخان کردووە و لە کەشوهەوایەکی گونجاودا نەبێ کە هۆش ببزوێنێ و ئەو بۆرژوایەی شۆڕشگێڕ لە ڕۆژی لەدایکبوونەوە نەفرەتی لێ دەکا مەودای بۆ دابین کردوون، ناگوازرێنەوە و تەنانەت ناشتوانن بژێن. ئەوە یەکێکە لەو ڕاستیانەی وا دەکا کۆمەڵگە ناو بنێین شێتخانە.. ئەو بۆرژوایەی دوور بوو لەو پرۆلیتارەی ناوی خۆی پێ نەدەنووسرا و لە گەمەی سەرگەرمکردندا (کعاب) و سێباز زیاتری پێ نەدۆزراوەتەوە، بیرکاری و فەلەکناسی و لۆژیک و فەلسەفە و نووسینی دۆزییەوە و شەترەنج و دامە و هەموو گەمەیەکی پێویستی بە بیرکردنەوە و ڕاهێنان بووبێ، وەک زۆرانبازی و شەڕەشیر، هەروەها پەیکەرتاشی و نیگارکێشان و هونەری ڕازاندنەوە، هەموویان بەرهەمی هۆشی کراوەی بۆرژوای نەفرەتین. نیوە بەیتێکی کوردی دەڵێ: بەو خوایە هاوڕێی ئازیز خەڵەتاوی! بۆرژوا لە پلەکانی پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی (مێژوویی)دا وەک بەچکەی ناو زگە و لابردنی ناشێ دەدا چ منداڵ نووزەی لێوە نایێ. ئەگەر بۆرژوا نەبوایە پاڵە و جووتیار، تا ڕۆژی قەیامەت وەک ئەسیری دەستی داس و هەوجاڕ دەمانەوە، ئەگەرچی ئەو دوو ئامێرە سەرەتاییەش لە داهێنانی شارنشینن.. ئەگەر بۆرژوا نەبوایە، ئاسیاویش دانەدەمەزرا.

زۆر بە داخەوە، دەیڵێمەوە زۆر بە داخەوە دەستی جووتیار و کرێکار، لە بەر ئەوەی لە کاری زۆر قورس و سەرەتاییدا بەکاریان دەهێنن ئەو چاپکیەیان لە دەست داوە کە بۆ وردەکاری و دروستکردنی ئامێری ورد پێویستە، تا ئەوەی لە بەر هەمان هۆ بۆی زەحمەتە فێری نووسین ببێ. ڕەنگە پێت خۆش بێ بزانی ئەو ڕۆژەی حکوومەت لە سییەکان و دواتردا ویستی قوتابخانە بۆ منداڵانی تەمەنی قوتابخانە لە گوندەکاندا بکاتەوە، وەرزێرەکان تووشی چ ترسێک هاتن، چونکە خوێندنی منداڵ ئەوە دەگەیەنێ کە نەتوانن بچنە لای کار و بەرخ. بەڵام دوایی، دامەزراندنی ئەو منداڵانە بە مووچەی خەیاڵی وای لە باوکان کرد پێشوازی لە قوتابخانە بکەن. ئەوەش بزانە بڵاوبوونەوەی خوێندنی ڕەسمی لە دەشت و لە شاری سییەکان و چلەکاندا کاریگەرییەکی زۆری لە بڵاوبوونەوەی باوەڕی نازیدا و دوای ڕووخانی هیتلەریش لە بڵاوبوونەوەی کۆمۆنیزمدا هەبوو، جگە لە ڕادیۆ کە لە دنەداندا ڕۆڵێکی باڵای هەبوو. یونس ئەلبەحری ڕۆڵی پێغەمبەران و پەیامگەیەنەرانی لە هاندانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە دژی حکوومەتەکانی ڕۆژاوادا گێڕا. تۆڕەهاتی سەیروسەمەرە دەستیان بە سەر هۆشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و زۆر شوێنی تری جیهاندا گرتبوو. ملیۆنەها لایەنگرانی هیتلەر بە

بەرنامەکانی یونس بەحریشـــەوە لە چاوتروکانێکدا دوای ڕووخانی هێتلەر گۆڕان و بوونە ئومەمی و لە هەردوو بارەکەشـدا هەڵوێسـتی ڕانەمەڕیان هەبوو و بە هیچ جۆرێ سـەریان لە سـیاسـەت دەرنەدەکرد و ئەوەندەیان بەس بوو لە بۆشـــایی عەقڵی و فکریدا مەودایان هەبێ هیتاف بدەن و خۆپیشـــاندان ســـاز بکەن. ئەوجـا بە پێی بۆچوونی ئومەمییەکـانی کوردســـتـانی عیراق بوونی حیزبی کوردی قەومی بۆرژوازی مەلـعـوونـی بەکرێگیـراوی دژە چـیـنـی کرێکاران، گەورەترین بەربەســت بوو، ئەگەرچی ئەو حیزبەش زۆربەی بیرە ئومەمییەکانی لەئەستۆ گرتبوو و مارکس و ماو و لینین و ســتالین و فەهدی بە لاوە پیرۆزیش بوون و ســـەرکردەکـانیشـــی ئومەمی ڕاستەقینە بوون و ئۆکتۆبەر و شـۆڕشـی چین و کوبا و هەموو ئەو دەوڵەتانەیان لا پیرۆز بوو کە کۆمۆنست تیـایـانـدا دەســـەڵاتـدار بوو. هەتـا ئێســـتـاش ئەو سەرکردانەی لەو حیزبە ناوبراوەدا بوون و ماونەتەوە، لەگەڵ ئەوەشـدا سـۆڤیەت هەرەسـی هێناوە و سـتالین پەردەی لە ســـەر لاچـووە و پەیکەری لـینـیـن لە پەترۆگراد وەرگێڕدرا، هەر مارکسی و ئومەمین.

مادام باسەکە پەیوەندی بە ئاگایی و ئارەزووی شتێک یا دژی شـتێکی ترەوە هەیە، ســـەرنجێکی ســـەرپێیی

زەرەری نـابێ. ڕەنگە زۆر لە کۆمـۆنسـتەکـان دەستبەرداری مەسـەلەی شـۆڕشی چینایەتی بووبن و باوەڕیان بە یۆتۆپیایی بیری شـۆڕشـگێڕی هێنابێ لە هەڵکەنینی ڕەگی خـاوەنـداریێتیـدا بۆ گەیشـتن بە کۆمەڵگەیەکی بێ چین، لە کـاتێکـدا زۆرینەیەکی بەرچاویان لە سـەر ئەوینە کۆنەکەیان بۆ چەکووش و داس مـاونەتەوە و بە عـادەت، ژیانی دوور و درێژیش لەگەڵ ئەو دوو هێما پیرۆزەدا سـۆز و پێچکردنەوەی بە دوادا دێن.. کۆمۆنستە ئەوروپاییەکان دەستبەرداری شـۆڕشـی چینایەتی بوون و ڕێگای دیموکراسـیانەیان بۆ ژیانی سـیاسـی خۆیان هەڵبژارد، بەڵام تێکۆشـەری چەپڕەو لە جیهانی وێرانەدا، جیهانی ئێمە، ئەگەر هاشا لە ڕابردووی سـیاسـی خۆی بکا، نیوەی هەسـتکردنی بە بوونی خۆی لە دەسـت دەدا و هیچیش نادۆزێتەوە جێی پڕ بکاتەوە و ئەگەر سـەرنجی بەشـەرێک بدەین شـەعبەدەبازێک دەپرسـتێ و پێڵاوی دەلێسـێتەوە یا سـەر و ڕوخسـاری خۆی بۆ پیرۆزیی ڕیخاوی دەکا، مەودای سـەرسوڕمانمان نامێنێ.. پەرستنی ستالینیش نـمـوونەیەکـی ئەو گـاڵـتەجـاڕیـیە تـێکەڵەیە لەگەڵ سەرسامبووندا.

ئەگەر بە بێ چـاوسـاغ یـا مـامۆسـتـا یـا خـاوەن تاقیکردنەوە لە عەقڵ بگەڕێین، چۆن گیایەکی بەسـوود

لە گێڵگەیەکدا کە بۆ هەموو جۆرە ڕووەکێکی مشەخۆر کە سەربەخۆ زیاد دەکەن کراوە بێ دەفەوتێ، ئەویش ئاوها لە ناو کەلەپووری دواکەوتندا بزر دەبێ، چونکە گیا و فریز و جۆرەها ڕووەکی تر پەرە دەسێنن و تۆڕی بەهێز پێکدەهێنن و بۆ سەر ڕووەکی سوودمەندا زاڵ دەبن، بۆیە هەر دەبێ یارمەتی سوودبەخشەکە بدرێ تا لە دەستدرێژی زەربەخش دەرباز بێ. عەقڵیش لە چنگی دواکەوتندا، لە ڕووەکی سوودبەخشی چنگی تۆڕی ڕووەکی زیانبەخش زەرەرمەندتر دەبێ، بۆ نموونە کۆمەڵگەی ئەسکیمۆ یا هوتنتوتی بەر لە سەدان ساڵ یا قەبیلەکانی دارستانەکانی ئەمەزۆن لە دەستی ئەو تەڵەکەبازانە دەربازبوون کە لادان و تاریکی دادەهێنن جونکە هەر بە دابڕانی ئەو کۆمەڵگایانە لە شارستانەتی و ڕۆشنبیری، سەربەخۆ لە پێشکەوتن خاو دەبنەوە و هەر دەبێ پاڵنەر و هاندەری ڕووناک هەبن تا ئەو دابڕاوانە بخەنە سەر خەتی گونجان. ماجەلان لە کۆتایی ئەمەریکای باشووردا خەڵکانێکی دیت لە درککردندا زیاتر بە منداڵ دەچوون و باوەڕ ناکەم بیانتوانیبا لە ماوەی هەزاران ساڵدا لە شەیتانۆکەی دواکەوتن دەرباز بن ئەگەر دراوسێتی مرۆڤی پێشکەوتوویان نەکردبا. پێم وایە قاموسی وشەکانی (پیگمی Pigmy)[6] ناوەڕاستی ئەفریقیا، ئەو ڕۆژەی

دۆزرانەوە لە ســەد وشــەی تێپەڕ نەدەکرد و هەموو ئەو وشــانەش یەک بڕگەیی بوون. وشــەی (پیگمی)ش لە قامووســـەکاندا، لەوانە مەورید، واتای کورتەبالا دەگەیەنێ. ئەگەر دابڕان لە جیهانی شارستانەتی ببێتە هۆی کورتیی بالا بۆچی نەبێتە کورتیی تێگەیشـــتن؟ پرســـیارەکە بە شـــێوەیەکی تریش کراوەیە چونکە خەڵکانی دابڕاوی تر لە شـــارســـتانەتی، لە ئەفریقیا بەژنیان بەرز بوو.

ســەرنجی ئەوە دەدرێ چڕیی پەیوەندییەکان و ڕێچکە هەمەجۆرەکانی دانوســـتاندن لە ماوەی چەندین مانگ و ساڵاندا لە کۆمەڵگای شارەکاندا، بۆ خۆیان هاندەرن بۆ ڕوانین لە خەڵکی چالاک و سوودبەخش لە داهێنانی لایەنی ئاســانکاری و چاکترکردنی ئامێر و دۆزینەوەی ڕێگا بۆ زیادکردنی بەرهەم، کەچی وەرزێر لە ماوەی هەزاران ســـاڵدا بەرەو شـــتێکی ئاوها نابزوێ و هەوجارەکەشـــی لە شـــارەوە بۆ دێ و گیاکوتیش لە بری وڵاغ بۆ وردکردنی قامیش دیاری ئاســـنگەر بوو بۆی چوو. کەوان و مشـــار و شـــمشـــێر و تەنانەت چەقۆش، هەروەها مەنجەنیق و هونەرەکانی (زۆرخانە) بەرهەمی شـارن، هەروەها حکوومەت و یاســا و باج.. نووســین و زانســت و هونەر و هەرچییەکی بەشـــەر پەرەی پێ بســـێنێ لە داهێنانی شـــار، واتە بۆرژوای

نەفرەتییە کە شۆڕشگێڕی چینایەتی دەیەوێ لە ڕۆژی لەدایکبوونیدا بیتاسێنێ. لێرەدا قسە لە سەر سەردەمە مێژوویی بەسەرچووەکان بەردەوامە تا ئەو ڕۆژەی بە هۆی زانایی بلیمەتانەوە کە مێشکیان خۆشاوی شارەستانەتی پاراوی کردبوون باسکی زانست بەهێز بوو لە سەر مانگیش دابەزین و وای لێ هات فڕین بەشی ئەوەی نەدەکرد تۆێژینەوەی زانستی تێربکا و ئەو هۆشانەی، بە تایبەتی لە شارەکاندا ئەوجا بە پلەی دەیەم لە گوندەکاندا، مانگیرانیان بۆ ئەوە دەگێڕایەوە کە نەهەنگ قووتی داوە چۆن بەلادا هاتن، چونکە دەماغی شارنشین ئاشنای بۆچوونەکانی بەتلیمۆس و نۆ فەلەکەکەی بوو کە حەوتیان هی ئەستێرە گەڕۆکەکان بوون بە خۆر و مانگیشەوە ئەوجا فەلەکی جێگیرەکان و فەلەکی فەلەکەکان کە سەرپەرشتی هەموو فەلەکەکان دەکا. پێم وایە فەلەکناسەکانی ئیسلام عەرش و کورسییان بە یەکێ حسێب کردوە تا لە ژمارەدا لەگەڵ فەلەکە کۆنەکاندا وەک یەک بن. لە ڕاستیدا وەرزێری نەخوێندەوار لە بەر ئەوەی سووتەمەنی هەڵچوونی لە فەلەکناسی و داچۆڕانی ئەستێردا نەبووە تا بە حەماسێکی شێتانەوە لەناخەوە بسسوتێ، لە کاردانەوەدا هێمنتر بووە. یەک ساڵ بەر لە ئێستا لە کاتی مانگگیراندا هەڵچوونی شارمان دیت چۆن دەفیان لێ دەدا و تەقەیان دەکرد

و دوعـایـان دەکرد و لە پیـاوچـاکـان و مەلایەکەتـان دەپاڕانەوە تـا مـانگ لەبەندبووون بەر بدەن و خەیاڵی ئەوانە لە ماوەی هەزاران ساڵدا بەرەو ئەوە نەچوو لە خۆیان بپرســـن: بۆچی مانگگیران لە کاتێکدا دەبێ کە مـانگ لە چواردەدایە بەڵام خۆر لە کاتێکدا دەگیرێ کە مانگ لە کەمبووندایە!!

میحنەتی عەقڵ چەند قورسـە! هەزاران سـاڵ بە سـەر زانینی نهێنی خۆرگیران و مـانگگیرانـدا تێـدەپەڕێ، کەچی هێشـــتا ملیۆنەها ملیۆن بەشـــەر لە تاریکایی گومڕاییەوە دێو و عیفریـت دادەهێنن گوایە پیلان لە دژی مانگ و خۆر دەگێڕن. لێرەدا ئەرکێک هەیە دەبێ ئەنجـام بـدرێ ئەوەش ئەوەیە ڕۆژنـامەکـان هەزاران ســـاڵ بەر لە خۆرگیران و مـانگگیران کاتی گیرانیان دیاری دەکەن و پێم خۆشـــە بڵێم ئەو دێو و عیفریتانە بە گەڕانەوەیان بۆ ســـەر ئەو ڕۆژنامانە چالاکتر دەبن تا کاتی گیرانی خۆر و مـانگ بزانن.. دەشـــبێتە جێی پێکەنین ئەگەر ڕۆژنامەکان بە هەڵە کاتی گیرانی خۆر و مانگ بڵاو بکەنەوە، ئەعوزو بیللا.

ڕەنگە خوێنەر، بگرە زۆر لەخوێنەران بەوە بەرپەرچم بدەنەوە کە عەقڵی مرۆڤ بە تەنها بەشـــی لێکدانەوەی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی و پێشکەوتنی زانست و تەکنیک و گەشـەکردنی هونەر و ئەدەب و جۆرەها شـتی باش

و خراپ و بەرپابوونی جەنگ ناکا. منیش بە قسەیەکی یەکلاکەرەوە دەڵێم: نەبوونی عەقڵ لای زندەوەران جگە لە مرۆ، حوکمی دووبارەکردنەوەی خۆیان و ڕەفتاریانی سەدە دوای سەدە بە سەردا داون بێ ئەوەی هیچ گۆڕانێکی بەرەو چاکە بە سەر ڕەفتاریاندا بێ. هەموو جۆرێک لە جۆرەکانی ئاژەڵ بە پێی شتێک ڕەفتار دەکا کە پێی دەگوترێ غەریزە، ئەوەش لە ماوەیەکدا کە بە هەزاران سااڵ حسێب دەکرێ (بەو ژمارەیەوە وابەستە نین چونکە بۆی هەیە گۆڕانی کەم لە ماوەیەکی وادا ڕوو بدا بەاڵم لەبەر کەمییەکەی کاریگەر نییە)، نە دەگۆڕێ نە هیچ دەگۆڕێ. ئەوەی هەندێ جۆرە گیاندار لە فێڵبازی و وەرزشکردن و ڕەفتارکردن فێری دەبن لە داهێنانی خۆیان نییە بەڵکو مرۆڤی لێهاتوو فێریان دەکەن. ئەوەی ئێستا پێتی دەڵێم بەڵگەیە و بەهێزترین بەڵگەیە ئەوەش ئەگەر مرۆڤ لەبەر هەر هۆیەک بێ هۆشی خۆی لە دەست بدا، بۆ خوار پلەی ئاژەڵە پێشکەوتووەکان دادەبەزێ چونکە کاتێ مرۆڤ ئەگەر بە پشتبەستن بە عەقڵ ڕاهێنان بە غەریزەکانی نەکا غەریزە مرۆییەکانی لە ڕەفتاری دروستدا لاواز دەبن و ئەگەر ڕەگەزی مرۆ عەقڵ لەدەست بدا، لە بەر دوو هۆی گردەبڕ دەکەوێتە بەردەم هەڕەشەی نەمانەوە: یەکەمیان ئەوەیە جەستەی مرۆ ئەوەندە کوڵکی نییە لە دڕندانی

بپارێزێ، دوومەیان ئەویە لایەنی ئەو غەریزەیەی کە پەیوەندی بە خۆپارێزییەوە هەیە چەندین پلە لە گیاندارانی تر لاوازترە. ئیتر بەشەرێک بهێنە بەر چاوی خۆت هۆشی نەبێ و غەریزەشی مەیلەو سڕاوە بێ چۆن وەرزی زستان لە ئەشکەوتدا بە سەر دەبا. زەرەری نییە ئاماژە بەوەش بکەین کە جەستەی مرۆڤ لە ماوەی ملیۆنەها ساڵی پەرەسەندنیدا، تۆ بڵێ هەزاران ساڵ، لە زۆر ڕووەوە گۆڕانکاری بە سەردا هاتووە و هەندێ ئەندامی لەشی، وەک ڕیخۆڵکە کوێرە، کە کاتی خۆی ئەرکی خۆی بەجێ گەیاندووە، لاواز بووە. گومانیشم نییە هەستە ئاڵۆزەکانیشی گورجوگۆڵییە کۆنەکانیان لە دەست داوە. چاوەکانی مرۆڤ، لە تاریکیدا وەک چاوی پشیلە و درێندە و کاوێژکەران شت فەرق ناکا. گوێی گرانە... بزاوتن و توانای ماسوولکەی و خۆڕاگری لە ماندووبوونداو لەزۆربەی زندەوەرانی دی کەمترە، هۆکاریش عەقڵەکەیەتی کە ڕۆڵی زیادبوونی هەستکردن و گورجوگۆڵی و هێزی لێ کەم کردۆتەوە: وای لێ هاتووە مەودای سەفەری مانگێکی بە سواری ئەسپ و هێستر کەم کردۆتەوە و کردوویەتی بە چەند سەعاتێکی فڕۆکە و ئۆتۆمبیلی خێرای سەر ڕیگای ئامادەکراو. ئەو زەوییەی بە مەکینە لەماوەی یەک سەعاتدا دەیکێڵێ، چەندین گا و هێستر لەماوەی

چەندین ڕۆژدا نایکێڵن لەگەڵ ئەوەشدا شوفێری مەکینەکە دەیەکی جوتیارەکە ماندوو نابێ.. لەم بارەیەوە نموونە ئەوەندە زۆرە شەو و ڕۆژ و چوار وەرزی دوانزە مانگەکەت پڕ دەکاتەوە و کۆتایی نایێ.

پەیدابوونی ژیان مەعجیزەیەکی گەورە بوو. ڕەنگە ڕاست بێ کە زندەوەرە مایکرۆسکۆپییەکانی سەرەتا بە بێ ویستی خۆیان ژیانیان بە سەر بردبێ و دەشێ گەشەکردنی ئەو سەردەمە شێوە ئالییەتێک بووبێ و ئیرادەی لە پشتەوە نەبووبێ ئەوە نەبێ کە لە سنووری وزەی ژیاندا بووە و ئەو خۆراکەی قەبوڵ بووە کە خۆبەخۆ چۆتە جەستەی زندووەوە. ئەوەی لە نێوان خۆم و خۆمدا دەیبینم پەرەسەندنی دواتری پەیدابوونی ژیان لە زندەوەرێکی یەک خانەییەوە بۆ ئاستی بەشەر (ئەو هێڵەی لە زندەوەری یەک خانەییەوە دەستی پێ کردووە تا دەگاتە ئاستی مرۆ بە دەزوویەک لە هەزاران هەزار دەزوو دادەنێین کە سەفەری پەرەسەندنیان پێدا کراوە و گەیشتوونەتە پلە و پایەی جیاواز و لە ژماردن نایەن) دەڵێم ئەو پەرەسەندنەی ملیۆنەها جۆری زندووی گرتۆتەوە لەوە ئاڵۆزترە تەنها وزەی ژیان گەڕابێتە ناو ماددەیەکی شلەوە کە بایی ئەوە پێگەیشتبێ زندوو بێ. ئەگەر ئەو موعجیزە گەورەیە بەو کۆرپەلەیە

بەراورد بکرێ کە لە هەناوی دایکدا پێدەگا و ملیارەها سـاڵی خایاندووە و سـەدە بە دوای سـەدەدا لە دایک دەبێ و هەرچی بۆ ژیانی پێویسـت بێ لە خۆیدا کۆی دەکـاتەوە و جەسـتەی مـێینەش ئـامـێرێکـی سـەرسـوڕهێنەری وا پێکدەهێنێ کەعەقڵ لە ئاسـتیدا سەرسامە، کە لە خوێن خۆراکێکی سپی دروست دەکا کە شـیرە و هەر لەگەڵ دەرچوونیدا لە هەناوی دایک کۆرپەکە دەگرێ و زاری بۆ مژینی گۆی مەمـک دەکـاتەوە. من دەڵێم موعجیزەی ژیـان لە چـاو لەدایکبوونەوە کەمتر بەرچاوە و لەدوای موعجیزەی شـیر و مەعجیزەی بینین و موعجیزەی بیسـتن و موعجیزەی لەمف و جەرگ و سی و گەدە... و زمانێک کە دەگەڕێ و قوڕگێـک گڕوگـاڵ دەکـا.. تەنگیی بۆڕییەکـانی شـەکر کە خۆراک دەداتە خوێ وەهـا تەسـکە چەورپی پێـدا نـاڕوا بەڵام جێی گەردیلەی شـەکری تێدا دەبێتەوە و ئاوها نەبوایە ژیان نەدەبوو چونکە چەورپی لە خوێندا وەک ژەهرە.. پرۆسـەی لەدایکبوون بۆ زنـدەوەران دەگـاتە ملیـارات و لە ژمـاردن نـایەن مەگەر بە دەگمەن دەنـا ڕێژەی نێر و مێ تیایاندا وا نابێ مەترسی بۆ جۆری زندەوەر هەبێ و ئەوەش جۆرە موعجیزەیەکە و چ پێوەرێکی وەک تەرازووش لە ئارادا نییە ڕایگرێ، بەڵکو بە شـێوەی هەڕەمەکی دێ. گونجـانی ڕێژەی نێر و مێ شـتێکە

هۆش تێیدا پەکی دەکەوێ.. وردبوونەوە لە نەخشـــی پێســت و پەڕ لە گیانداری شـیردەر و هێلکەکەردا، من لە ســـەر نموونەی زێبرا و تـاووس دەوەســـتم کە سستەمی یەکەمیان و نەخشونیگاری پەڕی دووەمیان سەرسامت دەکەن.. بەڵکو ئەنجامی کۆتایی میهرەجانی ســـســـتەم و جوانی لە جیهانی گیانداران و ڕووەکدا (هەروەها ورداکاری ســـروشـــتی ڕەگەزە تێکەڵەکانی ســـەر زەوی و دووڕێکی دوورەدەســـت و دیاردەی کونەڕەشـــەکـان... هتـد) بـایی ئەوە هەن زەینـت بۆ دیـاردەیەک بکەنەوە چـاوان پڕ دەکەن بەڵام جگە لە ژمارەیەکی کەمی ڕۆشـنبیرانی مرۆڤ کەس نابزوێنن. خۆت بە چاوی خۆت دیتت چۆن نازییەکانی ئەڵمانیا و ســـۆڤیەتی ڕووســـی کە لە ســـەرجەمی مێژوودا بەهێزترین هێزی سـەربازییان هەبوو و شـیلەی دەماغ لەهەردوو دەوڵەتدا خۆراکیان پێ دەدان ڕووخـان، بە تـایبەتی لایەنی ڕووســـی کە لە جەنگیشـــدا بە ســـەرکەوتوویی دەرچوو، لە کـاتێکدا لووتی فیـل و پۆپنەی کەڵەشـــێر و دەنووکی لەقلەق و گیـانـدارە مایکرۆسکۆپیەکان لەوپەڕی تەندروستیدان و چ کێشە و لادانیان نییە و وەک لینین و ســـەرکردەیەکی وەک ڕۆملێش لایەنگریان نییە و چ قوتابخانەی فەلسەفیشیان نەبووە وەک ئەوەی نەمریی هەردوو ســـســـتەمەکەی ڕادەگەیـانـد. ئەگەر مرۆڤ بە هەڵە دەســـتیـان تێ

وەرنەدا، سەفەری زندەوەران بەرەو چاکتر و جوانتر و تەواوتر بەردەوام دەبێ. خۆت دەزانی لە ئەنجامی شۆڕشی پیشەسازی و زیادبوونی سووتاندنەوە چینی ئۆزۆن تووشی کونبوون بووە " بلاء من ربکم عظیم - بەڵایەکی گەورە لە خوایەکەتانەوە.."

هەنگاوی هەزار میل لە سەفەری زندەوەراندا بەرەو پەرەسەندن لە ئەنجامی ئەو بازدانەی مرۆڤەوە بوو لە هەستکردنی غەریزەییەوە بۆ دررککردنی هۆشەکی. ئەگەر ئاگاداری ناوەڕۆکی ئەو هەستە هۆشەکییە و پەرەسەندنی بەردەوامی بین کە خاوەن سەرنج بە زەحمەت درکی پێ دەکا، بە بیری کەسدا نەدەهات ئەو (مێوان)ە تەمبەڵە لە لایەن سروشتی ئەو شتانەوە ئاڕاستە دەکرێ کە خۆی دایهێناون و خستوونیەتیە سەر بزاوتنێکی خێرا کە بە ڕێژەی ئەندازەیی زیاد دەکا و ئەوە چارەنووسی بوو زەمانێک بێت لەماوەی دە ساڵدا مەودایەکی زەمانیی دە هەزار ساڵە ببڕێ و ئەو پێوەر و بابەتانە بگۆڕێ کە زانا و داناکان لەگەڵیاندا ڕاهاتبوون. سەرەوە و خوارەوە لە کەوندا نین و قورسایی نامێنێ (لەناوچوونی قورسایی) و یەک ئەتۆم لە یەک کاتدا بە دوو کوندا ڕەت دەبێ و بێ ئەوەی هەستی پێ بکەین شتەکان بە بەرەواژیی دەبینین و دەماغ ڕاستیان دەکاتەوە و وا نەبوایە

وینەی دنیا نەدەچووە ناو ئاگرەی چاوەوە و کامیرەش لە سەر ئەو ڕاستییە دروست کرا. بەڵام کێشەی گەورە لەوەدایە کە حەقیقەتی بوونی ماتریالی خەسڵەت و ڕەهەند و قوواڵایی خۆی هەیە و ئەگەر نەچیتە ناو خەسڵەتەکانی ئەتۆمەوە، بەر مەزەندەت ناکەوێ و بۆ ئەوەش دەبێ خێرایی پێکهاتەکانی ئەتۆم بەوە زیاد بکەیت کە بە خیراییزیادکەردا ڕەتی بکەیت. ئەمەریکا خێراییزیادکەرێکی هەبوو درێژاییەکەی سێ کیلۆمەتر بوو قەبارەی ئەتۆمی 25 جار (وەک لە بیرم مابێ) زیاد کرد بەڵام چوونە ناو ئەتۆمەوە خێراییکەرێکی دەوێ بە درێژایی مەجەڕە بێ[7] (وا بزانم درێژییەکەی دووسەد هەزار ساڵی تیشکییە، ئەگەر هەڵەش بم داوای لێبوردن دەکەم)

بەو شێوەیە بەشەر وەک لوتکەی ئەفراندن دەبینین و چ لوتکەیەکی پێ ناگا و لە دروستبوونی ژیان سەرسوڕهێنەرتر: ڕاستە مرۆ خۆی بەرهەمێکە لەبەرهەمەکانی ژیان بەڵام ژیانیش بەرهەمی مادەی مردووە و مادەی مردوو لە کوێ و ژیان لە کوێ و گرنگی هەموو زندەوەرەکان وەک موعجیزە لە چاو مرۆڤەوە چییە؟ گرۆگاڵی منداڵ لە گرنگیدا، لە هەموو هەورەتریشقە و باڕە و بۆڕە و جریوە و داچۆڕانی ئەستێرە ڕوونترە. خۆر بەو ئاشکراییەی خۆیەوە

ئەستێرەکان و ئاسمانە دوورەکان هەست بە بوونی ناکەن و بەخۆشی هەست بە بوونی خۆی و ئەوانی تر ناکات. دەبینی کەون لە دەلالەتی ئاماژە و نیشانەدا سێ پلەی هەیە: 1- کەونی ماتریالی. 2- جیهانی زندەوەران. 3- جیهانی مرۆڤ.

نازانین (یا من بە دڵنیاییەوە نازانم) ئاخۆ لە کەونی فراواندا ژیانی وەک ئەوەی سەر زەوی و گیاندارێ وەک ئەوانەی سەر زەوی و مرۆڤی وەک مرۆڤی سەر زەوی بووە یا شتی لە گیاندارانی سەر زەوی و مرۆڤی سەر زەوی تەواوتری تێدا بووە. ئەگەر چ بەڵگەیەکی بوونی جیهانی زندوو و هۆشمەند، جگە لە سەر زەوی نەبێ ئەوە ڕەت دەکرێتەوە کە بوونی جیهانێکی تری عاقڵ لە کەونی بەرین هەبێ. مرۆڤ پەیامی گەیاندە قوولاییەکانی کەون و چ ئاماژەیەکی پێ نەگەیشت بەڵگەی بوونی هەست و تێگەیشتن بێ (بە گوێرەی ئەوەی لەو بارەیەوە بیستوومە) ئەگەرچی لە هەندێ هەواڵی جۆراوجۆرەوە کە نەیانگەیاندوومەتە یەقین بیستوومە بوونەوەری زندووی هۆشمەندی خاوەن شارستانەتی لە شارستانەتی مرۆڤ پێشکەوتووتر دابەزیون. لە ڕاستیدا، من بە بوونی شارستانەتی لە هی مرۆڤ قوولتر لە قوولایی کەوندا خۆشحاڵ دەبم بە مەرجێ دوژمنکارانە نەبێ،

ئەگەرچی ناتوانم بە ســـەر ڕەفتاریاندا حوکم بدەم و مرۆڤ بەخۆیـان کەم و زۆر لە ئەخلاق و پێوەری دادپەروەری و شـــەهامەتەوە لە یەکەوە دوورن.. تا ئەوەی شتێ لای دەستەیەک چاکەیە و لای دەستەیەکی تر خراپەیە و تەنانەت خەڵکیشی لە سەر دەکوژرێ.

لەگەڵ عەقڵدا زۆر ڕێگـامـان تەی کرد و بـارودۆخی جیاوازمان بە سەر کردەوە و لە هەموو بارێکدا دامانا کە عەقڵی مرۆ مەزنترین جیـاکەرەوەیەتی ئەگەرچی پێشـــتر لەم نووســـینەدا گوتوومانە زۆرینەی هەرە زۆری ڕەشـــەخەڵکەکە لە ڕووی بیرکردنەوەوە پەکی کەوتووە و بەرچاوی لێڵە و بۆ ئەوە دەست نادا چاکە لە خراپە جیا بکاتەوە و زوو دەخەڵەتێ و توانایەکی سەیری لەوەدا هەیە باوەڕ بە ڕووڕووچی پێکەنینهێنەر بکا. ئەوەی کە دەبێ لەم بوارەدا ئاگاداری بین ئەوەیە کە مرۆڤ تاکە کاریگەرە لە پەرەســـەندنی مێژوو و لە بەرەوڕووبوونەوەی هەر زندەوەرێک یا هەر بێگیانێکدا لە هیچ بارودۆخێکدا ڕۆڵی خۆی لە دەســـت نادا تا ببێتە دووەم. ئیتر مەیموون و گورگ و مەڕ و دەلفین و هەر زنـدەوەرێـک کە نەختێ هۆشـــی هەبێ لە هەڵسوکەوتدا لەگەڵ زندەوەر و شتی تردا تاقی بکەوە، دەبینی ئاژەڵێتی یا شـتایەتییەکەی وەک خۆی دەمێنێ. بـا مەیموون نەوت ببینێ لە زەوییەوە هەڵدەقوڵێ یـا

زێڕ ببینێ له ناو خۆڵ یا باخچەیەکدا دەدرەوشێتەوە، هەر بە مەیموونی دەمێنێتەوە و هیچ داهێنانێک ناکات. ئەگەر ڕێکەوتێک هەڵکەوت بە بەر یەککەوتنی دوو بەرد پروشکە پەیدا بوو و نەوتەکە گڕی گرت، ئەو مەیموونە جگە لەوەی هەڵبێ و خۆی نەجات بدا، هیچی دی ناکا. ئەگەر زێڕیش ببینێ چی ئارەزووی دەبزوێنێ. ڕاستە ڕاهێنانی تاکە تاکەی گیاندار لە لایەن مرۆڤەوە وا دەکا هەندێ لە کارەکانی مرۆڤ ئەنجام بدەن و بەشی ئەوە دەکا سەرمان سوڕ بمێنێ بەڵام ئاستی هۆشیاری ئەو گیاندارە لەوە کەمترە گۆڕانکاری تێدا بکا. بیستوومە مێینەی جۆرە مەیموونێک هاوسەرگیری قەبووڵ دەکا یا نایکا، ئەوەش شتێکی پێشکەوتووە لە ژیانی گیاندارانداە بەڵام هیچی لێ ناکەوێتەوە و هیچ لە (کۆمەڵایەتییەکەی) - ئەگەر دەربڕینەکە دروست بێ - ناگۆڕێ. ئەوانەی بە لێکدانەوەی ماتریالانەی میژوو و کۆمەڵایەتییەوە وابەستەن زۆر زۆر لە ڕاستی مەسەلەکەوە دوورن چونکە ئەوپەڕی قسەی باوەڕپێکراویان ئەوەیە کە مرۆ بە بێ ئاسن و کەرەسەی تر ناتوانێ فڕۆکە دابهێنێ.. بەڵام بابەتەکە ئەوە نییە کە مرۆڤ داهێنەری کەرەسە پێویستەکانی فڕۆکە و شتی ئاڵۆزی تر بۆ زێڕچنین و پەرەسەندنی دارستان دابهێنێ، چونکە دنیا بە دوور و نێزیکیەوە لەو سنوورەدا نییە مرۆ خەلقی

بکا، مرۆڤ هەیە و دنیا هەیە و ئاژەڵ هەیە، چۆنە وا مرۆڤ بە تەنها گۆڕانکارییان تێدا دەکا و شستیان لێ دروست دەکا و دەیانگۆڕێ - مێژوو و کۆمەڵایەتییەکەی خۆشی و کمپیوتەری وا دروست دەکا لە دۆزینەوەی نەزاندراوەکاندا لەمرۆڤ خۆی وردەکارترە، ئامێرێک لە سەر مانگ باسی بارودۆخی سەر مانگ و سەر زەوی دەکا. دەبێ ئامێر خۆی خۆی دروست کردبێ و بە سەر هێزی ڕاکێشانی زەویدا زاڵ بووبێ و بڕیبێتی؟ مادام داهێنان بە ماددەوە پەیوەستە و فەیلەسووفە ماتریالستەکان ڕۆڵی عەقڵیان لە پەرەسەندنی مێژوودا ڕەت کرۆتەوە، ئەدی بۆچی ڕێوی لە دروستکردنی ئامێردا جێی مرۆڤ ناگرێتەوە؟ جێی خۆیەتی لیرەدا بڵێین مرۆڤ توانیویەتی بچێتە ناو ماددەوە و ژمارەی ئیلیکترۆنەکانی زیاد بکا و ئەگەر بە ئەتۆم و وزەت ناوکی خۆی نەکوژێ لە داهاتوودا بە جۆرێ دەستکاری دەکا مەزەندە بۆی ناچێ و ماتریالستەکانیش هۆکارەکە بۆ خودی ماددە دەگێڕنەوە مادام لۆگاریتم و فەلەکناسی و لۆژیک و فەلسەفە و هونەر و ئەدەب و دەنگخۆشی و ڕەگی سێجا دەدەنە پاڵ "ماددە" تا دەگاتە دروستکردنی دیوار و پلیکانە یا دووریینی کراس هەموویان هیچن چونکە ڕۆڵێکی مەزن بە ماددە دراوە. لای ئەوان

خەونی بە ڕاســـتگەڕاو و گۆڕینەوەی بیرکردنەوە و مێردەزمە و گرێکوێرەی ئۆدیب و دروســتکردنی درۆ و ئاواتخواســـتن لە خەون و ئاگاییدا... هەموویان ماددین. خۆزگە بە ســـەر خۆیاندا قڵپ دەبوونەوە و ئەهرامەکانی میســـر و دیوارەکەی چینیان بە خەیاڵ دادەنـا یـا بە خـۆکـردیـان لە قەڵەمـدەدان. بە درۆخســـتنەوەی ئەهرامەکـان و دیواری چین لە بۆچوونی خۆیـان دووریـان نـاخەنەوە کە تەڵاق و مـارەبڕین و بـاوەڕهێنـان بە هەق و نـاهەق و "فسنستنبکتکنفتموها"[8] بە ماددی بزانن.

شاعیرێکی سۆفی دەڵێ:

هەرچی لە کەونە وەهم و خەیاڵە ..... یا ڕەنگدانەوەی ئاوێنە و سێبەرە .

ئەوەش (تا ڕادەیەک بە پێی مەیلی گوێگر لە غەیب یا دژی غەیب، بەرفراوان و بەرتەنگ دەبێتەوە) و لەگەڵ نەفسی خۆیدا لۆژیکییە. بەڵام ماددی، بە تایبەتی ماددێتی مارکس کە لە بنەڕەتدا لە سەر ئامانجێکی سیاسی هەڵچندراوە ئەوەش گەیاندنی چینی کرێکارە بە دەسەڵات، بە هاشاکردن لە ڕۆڵی مرۆڤ لە پلەی یەکەم و چوارەم و دەیەمدا، لە بنیاتنانی مێژوودا، خۆی دەخاتە کێشەیەکەوە لێی دەرناچێ: ئەگەر ماددە لە

پەرەسەندندا پێش مرۆڤ بخاتەوە ئیدی بە هیچ جۆرێ رۆڵ بۆ کرێکار نامێنێتەوە، چونکە بە هۆی بێئاگاییەوە لە هەرچی پێی دەڵێن زانستی پێویستی پەرەسەندن، دەبێتە ئامێرێکی بەکارهێندراو. ئەگەر بەشەریش پێش مادده بخات کرێکار وەکی خۆی بە بێ توانایی دەهێڵێتەوە لە کاریگەری پێشخستنی بەشەر بە سەر مادده‌دا، چونکە لە سەردەمی مارکسدا بە دەگمەن کرێکاری ڕۆشنبیر هەبوو. وەرزێریش پێویست بە باسکردنی ناکا.. ئەوە ڕاستی قسەیە لە لێکدانەوەی مادده‌ی لە مرۆڤ دابڕاو. دەبێ لێرەدا ڕستەیەکی بەرهەڵستکار هەبێ تا نەکەوینە هەڵەوە، ئەوەش ئەوەیە کە (مرۆڤ) ئەوانەی پێچکەی مێژوو (یا کۆمەڵگە) بەرەو پێش دەسووڕێنن هەموو مرۆڤەکان نین و زۆرینەشیان نین و دەیەکیشیان نین و یەک لە هەزار و پێنج هەزاریشیان نین (پێشتر باسی ئەمە کرا بەڵام خوێنەر لە بیری نامێنێ) بەڵکو داهێنەرە هەستناسکەکانن کە خاوەنی مێشکی داهێنەرانە و دەروونی ئامادەی نوێکردنەوە و داهێنانن، ڕەنگە پێت خۆش بێت بڵێم شاعیرێک لە پلەی (نالی) یا شێخ ڕەزای تاڵەبانی یا مەحویدا چەند سەدەیەک لە ژیاندا بمابا و شیعر و دەقی جوانی داهێنابا، یەک ئاسنگەر یا بەرگدوور یا کاروانچی یا یەک ڕێوێ ڕاهێندراوی لە جێی خۆی بۆ گۆڕانکاری لەو پیشەیەدا نەدەبزواند کە

هەزار ساڵە بۆی ماوەتەوە، مەگەر داهێنەرێکیان بۆ بێ تێیانبەگەیەنێ دەستاڕی ئاش و ناعوور چۆن دروست دەکرێن. ئێمە ڕێز لەو لێهاتووانە دەگرین کە شیعریان داناوە و شانازیشیان پێوە دەکەین، بەڵکو ئەگەر تیری ڕەخنە نەبوایە، داهێنانیانم دەپرست و ئەوەندەش بەسە دکتۆر حەسەن جاف ڕێکەوتێکی بۆ گێڕامەوە کە لە زانکۆی تاران ڕوویدابوو و خۆی لەوێ خوێندکار بوو، بەیتێکی لە شیعری نالی بۆ فارسیزانێکی بااڵ خوێندبۆوە، ئەمە دەقە فارسییەکەی یەکەم بەیتێتی:

ابروان تو طبیبان دل افگارانند
هردو پیوسته ازان بیمارانند

بڕۆکانت پزیشکی دڵی بەئازارن هەردوک پەیوەستی زامدارانن

ئەو مامۆستایە وەها پێی سەرسام ببوو گوتبووی: ئەو شاعیرەی ئێوە لە هەموو فارسێک زیاتر شارەزای ڕێ و ڕێبازی فارسییە. دەقێکی بەیتووشیم بیر دێتەوە کە هەم شیعرە هەم پەخشانە هەم مەتەڵە هەم ئاڵۆزییە لە عارەبیدا، جا گوێ بگرە:

(بیری عیراق دەکەم و من نە خەڵکی رەســـافەیم نە کەرخی
بەڵام لە بەغدا کەســێ هەیە نێزیکبوون لێی لە لوتکەی لاوێتی خۆشترە)

کورد لۆمەی ناکرێ کە پیشەسازی نەبووە و پەخشان و شـــیعری بووە. ئەگەر بۆ پێش دوانزە یا ســـێزدە ســـەدەی ســـەردەمی ئەمەوییەکان و عەباســـییەکان بگەڕێتە دواوە دەبینی خەڵکی پـــایەدار پیشـــە و هونەری پراکتیکییان بە زانســـتی نزم ناوزەد دەکرد و تەنانەت تا جەنگ پەیدا بوو و پیشەوەران کەرەسەیان بۆ دروست کرد و سەرباز نێزەیان هەڵگرت و گیانیان بەخشی، لە کۆتاییدا دەبینی سوپاسگوزاری شاعیرێک میر یا خەلیفەی بۆ ئاســـتێکی نێزیکی عەرشـــی خوا بەرز کردۆتەوە. یەکێ لەوانە لە مەدحی - پێم وابێ - سەیف ئەلدەولەدا دەڵێ:

ئەهلی کوفرت وەها ترساندووە ئەو شـەهوەتەش لێت تۆقیوە کە هێشتاکە نەخولقاوە

لە ڕاستیدا، زۆرینەی چاوگەی ڕووناکایی لە سەردەمە بەسەرچووەکاندا لە وشەگەلێ پێکهاتبوون کە لە بواری جیاوازەکاندا دەگوترا تا وای لێ هات کۆی باوەڕ و ڕوکنەکـانی ئەرکی دینیی بوونە حەفتـا و هەنـدێـک

دەستە و یەک قسەیان لە بارەی دەرهێنانی نەوت و مێوی هەنگ و چاککردنەوەی شکاو و باشترکردنی جۆرەوە (بەشەر و حەیوان) تێدا نەبوو. ئیبن خەلدوون دەڵێ کەمترین زانستی پێشینانمان پێ گەیشتووە چونکە عومەری گەورەمان فەرمانی دا زانستەکانی فارس لەناو ببرێن.

بیری لێ بکەوە ئوممەتێکی بەرفراوانی وەکو ئوممەتی ئیسلام بە حەفتا مەزەبەوە سەرقاڵ بێ و ناکۆکی نێوان هەندێکیان بگاتە ئاستی تەکفیرکردن، خەریکی ئەوە بێ گوایە مەزەبی خەڵکانی تر بێکەڵکن و بە هیچ جۆرێ ئەوەندەی دەنکە جۆیەک بەرژەوەندی ئەو ئوممەتە لەبەرچاو نەگرن.. کۆمەڵ کۆمەڵ قسەی بیانوو و شیرین لە بواری پێوانەکاری و جێبەجێکردندا، نەوە دوای نەوە وەربگرن و نەوەت لەسەدیان تێشیناگەن. پێشینان گوتوویانە و ئێستاش دەگوترێ (هەر حیزبە و بەوەی هەیەتی خۆشحاڵە) ئێدی لۆمەت ناکرێ ئەگەر بڵێی ئەو ڕێبوارە ئەزەلییەی کە وزە دەبا و فیتنە دەگێڕێ و توانا بۆ ڕەواجپێدانی بەرژەوەندی کەم دەکاتەوە لە دیارترین ڕوالەتیدا ڕاگەیاندنی دەستبەردانە لە ئیرادەی پێشکەوتن و هەڵبژاردنی یەکەم. لە حاڵوباری وادا، ئەوپەڕی کار کە دەکرێ ئەنجام بدرێ (لە باشترین حاڵدا) دوورینەوەی

هەڵتەکاو و گیرسانەوەی شکاو و خڕکردنەوەی ڕژاوە لەگەڵ هـاتوچۆکردنـدا لە جێیەکی نەگۆڕدا. بەڵکو پـێـوانەکـردنـی ئەو بـارودۆخە لەگەڵ ڕەوتـی شـارسـتانەتیدا بە گشـتی، وا دادەندرێ گەڕانەوەیە بەرەو دوا ئەگەرچی ئەو مەزەب و بۆچوونە ئاینیانە لە ڕابردوویەکی دووردا هەرگیز هۆکارێک نەبوونە بۆ پێشـکەوتن و ناشـێ بشـبنە هۆکاری پێشـکەوتن، قسـەیەک هەیە بۆ پێغەمبەری دەگێڕنەوە گوایە گوتویەتی "جیـاوازی ئەممەتەکەم ڕەحمەتە" و وایـان لێکدایەوە بوونی حەفتا مەزەب حەفتا دەرگا بۆ نـاو بەهەشت دەکاتەوە، بەڵام بۆچی پێغەمبەر لەسەردەمی خۆیـدا ڕێی نەدەدا بۆچوونی جیـاواز لە بـارەی فەرزەکان و حەڵاڵ و حەرام و ڕێپێدراو و پێنەدراو و کـارەکـانـی تـرەوە هەبـێ و چـی بەرگـر بـوو لە پەیڕەوکردنی ئایەتە هەڵوەشـاوەکان؟ ئەوانە ژمارەی دەرگای بەهەشتیان زیاد نەدەکرد؟

لەڕاسـتیدا جیابوونەوەی باوەڕەکان بۆ دەیان مەزەب لە کاتی خۆیدا بەربەسـتی گەورە بوون لە بەردەم ئـارامی بـارودۆخی خەڵکی و زۆر فیتنە لە نێوان لایەنگرانی مەزەبە جیـاوازەکـاندا هەبوون و هەزاران کەسـیان تێدا لەناوچوون و وێرانکاری وڵاتی گرتەوە و وای لێ هـات بۆچوونی وا لە ئیسـلام پەیدا بوو

شـــەڕی خەڵکانی بێ زەرەریان دەکرد و حەجاجیان دەکوشـــت و.. و.. پێویســـتیش ناکا زیاتری لە ســـەر بڕۆم. ڕاستییەکەی ئەوەیە دابڕانی خەڵک لەســەردەمە کۆنەکــانــدا موســـــیبەتی گەورە بوو و لایەنێکی ئەو دواکەوتووییەی ئێســـتا بۆ ئەو کارەســـاتە خەمناکانە دەگەڕێتەوە و ســـــەرجەمی دیمەنەکە ڕەنگــدانەوەی لایەنێکی گەورەی شـــــێتخانەکەیە کە پڕە لە خەڵک. جێگیربوونی بــاوەڕی پووچ (تــامی لە ســـــەر زاری نەفاماندا شــیرینە) گەیشــتە ئاســتێک بە پێشــکەوتنی زانســـــتی نوێ و ئەنجامەکانی ئەو تورەهاتە لەڕۆحی ئەو خەڵکە ناســڕێتەوە، تا ئەوەی کە بە هەندێ لەوانە دەڵێی بە پێی هەواڵی ڕۆژنــامەکــان خۆر لە کۆتــایی مــانگی قەمەریدا دەگیرێ، دوایی کە دەگیرێ دەیانبینی دوعــا دەکەن و بیســـــمیللا دەکەن و تەپڵ دەکوتن و فیشـــــەکیش لەگەڵیــانــدا دەتەقێنــدرێن. ئیــە- بەڵکو عیفریتەکان بۆ پشت کێوی قاف هەڵێن.

عەقڵی مرۆڤ ڕووناکایی پێشــکەوتنێتی و جگە لەوە چ ڕووناکاییەکی تری نییە مەگەر بە کزیی لە هەســـــتی شاراوە و پەراوێزەوە بێ و هەندێ لە شتی غەیبی بۆ ڕوون بکاتەوە و ئەو هەســـــتەش لەوەیە بەهێز بێ و وای لێ بێ ببێتە مەتەڵێــک کە پێویســـــتە یەکلایی بکرێتەوە و شـــــەرح بکرێ (هەتــا ڕۆژی ئەمڕۆ و

ئەگەرچی دان بە بوونیدا نراوە بەڵام بە بەڵگەی باوەڕهێنەری بێ کەلێن لێکنەدراوەتەوە) و لەو بوارەدا شتی باوەڕ پێ نەکراو ڕوو دەدەن و گومان نامێنێ کە ئەوانە زۆر پلە لە دواوەن. تاقیکرنەوەیەک کە پەیوەندی بە غەیب و شاردراوەکانەوە هەیە و سەد لە سەد ڕاستە لە ژیانی خۆمدا ڕوویدا. هەتا دە ساڵ بەر لە ئێستا نەمدەتوانی ئاوی فێنک بخۆمەوە چجای ئاوی سارد، چونکە تەنانەت لە هاوینیشدا بوایە، هێرشێکی کۆخەی وام بۆ دەهات هەموو جەستەی دەهەژاندم. هۆکارەکە عیللەتێک بوو لەو جێیەی دەنگی هەمزە (ء)ی لێوە دێ و ئەگەر بە ئاوێک تەڕ بوایە گەرم نەبوایە وەها کۆخە دەیگرتم مەجلیسی مێوانم بەجێ دەهێشت تا بێزاریان نەکەم.. تا ڕۆژێکیان گەنجێکی تازەهەڵچوو لەگەڵ باوکی و دایکیدا هاتە مااڵمان، ناوی بەوە دەرکردبوو کە لە ڕێی دەستلێدانەوە، بە دەستی ڕاستی، توانای چاککردنەوەی نەخۆشیی هەیە. کورتەی باس ئەوەیە، بۆ ماوەی کەمتر لە دوو دەقیقە دەستی ڕاستی خستە شوینی کۆخەکە.. ئەوە هەموو شتێ بوو کە ئەنجامی دا و دڵنیای کردم کە ئاوی سارد و شتی تری وروژێنەری کۆخە کاریگەری نابێ. ڕاستیشی کرد. دوای ئەوە لە هەندێ نووسراوی ڕووسی دوای هەرەسی سۆفیەت باسی ئافرەتێکی ئەرمەنیم

خوێندەوە کە خێزانی خۆی لە ئەرمینیای ناو سنووری تورکیا جێهێشـــتبوو و چووبووە ڕووســـیا تا لەو قەســـابخانانە دەرباز بێ کە ئەرمەنەکان دووچاری ببوون. ئەو بە دڵنیاییەوە دەڵێ توانای چاککردنەوەی نەخۆشـــی هەیە. پێم وایە قســـەکانی لە ســـەرچاوەی پزیشکیشـەوە پشـڕاست کراونەتەوە. ماتریالستەکان زانســـتی دەروونیـان ڕەت دەکردەوە تـا ئەو لقەی زانسـتیش کەوتە بەر مەودای یاسـا و تاقیکارییەوە و مەودای هاشـالێکردنی لە لایەن ماتریالستەکانەوە نەما، ئەوجا بە فێڵێک کە دەلیلی ترسنۆکییە گوتیان: زانستە دەروونییە مارکسـییەکە ڕاسـتە. لێرەدا: لە مەســەلەی غەیبییەکاندا خەڵک دابەش دەبن بە ســەر هەڵوێســتی جیاوازدا (هەندێ جار دژ بە یەکدا). هەڵوێستی یەکەم لە هەمویان پووچتر و ســـەرەتاییترە و باوەڕی بە پێچەوانەترین داســـتانی دژە هەق هەیە ئەوەش وەک ئەوەی کە دەڵێ پێغەمبەر لە کاتی ســـەرکەوتنیدا بە پلیکانەی عەرشـــدا بەرەو لای خوا، پێی هەڵەنگووت و دەســـتێـک گرتیەوە، ئەویش کە ئـاوڕی دایەوە عەبدولقادر گەیلانی لە پشت خۆیەوە بینی.. داستانێک دەڵی دووپشـــکێک لە لایەن خواوە بۆ کارێک تەکلیف کرابوو کە گەیشـــتە جۆگەئاوێک و دوپشـــکیش مەلە نازانێ، کیسـەڵێک هات و خستیە سـەر پشـتی خۆی و لە جۆگە ئاوەکەی پەڕاندەوە. دوایی کارەکەی ئەنجام

دا و گەڕایەوە سەر جۆگەکە و بە سەر پشتی کیسەڵەکەوە پەڕیەوە. زێدەڕۆیی سەیر و پێکەنینهاوەر لەوەدایە کە یەکێ لە گوێگرەکان، منیش لە مەجلیسەکەدابووم، ناڕەزایی دەربڕی و گوتی: نەخێر کیسەڵ نەبوو چووە لای دووپشکەکە بەڵکو چیلکە بوو. لە ڕاستیدا چیلکە دەلالەتی بۆ هێزی غەیب زۆرترە. خەنی لەوانەی شەیدای سەرجەمی غەیبییەکانن و بە هیچ جۆرێ ئینکارکردن داد نادا. قسەی باوەڕهێنەر لەگەڵ ئەو دوو جۆرە مرۆڤەدا داد نادا. لێرەدا ئەوەم بە بیر دێتەوە کە پێشتر گوتوومە ئەوەش ڕیسوابوونی ستالین سوودی بۆ مارکسیزم هەیە و ئەوەش قسەیەک لە بارەی داستانەوە بێر دێنێتەوە گوایە شێخێک لە وەلییەکانی خوا بووە مێوانی یەکێ لە دەروێشەکانی خۆی. بەرەبەیان دەروێش چوو بۆ بە دوای هەندێ کاری خۆیدا و وەلییەکە لە لەوحی مەحفووز خوێندیەوە کە خوای گەورە نووسیویەتی زیناییەک دەکات، ژنی دەرویشەکەش جوان بوو و لەگەڵیدا جووت بوو. دەرویش گەڕایەوە و وەلییەکەی نەدی، پرسیاری لە ژنەکەی کرد و ئەویش گوتی کارێکی وای لەگەڵدا کردم و بە ڕێی خۆیدا ڕۆیشت. دەرویش بە دوایدا ڕۆیشت تا گەیشتە ڕووبارێک کە لە نێزیکی گوندەکەدا بوو، دیتی وەلییەکە بەرماڵەکەی لەسەر ئاوەکە

ڕاخست و به سەریەوە پەڕییەوە ئەوبەر. ئیدی نازانم دەرویشـــەکە بەو مـوعـجـیـزەی پەڕینەوەیە دڵـی داکەوتووە یا دڵی بە لای فاحیشەکەدا واسویس بووە. دەبێ یەک دەرویش، بەڵکو بلیمەتی ناو بلیمەتان لەگەڵ نەزانێکدا چی بکا کە ڕەش و ســـپی لێکناکاتەوە یا لەگەڵ مارکســـییەکدا کە دڵی داخراوە! شـــاعیرێکی عارەب (ناوەکەیم لەبیر نەماوە) گوتوویەتی:

گەر بانگی زندوو بکەی دەتبیستێ بەڵام ئەوەی بانگی دەکەی بێژیانە

هەڵوێســتی ســێیەم گوێنەدانە بەوەی کە لە هەردوو لاوە دەگوترێ و ئەوانەش (بـا بڵێین زۆرینەی ئەوانە) کە گوێنەدان دەیـانگرێتەوە دەبنە دوو بەشـــەوە، یەکەمیان خۆ لە سـەرهێشـەی بۆماوەکان و سـنووری بۆ ماوەکان لادەدا. دووەمیان ترســـی ئەوە دەیگرێ ڕێی تێ بچێ پاڵنەری دینی لە ســـەر جۆرە بنەمایەک هەڵچندرابێ، بەڵام هەردووکیـان لەو ڕووەوە مەیلەو هاوســـەنگن کە ئەو تەکلیفە پشـــتگوێ بخەن کە لە ڕووی کـۆمەڵایەتـییەوە پـێـی دەوێ و بە دەگـمەن ڕووداوگەلێـک دەیـانبزوێنێ کە پەیوەنـدی چـاک یـا خراپی بە خۆیانەوە نییە و ڕێشـاندەریشـیان ئەو قسـە نەســتەقە کوردییەیە کە دەڵێ (ئاگرە ســوورە لە خۆم دورە) و میســـرییەکـانیش بە جۆرێکی تری دەڵێن:

(شەڕ لە دەرەوەیە و لێمانەوە دوورە). بەشی چوارەم تێکەڵەیەکە لە جۆرەها مجێز بەڵام لە مەسەلە غەیبییەکاندا یەک دەگرنەوە و زۆربەشیان دارەکە لە ناوەڕاستەوە دەگرن و هەر فەرزێکیان پێ بکرێ ئەنجامی دەدەن چونکە ئەگەر قەیامەت هەبێ سوودی دەبێ و ئەگەر نەشبێ لە ژیاندا پلەوپایەیان دەبێ. شتێکم بیر دێتەوە کە شایەدی لە سەر داوە، دوای ڕاپەڕینی 1948 خۆپیشاندان و ناڕەزایی زۆر ببوو و حەماسەت لە دژی ئاین بەرەوی سەندبوو و یەکێ لە پێشڕەوانی خۆپیشاندان لە سلێمانی لە دروشمەکانیدا زیادەڕۆیی لە کفرکردندا دەکرد و دوایی دەچووە پەنایەکەوە و دەستی لە خوا پان دەکردەوە و داوای لێخۆشبوونی لە خوا دەکرد و نەفرەتی لە خۆی دەکرد. بەشی پێنجەمیان ماتریالستەکانن کە ڕای خۆیان لە سنووری یاسنادا دەردەبڕی و بە لای شتە بچووکەکانەوە نەدەچوون و بە دەگمەن سنووری ئەدەبی بەزاندووە و لە دەربڕیندا توند بووە. لە بیرمە سەلامە موسا بە ئەدەبەوە ڕای خۆی دەربڕیبوو و بەرگری لە سۆسیالیزم دەکرد[9]. بینیم لە بارەی ئاینەوە قسەی کردبوو و شتێکی بەم واتایەی گوتبوو: تەماحی غەیبی دوای مردنم نییە، ئازایانەش بەرگری لە ئازادی و دیموکراتی کردبوو و پێم وابێ بە پۆشاکی خاوێنەوە مالاوایی لە ژیان کرد

و ئەوەش بۆ هەموو مرۆڤێکی بەرز بەسە. دەستەیەک هەن خۆیان بە خوانەناس پیشان دەدەن و لە پشت ئەو خوانەناسینەشەوە لەغوەی ڕووکەش نەبێ هیچی تر نییە و لە یەکەم هەنگاوی سەلماندنی بۆچوونی خۆی، کە نە سەلماندنی هەیە نە گڕکان، دەشێ لە قسەبێ سەرەوبەرەکانیدا کەون بکاتە خوا (Pantheism) بێ ئەوەی بزانێ ئەوە دژی خوانەناسییە. ژمارەیەکی کەمم لە لاوانی سییەکان نەدی،کە هێشتا من لە سەرەتاییدا بووم، بۆ دەربازبوون لە بەند خوانەناسییان ڕادەگەیان. دەستەی شەشەم خەڵکی سەر بە ئاینن و ئەوانیش ڕێزداری وایان هەیە کە هەمووان ڕێزی دەگرن و مامناوەندیشیان هەیە و دەستەیەکیش چاکەیان تێکەڵی خراپەیان دەبێ و زەحمەتە دەمەتەقێیەکی وایان لەگەڵدا ئەنجام بدەی کە سوودی هەموو لایەکی تێدابێ. چی تر شاراوە نییە کە سیاسەتی نێودەوڵەتی دەستی کاریگەر و هەمەجۆری لە ڕەوتی پیاوە ئاینییەکانی ئیسلامدا هەیە و کاریگەری ماڵی دنیا بە سەر نیمچە زاناکان و دنیاویستەکانەوە ڕوون و ئاشکرایە.

قسە لە سەر کاروبارە هەموجۆرەکانی ناوچەکەمان بوو و لە ڕاستیدا زۆرینەی جیهان بە ململانێ و

پێشبڕکێ و شەڕەوە سەرقاڵە و کارەسات لە ڕووبەرێکی فراوانی دانیشتوانی ئەفریقیا لە بەر ئەو سێ کۆیەی باس کران چڕ دەبێتەوە ئەوجا نەخۆشی و قاتوقڕی و ئاوارەیی و ڕەشەکوژیش سەربارن. ئەو دیمەنانە سیمایەکی ڕاستی ئەو شێتخانەیە دەخەنە بەر چاو کەبۆتە ناونیشانی کتێبەکە. قسەیەکی نەستەقم بیر دێتەوە کە لە زاری سەرەکعەشرەتێکی ئەفریقیایی هاتە دەرێ و بۆنەکە هێنایە پێش، کاتێ سێر وینستن چەرچل لە سەردەمی دووەم جەنگدا سەردانی چەند دەوڵەتێکی ئەفریقیای کرد، ئەو سەرەکعەشرەتە ئەفریقییە مێوانداری لێ کرد و لە بۆنەدا بە سێر چەرچلی گوت: ئەم جەنگە مێقدارە گۆشتێکی باشی سەربازەکوژراوەکانی بۆ ئەوروپا دابین کرد. چەرچلیش گوتی: ئێمە گۆشتی مرۆڤ ناخۆین. ئەویش بە سەرسوڕمانەوە گوتی: ئەدی ئەگەر گۆشتی مرۆڤ ناخۆن بۆچی شەڕتان هەڵگیرساند؟؟ ڕەنگە ئەم قسەیە لە داهێنانی مرۆڤێکی زیرەک و قسەخۆشەوە بووبێ بەڵام پڕاوپڕی لۆژیکی سەرکردەیەکی ئەفریقی و کەسێکە لەزەت لە کوشتن دەبینێ و گۆشتی قوربانییەکەش ناخوا.

بابەتێکی سەر بەم باسە هەیە و لە کرۆکیدایە، کە چڵوپۆی وای لێ دبنەوە لە ناوەڕۆکدا زۆر شت ڕوون

دەکەنەوە کە بیری مرۆ لێکینەداونەتەوە و بە سەریاندا بازی داوە و لەناو بابەتی سەرەکیدا بزر دەبن: بۆچی لە ماوەی هەزاران ساڵدا ژنان ڕازی بوونە و ڕازی دەبن درێژەپێدەری کەسایەتی پیاو بن؟ لایەنگرانی جەدەلییەتی ماتریالی بابەتەکە بەرتەسک دەکەنەوە تا فەلسەفەیەکی وای لێ نەکەوێتەوە بەرانبەر دەسەڵاتی پیاو بەرگری لە ژن بکا و کەلێنێ بکەوێتە بینای ئەو تیۆرییەوە کە لە سەر بنەمای چینایەتی هەڵچندراوە. لە عورف و لۆژیکی ئەواندا ژن (وەک کرێکار و وەرزێر) نابێ لە لایەن چینی (کرێکار و وەرزێر)ەوە بچەوسێتەوە. شتێکی سەیرم لە نووسینەکانی لینین خوێندەوە تیایدا دەڵێ بۆرژوازییەکان و ئەوانەی لە ئاستی ئەوان و سەرەوەتردان، بە هۆی دەسەڵاتی سامانەکانیانەوە سواری ژنی یەکتر دەبن بەڵام کرێکار و وەرزێر بۆ ژنەکانیان دڵسۆزن و بە یەک ژن دادەکەون.. ئەوەش قسەیەکی سۆزداری ئەوپەڕی نەفامانە و ئەوپەڕی لادانە لە ڕاستی. ئەگەر بڵێین بۆرژوا و ملکدار لە سەردەمی سۆمەرییەکانەوە ژنباز بوونە، واتە زۆرینەی هەرە زۆری کۆمەڵگە (حەرامزادە و زۆڵ)ن و لینین خۆشی دەبێتە یەکێ لەوانە چونکە لە سەرچاوەی کرێکار و وەرزێرەوە پەیدا نەبووە. بەڵام پاکژی ژنە پرۆلیتار و خۆلادانیان لە فاحیشە بە لۆژیکی (سەروەت و هەژاری) ڕەت دەکرێتەوە. ئایە

هەموو ئەوانە ڕابعەی عەدەویە بوون؟ لە هەژاری مێردەکەیەوە کە زۆربەی کاتی خۆی بۆ پەیداکردنی بژێو لە دەرەوە بە سەردەبا، کوانێ بەربەست؟ ئەگەر بەرەنگاربوونەوەی برسێتی و ئیحتیاجی و نەبوونی دریژە بکێشن دەماری عیززەت و گەورەیی نەرم دەکەن. بە ناخۆشییەکی ئازاربەخشەوە دەڵێم 100% ی ئەو ژنانەی لە شوێنی نەشیاودا جەستەی خۆیان دەفرۆشن لە چینە هەرە ماندووەکانن ئەوەش لۆژیکی شتەکانە. ژنی خواپێداو یا مەیلەو خواپێداو ئەگەر بیەوێ دەتوانێ ئەویندارێ لەگەڵ پیاوێکدا بکا کە خۆشی بوێ و ئەگەر کەڵۆشیی ئیرادەی لە دەست نەدا ناچێ لە شوێنی نەشیاودا ژیانی خۆی بخاتە مەترسییەوە، چونکە هەرچۆنێ بێ کەسوکاری دەیکوژن. نەمانبیستووە لەشفرۆشێک سەر بە خێزانێکی خواپێداو بووبێ. لە کۆمەڵگەی کورددا کە باشی دەناسین، بە دەگمەنی زۆر دەگمەن نەبووبێ کیژی ناوداریک یا سەرۆکەعەشرەتێک یا بازرگانێک یا شێخێکی تەریقەت یا زانایەکی ئایینی مالەوەی جێهێشتبێ و ڕەدووی لاوێک کەوتبێ کە خۆشویستبێ، لە کاتێکدا دەیان لە کیژانی ڕەشەخەڵکەکە ڕەدووی کوڕگەلێ کەوتوون کە خۆشیانویستوون و دوایی لە ڕێی ناوادارانەوە سوڵحیان کردووە. وەها بڵاو ببۆوە کە باوکێک لە

عەشـــرەتێکدا کێژە گەورەکەی خۆی ســـەرزەنشـــت کردووە و گوتوویەتی: ئەگەر خێرت هەبوایە ڕەدوو دەکەوتی، هەروەهـا بـڵاو ببـۆوە لە شـــوێنێکی کوردستانی عیراق هاوسـەری سـەرەکعەشـرەتێک کە ئەویش کێژی ســەرۆکی عەشـــرەتێکی هاوســێ بووە، عاشـقی ئامۆزای مێردی خۆی بووە. لە ڕاوەبەرازێکدا گوللەیەک لە جێیەکی نـادیـارەوە هـاتووە و کـابرای ئەوێنداری ژنەکەی پێکاوە و ژنەکەش هەر بە ڕێزداری ماوەتەوە. بە پێویستی نازانم بۆ سەرەتای کۆمەڵگەی مرۆڤ بگەڕێمەوە تـا بـارودۆخی ژن لەســـەردەمە جیـاوازەکـان و کۆمەڵگە جیـاوازەکـان و ئـاینە جیاوازەکان لە گۆڕانکارییە جۆراوجۆرەکانی نەخشەی کۆمەڵایەتی و ســیاســیدا بە ســەر بکەمەوە ئەگەرچی زەحمەتە لە ســـای دەســـەڵاتی کراوە و کۆمەڵگەی داخراو و ئـاینی لێبوردە و ئـاینی تونـدوتیژ حوکم بە ســـەر ژندا بدرێ بە تایبەتی لە ڕووی دەســـەڵاتی پیـاوەوە لە خێزان و فرەژنی و مەرجەکـانی تەڵاق و مەســـەلەی چارەســـەر و حەرامکردنی هاوســـەرگیری نێوان ئەم و ئەودا[10] و بەشی ژن لە مارەیی و میرات چەندە؟ چارمان نییە دەبێ بە ســـەر ئەم باســانەدا باز بدەین و بگەڕێینەوە شێتخانەکەمان کە پڕە لە جۆرەها شـــێوەی شـــێتی و بە ناچاری ئەوپەڕی کورتکردنەوە قســان کورت دەکەمەوە و باســی دیارترین پلەوپایەی

پیاو و پلەوپایەی ژن لە کۆمەڵگەدا دەکەم و دەڵێم: ژن لەبەر دوو هۆی ســـەرەکی لایەنی لاوازی کۆمەڵگەیە. یەکەمیان، کە گرنگترینیانە، ئاوســبوونە کە بە غەریزە بۆ منداڵبوون دیاری کراوە و هەموو جارێ کە منداڵی دەبێ لە مردن نێزیــک دەبێتەوە جگە لەو نۆ مــانگە ئاوســییە پشـــتشـــکێنە و بەرەژانە تۆقێنەرە و ئەگەر منـداڵبوون چەقی ئەرکەکـانی نەبوایە ژیـانی خۆی لە هەڕەتدا بۆ منداڵبوون نەدەخســتە مەترســییەوە. بەڵام پیاو لەو ڕووەوە بێخەمە و ئارەزووی بەردەوامبوونی لە منداڵدا دەیەکی ژن بەهێز نییە. ڕەنگە پیاو لێرە و لەوێ وەچەی خۆی پەرت بکا و ڕەنگە نەشـــزانێ لە کوێ تۆوی چاندووە چونکە لەگەڵ ژمارەیەکی زۆردا جووت دەبێ. ڕەنگە تەنانەت ئارەزووە سێکسییەکانی بە نێربازی و ئاژەڵیش دامرکێنێ. هۆی دووەم، ژن لە ڕووی جەســتەییەوە لاوازە و توانای نییە بەرگری لە خۆی بکا بە تایبەتی کە منداڵی دەبێ بۆیە پێویســـتە پشـــتێکی هەبێ بەخێوی بکـا و وەچەی بپارێزێ و پێویســتی بە ســەرپەرشــتی پیاو زیاد دەکا. بەچکەی بەشــەر، جیا لە ســەرجەمی زندەوەران چەندین ســاڵی دەوێ تا دەتوانێ ڕێ بکا و لە دە ساڵاندا ئەوجا خۆی پێ بەڕێوە دەچێ جگە لەوەی ســەردەمی منداڵییەکەی پێویســـتی بە چـاودێری و پـاککردنەوە و جلگۆڕینی بەردەوام هەیە. شیردان نێزیکەی دوو ساڵ دەخایەنێ.

ئەدی ئەگەر لە ماوەی سالێک یا دوو سالدا مندالێکی تری بێ!.. ئەوجا سێیەم و چوارەم، هیچیشیان خۆیان پێ بەڕێوە ناچێ و بە بێ ئەم خالانە ناتوانن بەردەوامی بە ژیان بدەن: 1- شیرپێدان. 2- خاوێنکردنەوە. 3- جلوبەرگ... و بە پێوستی نازانم درێژەی پێ بدەم، چونکە بابەتەکە ئەوپەڕی ڕوونە. ئەوەی جێی سەرنجە ئەوەیە بەچکەی هەموو گیانداران (جگە لە پەلەوەر) دوای لە دایکبوون ئەوەندە نابا دەکەوێتە سەر پێی خۆی و شیری دایکی دەمژێ و دوای دەکەوێ (پەلەوەری مالی و ئاوی و هێلانە.. بەچکەی ئەمەی دواییان بۆ فڕین دوا دەکەوێ). ژن لە ڕووی غەریزەوە بە پیاوەوە وابەستەیە و بۆ بەخێوکردنی بەچکەکەپێویستی بە هاوکاریکردنی هەیە، لەکاتێکدا پەیوەستبوونی پیاو بە خێزانەوە (بە باوەڕی من) پێویستی کۆمەڵگەیە چونکە خێزان بناغەیەتی و ژیانیش بە بێ خێزان ئاسان نییە و پێشناکەوێ ئەوجا ڕۆڵی منداڵ دێ کە سۆزی باوکایەتی دابین دەکا و لە بەردەوامبوونی خۆی، بە تایبەتی منداڵی نیڕینە، دڵنیای دەکا چونکە کچ مالی بێگانە ئاوەدان دەکاتەوە. ئەوەی ئەم سەرنجانە پشتڕاست دەکاتەوە ئەوەیە کە پیاو دەتوانێ هاوسەرگیری نەکا و چەندی گەرەک بێ هاونوێنی ژنان بکا و پێویستی بە مالّ نەبێ و لە خان یا لە

ئوتێلـدا بژێ. ئەوەی دەیڵێم بۆ وەی دەڵێم خوێنەر دوور لە نەریتی باو و سنووری یاسا و شەریعەت و بۆچوونی قوتابخانە سیاسییەکان، بە تایبەتی شەیدایی شـــۆڕشـــی پرۆلیتاریا و پاکژی پرۆلیتاریا و پیرۆزی چەکوش و داس، باوەڕی زیاتری بە ڕاســـتی ئەوە هەبێ کە خوێندیەوە.

دەمەوێ دواســـەرنج بخەمە ســـەر باســـی ژن و پیاو ئەوەش ئەوەیە کە پیاو هێز و قورســـایی و بەرزی بەژنی بە پێوانە لەگەڵ ژندا زیاترە وەکو چۆن ژن لە نەخش و چنیندا پێش پیاو دەکەوێتەوە. ماوەتەوە بڵێم مۆخەسەری پیاو لە هی ژن گەورەترە و بە شێوەیەکی گشـــتی زووتر ئەنجامگیری دەکا. لای ســـەرکردە سۆڤیەتییەکان وەها بڵاو بۆتەوە کە جیاوازی زیرەکی لە نێوان کەســـێک و کەســـێکی تردا بۆ جیاوازی چینـایەتی دەگەڕێتەوە و ئەم بۆچوونەش هی ئەوەیە بەر لە گوتن و بڵاوکردنەوەی خۆڵی بە سەردا بکرێ، چونکە لە درۆ هەرە گەورەکانی سیاسەتی داخراوە و زیادەڕۆییان کرد تا گوتیان کەمیی زەکاوەت بە هۆی کەمـخـۆراکـیـیەوە لە نەوەیەکەوە بـۆ نەوەیەکـی تـر دەگوازرێتەوە. خۆزگە لەم بوارەدا پەرەیان پێ دەدا تا دەگەیشـــتنە ئەوەی توانا لە شـــیعر و نیگارکێشـــان و پەیکەرتاشـــی و هونەر بە گشـــتی، جگە لە زانســـت و

تەکنەلۆجیا، دەبنە بۆ ماوەیی و لە کەسێکەوە بۆ یەکێکی تر لە ڕێی تێکەڵاوییەوە دەگوازرێنەوە. بەڵام کێشە لەوەدایە کە خەسڵەتە خراپەکانیش بە هەمان شێوە دەگوازرێنەوە و ئەوەیان ئاسانتریشە، چونکە درۆ و دەلەسە و فێڵ و دروستکردنی تۆمەت و شتی لەو بابەتانە لە بەر دەستی هەموو خەڵکیدان بەڵام ئەمەش بە ڕاستکردنەوەیەکی ساکار چارەسەر دەکرێ ئەوەش ئەوەیە بۆرژوا و دەرەبەگ و فرسەتتەڵەب و ویژدانفرۆش و ئیستیعماری و ئەوانەی هاشا لە چاکەی هاوسانی دەکەن، تەنها خۆیان لەڕێی تووشکردنەوە خەسڵەتی خراپ دەگوازنەوە بۆ خەڵکی تر، بەڵام چینی کرێکاران پارێزراوە، چونکە خولقێنەری پێشکەوتن و پەرەسەندنە.. بەڕاستی جیهانەکەمان شێتخانەیە.

دەمەوێ دەلاقەیەکی ڕوانین بەرەو لایەنی ڕووناک و هۆشمەندی مێژووی مرۆڤ بکەمەوە کە نموونەی جوان لە تاکوتەرای هەندێ وڵاتدا دەبینین کە لە ڕێی ڕاپەڕینی جەماوەرییەوە هەوڵی بەختەوەری مرۆڤیان لە وڵاتانی تر دا بۆ هێنانەکایەی دادپەروەری کۆمەڵایەتی داوە. بێگومان عومەری کوڕی عەبدولعەزیزی ئەمەوی لە پێش هەموو حکوومەتەکانەوە دێ بە کۆن و نوێیانەوە

(پاشەڕۆژیشی بخەرە سەر). هەندێ لە شیکەرەوەکان دادپەروەری و چاکەخوازی عومەری کوڕی عەبدولعەزیز لە ڕێی دایکیەوە بۆ عومەری کوڕی خەتتاب دەگێڕنەوە، ئەوەش لێکدانەوەیەکە بە ئاشکرا ناڕاستییەکەی دیارە، چونکە عەبدولعەزیزی باوکی لە کوڕی خەتتابەوە نێزیکتر بوو و کەسیش لەو چاکەکاریانەی دەدرێنە پاڵ عومەری کوڕی باسی ناکا. ویژدان لێی دەوێین ئەوە بڵێین کە میژوونووسانی ئیسلام لە ڕۆژی پەیدابوونی ئیسلامەوە تا مردنی میژوونووسان هیچیان نەهێشتۆتەوە باسی نەکەن و چ عەیب و کەموکوڕی و دژەبەری لەوەدا نییە کە لە سەردەمی پێغەمبەردا ڕوویداوە بە وردیی و دوور و درێژی باس کراوە و هەندێکیشیان بۆ ڕازاندنەوە بۆی زیاد کردووە. ئەو حیزبانەی خۆیان بە شۆڕشگێڕ و چەپ دەزانن دان بە پاکی ڕەهای خۆیاندا نەبێ نانێن و شەرمەزاری ڕەهاش بۆ بەرهەڵستەکانیان، لە ڕووی ناچاریشەوە هەندێجار دان بە هەڵەی خۆیاندا دەنێن. نهێنی ڕاستگۆیی لە میژووی ئیسلامیشدا بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە میژوونووسان سەر بە حکوومەتەکان نەبوون و چییان زانیوە نووسیویانە و وەک ئەو زانیانەیان کردووە کە بە دوای سەرچاوەی حەدیسەکاندا گەڕاون و ئەوانیش هەوڵی زۆریان داوە سەرچاوەکان بدەنەوە پاڵ جێی خۆیان و بواری

دەمەتەقێش ماوەتەوە. لە سەردەمی عوسمانی کوڕی عەففاندا لەوەش زیاتر بۆ کۆکردنەوەی قورئان کراوە. لە ڕووی باوڕکردنەوە بو گێڕانەوەی مێژووناسان و پەیداکەرانی فەرموودە و کۆکەرەوەکانی قورئان دەڵێم دوان لە دنگە هەرە بەهێزەکانی قەرار و بۆچوون لە سەردەمی عومەری کوڕی خەتتاب و دواتر هەتا دەگاتە دەسەڵاتی معاویەی کوڕی ئەبوو سوفیان ئەمانە بوون: عەمری کوڕی عاس و زیادی کوڕی بابی (زیاد إبن أبیه). عەمری کوڕی عاس کە دەستەڕاستی معاویە و تێکشکێنی سوپای عەلی بوو، بە بەڵگە لە مەجلیسی معاویە و بە شایەدی ژنێکی خزمی پێغەمبەر دەرکەوت زۆڵە و کەسەرزەنشتی کرد، پێی گوت: ئەی کوڕی ناودارترین قەحپەی هەموو مەککە، دایکت کە تۆی بوو گوتی پێنج پیاو لەگەڵمدا جووت بوونە و تەماشای منداڵەکە بکەن بزانن بە کێ دەچێ، کوڕی ئەوە و دیتیان بە ئیبن لعاس دەچیت. (زیاد ابن ابیه - زیادی کوڕی بابی خۆی) شایەدی لە سەر درا: ئەبو سوفیان لە تائیف مێوانم بوو حەزی لە جووتبوون بوو و قەحپەیەکی ناوداریش لە تائیف هەبوو و بردیە پەناوە و دیتم ئاوها و ئاوهای لێ کرد و زیادیش لەو پەنایەوە دروست بوو. عارەب عادەتێکی باویان هەبوو پێی دەگوترا بەدواخستن (الاستلحاق) ئەوەش وای

دەگەیاند کە منداڵی زۆڵ لە پلەی منداڵی شـــەرعیدا دابندرێ، ئەبو ســوفیانیش زیادی بە دوای خۆ خســت و نـاوی لێ نـا (زیـاد ابن ابیه - زیـادی کوڕی بـابی خۆی).. لایەنی پێداهەڵدان و مەدحی زیادەڕۆییانە لە مێژوودا زەرەری نییە و دەتوانی بە لازمانێک زەمی هەموو شـــیعر و پەخشـــان و هەواڵ و لاواندنەوە و پێداهەڵدان و پیرۆزکرنێک بکەیت چونکە گاڵتەپێکردن دەیەکی داڕشتن و ڕێکخستن و باسکردن ئەرکی نییە. پێ دەچێ 14 ســـەدە پێش ئێســـتا عادەتی عارەب وابووبێ ماندووبوون لە پێداهەڵدان و باســـکردن و ڕێکخستنی شتی ئاساییی لەو بابەتانە، لە هەجوکەدنی شـیعرێکی مەدح ئاسـانتر بووبێتن مەگەر شـاعیر، بۆ نموونە، خاوەنی پەیام بووبێ لە بەڵگە و بەڵگەکاری و شەڕەقسەی نێوان دوو لایەن وەک شاعیری ئەمەوی، پێم وا بێ فەرەزدەق بوو، لە لایەنگری زەین ئەلعابدینا دەریبڕی کاتێ لە حەج خەڵکەکە دەوریان لێ دابوو و خەلیفەی ئەمەویش لەوێ بوو و کەســـی بە لاوە نەدەچوو بۆیە وێســـتی بە پرســـیارێک زەینلعابدین بشـــکێنێتەوە: ئەوە کێیە؟ دەشـــیزانی کێیە و شـــاعیرەکەش جوانترین قەســـیدەی مەدحی عارەبی هۆنییەوە:

ئەوە ئەو کەسەیە تێکشاو توانای دەناسێ
"بەیت"یش دەیناسێ هەروەها حەڵاڵ و حەرام

پێم وا نییە کەس لەوانەی ناحەزی ئالی بەیت بوون هەتا ئەمڕۆکەش زمانی بۆ تێکشکاندنی بزواندبێ بەڵام لە بەیتێک زیاتری ئەو شـــیعرەدا خەلیفە بەوە داغمە دەکرێ کە قسە دەردەپەڕێنێ و لە مەدحی زەینلعابدیندا بۆ نموونە، دەڵێ:

لە مەعشەری خۆشەویستییاندا دینە و ڕقبوونەوەش کوفرە و نزیکییان نەجات و پارێزگارییە

ئەوەشی لە هەمووی زیاتر بەدڵمە عیجزێکی بەیتێکیانە کە دەڵێ:

ئەو خواناسە بێگەردە زانست پاکە

بۆنەکە بۆ ئەوەم دەبا کە کورد شـیعری کۆنی نەبووە و تۆمارکراوە کۆنەکانی وەکو ئاڤێســـتا و کارنامە (کارنامک).. شوێنەواری شیعریان تێدا بەرچاو ناکەوێ مەگەر بە زۆرداری. کاتێکیش بحور و قافییەی شیعری عارەبی دوای ئەوەی ئیسـلام وڵاتی فارسـی فەتح کرد بڕەویان سـەند شـاعیری بەرز لە فارسـدا هەڵکەوتن و لە بواری هەمەجۆردا دیوانیـان تۆمـار کرد تـا ئەوەی شـانامەی فیردەوسی و مەسنەوی جەلالەددینی ڕۆمی

- پێشتر باسی هات - شانازی ئەدەبی مرۆڤایەتین و پێم وا نییە لە هیچ زمانێکی جیهاندا لە وێنەیان هەبێ. بەڵام کورد نەزمێکی تایبەت بە ژنانی شـــاخیان هەیە پێی دەگوترێ (بالۆرە) لەژنی کورد نەبێ نەمبیستووە و لەو ڕۆژانەشدا دەگوترێن کە ژن و پیاو بە قەدپاڵی شـــاخەکاندا پەرت دەبن و مازوو و چیلکە دەچنن ئەوجـا دوو کیژی دەنگخۆش جیـا دەبنەوە و بە شێوەیەک ئەو دەیڵێ و ئەوی دی دەیسەنێتەوە، لەگەڵ کارەکەیاندا ڕێک دێتەوە.. تەنها ئەم بەیتەم بە کوردی لە بیر ماوە:

ماینێ سەر بێ ڕیشم
لە برای خۆمت کێشم

ماینی ســـەر بێ ڕەشـــمەش واتە ماینێکی ناو ڕەو کە ڕەســـــەنایەتی نییە. بەڵام ماینی ڕەســـــەن لە تەویلە دەبەسترێتەوە لە ئاوی کانی یا بە پەقرەج ئاو دەدرێ و لەکاتی خۆیدا ئالیک دەدرێ.. هتد[11]. باســـــەکە هەڵدەگرێ باسی عەلی بەردەشانی بکەم کە شاعیرێکی داهێنەری گەلیی بووە و خاوەنی داســـــتانی دوور و درێژی وەها بووە کە باسی مەترسییان تێدا بووە بە تایبەتی بەیتە بەناوبانگەکەی لە ســـــەر عەبدلڕەحمان پاشـــــای بابان و هاندانی ئەو میرە بۆ ڕاگەیاندنی جیابوونەوە لە بەغدا و غەیری بەغدا. نەزمەکەی هەر

بە ئاگر و ئاسنی تواوە دەچێ و بەم شێوەیە کۆتایی پێ هێناوە: ئەی لاوی بابان یاڵڵا و وشەی (یەڵڵا) ناوی خوای بۆ زیادبوونی کاریگەری تێدایە بۆ هاندان و بەرزبوونەوەی شەهامەت.

ڕێکەوتێکی چاکە کە کۆمەڵگەی کوردەواری بە گوند و شاریەوە مەیلی بە لای گۆرانیدا هەبووە و مەودای بە هەڵپەڕکێی ڕەشبەڵەک داوە ئەوەش لە ڕۆژانی خۆشی و چوارشەممووانی بەهاردا (گوند پێویستی بە بەهار نییە چونکە بەردەوام لە کێڵگە و لەوەڕگەدایە) بۆیە جۆرەها هەڵپەڕکێ و ئاوازی بۆنەکان مانەوە لەگەڵ نیمچە قامووسێکی وشەی تایبەتیدا وا نەبوایە دەمردن وەک زۆر وشەی سەر بە گەمەی گەڕەکەکان لە هەموو وەرزەکاندا مردن، لەسەردەمی خۆیدا واتای دەیان وشەم لە هەرزەکارەکان پرسی کەچی واتای یەک وشەیان نەدەزانی. پێ دەچێ لە ئاستی (ختیلە و خازەڵە) بەرزتر بووبینەوە و کۆنەکەمان لە دەست دابێ بەڵام نەشگەیشتبینە ئاستی تۆپێن و باسکێتی سەردەم. بە دەگمەن هەیە لە ئاڵووێردا ئاوها زەرەرمەند بی وەک ئەوەی خۆت لەوانە بەرزتر بگری کە فەوتاون و نەشگەیتە کەرەسەی خواپێداوان.. کە نیعمەتەکانیان نوێیە.

پاراســـتنی کەلەپووری کۆنی کۆمەڵگە لە پەیوەندی نەتەوایەتی هەستی گشتی و قووڵکردنی ڕەگی بوونی ماددی و مەعنەویماندا سوودی گەلێ زۆرە بەڵام ئەوە زەحمەتییەکی زۆری دەوێ چونکە دەبینی و هەســـت دەکەیت و دەزانی زۆربەی لەدەســـتچووەکانی نەریت لە نیشانە بەسوود و بەرزەکانە و وەک (عەوسەج)[0]ە لە بەرانبەر مردندا لە کاتێکدا پرتەقاڵ زوو دەمرێ. هیچ کورد و تورکێکی عوســمانی ئاوڕی لە لێهاتوویی (مەســتی ئەفەندی - پێشــتر باس کرا) نەدایەوە بەڵام تەپڵکوتان بۆ ئازادکردنی مانگ لەوپەڕی کاریگەری و بەهیچکردنی زانستی فەلەک و ســەفەری ئاســمانەکان و بیری ئەوانەدا بوو کە پێی ڕاست بوون. دابەزینیش لە ســەر ڕووی مانگ، کە بیســت ســاڵێکی بەســەردا تێپەڕیوە لە هۆشی خەڵکدا سڕاوەتەوە و مانگ عەرشە کۆنەکەی خۆی بە دەست هێنایەوە و ڕۆحی چاکان وا مەلایەکەتی بە دەورەدا دەخولێنەوە..

خۆشـــبەحاڵی بێهۆش و جەدبەلێدراو و نەخۆشـــە دەروونـــیـــیەکـــان و وەی لەو جەژنـــی جەژنـــانەی شـــێتخانەکە کە پڕە لە شـــێتی بەشـــەر و چ دیمەنێکی جوانە بە هەڵەداچووترین کەس تف لە نـــاوەڕۆکی

---

[0] جۆرە درەختێکی بیابانە لە داربادەم دەچێ و بەرێکی سووری هەیە. ناوە زانستییەکەی (Lycium)ە ـ وەرگێڕ

زانســـت و مەشـــخەڵبەدەســـتەکانی و ئەوانە بکا کە دروشمی پاراستنی کەرامەتی مرۆڤی بەرز کردۆتەوە و نەفامی ڕیســـوا دەکا و زانســـت بووە کوفر و پیرۆزکردنی کوفریش باوەڕە.

هەتـا ڕۆژی ئەمڕۆ، لە بەر دوو هۆ فرەوانبوونی ڕووبەری شـێتایەتی و لە خشـتەچوون لە ڕووبەری ڕۆشـنایی و تێگەیشـتن زیاتر فراوانتر دەبێ: یەکەمیان ئەوەیە بە ئاسانی باوەڕ بە پڕوپووچی شیرین دەکرێ و ئەوەشـــی ئاســـانتری دەکا ئەوەیە ئەو بۆماوانە لە کۆنەوە مـاونەتەوە و جێی ڕێز و بـاوڕپێکردنی ڕەهـا بوونە. وەک نموون دەڵێم دوای دۆزینەوە زانستییەکان و چوونە بۆشـــایی ئاســـمانەکان و دابەزین لە ســـەر مانگ هیوای ئەوە زۆر بەهێز بوو بۆچوونی خەڵک لە بارەی کەونەوە بگۆڕێ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشـــدا مانگ دەگیرێ و خەڵکیش تەپڵ لێدەدەن و زوڕنا دەژەنن و لە تەنەکە دەدەن و عیفریتەکان بە دوعا و سـەڵاوات و تەپڵ لەکۆڵی مـانگ دەبنەوە و ئەوەشـــی باوەڕ ناکا مانگگیران هەڕەشەیە لە ئاسمانەوە با شەقبەرێ. هۆی دووەم ئەوەیە دۆزینەوە زانســـتییەکان و داهێنانەکان، هەموویـان کـاری مرۆڤن کە چـارەنووســـی دیـارە و خەســـڵەتی ماتریالانەی ناڕوونیان هەیە و دوور نییە پڕمینێـک ببێتە هۆی تێکچوونی ئۆتۆمبیلێـک یـا

ئاگرکەتنەوەیەک یا ئازارێک بەو کەسە بگا کە دەپژمێ بە تایبەتی ئەگەر خۆی یا ئەوەی لەگەڵیدایە نەگبەتی پژمینی لە بیر بچێ و دوعا نەکا. ناکرێ بە زانستی ڕەها لە ماوەیەکی مامناوەندیدا گومڕایی فکریی لەناو ببرێ چونکە ئەو پژمینەی لە سەرەوە باس کرا چەندین سەردەم دەمێنێ و ڕۆشنبیری ڕووناکیش کەرەسەیەکی دەگمەنە بۆ خەڵکی ئاسایی. دیتمان سارتەر ڕۆژنامەی پارتی کۆمۆنستی چینی دەفرۆشت و یەکێکیش بوو لە ڕۆشنبیر و هونەرمەند و ئەدیبە گەورەکان. خورافات و تورەهات سەد هەزار ڕەنگ و شێوەی هەیە و هەر دەستەیەکی خەڵک عەشقێکی تایبەتی بۆ وەهم هەیە کە خۆی بە دەوری قووقەێ کەڵەشێردا دەچنێ و دەبێ سەربڕدرێ. لووڕەی دوور و درێژی سەگی شەقامەکان لە شەودا پاڕانەوەیە بۆ سەلامەتی لەو بەڵایەی لە ئاسمانەوە دێ.. ئەگەر لە جیهاندا سەد هەزار دەستە هەبن و هەر دەستەیەکیان چەند قامووسێکی خۆشبەختی و بەدبەختییان بۆ واتای حاڵەتە جیاوازەکان هەبێ، کە ژمارەیان کۆتایی نایێ، چەندین سەدە بە سەر گەشەکردنی شارستانەتیدا تێدەپەڕێ بەر لەوەی خەڵک دەست لە وەهمی خۆیان بەردەن کە وەک گوتمان ڕەنگ و دەنگی جیاوازیان هەیە و ڕێی تێدەچێ تێکەڵ بە یەکتر بن و جۆری دووڕەگی تریان

لێ ببێتەوە (لە دوو ســـەرچـاوەی جیـاوازەوە). لە ڕاستیدا وەهم تەمەنی درێژە بەڵام ڕێگا بە گۆڕانکاری و زیادبوون دەدا و پێویســـتی بە مامۆســـتاش نییە داســـتان دابهێنێ و وەک دەزانین داســـتانی وەک پاڵەوانێک فیل بە ســـوار و چەکەوە بە یەک دەســـتێ هەڵدەگرێ و عفریـت دەفڕێ و ســـیحربـاز فوو لە پووشـکە دەکا و دەیکاتە شـێر، ئەو جۆرە حەکایەتانە لە زمـانی لووســـەوە پەیـدا بوونە و هونەری وا بە دەگمەن بەرپەرچ دراوەتەوە و لێم دیون ڕاســـتەوخۆ داســـتانەکان دادەهێنن.. جۆرە کەرامات و عادەتی لە ڕادەبەدەر کە دراونەتە پاڵ وەلی و ســـۆفی و عەبدە ســـاڵحانەکانی خوا، ڕێی تێ دەچێ یەکێ لەوانە لەگەڵ خەڵکی نەفامدا داهێنانی وا بکا ئیرادەی خوا بداتە پاڵ کەسایەتی لاوازی خۆی و تا نەخۆش چاک بکاتەوە و نهێنی بـدۆزێتەوە و نـان بە هەژار بـدا و تـا ئەوەی ژمارەیەک لە قوتابیانی ئامادەیی لە ناوچەیەکی ژێر دەســـەڵاتی شـــێخێک کە ڕایدەگەیاند کەراماتی هەیە حەکایەتی وایان لە ســـەر دەســـەڵاتی غەیبی شـــێخی ناوبراو دادەهێنا کە باوەڕیان پێ نەدەکرا تا خەڵکی لێ بـتەکـێنەوە بەڵام مەســـەلەکە بە پـێـچەوانەوە، لە بەرژەوەندی شـــێخ کەوتەوە و هەموو ئەو کەراماتە داهێندراوانە بوونە هی شێخ و گومانیان لێ نەبوو.

ئەو دەماغەی بە پڕوپووچ و تۆڕەهاتەوە سەرقاڵ بێ ئامادەیە هەموو دیاردەیەک وەک داستان لێکبداتەوە و زۆری حەز لێیە لە پشت هەموو شتێکی ئاشکراوە حیکمەتێکی شاراوەی جیهانی غەیب هەبێ، بۆیە گرمەی هەوریان وا لێکدایەوە کە دەنگی مەلایەکەتی بەرپرسی هەور و بارانە و بوومەلەرزەش لە ئەنجامی جوواڵاندنەوەی سەری ئەو گایەیە کە زەوی لە نێوان هەردوو شاخیدا هەڵدەگرێ. کە نەشکرا عفریتی ئازاد و بەندکراوی ناو قومقومی سەرمۆر بە چاوان ببیندرێ گوتیان بەرەو پشت کێوی قافی دەوری زەوییە تەختەکەمان ڕەویان کردووە و هیچ مزۆڤێک ناتوانێ بەو شاخەدا هەڵگەڕێ بۆ پشت... ئەوەیان وەپاڵ پیاوچاکێکدا دا کە سەرزەمینی (سمسمە)ی کەشف کردووە کە حەوت کەڕەت بە قەدەر زەوییەکەی ئێمەیە، خۆزگە ئەمەریکا و ئوستراالیا وا هەردوو جەمسەری زەمینی کەشف بکردبا کە ڕۆژ تیایاندا شەش مانگی بەردەوامە و شەویش شەش مانگی بەردەوامە، ئەگەر بۆت هەڵکەوت (هەزار و یەک شەو) بخوێنیتەوە کە بەرهەمێکی سەردەمی زێڕینی مێژووی ئیسلامە، حەکایەتی (بلوقیا) هەڵبژێرە کە ڕەنگە لە سەردەمی هزر و دەرهێنانی ئەنجام لە پێشەکیدا ئاسوودەت بکا چونکە گوتەی (واقواق

سوبحان الملک الخلاق) لەو گەرمای خۆرە دەتپارێزێ
کە لە لۆژیک و زانستەوە هاتووە..

دەربازبوونی ئەو ملیاردەها کەسەی جیهانی سێیەم و
ڕێژەیەکی زۆری گەلانی جیهانی شـــارەســـتانی لەو
زنجیرەی وەهم و تەونی گومڕاییەی دەوری هۆشـــی
نیوەمرۆڤەکـانی داوان نییە و کەوتوونەتە چنگی
دێوێکەوە کە هەزار دەســـتی هەیە و هەر دەســـتێکی
هەزار پەنجەی هەیە و دەتوانی بە هەوەســـی خۆی
ژمارەی دەســتەکانی و پەنجە و لاق و باڵەکانی خۆی
زیاد بکا. لەم جۆرە حیســـابانەدا دەبێ لە بیرمان بێ
کەســـانی ســـەردەمی باپیری پێنجەم و دەیەممان
نەخوێندەوار بوونە و ئەوانە نەبێ کە خوێندکـار و
مـامۆســـتـای دینی بوونە، ســـەریـان لەخەت
دەرنەکردووەو لەو خوێندنانەشـــدا مەگەر لۆژیک و
فەلەک دەنا زانســـتی دنیایی بە دەگمەن خوێندراوە.
فەلەکیش ئەوەی بەتلیمۆســـیان دەخوێند بە زەمینی
وەســتاو و ئەســتێرەی وەســتاو و بزوێنەوە. کێشـەی
گەورە لەو بیرکردنەوەیەدا بوو کە زەوی تەختە و
ئاســـمان میچێکە بە ســـەریەوە.. ئەمڕۆش کە دوای
دەست بەسەرداگرتنی ئاسمان و دابەزینی سەر مانگ
نەخشەی کەون گۆڕاوە گونجاندنی و ئەو بۆچوونانەی
کەم و زۆر بە یەک ناگەن زەحمەتە. پێم باشـــە لەم

کێشـــەیەدا توند نەبم چونکە مولحیدەکان خۆیان لە ســـەر بۆچوونەکانی مـارکس و لینین ســـوورن و دەریشکەوت ئەوانە بەش ناکەن و تەنانەت لە لۆژیکی مێژووەوە دووریشـــن و مەحـاڵە بە کۆمۆنیزمی هەڕەمەکی کە پشت بە بنخان و زانستێکی سروشتی پیشـەسـازی ببەسـتێ کە هەموان تێر بکا، یەکسـانی ڕزق هەبێ. ئەمە جگە لەو بێواتاییەی گوایە حکوومەت بدرێتە دەستی وەرزێری نەخوێندەوار و کرێکارێک کە لە ژمـاردنێک یا لەجەبریک یا ئەندازەکارییەکدا ون دەبێ کە قوتابی ناوەندی شـــییان دەکاتەوە، جا چۆن دەبێتە وەزیر و مـامۆســـتـای زانکۆ و فڕۆکەوان و مامۆستای تیۆری ڕێژەیی؟ کۆمۆنستەکانی ئەورووپا و جیهانی پێشکەوتوو بیرۆکەی شـۆڕشـی پرۆلیتاریایان ڕەت کردەوە و دیمـوکراتی هەڵبژاردنیـان بەرەو دادپەروەری و تێروپڕی و ئاسـوودەیی کردە بەرنامە، ئەگەرچی مـاوەیەک دواکەوتن و بە حوکمی ڕووتیی ڕوانینم بۆ سیاسەت و ناپاشکۆیی عەقڵی خەڵکانی تر، دەرکم پێ کرد مەحـاڵە وەرزێر و کرێکار بـاز بـدەنە سـەر کورسـی سـەرۆکایەتی دەوڵەت.. درکم بەوەش کرد کە ستالین موجریمە و بە شێوەیەکی بەرفراوانیش دەپەرســـترا و ڕای خۆم لەو بارەیەوە لە مەحزەری ئەندامـانی لیژنەی نـاوچەی کۆمۆنســـتەکانی کۆیە و پارتییەکاندا تۆمار کرد. خوێنەری هێژا، ئەگەر بۆ ئەم

بـوونەوەرە عـاقـڵەی کە پـێـی دەڵـێـن مـرۆڤ کەشـــوهەوایەکی ڕوونی وا هەڵکەوێ کە تیادا ئازادی گوێگرتن لە لۆژیـک و جیـاکـاری نێوان ئـاوات و جێبەجێکردن و توانا هەبێ و بێ ترسـی تاوانبارکردن بە خیـانەت و کرێگرتەیی بۆچوونی نـاخی خۆی دەربڕێ، ئەوەی گومانی تێدا نییە ئەنجامی تەندروست و پاکژ و جێباوەڕی بە میقداریکی سەرنجڕاکێش دەبێ و لەگەڵ کاتیشـــدا زیاد دەکا تا وای لێ دێ کەس ناتوانێ بەرانبەری بوەستێتەوە، ئەمە جگە لەوەی ئەو دەســـتخەڕۆییە تاڵەی شـــۆڕشـــگێڕی خەیاڵی خۆیان خەڵکی شارەکەیان و خزمەکانیان لە ئەنجامی داڕمانی عەنتەریاتی بۆشی ناڕەحەتی بێ واتادا بەرهەمی دێنێ، نرخی بێعەقڵی و بێبەهایی و قارەمانێتی بێهۆشـــانە دەداتە ئەو خەڵکە.. هەموو ئەو قوربـانیـانەی لە کـاتی هەڵچووندا دران دژی خۆیان هەڵگەڕانەوە و ئەوانەی دوای بەندکردن و سـووکایەتی پێکردن و لەدەسـتدانی ســـەرچاوەی ڕزق و ناچاربوونی بارکردن و مەیلەوە ئاوارەبوون کۆڵیان دا و هەرەســـیان هێنا و بوونە ژمـــارە لە بنکەکـانی لێکۆڵینەوە و نـازانم چی؟ بە داخێکی گرانەوە دەڵێم ئیعدامکردنی فەهد یەکێ بوو لە هەوڵەکانی پێشـــگرتن لە توندڕەوی کە دەســـەڵاتی سەردەمی پاشایەتی پێی هەستا و لە ڕووی سیاسەتی زیرەکانەوە هیچ بیانوویەکی مەعقوول بۆ ئەوە نەبوو.

ئیعـدامکردنی چوار ئەفســـەری عـارەب و چوار ئەفســـەری کوریش هەڵە بوو و بە هەموو پێوانەیەک دژی بەرژەوەنـدی دەوڵەت بـوو، چـونـکە ئەو ئیعدامکردنانە وەک دانانی پشـکۆ بوو لە سـەر بریتی کۆن و گومـانیش نییە ئەو هەشـــت ئیعـدامکردنە کاریگەری هەستیارانەی خەڵکیان لەپشتەوە بوو نەک بۆ تەواوی بەرژەوەندی دەوڵەتەوە بووبێ، یـا جۆرە هەڕەشـــەیەک بوو لەوانەی بە خەیـاڵیـانـدا دەهـات بەرانبەر حکوومەت زماندرێژی بکەن... ناشـــزانم و لە کەســم نەبیســتووە هەڵوێســتی ئینگلیز لەو بارەیەوە چۆن بووە ئەمە دەڵێم و ژمـارەی کەمی ئیعدامکردنی ســـەردەمی ئینگلیزم لەبەر چاوە.. دوای شـــۆڕشـــی 1958 بیســـتمان و زانیمان چۆن ژمارەی لســـتەی ئیعـدامکراوان بەرز دەبووەوە و بەرز دەبووەوە تـا وای لێ هات جەستەکان لە سـەر شـەقام دەمانەوە و کەســـوکـاریـان نەدەوێران بیـانبەن تـا لە گۆڕدا بحەسێنەوە!!

دەزانین مرۆڤ پێشـــدەکەوێ و ئەو زانســـتانەی لە بـارەی دۆزینەوە زانســـتیەکـان و ئـاشـــکراکردنی ڕاســـتییەکان و ســـەرکێشـــان بەرەو غەیب، زەمین و ئاســـمان و ئاو دەگرنەوە، وەک میوە و ســـەوزە و دوکـانی بەقاڵەکانیش دەگرنەوە، بەڵام گرژبوونەوەی

دەماری شـۆڕشـگێڕان و گوێنەدانیان بە لەدەسـتدانی مـاڵ و مردنی خەڵک و فەوتانی کێڵگە و ئاژەڵ لەگەڵ ئاوازی فیشەک و هاواری بژێ و بڕووخێ و پرسە و شین و گریاندا، لە پێشەوەی خۆیشاندان و ڕێپێوان و بزووتنەوەی بەرتەسـک، بەرەو کارەسـات و ئەنجامی خراپتر دەچن چونکە ڕێپێوان بەرەو یاخیگەری پەرەی سەندووە و خۆپیشاندان بۆتە شـۆڕش و سـاڵانێکی بە سـەردا تێپەڕیوە تا ژمارەی قوربانیانی جەنگی نێوان دەوڵەتە شـۆڕشـگێڕەکان و شـۆڕشـگێڕەکان و ئەو دەوڵەتـانەت پشـتگیریـیـان دەکەن لە یەک ملیۆنی تێپەڕاندووە و خەسـارتی ماڵیش ملیارەها و ملیارەها مسـقالە زێڕی بووە، ئەوجا لە یەک بەرەدا چەندین باڵی نەگونجاو جیا بوونەتەوە و بەرانبەریان لە یەک گرتووە و هەوڵی قڕکردنی هاوڕێیانی دوێنێی خۆیان داوە. ئەڕێ ئەی ئیسـتیعمارە تێرەخۆرە خێرمەندەکان بەزەییتـان بەو براگەلەدا بێتەوە کە یەکتر دەکوژن و ئەو دۆسـتـانەی یەکـتـری ئەتـک دەکەن و ئەو دراوسـێیانەی خەبەر لە یەکتر دەدەن و خەڵکی تریش لەو ڕووەوە کە حەشر لەگەڵ خەڵکیدا جەژنە تێکەڵیان دەبن ئەگەرچی ئەو حەشرە بەرەو دۆزەخ و خراپترین ئەنجامیش بێ... ئەی ئەوانەی سـاڵانێکی دوور و درێژ بە شـەیتـان نـاومـان دەبردن وەرن ببنە نـاوبژیوانی برایان و دۆسـتان و دراوسـێیان و خەڵکی تر کە لە

(ان)ی قافییەی کۆتایی لایانداوە دەنا بە شـــێتی و فیتنەیی و مەرگ کۆتاییان دێ..

پێشکەوتنی مرۆڤ لەبواری زانست و هونەر و ئەدەب و بیناسازیدا، بەڵگەی هەرەسەهێنانێتی بە ئەتککردن و وێرانکردن و پێشکەوتنی فێڵبازی و سەرجەلەکردنی کوێر بەرەو (ئەسفەلەسسافلین): ئەو سەرکردە بەپێزە زۆڵانە لە پاکژی و ڕاســـتگۆیی بێزارن و بە کزەبای بەرەبەیان دەخنکێن.. ئەوەی جێی ســـەرنجە ئەوەیە ئەگەر گەلێک دواکەوتوو و پەرتەوازە و بێهێز بێ و کۆمکـاری یەک دەوڵەتی نەبێ، واتە شـــەرعیەتی نێودەوڵەتی نەبێ و لە نەتەوە یەکگرتووەکاندا دان بە بوونیدا نەندرابێ، گەلی وا ڕێڕەوێکی ســـیاســـی وا دەگـرێـتە بەر پـێـچەوانەی هەمـوو لـۆژیـک و بەرژەوەنـدییەکە چونکە ئیرادەی خۆی لە دەســـتی خۆیدا نییە تا لە چاکەکاریدا بیخاتە کار، چونکە چاکە و شـــەهـامەت و کەرامەت و شـــتی وەک ئەوانە بەمەســـرەفن و هەوڵـدان لەبن دێنن و مەودای هەڵبژاردن بەرتەســـک دەکەنەوە. ئەوەش ڕوونە کە زەحمەتترین ڕێگا بۆ دەستەبەرکردنی خێر و خۆشـی و ئاسـوودەیی بە بێگومان ڕێگای سـیاسـەتە، ئەوەش لە بەر دوو هۆکار یـا زیـاتر: هۆکـاری یەکەم ئەوەیە بنەمای کاری سیاسی بەشداریکردنە لە ڕا و بۆچوون

و بڕیاردان، هەروەها باشداریکردنە لە کار. ڕەنگە هەبێ بە دوای دەنگی زۆرینەدا بڕوا، بێ ئەوەی کەمینە باوەڕی پێ بێ. هۆکاری دووەم نەهاتوویی و ڕووکەشی و کەمتوانایی بیرکردنەوە و لێکدانەوەی ئەو کادیرانەیە کە دەسەڵاتیان بەسەر حیزبەکاندا هەیە (کە خۆیان لە بناغەدا لە ناو خەیاڵ مەلە دەکەن). حیزبی سیاسی لە دەوڵەتە دواکەوتووەکاندا، کار لە سەر (مەعیشەت) ناکەن، بەڵکو کار لە سەر خەیاڵاتێک دەکەن سەرچاوەیان لە ناو دواکەوتووەندا نییە. بۆ خۆشبەختی ئەو سەرکردانەی بە باڵی (عەباسی کوڕی فرناس) دەفڕن، زۆربەیان نوسخەیەکی بەیانی کۆمۆنستی مارکس و بەرنامەی لینین (ترۆتسکیشی لەگەڵدا) دەگوازنەوە بۆ شۆڕش، شۆڕش و هیچی تر. لە بەر ئەوە سەیر نییە دامەزراندنی حیزبێکی سیاسی لە کوردستان و ولاتە دواکەوتووەکانی وەک خۆیدا نەگونجاو بێ و سیاسییە شۆڕشگێڕەکان یەک خشتیان نییە بخرێتە سەر دیواری چەوتوچێڵەوە و بۆیان هەڵناکەوێ حزبێکی وەها دامەزرێنن بەرنامەکەی بۆ بەرهەمنهێنان و دابەشکردنی بەرهەم بێ. هەموو ئەوانەی بە دووی فەیلەسووفی (بژێ و بڕووخێ)دا دەڕۆیشتن خەیاڵێک ختووکەی هۆشی دەدان ئەوەش ئەوە بوو دەست بە سەر سەروەت و سامانی دەوڵەمەندەکاندا بگرن ئەوەش لە واقعی

کوردستانی ئێمەدا کەمە و بەشی بژێوی دوو مانگ یا سی مانگ، تۆ بڵێ سااڵێکی هەموان ناکا. ئەوا بەشی سااڵێکیشی کرد، ئەدی دوای ئەوە! دەستخەرۆیی ئامانج و پاشەرۆژ نەبێ، بە هیچ شێوەیەک هیچی تر نییە. حیزبە باوەکانی کوردستانی ئێمە لەو قوڕە نین کە حیزبی کۆمەڵگا پێشکەوتووە بە بۆرژوابووەکانی لێ دروست بوونە. خەڵک لە فەرەنسا یا ئەڵمانیا لێکدانەوەیان بۆ ئەنجامی حیزبە جیاوازەکان هەیە و داهاتیان بەو ئەنجامانە دەپێون ئەوجا دەنگ بەو حیزبە دەدەن کە زیاتر لەگەڵ بەرژەوەندییاندا بگونجێ. حیزبییەکانیش (وەک هەر خەڵکێکی تر لەگەڵ بەرنامەی حیزبی خۆیاندان). شێوازی پڕوپاگەندە لە وڵاتە پێگەیشتووەکاندا زمان و قەڵەمە و لەدەوڵەتە بە شۆڕشگێڕ بووەکانیش (ئەعوزوبیللا) فیشەکێکە لە پەناوە و دەمەتیغێکە بە دزییەوە. پێویستە شایەدی ئەوە بۆ سەرکردە شۆڕشگێڕەکان بدەین کە زیرەکن چونکە بە هۆی زۆری تاقیکردنەوەوە فێر بوون هەرچی سەروەت و پلەوپایە و خۆشگوزەرانی لایەقی حیزب بێ بۆ حیزبەکەی دابین بکەن. بەاڵم زۆربەی تاقیکردنەوەی ڕووداوەکان دەیسەلمێنن کە هەر بینایەک لە سەر بناغەی ناهەموار دروست کرابێ هەرەس دێنێ و هەندێ دەمرن و هەندێ دەرباز دەبن و بەرزێک نزم دەبێ و نزمێک بەرز دەبێ یا شتی وا

ڕوو دەدا کە چاوەڕوان ناکرێ. هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ دەنگی ژن لە حیزبایەتی و شۆڕشگێڕێتی و لیبرالێتی و دابەشکردنی زەوی و سستەمی باج و شێوازی دامەزراندنی حکوومەتدا نییە.. ڕەنگە مایەی دڵخۆشی ژنی کورد بێ ئەگەر باسی ناڕەوایی هەڵبژاردنی چەند ساڵێک پێش ئێستا بکەین چونکە جگە لەوەی وەرەقەکە دەخرایە کیسەوە و دەرکەوتنی ژمارەی نوێنەرانی ئەم لست و ئەو لست و دانانی مانگانە بۆ ئەم و ئەو و شتی لەو بابەتانە، پرۆسەی هەڵبژاردنەکە هیچ نرخێکی نەبوو. وەزارەتی بەرگری چەقۆیەکی نەبوو پیازی پێ پاک بکا لە کاتێکدا پێشمەرگەی دوو حیزبە ڕکەبەرەکە لە تەوقی سەرەوە تا بنی پێی چەکدار بوو و ئەو چەکەش ئەو سوودەی هەبوو ژمارەی کوژراو و برایندار و ماڵوێرانان و تێکشکاندنی پەیوەندی خزمایەتی و لاوازبوونی زانست و کزبوونی ئینتمای نەتەوایەتی زیاد بکا و ئەو لایەنە ئەرێنیانە تێکبشکێنێ کەمرۆڤ لە کەمتیار و گورگ و زێبرا جیا دەکەنەوە. ئەگەر بڵێم ڕووداوەکانی هەڵسوکەوتی نێوان یەکێتی نیشتمانی و دیموکراتی کوردستان ناوەڕۆکی ناونیشانی ئەم کتێبەی بەرجەستە دەکرد کە شێتخانەیە پێت سەیر نەبێ. بۆ ژنان و بێتواناکان خێر و شانازی بوو کە دەسەڵاتدار و دابەشکەری کارەسات ئاوڕی لە نەدانەوە و هەزار شوکر و

سوپاس که ئەوانه لاواز و هەژار بوون و کاریگەرییان له سەر تەرازووی هێز نەبوون.

بێ ئەوەی بەدواداچوونم بۆ نووسینی ماتریالستە گەورەکان و مامناوەندیەکان لە بارەی وردەکارییەکانی کۆمەڵگاوە هەبێ، سەرنجم داوە لە زۆربەی هەرە زۆری پا و بۆچوونەکانیاندا هۆکار بۆ زێدەبایی دەگێڕنەوە کە لە بازاڕی کڕین و فرۆشتن و بەکارهێنان و شتی لەو بابەتانەوە دێ، ئەو تێۆرییە بە ڕای من، نا بە حوکمی واقیع، سەرلەبەری هەر لەبناغەوە ڕەت کراوەتەوە: لە ڕۆژی پێکهاتنی کۆمەڵگەوە خواستی قازانج بۆ دابینکردنی پێداویستییەکانی ژیانی خێزان و تەنانەت تاکیش، ناوەڕۆکی شارستانەتی و پارێزەری بووە و ئاوهاش دەمێنێتەوە تا ڕۆژێکی خواستی قازانج پێویست نامێنێ و تەنانەت لەگەڵ پێشکەوتنی کۆمەڵایەتیدا دەبێتە قورساییەک سەدەیەکی تر.. دوو سەدەی تر... هەزار ساڵی تر مرۆڤ ڕەتی دەکاتەوە. خاوەن بابەت یا خزمەتکردن یا خاوەن هونەر یا تەنانەت دەنگخۆشیش هەوڵ دەدا کەرەسەکەی خۆی بە نرخێک بفرۆشێ لەوە زیاتر بکا کە لێی سەرف کردووە دەنا کارەکەی دەبێتە جۆرە بێعەقڵییەک و تەنانەت ئەگەر فرۆشیار دەستبەرداری قازانج ببێ کۆمەڵگەش تێکدەچێ چونکە

بەردەوامبوون لە ســـەر فرۆشـــتنی بێقـازانج و گۆرانیگوتنی بێ بەرانبەر دەبێتە هۆی ئیفلاســکردن و ماڵوێرانییان و ئیتر شـــێلم و ڕادیۆ و تەماتە و مەچیر لە بازاڕدا نامێنن و بازاڕ دەبێتە ئەشکەوتی چۆڵوهۆڵ.. گۆرانیبێژیش یا لە برســـاندا دەمرێ یا ناچار دەبێ ڕاوی ڕێوی و کەرووێشک بکا یا بەری ڕووەکی کێوی برێن. بە کورتییەکەی، شارستانەتی هەر لە سەرەتاوە و بە تاڵ و کرمێیەوە قەرداری کرۆکی قازانجە جا با ناوی (زێدەبایی) یا (نەفرەتی فیرعەونەکان) یا (ژەهری غەدر و خیانەت) یا (خەڵەتاندنی ئیســـتعمار) بێ - قازانج پێش ئیســـتیعمار هەبووە بەڵام زەرەری نییە تاوانی ئیستیعمار لە هەزار و دووسەد ساڵەوە بدرێتە پاڵ بازاڕی شـۆرجەوە. من باوەڕم بە توانای زانست و تەکنیک هەیە لە پاشـــەڕۆژدا کۆمەڵگەیەک بەرهەم بێنن دەســـتبەرداری زێدەبایی ببێ وهاونیشـــتمان خانووی حکوومەتی پێ چاکتر بێ لە خانووی تایبەتی خۆی ئەگەر هەردوویان لە دابینکردنی پێداویستییەکانی خێزانـدا لە یەکترەوە نێزیـک بن.. خەڵکی ئۆتۆمبیلی تـایبەتی ڕەت دەکەنەوە چونکە ئۆتۆمبیلی حکوومەت هەمـان ئەو خزمەتە دەکـا کە لە ئۆتۆمبیلی تـایبەتی چاوەڕوان دەکرێ و بە مەسـرەفی کەمتر و بێ گەراج و ڕۆن و بەنزین..

لە بابەتی زێدەباییدا بیانوویەک یا مەتەڵێک یا ئاڵۆزییەک هەیە شیکردنەوە و پەی پێبردنی لە لایەن هیچ دانا و زانایەکەوە نییە کە ئەتۆم شەق دەکا و ئەمەش نموونە:

- ئەحمەد گوڵی هەمەڕەنگ و هەمەجۆری چنین و کردنییە چەپکێکی ئەوپەڕی جوان ئەوجا بە دە دینار فرۆشتی.
- مەحموود گوڵی چنی و کۆی کردنەوە و بەستنی و هەوڵی دا، چەپکەکەی قێزەون بوو و کەس بە یەک درهەم نەیکڕی.
- کیژێکی جوانکیلەی ڕۆحسووکی ئەکتەر بۆ ڕۆڵێکی لە شانۆگەرییەکی کورتدا دە هەزار پاوەنی وەرگرت.
- کیژۆڵەیرکی جوانکیلەی ڕۆحسووک لە تەمسیل نازانێ بە 500 دینار بووە کۆمپارس.
- کیژێکی تر کە نە جوانە و نە تەمسیل دەزانێ دەرکرا.
- یەک کیلۆ ئاسن لە لایەن (س)ەوە کرایە ئوتوو و نرخی ئاسن یەک دینارە و ئوتووەکەی بە 500 دینار فرۆشت.

- کیلۆیەک ئاسن هەڵە لە ئامادەکردنیدا ڕووی دا و وەک ئوتوو ڕۆڵی نەما و خاوەنەکەی فڕەیدایە زبڵدانەوە.
- ئەندازیارێک خانوویەکی بە پێی ویستی خاوەنی و تایبەتکاری دروست کرد وبە پەنجا هەزار دینار فرۆشرا.
- ئەندازیارێک خانوویەکی دروست کرد دیوارەکانی خوار بوون و کەس نەیکڕی.
- یوسف خەتێکی جوانی سەرنجڕاکێشی نووسی و هەزار دینار خەڵات کرا.
- یۆحەننا خەتێکی نووسی و سەرنجی کەسی ڕانەکێشا و لە ڕقاندا دڕاندی.
- کریکارێک لە کاتی دیاریکراودا ئامادە دەبوو و بە ئەمانەتەوە کاری خۆی ئەنجام دەدا.
- کرێکارێک لە کاتی کارکردن دوا دەکەوت و لە کاردا زەغەلی دەکرد.
- کەشتییەکی ئەتۆمی هەموو شتێکی سەرسوڕهێنەری تێدایە و ئەگەر یەک دوو ساڵ لەگەڵ پیشەکارانیدا سەرف بکەیت تا بزانی بە چ نرخێک دەفرۆشرێت تا لە ئەنجامدا بزانیت زێدەباییەکەی چەندە و بە هیچ ناگەیت و ئەگەر پرسیار لە کرێکارانی کارگەکە بکەیت کەس ناتوانێ وەڵامت بداتەوە. لە کەشتییەکەدا یەک

ملیۆن لایەنی جیاواز هەیە لە شـــتی هونەرییەوە بگرە کە دەگاتە ئاستی جادوو تا دەگاتە پلیکانە کە پایانترین کرێکار دروســـتی دەکا... ئەدی چۆن خەڵاتی ئەنـدازیـاران دەکەیـت؟ بە چی و تـا چ ئاستێک؟

ئەدی چۆن نرخی تڕێیەک دەســـتنیشـــان دەکەیت کە پێش وەرزی پەیدابوونی تڕێ، بە هۆی گرنگیپێدانی ڕەزەوانەوە دەگاتە بازاڕ؟ ئەدی نرخی تڕێی ئاســـایی کە لە وەرزی خۆیـدا پەیـدا دەبێ، ئـایە ڕەزەوانەکە ڕەنجەدەرە یا ئەویش خوێنمژە؟ بە چ پێوانەیەک کرێی بەرگـدووڕێکی لێهـاتوو دیـاری دەکەی بە بەراورد لەگەڵ بەرگـدووڕێکی مـام نـاوەنـدی و یەکێکی ئاستنزمتردا و یەکێکی تر کە لە قوماشەکە دەدڕێ؟

دەتوانین لە پیشـاندانی نموونەی وادا کە لە شـارێکی نیو ملیۆن کەســـدا کۆتایی نییە بەردەوام بین. تۆبڵێی کرێی ئەوەی کە زێدەبایی تێدا نییە و ئەوەی زێدەبایی تێدا هەیە چەند بێ ئەگەر کارەکە حەرەسـی شـەو بێ و پاکژی ئەمیان و پاکژی ئەوانی تر چۆن دەپێورێ و ڕێی تێ دەچێ ئەوانە لەگەڵ ئەوەشـــدا کرێکـارن چەوسێنەر بن!

سەیر و سەمەرەیە! بیرمەندێکی چەپڕەو لەڵێکدانەوەی مێژوودا لایەنگری کرێکارە و پێی وایە خاڵی زوولمی سەر کرێکاری دۆزیوەتەوە و ناوی ناوە زێدەبایی لە کاتێکدا سەد و پەنجا ساڵە دۆزراوەتەوە و بۆتە ئاینێکی ماتریالی و لای چەپەکان پیرۆزی دەوری تەنیوە و تەرازووی هێزی بە دامەزراندنی دەوڵەتی کرێکار و وەرزێر، کە پێی دەگوترا سۆڤیەت، گۆڕی و نێزیکەی حەفتا ساڵ ژیا کە زۆرترین قینی لە ئازادی بوو، ئازادی سەری دەسەڵات نەبێ. لەگەڵ کرێکاراندا توندوتیژ بوو و لەگەڵ وەرزێرانیشدا توندوتیژتر بوو و لە هەموو دەسەڵاتێک کەمتر گرنگی بە ئاسوودەیی بێتاوانان دەدا، ئەوجا هەرەسی هێنا بەڵام دەرۆێشەکانی لە ڕووبەرێکی زۆر فراوانی زەویدا هەتا ئێستاش بە یادی ستالین حاڵیان لێ دێ و ئامانجە خەیاڵیەکان لای دەستەیەکی فراوانی خاوەنی کەمترین توانا و سامان و پلەوپایەی کورد وەها جێگیر بوون سوورن لە سەر وابەستەبوون بە زێدەباییەوە وەک بزوێنەری شۆڕشی هەژاران و دەربازبوونی غەدرلێکراوان لە کاتێکدا چەپی ئەوروپا دەیان ساڵە، لە بنەڕەتەوە دەستبەرداری شۆڕشی چینایەتی بوونە و ڕێبازی دیموکراتی (بۆرژوا)یان بۆ پاشەڕۆژ هەڵبژاردووە! ئەگەر چەپڕەوێکی کورد بۆی ڕەخسا نموونەیەکی ڕاگەیاندنی مێژوو لە بارەی

مەرجەکانی سستەمی کۆمۆنستییەوە بخوێنێتەوە، دەبینێ ئەوەی لە هەموو شتێک بۆ ئەو سستەمە پێویستترە ژێرخانێکی بەهێز و ڕابردوویەکی یەک دوو سەدەیی شارستانەتی و پیربوونی بۆرژوایە، دوای ئەوە سۆسیالیزم لەبەر ئەوەی توانای بەدەنگەوەچوونی ئەو واقعە پێشکەوتووەی نییە کە بە بێ کەمترین هەڵچوون و وردبینەیە، بە پێی یاسای پەرلەمان، داوای چەسپاندنی یەکسانی بۆ هەموان دەکا. ئەگەر چەپڕەوی کورد ئەو ڕاستییە تۆقێنەرە ببینێ حاڵی لێ دێ و گرکانی تووڕەبوون لە بۆڕییەکانی خوێنیدا دەتەقێتەوە و تەرازووی ڕاست و چەپ ژێروژوور دەکا و تێکەڵیان دەکا تا هەموویان ببنە حەیزەران و قامچی، ئاگر لە سەر پشتی مرۆڤ و مانگا دەکاتەوە تا ڕۆژێکی تەزووە ئاگرینەکەی خۆی بەتاڵ دەکاتەوە و ساردد دەبێتەوە و دەبێتە کۆمەڵێ گۆشت و ئێسقان و پێستی بە سەر یەکدا کەوتووی بێ ڕۆح. چەپڕەو دەبینین لە هەر وڵاتێکدا دروشم و هیتافەکانی لێ قەدەغە بکرێن مێش لە لووتی خۆی پاس ناکات و ئەگەر کەشوهەوایەکی گونجاوی وەک ئەوەی سلێمانی و هەولێری بۆ هەڵکەوێ، خەڵکی خۆی کۆدەکاتەوە کە ژمارەیان بیست سیی کەسێک یا سەد کەسی سەردەمی بڕەوسەندنی ئەو ڕۆژانەن کە لە کەرکووک و موسڵ خەڵکیان بە پەت ڕادەکێشا

و دروشمی (عاش زعيمي عبدالكريمي، حزب الشيوعي بالحكم مطلب عظيمي) شـــەو و ڕۆژ دەنگی دەدایەوە.. بە چـاوی خۆم دیومە گەنجی ڕاپەڕیو لەدۆزەخی نەفامی و هەڵچوون هاتۆتە دەرێ و لە موناسەبەیەکدا خەنجەری هەڵکێشـــاوە بە هاوڕێکانی گوتووە: من بۆ قەســـابخانەیەک ئامادەم تیایدا نەتەوەییە خائینەکان لەنـاو بەریـن، ئەوەش لە تـۆڵەی لافـیـتەیەکـی نەتەوەییەکان کە لێی نووســـرابوو (بەرگدووروەکانی کوردســـتـان خێرهـاتنی فلّانە کەس دەکەن) ئەوجـا دایـانگرت و لە خۆڵیـان وەردا و ئەگەر کەســـێکیش فززەی کردبا مەسەلەکە گەورە دەبووەوە.. کوردستان ئەو کلّۆلّانەی تا ئاســـتی شـــێتبوون دەوروژاند و دەتگوت نیشـــتمانی کورد لەناو هەموو نیشـــتمانانی دنیادا یەکپارچەیی چینی کرێکاران لە عیراق و ئێران و تورکیـا.. کەرکەرت دەکرد.. خوایە لە قەومەکەم ببورە چونکە نازانن!!

مەســـەلەی زێـدەبـایی یەکێکە لەو بـابەتـانەی ئەو نووســـەرانە داگیر دەکـا کە بیر لە کـارەســـاتی بە هەڵەبـردنـی تـیـۆری زێـدەبـایـی دەکەنەوە، چـونکە قوولّاییەکی هەیە بە قوولّایی ملیاردەها لەو بەشەرانەی کە بـاوەڕیـان پێی هەیە و بەرینییەکی هەیە کـات و شـوێن و مرۆڤ و تەنانەت (ئاژەڵیش)ی بە بێ ئامانج

و کۆتایی تێدەچێ و تەنانەت سەرەتای کۆمەڵگەی مرۆڤیش دەگرێتەوە. ئەگەر بە قودرەتی قادر بزوێنی زێدەبایی ڕەت بکەیتەوە کۆمەڵگەی مرۆڤ و شاری مرۆڤ و شارستانەتی مرۆڤ و دابەزینی مرۆڤ لە سەر مانگ ڕێی پەیدابوونیان نەدەبوو و تەنانەت گەمەی تاوڵە و سێباز و حەکایەتەکانی مەلا نەسرەدین و لێنانی شەلەی شێلم پەیدا نەدەبوون و مرۆڤ ڕێزمانی نەدەزانی و نەیدەزانی تا سەد بژمێرێ و تەنانەت باوەڕ ناکەم ئەو ژمارانەی دەیانناسین ڕێی لەدایکبوونیان ببوایە ئەوەش لەبەر ساکارترین هۆ کە خوا خەلقی کردووە ئەوەش ئەوەیە وزەی قازانج خەڵکی بۆ مشەخۆری بە دەوری یەکتردا کۆ کردۆتەوە و تەنانەت لە گرنگی زێدەبایی پاراو نابم: ڕەنگە بە جۆرە لەخۆبردنێکەوە و بۆ نێزیککردنەوەی بابەت لە بۆچوونە مەعقوولەکانی خوێنەر بڵێم ئەگەر بوونی ئاو لە بووندا نەهێڵی پێویست نامێنێ بڵێی گۆشتی ماسی و قیڕەی بۆق و حەوت دەریاکان و بارانی ئاسمان و بەفری هەردوو جەمسەرەکە و بیری ئیرتیوازی و فرمێسکی چاو و تەڕیی لیک و... و... تا کۆتایی ملیۆنان (و) هیچیان بوونیان نابێ. وێنەکە نێزیکتر دەکەمەوە و زێدەبایی بە ڕاکێشانی زەوی دەچوێنم کە ئەویش بوونێکی هەستپێکراوی نییە و ئەگەر نەشبوایە زەوی بە دەوری خۆردا نەدەسووڕایەوە و

لاریی تەوەری زەویی نەدەبووە جێگای باس چونکە ڕاکێشـــانی زەوی بنەمای لاریی و نالاریی تەوەر و دووریی ئەســـتێرە جێگیر و گەڕۆکەکانی لە یەکترەوە دروســـت کردووە. لەگەڵ خۆتدا هەوڵ بدە جێگایەکی تر لەو جیهانەدا بۆ مانگ دەســـتنیشـــان بکەی دەبینی ناتوانیت. ماوەتەوە بڵێم وابەســـتەبوونی مارکســـی بە زێدەبایی نەفرەتییەوە لە شـــیکردنەوەی مێژوودا بە تەمێکی ســـۆفیگەرانەی غەیبی داپۆشـــراوە و لە بزوێن و بەربەســـت و دژەبەری تری دادەبڕێ و ئەوەش لە مرۆڤـــدا جێی ســـەرســـوڕمـــان نییە چونکەیەکێ خانووەکەی دەفرۆشـــێ و بە باوەڕەوە دەچێتە گەمەی ڕەیســـزەوە. تەنـــانەت ئەو گیـــاندارانەش کە هۆگری بەشـــرن لەگەڵ ڕەفتار و خووگەلێکدا ڕادێن و پێیان ئاســـوودە دەبن. لە یەکێ لە ســـاڵەکانی هەڵچوونی مـــارکســـیزمدا بە چـــاوی خۆم لە کۆیە دیتم پیـــاوێک جگەرەی لەفی دەپێچـــایەوە (دەیـــانگوت تووتنەکەی لە چاکردنی تووتن دزرابوو) و دەیگوت: داکی ئەوە وا وا لێ بکەم بڵێ کورد ئەممەیە.. بەو قســـەیەی جەختی لە ســـەر تیۆرییەکەی ســـتـــالین دەکردەوە کە چەنـــد مەرجێکی نەتەوەبوونی بۆ گەلان دانابوو و یەکێ لەو مەرجانە ئەوە بوو نیشـــتمانی تایبەت بە خۆی هەبێ. کۆمۆنستەکان دابەشبوونی کوردستانیان بە سەر سێ بەشـــدا کردبووە بەربەســـت لە بەردەم نەتەوەبوونی

کورددا. وەڵامی من بۆ ئەو کوفرە زەقە ئەوە بوو کە کورد بەو دابەشبوونە مافی هەیە سێ دەوڵەتی هەبێ و هەر بەشێک لەو سێیە خاکێکی وابەستەیە بەوانی ترەوە و گەلێکیان تێدا دەژێ کە لە نیشتمانی خۆیدا کەمایەتی نییە.. نەفرەتی مێژوو و نەفرەتی نەفرەتکەران لەوانە بێ کە درۆ هەڵدەبەستن و بوختان دەکەن و داتاشین دەکەن و ڕەواج بە هەڵەکاری وا دەدەن کە مرۆڤێک ڕێزی کەرامەتی مرۆڤ بگرێ لووتی خۆی لە بەریان دەگرێ. بەڵام سەیر لەوەدا بوو مارکسییەکان خەسڵەتی نەتەوایەتییان لەو ئەڵمانییانە نەدەسەندەوە کە لە ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات دەژیان چونکە ئەوانیان وا دانابوو دانیشتوانی بەهەشت بن و لە ئاوی کەوسەری دەخۆنەوە.

ئەو چەواشەکارییەی دەوری دەماغی نیمچەبەشەری باوەڕدار و بێباوەڕ و مارکسی و دەرویش و شەیدای لەنجەی جوان و دەڵاڵی هاواری دڵگیر دەگرێ، بە هەموو ڕێیەکیاندا دەبا ڕێی ڕاست نەبێ و بەرەو هەموو ئامانجێکیان دەبا ڕووناکایی نەبێ: ئەوەش زۆرزانی ناوێ چانکە ئەرکی چەواشەکاری ئەوەیە ئاماژە بۆ جێیەک بکا مەبەست نییە، بەڵام ئەو داخەی کە دەبێتە سەرباری داخەکانی چەواشەبوونی ئەوانە ئەوەیە زۆرزانانی بەشەر جلی ئەوان لەبەر دەکەن و

بە زیادەڕۆییەوە باوەڕیان بە لای خۆیاندا دەبەن تا دایاندەدۆشـــن و تەڕاییان دەمژن و بۆ مەبەســـتی خۆیان ڕایاندەپەڕێنن و کە گەیشـــتیشـــنە مەبەســـتی خۆیان، وەک تۆپکلە گۆپز تووڕیان دەدەن.

جێی خۆیەتی لێرەدا ئەوە بڵێم زۆر حـاڵەت هەیە بە حاڵەتی زێدەبایی دەچێ، وەک ئەوەی بەقاڵ میوە لە کێڵگە بکڕێ و بە نرخێکی بفرۆشـــێ کە لەنرخی کڕینەکەی زیـاتر بێ چونکە نـاچـارە مەســـرەفی گواســـتنەوە و قازانجێک کە پێی بژێ بخاتە ســـەری. ڕەنگە میوەیەکی نـایـابی دەســـت بکەوێ دووقـات قازانجی لێ بکا. ئایە ئەو بەقاڵە خوێنمژە؟ ئەدی ئەگەر تەنها بە کرێکار و وەرزێری بفرۆشێ خوێنمژە؟ ئەدی ئەو کرێکارە دەبێتە چی ئەگەر ڕۆن و برنج و نیسکی بۆ بەقاڵەکە هەڵگرت و پارەی زیاتری لە کرێی ئاسایی وەرگرت؟ یـا کرێکـار لە ڕەگەزی بۆرژواکـان نییە؟ ئەدی ئەگەر بۆرژوا ئیفلاســی کرد دەبێتە چی؟ ئەگەر کابرایەک ئەمانەتێکی بۆ شـــارێکی تر بە کابرایەکی چەکداردا نارد چارەســـەر چۆن دەبێ؟ ئەگەر چەک هەڵنەگرێ؟.. لە هەردوو حاڵەتەکەدا کرێی یەکە یا دوو شـــێوەیە و ڕێژەی جیاوازییان چەندە؟ کەســـێ لە مـاڵەکەی خۆیـدا، بە کرێ هەرزەکـاران فێری خەت و قورئان دەکا: شـــێرکۆ لە ســـەرەتاوە و ئامۆزاکەی لە

کۆتایی لســـتەکەدا دێ.. ئەو دوو کرێیە چۆن دەبن؟ دوو ســـوار پێشـــبڕکێ دەکەن و لە ســـەر خەڵاتەکە پێکـدێن: ڕێی پێکهـاتن و ڕازیبوون بە میقـداری خەڵاتەکە هەیە یا براوە خوێنمژە و دۆڕاو وەک کرێکار خوێنی مژراوە؟ خۆ دەزانین کرێکار بە پێکهاتن لەگەڵ خاوەنکاردا کار دەکا بەڵام زێدەبایی هەر وەک خۆی ڕوکنێکە لە ڕوکنەکـانی حەججی مـاتریـالی و لە ئەستۆی بۆرژوادا دەمێنێتەوە.

گرنگی و مەترسـی (زێدە...) لە خودی مارکسـیزمدا بە گردەبڕیی دیارە چونکە دەزانیت هەموو ســـەردەمی پێش مولکـداریێتی کۆمۆنیزمی ســـەرەتـایی بووە و مەرجیش نییە ئەو کۆمۆنستییە ناوبراوە دادپەروەرانە بووبێ. بەهێز توانیویەتی بەشـــی لاواز زەوت بکا یا ئەو قەڵەڕەشـــەی لێ بفڕێنێ کە ڕاوی کردووە، واتە ئەو حاڵەتەی کە زێدەبایی تێدا نییە. بەو پێیە پاڵنەری بەدەســـتهێنـانی قـازانج یەکەم ڕووناکـایی بوو لە ســـەرەڕێی پێشـــکەوتنی کۆمەڵایەتیدا چونکە ڕاو، بۆ نموونە، کـارێکە مرۆڤ و گورگ و ڕێوی... ئەنجـامی دەدەن و زیرەکییەکی لە ڕادەبەدەری نـاوێ بەڵام ئەگەر مرۆڤ لە پێش ســـەردەمی زێدەبـاییدا ڕاوی بکردایە نێچیرەکەی بە شـــتێکی تر دەگۆڕییەوە کە پێویســـتی پێی بوو. بەوەش ژیرییەکی دەرخســـتووە

نیوەی مەودای نێوان ڕاو و زێدەبایيە و مەرجیش لەو گۆڕینەوەیەدا کە نیشـــــانەی زیرەکی بێ ئەوەیە لە ئەنجامی ڕازیبوونێکی ئازادانەوە بووبێ و مەبەســـت قازانج بووبێ نەک بە ڕێکەوتنێکی کوێرانە.

ئاژەڵ بۆ خۆپارێزی و بەردەوامی وەچە و پەیداکردنی خۆراک ڕەفتـاری خۆیـان هەیە: فێڵی ســـــاکـار بۆ پەیـداکردنی خۆراک، پەنـای بۆ دەبەن، وەک ئەوەی پشـیلە بۆ ڕاوی مشـک خۆی بە مردوو پیشـان بدا، یا ڕێوییەک چاڵێک هەڵبکەنێ تا ئەگەر گیانداری لاوازی تێبکەوێ نەتوانێ لێی دەرچێ یا قەتێیەک بۆ پارسـتنی بەچکەکانی،کە پشـیلە یا سـاگێکی لێ پەیدا دەبێ خۆی بە نەخۆش پیشان دەدا تا تەماح لە خۆی بکەن، ئەوجا بە دەم پیشـــــاندانی لاوازییەوە دوور دەکەوێتەوە و ئەویش دووی دەکەوێ و نە دەیگاتێ نە لێی هیوابڕاو دەبێ.. فێڵی ســـــاکـار کە دەلالەت لە زیرەکی بکـا و گیانداران بەکاریان بێنن گەلێ زۆرن بەڵام نابنە بنەما بۆ فێڵی گەرەتر. بـاری خۆمم بۆ دۆزینەوەی ڕێی دەربازبوون لەکۆمۆنیزمی ســەرەتایی قورس کردووە و جگە لەڕێی (قـازانج) و (زێـدەبـایی) کە دووەمیش شـــێوەیەکە لە شـــێوەکانی قازانج، هیچی ترم چەنگ ناکەوێ. ئەمە بۆ دەرخســـتنی هێزی قازانج دەڵێم لە پێشـــکەوتنی شـــارســـتانەتیدا، چونکە هەیە خانوو بۆ

خۆی دروست دەکا و نایفرۆشێ و زێدەبایی، ئەگەر ڕاست بێ لەوەدا هەبێ، ڕێی تێدەچێ نرخی کەرەسە بەرز بێتەوە و خاوەن خانووەکە لەوە زیاتر سەرف بکا کە چاوەڕوان دەکرێ ئەوجا هەرزانی دەبێ و نرخی کەرەسە دادەبەزێ بە خانووەکەشەوە، لەوەدا زێدەبایی شاراوەیە و تا ڕۆژێکی خانووەکە تێکدەچێ کەس نابزوێنێ. ئەو بازرگانی وابەستەیی و جۆرە کشتوکاڵ یا قوماش یا ئاژەڵ یا مەکینە.. یا.. یا.. کەم نین کە زەرەریان لێ کراوە و کەسێش گلەیی لە خەڵکی تر لەو زەرەرانە نەکردووە. لە ڕاستیدا کرێکاران، تا مارکس بە بیرۆکەی زێدەبایی وەک بزوێنەرێک لە دژی بۆرژوا مێشکی پڕ نەکردن، بیریان لە زێدەبایی نەکردۆتەوە. ئەگەر سەرانی حیزبی بەلشەڤی شۆڕشیان بە شێوەی جڵەوسازی ئاڕاستە نەکردایە، کرێکاری شۆڕشگێڕ لەوە زیاتری نەدەزانی دەست بە سەر مااڵی دەوڵەمەندا بگرێ و لە واقعی دواکەوتەیی وڵاتەکەماندا دەستپێشخەرییەکی شارستانیمان لە کرێکار و ناکرێکار نەدیوە و ئەوەندە بەسە کە (ڕۆشنبیر!!)ان، کاتێ فرسەتی سیاسی ئەوەیان بۆ هەڵکەوت ئارەزوو تێر بکەن و ویستی خۆیان بسەپێنن، بەرەو مەیلەو نەخوێندارى گەڕانەوە.. وەی لەو شۆڕشگێڕەی کە دەسەڵاتی بەدەست هێنا، هەموو عەموود و دیوار و پرۆژە و ئامێرێکی کە

هەڵبکەندرێ، هەڵکەند و بە نرخی خۆڵ فرۆشتی.. بینای پێشکەوتوویان ڕووخاند و وێرانەکەیان فرۆشت و جەماوەری نەفامیش لەو کۆمیدیای ناخواییەدا بەشداریان کرد و لە کاتی چوونەژوورەوەیاندا بۆ ناو بینایەکی ئامادەی تالانکردن کە لەگەڵ تۆپدا وێران ببوو، لە تاو نێچیرێکی قەڵەو ڕۆحی خۆیان دەخستە مەترسییەوە، ئەگەر نرخەکەی لەدەستدانی باسکێک یا لایەکی شەویلەش بووبێ.. پرۆژەیەکی سەر ڕووبارێک کە پتر لە یەک ملیارد دیانری تێچووبوو بە دە ملیۆن کەمتر فرۆشرا.

گوتوویانە شۆڕش وەک داغکردن دواچارەسەرە، ئەوەش قسەیەکی بەجێیە و پیاوی عاقڵ دایانڕشتووە و باوەڕ دەکەم ئەوانە نیازیان چاکەی خەڵک بووە و ئەگەر سەرکردایەتی شۆڕشیان بکردبا کەمترین توندوتیژی تێدا دەبوو، بەڵام: جەماوەری ڕاپەڕیو بۆ گۆڕینی دەسەڵات داڕێژەری ئەو قسەیە نین و لە ئاستی عەقڵی ئەوان و نەرمونیانی ڕەفتاری ئەواندا نین و دەتوانم بە دڵنیاییەوە بڵێم ئەوانەی هەڵڕژاونەتە سەر شەقامەکان ئەو پاروەیان پێ خۆشە لە خوێن وەردرابێ و دوکانی سووتاویان پێ چاکە.. جەماوەری بەغدا لە 14ی تەممووزی 1958 مالّی بنەماڵەی پاشایەتی و نووری سەعیدیان ڕووخاند و چاکتر بوو

ئەو ماندووبوونە نەدەنە خۆیان کەچی ماندووبوونی خۆیان بەوەش زیاد کرد لاشـەکان ڕابکێشـن! تاوانی ئەوانە چی بوو؟ ئایە ئەوانەی دوای ئەوان هاتن باشتر بوون؟ ئایە عیراق لە ماوەی ئەو چل سـاڵەی دوای شۆڕش حەسایەوە؟

هەندێ لە بیرمەندان! هەروەها نووسـەران! دڵداری لەگەڵ شـۆڕشـدا دەکەن و یەکێکیان لە شـیعرێکدا لە بـارەی دەسـتەی دەسـەلاتـداران و دەوڵەمەدان گوتوویەتی:

کەللەی سەریان دەکەینە تەپڵەکی جگەرە

منیش بە گونجـاوم زانی بێ ئەوەی گوێ بە وەزن و قافیە بدەم، ئەمەی بۆ زیاد بکەم:

ڕیخەڵۆکەکانیشیان دەکەینە سۆندەی نێرگەلە!!

ئەوە بە زەوقی شۆڕشگێڕە.

وەک دەڵێن قسـە قسـان ڕادەکێشـێ، مانگرتنی کرێکارانی کانە خەڵووزەکانی وێلز لە بەریتانیا بە بیر دێنمەوە کە پێش چەند سـاڵێک ڕوویدا. مانگرتنەکە یاسـایی بوو و ڕێیان لە حکوومەت گرت کانەکان بخاتە کار و ئەو بەزمە ماوەیەکی زۆری خایاند و

وەک لە بیرم بێ، حکوومەت 700 ملیۆن پاوەند زەرەری لێ کەوت و کرێکارەکانیش هەموو مافەکانیان بەدەست هێنا. من دڵنیام شۆڕشگێڕ کرێکارانی وێڵز تۆمەتبار دەکا بەوەی کە ناشۆڕشگێڕن چونکە شۆڕشگێڕ پێش هەموو شتێک دەیەوێ حکوومەت بڕووخێ و خەڵک بکاتە شۆڕشگێڕ و نموونەی ئازایەتی و عەنتەریات بێنێتەوە!

ئەو پەراوێز و نووسین و لاقرتێیانەی لە بارەی شۆڕشی فەرنساوە نووسراون زۆرن و هەندێکیان پێداهەڵدانن و هەندێکیان ڕەخنەن و هەندێکیان بێلایەنن و لاپەڕەی داخراو لە سەر ڕووداوەکان هەڵدراونەتەوە. بە بۆچوونی من، شۆڕش بە شێوەیەکی گشتی بزووتنەوەیەکی توندوتیژە و خەڵکانێک پێی هەڵدەستن مێژی جیاوازیان هەیە بەڵام بە پلەی جیاواز لە توندوتیژی تەبیعەتدا کۆ دەبنەوە و بزوێنەریش پەیوەندی بە کاروباری زۆرینەی خەڵکەوە هەیە. بە پێی سوود و زەرەر لە سەرکەوتنی شۆڕشدا لایەنگری و دژایەتی تێدەکەون. لە سەرەتاوە دەڵێم کە من دژی شۆڕشێکم خەڵکی نەفام و خەڵکی سۆزدار (لاوان و خوێندکاران..) و ئەوانەی نازانن دەبێ لە جێی ئەو بارودۆخەی کە هەیە چی هەبێ و خەڵکانێک کە ئامانج و مەبەستی خۆیان

هەیە یا بەکرێگیراون یا قین لەدەڵن، پێی هەڵسن. جگە لەو ڕایە هیچی ترم نییە چونکە من ئەگەرچی زانیاری غەیبم بۆ سبەینێی چارەنووسی شۆڕش و جەنگ و بزووتنەوەی توندوتیژ نییە بەڵام سووڕم لە سەر ئەوەی کەشۆڕشەکانی ڕابردوو هەموویان لە گەیشتن بە ئامانجیی ڕاگەیەندراویان شکستیان هێنا و ئەوپەڕی سەرکەوتنی هەندێکیان ئەوە بووە چەند کەسێکیان باوەڕی وروژێنەریان هەڵگرتووە تا ئەگەر بۆیان لوا بە سەر دەسەڵاتدا زاڵ بن ئەوانە دەبنە پاشا و سەرۆک یا دکتاتۆری توندتر لە ڕووخاوەکە یا کوژراوەکە یا هەڵکەندراوەکە. نموونە لە بەلشەڤیکەکان و شۆڕشی 14ی تەمموز (تەمموز و بزووتنەوەی جەماڵ عەبدولناسر ئینقلابی سەربازی بوون و بەرهەمیان نەبوو بە تایبەتی 14ی تەمموز، چ کارەساتێکە) بەلشەڤیک بزووتنەوەی خەساندنی هەموو کەسی ڕووسیای قەیسەری بوو و ئێستا ئەوەندە برسییە بە ئاسانی مانگانەی خەڵکی پێ نادرێ. قەیسەری ڕووسیا نە وەک لینین تۆندوتیژ بوو نە دەکرا وەک ئەو تۆندوتیژ بێ. ستالینیش هەر باس ناکرێ..

لە بارەی سەرکردایەتی لینین و دارودەستەکەیەوە بۆچوونێکم هەبوو لە کۆتاییەکانی بەشی دووەمی

کتێبی (مرۆڤ و دەوروبەر)دا تۆمارم کردووە لە ڕێی هەڵسەنگاندنی ڕایەکی پلیخانۆفەوە لە سەر شۆڕشی فەرنسا کە لایەنگری لێ کردووە و پێی وایە هەستی بە خۆی و ئامانجی خۆی کردووە لەکاتێکدا خۆی نەیتوانی لەگەڵ شۆڕشی بەلشەڤیدا دەربەرێ، ئەو نرخاندنەم بە لاوە لەو نرخاندنە زیاترە کە من بۆ شۆڕشی فەرەنسا هەمەبووە. ئێستا دەبێ قسەکەم دووپات بکەمەوە کە من بە قەوارەی ئەو قوربانیانەم نەزانیبوو کە لینین لە کاتی پێکهاتنیدا لەگەڵ ئەڵمانیا دابووی لە کاتێکدا ئەو ناچارە نەبوو ڕ چارەیەکی تری نەبێ و لە ناو کرێکارانیشدا، وەک لێرە و لەوێم زانیوە ناڕەزایی هەبووە.

لە سەر شۆڕشی فەرەنساش دەڵێم ڕاستییە زەقەکان ئەمانەن: 1- هەڵچوونی گشتی. 2- سەرکردەی زۆر. 3- ململانێ لە ئامانجدا. 4- ململانێی دوژمنکارانەی نێوان حیزبەکان. ئەوانە ئیعدامکردنی پاشا و وەلانانی ئاینییەکانیان بە دەست هێنا و ناپلیۆنیان هێنایە سەر دەسەڵات کە لەو پاشایە تووندوتیژتر و خۆویستتر و بەنازتر بوو کە ئیعدامیان کرد. شەڕەکانی ناپلیۆنیش هەرچۆنێ بووبن لە پاراستنی کەرامەت و پەیڕەوکردنی دادپەروەری و لاوازکردنی دەرەبەگدا ناگەنە وێرانکردنی شارەکان و لەناوبردنی خەڵک و

دەربەدەرکردنی ملیۆنەها کەس... پرسیارێکی هێندەی مێژوو گەورە ڕاست دەبێتەوە: ئەگەر گەلی فەرەنسی لە سستەمی شا بێزار بوو بۆچی لە خۆی هەڵگەڕایەوە و کڕنۆشی بۆ ناپلیۆنی ئیمپراتۆری داگیرکەری وێرانکەری ئیمپراتۆر برد کە بۆ خوشک براکانی خۆی بوو و کاتێ لە مەنفاش گەڕایەوە، دیسان هەموو فەرەنسا کڕنۆشی بۆ برد... سەیرە مەدحی ئەو شۆڕشە ناوبراوە بکرێت و بە سەکۆی گەلان دابندرێت و ببێتە بزوێنەر بۆ ڕەتکردنەوەی ژێردەستی وفەرنسا خۆی بووبێتە دەوڵەتێکی ئیستعماری، کە لە فراوانی دەسەلاتی لە وڵاتە داگیرکراوەکاندا، لە لەدوای بەریتانیاوە دێ تا ئەوەی میری شاعیرانی عارەب، ئەحمەد شەوقی لەسەر ڕەزیلکردنی سووریا لە لایەن فەرەنساوە دەڵێ:

لە بەر ڕۆشناییەکەی گەلان ئازاد بوون
چۆن کۆیلەداری لە سایەیدا دەکرێ

ئەوجا قەسابخانە بەناوبانگەکەی حکوومەتی عەلەوی لە حەما هات کە بەشێک بوو لە کیانی خۆی.

شۆرشی کۆمۆنستەکان لە چین لە سەرەتادا لە لایەنی پاکژی و مرۆدۆســـتی و گوێنەدان بە خۆ لە پێناوی نەتەوەی چینـدا بە ئـاهەنگی پـارانەوە و پیرۆزی و دابڕان لە ســـەرنجڕاکێشـــەکانی ژیان دەچوو و یەک دوو ســـاڵێک دوای بەدەســـتهێنانی دەســـەڵات ئاوها مـایەوە ئەوجـا گـاڵتەجـارِی و دابڕان و جیـابوونەوەی باڵ و بۆچوونی جیا پەیدا بوون و هەر یەکە و ئەوی تری تۆمەتبار دەکرد تا ئەوەی مـاو ســـەرەککۆمار، هاوڕێی ســـیی ســـاڵەی خۆی بە گەورەترین خائین و پیاوی ئیستعمار لە قەڵەم دا.. ئەوجا تاج لەسەرنان بە کوشـــتاری مەیدانی ســـووری پەکین کۆتایی هات.. لەکتێبی State of the world دا لە ســـەر رێگاوبان و گەیاندنی جیهان بخوێنەوە تـاکی ئەمەریکی ئـاوهـا دەبینی: ســـــاڵی 1970 هەر مرۆڤە و ئۆتۆمبیلێکی بەرکەوتووە. ســـاڵی 1980 بۆ 1/9 کەس و ســـاڵی 1986 بۆ 1/8 کەس لە کاتێکدا بەشـــی ســـێیەکان ساڵی 1986 بۆ 1374 کەس یەک ئۆتۆمبیل بووە[12]. کتێبەکەش کۆمەڵێ پســـپۆری هەر یەکە ولە بوارێ خۆیدا نووســـیویانە و پێش هەموویان، دوو ناو هەن: Lester R. Brown و Alan Durning و لەو چەند دێرەدا نەبێ هیچیان ناناسم.

لە دوای دووەم شەڕی جیهانییەوە، حیزبی کۆمۆنست دەســەڵاتی چینی لە دەســتدایە و واتە ســاڵی 1970 بیســت ســاڵ بوو دەســەڵاتی لە دەســتدا بوو و ئەگەر تووندگرتنی باوەڕ نەبوایە کە پێش بە وزە و داهێنانی داهێنەران دەگرێ ئەنجام شــتێکی تر دەبوو. خۆزگە لەســەرەتاوە هەڵسوکەوتی بەو جۆرە بوایە کە ئێستا لە هۆنــگ کۆنــگ هەیەتی، بێ فەلســــفەگەرایی و هێنانەوەی بیانوو.

بە کــورتــیــیەکەی، بــزووتــنەوەی تــونــدوتــیــژ وەک چوارشــەمەســوورە و تەماشاکردنی (شــاهد ماشــافش حاجە)[*] نییە تا بزە بخاتە ســــەر لێو. لە ئاســــتی نێودەوڵەتیدا تەماشــای دەوروبەری خۆت بکە دەبینی تووندوتیژی شــــۆڕشــــگێڕی و ڕەگەزی گەردەلوولی خســتۆتە شــوێنی تووندوتیژی و دەوروبەرییەوە و دنیا بە ڕۆڵەکانیەوە خەریک دەکا یەکێکیان یا هەموویان هیچ خێرێکیان تێدا نییە ئەوە نەبێ قازانجی چەند قات دەچێتە گیرفانی چەکســــازانەوە چونکە جەنگاوەران زۆر پێویســتیان بە کەرەســەی کوشــتن و خۆپارێزی هەیە. وا دیارە بەردەوامبوونی ئارامیی بارودۆخ وەک ئەوەیە وێنەی بازنەیەک بە بێ پورگال بکێشــــیت یا

[*] (ئەو شایەدەی هیچی نەدیوە) ناوی شانۆگەرییەکی کۆمیدیایی میسرییە کە عادل ئیمام ڕۆڵی سەرەکی تێدا دەبینێ. وەرگێڕ.

هێڵێکی ڕاست بە بێ ڕاستە بکێشیت.. سەرچاوەیەکی بەهێزیش دێتە ناو مەسەلەکانەوە ئەوەش هی تێکۆشەرێکی ئایینیە (هەر ئوممەتێک هات نەفرەتی لە دەستەخوشکەکەی خۆی کرد) کە پێی وایە لە لایەن خواوە تەکلیف کراوە کە ڕێگە لە سەرچاوەی کوفر بگرێ و دینێکیش نییە خۆی بە هەق نەزانێ و لەخواوە نەبێ یا هەڵبژاردەی داد نەبێ: خوایە زاڵم بە گژ زاڵمدا بکەی!

شۆڕشێک نابینم بە یەک شێوە نەبێ، لە ڕووی ژمارەوە بوونی خۆی دابین بکا، ئەو شێوەیەش: تێکۆشانی نەتەوایەتی بۆ دەربازبوون لە دەسەڵاتی دوژمنی زۆردار. دەسەڵات بە سەردا گرتن لە ڕاستیدا داگیرکردنی بوونی لایەنی چەوساوەیە، چونکە لایەنێک دەسەڵاتی بە سەر خاکی خەڵکدا بڕوا، هەر بەوە ڕازی دەبێ بە یەکجارەکی یا لەبەرەوە پارچەپارچەی بکا و ڕەنگە بەوەش ڕازی بێ لە پێستی خۆی دەرچێ و بچێتە پێستی لایەنی بەهێزەوە. ئەوە باوەڕی گردەبڕی بە بەڵگە و واقع سەلمێندراوی منە و زۆربەی ئەوانەی بڵاو دەکرێنەوە و بە قسەی شیرین و ختووکەدانی هەست پڕوپاگەندەیان بۆ دەکرێ لە ئاسیاوی واقیعدا دەبنە بەردێکی نەقاڕیکراو بۆ هاڕین ئەوەش لەبەر هۆگەلێک لە بنەڕەتدا لە

بنەمای خەسڵەت و پێویستی ئارەزوو و ئەو گلەییەوە دێ کە لە لایەن گەلی زوڵملێکراوەوە دەکرێ و دەسەڵاتدار بە کوفری نیعمەتی دەزانێ.. ئەوە دەڵێم و لە بیریشم ناچێ یاخیبوونێکی بێ هیوا لە داگیرکەرێکی بەهێز جۆرە خۆکوشتنێکە بە دەستی کەسێکی تر بەڵکو تەنانەت فرسەتێکە داگیرکەر چاوەڕوانێتی تا پشتی داگیرکراو بشکێنێ وەک ئەوەی بەندیوان لە داخستنی کەلێنی هەڵاتن چاوپۆشی بکا تا بەندکراوێک هەوڵی هەڵاتن بدا و ئەویش بیکوژێ و لێی بحەسێتەوە. ئەگەر لە من بپرسی دەڵێم پێشوازی لە عارەب یا فارس یا تورک یا هندی یا ئەفغانێ یا هەر نەتەوەیەکی تر دەکەم بە تێکەڵاوبوون ببێتە کوردێ بە هۆی بێتوانایانەوە لە گۆڕینی واقیعدا مردنم بۆیان ناوێ، ئەرکی سەر شانیشمە، نەک لە ڕووی پێخۆشبوونەوە، ئینقلابی کوردم بە سەر غەیرێ خۆیدا پێ خۆش بێ تا بە بێ نرخێکی گونجاو نەمرێ. خەڵکانێکی سەر بە نەتەوە جیاوازەکانی تر کە لە ژماردن نایەن پێناسەی تریان هەڵگرت و چ خەتێکیش بە ڕوخساری مانگدا نەهات، جا ئەگەر ئەحمەد شەوقی یا شێخ محەمەد ڕیفعەت یا ئال تەیموور بە تێکەڵاوبوون بوون بە میسری، کورد ئیفلاس دەکا یا عەرشی نادیاری بنی دەلەرزێ؟ ئێمە بە دڵنیاییەوە دەزانین نەوەکانی سەلاحەددین و نەوەی وەزیر و

سـەرکردە و سـەربازەکانی لەگەڵ تێپەڕینی کاتدا زۆربەیان بوونە عـارەب و لەوەیە بووبێتنە تورک و ئەوە هەزار جار باشـتر و بەسـوودترە لەوەی بە دەم داخ و حەسـرەتی لەدەسـتدانی نەتەوەوە بفەوتێن. تۆ ئەی خوێنەر ڕەنگە لە سـەردەمی لاوێتیتدا دەمارگرژ و تووندڕەو بووبی ئەوجا هەڵچوونت دامرکابێتەوە و مەیلت بە لای ئاشـتەواییدا چووبێ لەگەڵ واقیعدا و ئەوجـا بەوەی هەیە ڕازی بووبی و مـاڵێکـت پێکەوە نـابێ و منـداڵـت خسـتبێتەوە و گەورە بووبن و وەچەکانت بووبنە گلێنەی چاو، ئایە نەفرەت لەو شێوە ژیانەت دەکەیت؟ بە دەگمەن مرۆڤ هەمان ئەو حوکمە بە سـەر خۆیدا دەدا کە بە سـەر خەڵکیدا دەدا و زۆر جار بە بیانووی پووچ باوەڕ بە خۆی دێنێ.

بەر لە بیسـتوپێنج سـاڵ بە هەندێ برادەرم، کە خوالێخۆشـبوو هێمنی شـاعیر یەکێکیان بوو گوت: من کوردم بە کورد قەبوولّە تـا ڕۆخی خیـانەت.. ئەگەر بشـچێتە ناو خیانەتکارییەوە و بە دڵێکی پاکەوە لێی بکشـێتەوە، قەبوولّمە چونکە من خۆم بۆ ئەوە تەرخان ناکەم خائین پێشـکەشـی دوژمنی کورد بکەم چونکە بەوە، ئەوان ژمـارەیەک زیـاد دەکەن و منیش ئەگەر تۆبەی لێ قەبوولّ نەکەم، ژمـارەیەک کەم دەکەم. جیـاوازی لە نێوان ئەوەدا کە دوژمن خزمەکـارێـک

بکڕێ و تێکۆشەرێک لە من بدزێ ڕوون و ئاشکرایە و ئەگە ژمارەکە گەیشتە دە جیاوازیمان دەبێتە بیست. ئەوەی لە جیهانی سێیەمدا کە خەریکە بە هۆی نەزانی و نەخۆشی و هەژاری و دواکەوتنەوە لەناوبچێ، جێی سەرنجە کە سەرقاڵی حەکایەتی پیرەژن و پاڵەوانبازی نیوەزەلامە و بە بێ زیادەڕۆیی، سەرجەمی دیمەنەکە لە شێتخانەیەک پێکهاتووە و تەنانەت بلیمەتێکیش لە پێکهێنانی دیمەنێکی شانۆیی سەیری ئاوهادا، لە زۆربەی نیشتمانەکاندا، لە دەشت و دەریایاندا، بە تەواوەتی دەستەوەستان دەبێ و ئەگەر بینەرێک لەگەڵ دیمەنی وادا ڕانەهاتبێ بە خەیاڵیدا نایێ لەواقیعدا شتی ئاوها هەبێ. ئەگەر لە سەمەرەی سۆفیایەتی بیستەکان و سییەکان ناڕازی بین کە هەمووی بێ ئەنجام و دواکەوتویی و لادان بوو، ئەوەی تێکۆشەری شۆڕشگێڕیش لە نێوان چەپڕەو و دینی و قەومی لە هەموو جیهانی سێیەمدا دەیکا، بۆ ئەو سۆفیە نەخوێندەوارانە تەزکیەیە چونکە سۆفی جەزبە دەیگرێ و دەلەرزێ و باوەڕ بە خورافات دەکا بەڵام بە بێ هۆکار کەس ناکوژێ و یەک گرام بۆ قارەمانێتی ناتەقێنێتەوە و مااڵی کەس بە هەوای نەفس وێران ناکا و لە دەستیشی دێ بە بێ فەلسەفەکردن خەباتی سیاسی بکا و ناتوانێ وەک سەرکردەی سیاسی سەخیفیش بێ چونکە دەزانێ درۆ و دەجەل

و بیانووهێنانەوە بۆ ساختەکاری کەرامەتی کەرامەتدار دێننە خوار و ماوەیەکی دەوێ تا عەزیمەتی خاو دەبێتەوە و هۆگری بەها ئاساییەکان دەبێتەوە تا دەگاتە واقعی پەردەپۆشکراوی بە سەر پشتدا هەڵگەڕاو. لە واقعدا ئەوە ڕوونە بزووتنەوە سیاسییەکانی جیهانی سێیەم وەک پێویست و حەتمی لە وڵاتێک یا لایەنێک یا حیزبێکەوە هێندراون و لەبەر ڕوونیی ئەو دواکەوتنەی کە دەستی بە سەر ئەو جیهانە ناوبراوەدا گرتووە، گەیشتۆتە ئاستی چالاکی سیاسی و خەڵکی سەرگەرمی شتی وا کردووە کە پەیوەندییان بە پەیداکردنی ماڵ و خۆراکو جلوبەرگەوە نەبووە. لە بیرمە لە تەمەنی دە ساڵاندا بووم و هێشتا سیاسەت لە وڵاتەکەمدا بە واتا قامووسییەکەی پەیدا نەببوو، چەند ساڵێکی نەبرد قوتابییەکان سروودی کوردییان دەگوت، دوای چەند ساڵێکی تر قوتابیان چوونە بەغدا و وەک مامۆستا گەڕانەوە و بە گیانێکی تازەوە وانەیان بە قوتابیان دەگوت (نامەوێ لەو بوارەدا باسی باوکم و شیعرەکانی و خوتبەکانی بکەم.. بۆ ئەوەی کەس تووشی حاسایسی نەبێ) و پێویستیش ناکا ڕۆڵی قوتابیانی کۆیە و هەولێر لە بواری ئاگادارکردنەوەی سەرجەمی گەلدا گەورە بکەم، سلێمانی، ئەوەی ڕاستی بێ، لە بەر هەندێ هۆی زاندراو ئاوێنکۆی بیری نەتەوایەتی بوو، چونکە

دەسەڵاتی بابانەکان لە ماوەی سەدان ساڵدا و ئەوجا دەسەڵاتی شێخ مەحموود لە دوای جەنگی یەکەمدا جگە لەوەی چەقی پارێزگا بوو و پەیوەندی بە دەوروبەرەوە هەبوو و بەرپرسان سەردانیان دەکرد و تەنانەت کوشتاری شەشی ئەیلوولیش لە ئەنجامی یەکێ لەو هەڵکەوتانە بوو.. مێژوو حوکمی خۆی دا و زۆرینەی لاوانی دوای جەنگ باوەڕیان بە مارکسیزم هێنا و ڕابردووی نێزیکی خۆیان بیر چووەوە..

با خوێنەر پێی سەیر نەبێ کە لەم کتێبەدا باسگەلێ دێنە پێش کە پەیوەندییان بە کورد و ناوچەکانییەوە هەیە چونکە پێم وایە کەمتر لە سەر کورد و عارەبی عیراق و تەنانەت سووریاش تا ڕادەیەک، بڵاو دەبێتەوە هۆیەکەش نەبوونی بازاڕیانە لە سەر ئاستی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جیهانی عارەب. بابەتەکەش هەوێنی هاندانی تێدا نییە و تەنانەت بە هۆی گرانی ناوەڕۆکی و زۆریی بابەتەکانی و بەرینیی ڕووبەرەکەیەوە، لەسەر ئاستی مرۆڤاتیش بە هەر لایەکدا هەڵیگێڕیتەوە و لە هەر گۆشەیەکەوە پیشانی بدەی سەرجەمی مرۆڤایەتی دەگرێتەوە، قورساییە لە سەر شانی نووسەر. ئەگەر بشێ لایەنەکانی هەموو بابەتێکی (شێتخانە..!) بزانین مەحاڵە لە یەک تەمەندا لێی دەرچین بە مەرجێ باسی تێروتەسەل و

شـــیکردنەوەی تەواوی ناوەڕۆکیان بە جۆرێ بکەین خوێنەری بەئاگا و بەویژدان باوەڕی پێ بێنێ. تۆ بڵێی چۆن ئاگاداری بارودۆخی ئەســـکیمۆ و دانیشـــتوانی ڕەســـەنی ئوســـترالیا و هندییە ســـوورەکانی هەردوو ئەمەریکا و دانیشـــتوانە زەبەلاحەکانی ئەشـــکەوتی بنهایەی باشووری ئەمەریکا و هوتنتوت و بەگمیەکانی نـــاوەڕاســـــتی ئەفریقیـــا پێش دۆزینەوەیـــان و بڵاوبوونەوەی شـــــارســـــتانەتی تیایدا دەبین. ئەو ساکارانە لە پێوانەکاری پلەکانی دواکەوتن لەم کتێبەدا لە کوێن؟ ئەوانە، کە وڵاتیان دۆزرانەوە و ئاســـــتی پەرەســـەندنیان زاندرا، هێشـــتا ســـەردەمی کۆمۆنیزمی ســـەرەتاییان تێپەڕ نەکردبوو (ئەزتیک و مایان و ئانکا ســـــەردەمی کۆمۆنیزمی ســـــەرەتاییان تێپەڕاندبوو). ئەوەی لەگەڵ لۆژیکی تێخوێنـــدنەوەی مێژوودا لەم گۆشـــە ســـنووردارەی کات و شـــوێنەوە لە ئەمریکای ناویندا یەکدێتەوە ئەوەیە داگیرکەرە ئیســـــپانییەکان پاشـای هندییە سـوورەکانیان بەدیل گرت کە (لە مایان بوو یـا ئەزتیـک) بۆ ئـازادکردنی ئەو مەرجەیـان دانـا ژووری بەندکردنەکەی هەتا بەرزاییەکی دیاریکراو پڕ بکا لە خشـــڵ، ئەویش کە ئەوەی کرد، دەســـــەڵاتدارە ئیسپانییەکان ئیعدامیان کرد.

ئەوەی جێی سەرسوڕمانە، هندییە سوورەکان لەو جێیەی ئەمڕۆ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکایە، نە شاریان دامەزراندبوو نە حکوومەتیان دانابوو ئەگەرچی کەشوهەوای ئەو ناوچەیە لەبارە و خاکەکەی بەپیتە و ئاوی لە پێویستیش زیاترە، ئەوجا نەیانتوانی لەگەڵ ئەوروپییەکاندا بژێن و تێکەڵی لە نێوان ئەو دوو ڕەگەزەدا دروست نەبوو لە کاتێکدا ئەوروپایی و هندییە سوورەکان لە هەموو ڕووپێوی باشووری وڵاتە یەکگرتووەکان، لە ئەمریکای ناوەڕاست و خواروودا، لەنێوان خۆیاندا هاوسەرگیرییان کرد و لە ئەنجامدا ڕەگەزێک پێکهات پێی دەگوترێ (مەستیزۆ Mestizo). پێ دەچێ جۆری شارستانەتی هندییە سوورەکانی ئەوێ وای کردبێ پێکەوەژیانیان مومکین بێ چونکە ئەمانە حکوومەت و شاری وەک کۆزکۆی پایتەختی ئالانکایان هەبوو کە ژمارەی دانیشتوانی بە سەد هەزار تا نیو ملیۆن دەخەمڵێندرا. تەنانەت ئەوەش گوتراوە ژمارەی ماڵەکانی سەد هەزار بووە. دوو شاریان ناویان کۆجابامبایە گەورەکەیان لە حەفتاکاندا جێی دوو سەد هەزار دانیشتوو بوو (Britanica Atlas) لە وردەکاری ئەو خەڵکە ئەوە لە زەینم جێگیر دەبێ ئەزتیک نووسینیان بە دە پیتەوە هەبووە. بە سەرنجی ورد لە هۆکار و ئەنجامی وردەکارییەکانی مرۆڤ بۆت دەردەکەوێ مرۆڤی سەرەتایی (بەر لە

گوند - شار) له ڕەفتاریاندا لەگەڵ سروشتدا لە یەکتر چوونە چونکە پاڵنەری ڕەفتاریان تێربوون و ئاسایش و بەردەوامی بووە، لە شێوە و نتقدا نەبێ (هەروەها توانای شاراوەی پەرەسەندن بەرەو خەلقەندەی کۆمەڵایەتی) جیاوازییەکی ئەوتۆیان لەگەڵ مەیموونی باڵادا نەبووە و فیڵەکانیشیان لە ڕاوکردندا لە فیڵی گۆریللاوە نێزیک بووە، ئەو شێوە و هەیکەلەی لە ئەشکەوتەکانی فەرەنسا دۆزراونەتەوە و ئاگرکردنەوە بە لیکخشاندن. ژیانی مرۆڤە سەرەتاییەکان لەژیانی ئەو ئاژەڵانەوە کە بە ڕێژەیەکی دیار پێشکەوتوو بووە، نێزیک بووە، بەڵام کە بازنەی تێگەیشتن و هەستکردنی، کە جیاوازییان لەگەڵ توانای غەریزەدا هەیە، فراوان بوو، لە نهێنی شتەکان ورد دەبووەوە و زەینیان بۆ فیڵەکانی ڕاو و کشتوکاڵ و بەرهەمهێنانی کەرەسەی بەرگریکردن و هێرشبردن چوو و تەنانەت لە ئاسمانیش، بە خۆر و مانگ و ئەستێرە و باران و بروسکەیەوە ورد بووەوە و بیرۆکەی پیرۆزیی بۆ هات کە پەیوەندی بە جیهانی باڵاوە هەیە کە ئەوەش جیایە لە جیهانی دامێنی تەخت و سووک و گوێڕایەڵی بەر دەستی. ئەو بیرۆکەی پیرۆزییە دەرگایەک بوو بۆ ڕێوڕەسمی دینی و پەیدابوونی هەیکەل و پەیکەر.. هتد، وەک ڕەمزی بەڕێز بۆ ڕازیکردنی هێزی شاراوە، ئەوجا دین پەیدا بوو..

ئێستا لە بارەی دینەوە سەرنجێکی زۆر گرنگ هەیە، ئەوەش ئەو ململانێیەی نێوان دینێک و دینێکی ترە کە لەو ململانێیە تووندترە لە سەر کەولّی ڕێوی یا هەندێ میوە دەکرێ، چونکە جیاوازی بۆچوون لە پیرۆزیی شتێکی لای عەشرەتی (أ) و ناڕەزایی لەو پیرۆزیدانە لە لایەن عەشرەتێکی دراوسێوە لەوە بەئازارترە هەندێ خوو ڕەوشتیان بە سووک بگیرێ، چونکە پیرۆزیی جیا لە هەموو حیسابێک خۆی یەکەمە و خۆی جێی شانازییە و خۆی سەرچاوەی کەرامەتی پەیڕەوانێتی. بیر لەوە بکەوە هەڵکێشانی بیرۆکەیەکی دنیایی لە هەستی خەڵکیدا چی دەکا و حیزبایەتی بە نموونە بێنەوە. مادام دیموکراتی لە وڵاتە پێشکەوتووەکاندا سەردەمی ساوایی چەپایەتی و ڕاستڕەوایەتی تێپەڕاندووە، حیزبایەتی بە گوێرەی باوەڕی لایەنگرانی بە ڕەوایەتی ئەم یاسا و خراپی ئەوی دی دەکرێ هەر کەسە و بە پێی بەرژەوەندی خۆی ئەم یا ئەو یاسایەی پێ چاکە یا خراپە. کەچی ئەوەی لە جیهانی سێیەمی دواکەوتوودا سەر بە حیزبی نەتەوەیی یا چینایەتی یا دیموکراتی (دیموکراتی لە ڕووی ژماردنەوە هات و چ دیموکراتییەت لەو بوارەدا نییە) یا دینی، خۆی بە سەر بەرژەوەندی خەڵکەوە دەبێتە قازی و دێوی تۆقێنەری منداڵ و پیر و خنکێنەری فزرەی ناڕەزایی و کاریگەر

بۆ هەرچییەکی گەرەکی بێ و هەر دەڵێی وەکیلی ڕووبوولعـالەمینە. ئەوجـا جۆرەهـا حیزب، قەومی و شـــیوعی و دینی دادەمەزرێن و فیتنە و شـــەڕ و مـوســـــیبەت بە نـاوی جەمـاوەری حەوت جـار تەسلیمبووەوە و لەژێر دروشمی پەڕی تاووسی و لە ئاوی سەلسەبیل هەڵکێشراو هەڵدەگیرسێن.

بە شێوەیەکی وای دەبینم کە پێویست بە بەڵگەهێنانەوە نەکـات، حیزبـی دینـی لەبەر ئەوەی بە پیـرۆزیـی پیرۆزەکانەوە وابەستەیە و بۆ بەرز ڕاگەیاندنی وشەی ڕەبوولعـالەمین جیهـاد دەکا و لە بیدعەو بۆچووندا لە ســـەر هەقە وبە بەردەوامی بەرەو پـاکژی ڕەهـا و دادپەروەریی ڕەهـا و هەقی ڕەهـا دەچێ ئەوەش بۆ جێبەجێکردنی فەرمـانێـک کە گومـــان هەڵنـاگرێ. وابەســـتەیی ئەمەیـان بە بەرنـامەی خوا و ڕامـاڵێنی پۆخڵەواتی دنیا و ڕووبەڕووبوونەوەی کوفر و گومان و خواناســـییەوە تۆندترە لە وابەســـتیی نەتەوەیی و خەباتگێڕی چینایەتی لە لابردنی خڵتوخاش و دووڵی لە گەیشتن بە ئامانجی هەڵبژێردراو.. ئەگەر باوەڕداری موســـوڵمان یا مەســـیحی لە ســـەردەمی دامەزراندنی دینەکەوە هەوڵی بێ وچـانی بۆ بەرزڕاگرتنی دابێ و هەوڵیـان دابێ لە ڕۆحـدا جێگیری بکەن و ئەگەر مەسیحی دووسـەد سـاڵ بۆ ڕزگارکردنی قودس شـەڕ

بکا و مەسەڵمان دووسەد ساڵ بەرگری لە قودس بکا تا بیپارێزێ و هەدوو لایان زەحمەتی حەجکردنی لە شوێنە دوورەکانەوە و بە ناو مەترسی و ناڕەحەتیدا بدەنە خۆیان و چەندین قافڵەی حاجی بە بێ هیوای دنیایی یا قازانجی بازرگانی لەناوچووبن، بەڵگەنەویستە کە ئەوانە لەحیزبییەکی دنیایی کە دەتوانێ بچێتە حیزبێکی ترەوە یا ئیستیقاڵە بدا، سووڕترن لە سەر دینی خۆیان. دین دنیای فانی دەگرێتە خۆ و ژیانی نەمریش، فەرمانی ڕەببولعاڵەمین دەگرێتە خۆ و لە دیدی باوەڕدارانەوە، ئەرک و باوەڕ و چارەنووسە. بەڵگەنەویستە کە ڕێی تێ دەچێ ڕای جیاواز لە سەر یەک شتی دیاریکراو هەمووی هەڵە بێ و ڕێی تێ دەچێ یەکێکیان ڕاست بێ، بەڵام هەموو ئاینەکان خۆیان بە ڕاست دەزانن و خەڵکیان بە لاوە هەڵەیە. ڕای زانستی دەستکاری و ڕاستکردنەوە هەڵدەگرێ چونکە کاری تاقیکاری و سەپاندنە و هەستیاریی باوەڕی ئاینیی تێدا نییە و بۆچوونێک بە هەڵە دەرچێ باویش بێ باوی بە ڕاستگەڕانی نامێنێ..

بێ سوود نییە ئەگەر ئەمە ڕابگەیەنم: مرۆڤ لە هەموو گیاندارێک زیاتر ئولفەت بە عادەت و نەریت و باوەڕی خۆیەوە دەگرێ چونکە عەقڵێکی هەیە ئەوانە و شتی تری تێدا عەمبار دەکا و تا ڕادەیەک شتە ناحەز

وبەدەکانی لە بیر دەمێنن و بەوانە و بە شـــتی وەک ئەوانە وەڕس دبێ و بە هــاودەمێتی و گونجــانی دەستەمۆ و ناسک و بەسوودەکان ئاسوودە دەبێ با گونجانیش لە نێوانیاندا نەبێ، وەک ئەوەی نوێژەکانی لە کاتی خۆیاندا بکا و دوایی لەڕایســـز قومار بکا یا دڵداری بکا یا قســـەیەکی وا بهاوێ ئەنجامی باش نەبێ.. بە نموونە دەڵێم حاجییەک کە دەمناســـی و ســەرم دەنایە ســەری و زوو زوو دەچووە حەج و لە هەموو حەجێکدا کەرێکی بە پارەیەکی کەم دەکڕی و لە ڕێگا بە پارەیەکی زیاتر دەیفرۆشـت و لە چوون و گەڕانەوەدا ئەو کارەی دەکرد.. ئاوها هەم خوای ڕازی دەکرد هەم گیرفـانیشـــی پڕ دەکرد.. هی وا هەن بە گوێرەی دەقەکـان دەکەن و ڕیبـا نـاخـۆن بەڵام خـانوویەک لە موحتـاجێک بە ڕەهنی ســـەد دینـار وەردەگرن ئەوجا کرێی خـانووەکەی بە نرخی (فـایز) کە بانک داینـاوە، زیاتر لێ وەردەگرێ، چونکە ڕەهن و بە ڕەهندان لە شـــەرع و یاســـادا ڕێی پێ دراوە و ئەویش ئاوها ویژدانی خۆی ئاســـوودە دەکا. بەڵام با دڵنیا بین ئەو کەســـەی خۆی لە ڕیبا لادەدا و دوای تەماح ناکەوێ بەڵام موسوڵمانی تر ڕیبای دواخستنیان پێ چـاکترە کە قـازانجی میقـدارەکە و پـارەی ئەو مـاوەیەیە کە قەرزارەکە قەرزەکەی لە کـاتی خۆیـدا نەداوەتەوە. لە شـــەرعێشـــدا وا هاتووە: إنما الربا في

النسيئة - ڕیبا له دواخستندایه، بەڵام زۆرێی فەتوای مەزەبە جیاوازەکان دەرگای ئاسانکاری بۆ ئەوانە دەکەنەوە کە حەزیان لە هەبوون و داراییە.

کە ئەو بابەتانە دەخەینە ڕوو، دەبێ هەمیشە لەبیرمان بێ کە لە بارودۆخی مرۆڤ دەکۆڵینەوە نەک مەلایەکەت، مرۆڤیش لە سەر هەزار دین و مەزەبن و هەزار سروشت و سەرچاوەیان هەیە و هەزار هەزار لێکدانەوە و بیانووی کەموکوڕی و نەفامی و ترس و تەماح و ئیشتیای خۆراک و دیتن و بیستن و بۆنکردن و لەبەرکردنیان هەیە و بە هەزاران زمان قسیان دەکەن و هەر زمانەی تایبەتمەندی و ڕێزمان و شێوازی دەربڕینی خۆی هەیە و شێوازی خواردن و خواردنەوە حەرام و حەڵاڵی خۆی هەیە هەروەها پێوانەی جیای بۆ پیاوەتی و ناپیاوی هەیە.. هەتا دواجۆرەکانی جیاوازی و بەربەستی نێوان میللەتێک و میللەتێک یا عەشرەتێک و عەشرەتێک و نێوان تاکەکانی یەک نەتەوە و یەک عەشرەت.. ئەوجا سیاسەت پەیدا بوو تا وای لێ هات حیزب دروست بوون و لە ناو خەڵکانێکدا بڵاو بوونەوە هەر ئەوەیان لێدەزانین بچنە ڕیزی یەکێکیانەوە لە دژی یەکێکی تر و لە هونەری بیناسازی و داهێنان و توێژینەوە هەر ئەوەیان دەزانی وەک تووتی قسەی سەرکردە بڵێنەوە. زۆربەی ئەو

قسانەش کە لە لالغاویان دەردەچوو هێرش بوون بۆ سەر لایەنێکی تر و ئەگەر بەرهەڵستکاریان نەدیبا بەرانبەریان لێ بگرن، حیزبەکە دووبەرەکی تێدەکەوت ئەوجا بەرانبەر یەکتریان دەگرت و بە پاشەڕۆژدا شۆڕ دەبوونەوە.. لە دەوروبەری خۆت و دوورتر، بە حوکمی تەوژمی واقیع دەبینی:

1- خەڵکانێک لە پەراوێزی جیهانی شارستانی، وەک ئەسکیمۆ و خەڵکی تر، هێشتا بە فیترەت دەژین و دیاری جیهانی پێشکەوتوویان بۆ دێ هەر بە خەتی تەلەفۆن دەچێ کە هەردوو سەری بۆ یەکەوە گرێ دراون. لە ڕاستیدا سەرنجی ئەسکیمۆ و خەڵکی وەک ئەوانم نەداوە کە لە شارستانەتی دابڕاون.

2- خەڵکانێکی زۆرینەی گەلێ شوێنی دنیا سەرگەرمی باوەڕی غەیبی بۆماوەی وان کە جۆرەها باوەڕی کۆنیان تێدایە و هەندێکیان تا ئاستی بەکافرکردن دژی یەکترن.

3- فرەژنی و فرەمێردی و حەرامکردنی مەحرەم لە هەندێک و حەڵاڵکردنی لە هەندێکی تر، لە دینی دووەم یا سێیەمدا. ژنە میسری هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ بانگی مێردیان دەکەن: ئەی برام! ئاوها و ئاوها.. ئەوەش لە سەردەمی فیرعەونەکانەوە ماوەتەوە.

4- بەکۆیلەکردن لە ڕووی ڕێپێدان و نەدانیەوە لە بەر دوو هۆ هی ئەوەیە فیتنەی لێ بکەوێتەوە: یەکەمیان پیرۆزیی حەرام و حەڵاڵە لە باوەڕی کۆیلەداریدا. دووەمیشیان وابەستەییە بە بازرگانییەکەوە کە لە کۆنەوە حەڵاڵ بووە و ڕەواجی هەبووە.

5- ڕێژەی پیرۆزیی دیاردە فەلەکییەکان خەڵکی لێ دترسن یا پێی شاد دەبن و زۆر جار بۆتە هۆی کارەساتی خەفەتئامێز.

6- بە هۆی ڕاهاتنەوە نەفامی وای لە خەڵک کردووە دەفتەرێک نەگرێتە دەستیەوە ئەگەر بە زمانێکی دیاریکراو نەبووبێ. یەکەم بروسکە لە سەرەتای بیستەکاندا، لە بەغداوە بە زمانی کوردی گەیشتە کۆیە، ئەهلی بازاڕ و خوێندەوارانی سەرسام کردبوو تا ئەوەی قوتابییەکی سەرەتایی، بێ ئەوەی بزانێ کێشەیەکی ئاڵۆزی یەکلایی کردۆتەوە، خوێندیەوە.. لە بیرمە کە دینار پەیدا بوو و جێی ڕوپێ و نیوە و چارەکە ڕوپێی هندی گرتەوە. ئەو دەمە من منداڵکار بووم و کە وێستم درهەمێک لە بری بایی خۆی ڕوپێ وەربگرم، بازرگانێکی گەڕەکەکە سەرسام بوو و دڵنیای دەکردم کە درهەم لە ئاڵووێردا، یەک حەفتە دەوام ناکا، ئەگەرچی ڕوپێ دراوێکی نائیسلامی بوو و درهەم ئیسلامی بوو بەڵام. ئەوە ڕاهاتن و

ئولفەتگرتن بوو لەگەڵ ڕوپێدا کە بە ســـەر درهەمی ئیسلامیدا زاڵی دەکرد.

7- وەختە بە دڵنیـاییەوە لە بیرەوەری منـدالّیی پێنج ســاڵانەمەوە[13] بڵێم بەکارهێنانی کەوچک لە خواردندا خەڵکی ســەرســام دەکرد، نە دیومانە و نە دیویانە بەر لە هاتنی ئینگلیز لەساڵی 1918دا خەڵک برنج و یاپراغ بە کەوچک بخوا. بەڵام شـــۆربای نیســـک و ماش و خۆراکە شـلەکانی دی بە دەسـت و پەنجە نەدەخوران و کەوچک بوو بە کەرەسەیەک دەستی لێ بەرنەدەدرا، مەگەر ئەوەندەیان نان بگوشـیبایەتە خۆراکە شـلەکەوە ئاوەکەی هەڵمژێ تا لەگەڵ خواردنیدا نەڕژێتە ســـەر جلوبەرگ و ڕایەخ(*).

8- زۆربەی داســـتـانە خورافییە بـاوەکـان جێگـای ڕێزبوونە چونکە ڕێژەی لۆژیکی زانســـتی لە دەماغی نەوەکانی ڕابردوودا ئەوەندە کەم و ساکار و بێ بنەما بووە بەرگەی ئەوەی نەگرتووە بـاســـی خولانەوەی زەوی قەبـووڵ بـکـا بە دەوری خـۆردا. دەبـیـنـی لەحەکایەتێکدا دەڵێ قارەمانی داســـتانەکە بە شـــەو،

(*) لە بیرم نەماوە لە کوێم خوێندۆتەوە، بەڵام بە دڵنیاییەوە خوێندوومەتەوە کە کورد لەو میللەتانەیە لە کۆنی کۆنەوە کەوچک و تەنانەت چەتاڵیشی ی بەکار هێناوە. بەر لە پەیدابوونی کەوچکی فافۆن، یا زیو و تەنانەت تووجیش، کەوچکی دار هەبووە. وەرگێڕ

خەریکی ئەنجامدانی کارێکی گرنگ بوو و لە چۆڵەوانی پیرێکی دی تۆپێکی ڕەشـــی کڵاف دەکرد و هەر وا کەمێکی لێمابۆوە. پرســـیاری تۆپەکەی لە پیرەکە کرد ئەویش گوتی ئەو ماوەیەی شـــەوە کە ماوەتەوە و نەختێکی تر خۆر هەڵـدێ. ئەویش پیرەکەی گرت و چوارپەلی بەســـت هەتا چوو کارەکەی ئەنجام دا و شـــەوی حەکایەتەکە درێژەی کێشـــا تا مەلای بەیانی چەندین جار بانگی دا. لە سـەرەتای چلەکان یا کۆتایی ســـییەکاندا باســـی حەکایەتی (بلوقیا)ی هەزار و یەک شـــەوم بۆ هەندێ لە دانیشـــتوانی گوندی (پێپازۆک) کرد، کە لە بـاســـەکە بوومەوە - کە هێچترین و بێماناترین و ســـەخیفترین حەکایەتی دنیایە - کوێخای گونـدەکە گوتی: بەو خوایە ئەم حەکـایەتە لە خۆی ڕاســـتتر نییە.. لەو حەکایەتەدا ئەوە دەبیســـتی کە دوورگەی واقواق داڕێکی لێیە لەگەڵ خۆرهەڵاتـدا گەڵاکـانی دەوەرێن و لەگەڵ بەردانی هەر گەڵایەکـدا دەڵێ: واق واق ســـوبحان الملک الخلاق، ناشـــزانین بۆچی لەو دوورگە دوورەدەســـتەدا بە عارەبی ئەوە دەڵێ. لە بەینی خۆماندا بێ ئەو شـەوەی ئەو ساڵەمان دڵگیر بوو بە ســـەماوەرەکە و شـــەوچەرەی گوێز و بـادەم و مێوژ و هەنجیری وشـــکەوە... بە تووتنی بـاڵەکەوە و ئەو دەمە بە زیـادەڕۆیـیەوە جگەرەم دەکێشا.

9- یەکێ لە کارە سەرسوڕهێنەرەکانی دوای هاتنی ئینگلیز و دامەزراندنی دەسەلاتێکی نوێ ئەوە بوو خەڵک دەستی کرد بە پۆشینی جلی ئەوروپایی و لە دەستەی فەرمانبەرانەوە دەست پێ کرا.. دوای ئەوان خەڵکی نافەرمانبەریش دەستیان پێ کرد و لە سەرەتادا بە کوفر دەزاندرا.

10- دانانی قوتابخانەی کچان بە لای خەڵکەوە داهێنانێکی ناشەرعی و دەرگای تێکدانی ئەخلاق و باوەڕ بوو و ئەوەش بەس بوو کێژ لە قوتابخانەدا بە دەنگی بەرز سروود بڵێ تا بێحیجاب بێ. لە ڕاستیدا ئەو کێشانەی لە تەمەنی مێردکردندا بوون ئەو تورەهاتانەیان بڵاو دەکردەوە، بەڵام زۆری نەخایاند، دوای دامەزراندنی هەندێ لەو کێشانەی قوتابخانەیان تەواو کردبوو، ئەو پڕوپووچانەش نەمان. هێزی داهێنانی ئەوروپا بە داهێنانە سەرسوڕهێنەرەکانیەوە، وەک فڕۆکەی ئاسمان و ئۆتۆمبیلی سەر زەوی و کارەبای شەوی تاریک، یەکلاییکەرەوە بوو. زۆری نەمابوو ژمارەیەک لە پیاوە توندڕەوەکان خوێندنی ئەستێرەناسی کۆپەرنیکی بە کوفر دابنێن کە دەڵێ خۆر وەستاوە و زەوی دەسووڕێتەوە. پیاوانی ئاینی بە نموونەی ساکار دەمەتەقێیان لەگەڵدا دەکردم وەکوو: ئەگەر پەلەوەر بفڕێ و زەوی بسوڕێتەوە،

دوایی جۆن لە سەر هێلانەکەی خۆی دەنیشێتەوە و خۆ دەبوو سەدان و هەزاران کیلۆمەتر لێی دوور بکەوێتەوە.. چ نرخێکیان بۆ ڕاکێشانی زەوی دانەدەنا و بە ساختەی کافریان دەزانی تا بێباوەڕی خۆیان بڵاو بکەنەوە. ئەو جۆرە ڕاکێش و بکێش و شلکردنە هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ بەردەوامن و هەتا سبەینێیەکی دووریش، لە بەر هەندێ هۆ بەردەوام دەبن:

أ - لایەنەکانی ململانێ زۆربەیان وابەستەی باوەڕی تووندوتیژن و پیاوەتی و ئازایەتی لەدەمی تیغ و زمان و نەفامیدا دەبینن و مادام لەگەڵ ئەو چیهانەدا ڕاهاتوون کە بە بەڵگە سەپاوە و لەگەڵ هەستپاندا گونجاوە ئاوڕ لە ڕاستییەکانی بوون نادەنەوە. ئەگەر بڵێی فلانە وەلی سەرزەمینی سمسمەی دۆزیوەتەوە کە لەم زەمینەی خۆمان فراوانترە، دڵیان زیاتر ئاوڕی پێ دەخواتەوە لەوەی شتی پڕوپووچی وەک فڕۆکە و تەلەڤزیۆن و ئاسمانگەڕی بدۆزرێنەوە!!

ب - چۆن لای ئەو خەڵکەی بەرەو هێزی سەرووی سروشت و کەرامات ڕاکێشان هەیە، لای ئەوانەش کە وابەستەی لۆژیکی ماتریالانەن جۆرە بەبەردبوونێکی باوەڕی سیاسی هەیە و چەندین پلەش لەوە سەرەوەترە کە عەقڵ چاوەڕانێتی. ئەوەی باوەڕی بە هێزی سەرووی سروشت هەیە چاوەڕوانی نیعمەتی

هەمیشەیی دوای مردنە لەکاتێکی ئەو مرۆڤەی باوەڕی بە لێکدانەوەی ماتریالانەی کۆمەڵگا هەیە، تەنها باوەڕی بەو ژیانە دیاریکراوە هەیە کە بە سەری دەبا و پێی وایە باوەڕهێنان بە خوا و زندووبوونەوە فیڵێکە بۆ بەستنەوەی سەرجەمی خەڵکی ساکار تا گوێڕایەڵی تەڵەکەبازان بن. ڕاستیی زەق ئەوەیە کە ئەو ماتریالستە توندڕەوانە لە باوەڕهێنان بە قەزا و قەدەر لە ئیماندارەکان توندترن. با بیری خۆمانی بهێنینەوە ستالین چی بە دەیان هەزار سەربازی پۆڵۆنی کرد و هیتلەر چی بە جووەکە کرد و مستەفا کەمال چی بە کورد کرد و مۆسۆلینی چی بە لیبییەکان و خەڵکی حەبەشە کرد... بزانە جەنگیزخان و تەیموورلەنگ و خەڵکی تر چییان بە خەڵکانی تر کرد و دەکەن تا ئەو کاتەی ئەو کارە ئەنجام دەدرێ کە خوا فەرمانی ئەنجامدانی داوە!! موسوڵمان لە ئاستی مەسیحیدا زمانی خۆی دەگرێ چونکە باوەڕی بە پێغەمبەرایەتی عیسا هەیە و بە کەلیمەی خوای دەزانێ کە بە مەریەمی ڕاگەیاندووە و مەسیحیش باوەڕی موسوڵمانی بەوەی کە عیسا ڕۆحی خوایە بەرز دەنرخێنێ، بەڵام حیزبی ڕۆژهەڵاتی لە جیهانی سێیەمی دوای بیستدا قسە و لۆژیک لە مەیدانی هاوبەشی نێوانیاندا، لەگەڵ نەیاری خۆیدا بەکار ناهێنێ بەڵام ئەگەر بتوانێ ڕێگاکە بەوە کورت دەکاتەوە کە

لەناوی بەرێ.. مردوو قسان ناکا و چەک هەڵناگرێ و نابێتە چەڵی چاوی زندووەکان و نابێنە پاڵپشتی دوژمنان... ئەوجا... ئەوجا... هەتا بیست ئەوجا پیلان بۆ ڕووخاندنی ئەم ڕاستکردنەوەی ئەو دەگێڕدرێ، چونکە حیزبایەتییەک بە تێکۆشانی شۆڕشگێڕانە ئاو درابێ بۆ تێکشکاندنی دوژمن و هەناسەبڕینی ئەو دۆستانەی تەماحی یەکەمایەتی و سەرکردایەتی و پێشڕەوایەتییان هەیە تەنها باوەڕیان بە توندوتیژی هەیە. نوکتەیەکم بیر کەوتەوە لە گۆڤارێکی میسریدا بەر چاوم کەوت دەڵێ خانمێک لە خانمە هاوڕێیەکی خۆی پرسی ئاخۆ هاوڕێی سێیەمیان چۆن باسی ئەم دەکا، ئەویش گوتی: تۆ چۆن باسی ئەو دەکەیت، ئەویش ئاوها باسی تۆ دەکا. ئەویش شین و مۆر هەڵگەڕا و قیژاندی: ئەو قەحپە بەدڕەوشتە..! با ئەوەش بخەینە ناو حیسابەوە کە حیزبی لە وڵاتە دواکەوتووەکاندا مەرجەکانی حیزبایەتییان تێدا نییە چونکە خەسڵەتی حیزبی ڕاستەقینە ئەوەیە ڕێزی ڕای گشتی بگرێ، ئەمانە ڕوو دەدەن: 1- دەنگدان بە بێ فێڵ دەکرێ. 2- نوێنەرایەتییەکی پاک بۆ ڕاکێشانی دەنگدەران. 3- حکوومەت بە زۆرینەیەک کە پشتگیری لێ دەکا، دادەمەزرێ و بەردەوام دەبێ و ئەگەر لەبەر هەر هۆیەک خەڵکی دەستخەڕۆ کرد هەڵبژاردنی تر بەو هیوایە دەکرێ دروشمی پاڵێوراوان بە شێوەیەکی

ڕوونتر پیشانی دەنگدەران بدرێن. پێویست ناکا بچینە ناو باسی یەک یا دوو مەجلیسی پەرلەمان و مافی سەرۆک بۆ هەڵوەشاندنەوەی پەرلەمانی تازە هەڵبژێردراو و نەبوونی ئەو مافەی بکەین چونکە باسی ئێمە جۆرەکانی سستەمی دیموکراتی نییە لەو وڵاتانەدا کە دیموکراسین. لە جیهانە سێیەمەکەماندا بە شێوەیەکی گشتی و لای ئەو شۆڕشگێڕانەی خۆیان بە (دیموکرات) دەزانن بە تایبەتی، پەرلەمان لە ژێر دەسەڵاتی دەسەڵاتداردا بە شێوەیەک هەڵدەبژێردرێ، مەگەر بە دەگمەن وا نەبێ، کە لە ئەنجامی دڵنیابن. بەڵام سستەمی شۆڕشگێڕ دەتوانێ کام پەرلەمانتاری بوێ لە جەژنی قوربان یا خەتەنەکردنی کوڕەزای سەرۆکی حیزبدا سەری ببڕێ.

ج - دوای ئەوەی هاوسەرگیری لە ڕێی دادگاوە ڕێکخرا (پێشتر دادگەی شەرعی بوو) وای لێ هات هاوسەرگیری دەرەوەی دادگا نایاسیی بێ و کاریگەری نەبێ و گوێ لە کێشەی نێوان دوو هاوسەرەکە نەگیرێ. گەلێ کەس لەوە ناڕەحەت بوون دادوەر جلکی نائیسلامی لەبەر نەبووبێ و بە کاتەکانی نوێژەوە وابەستە نەبووبێ و ژنیش مارە ببڕێ، ئەویش ناچار بوو بە حوکمی یاساوە وابەستە بێ، بۆیە چارەسەرێکیان لەوەدا دۆزییەوە بچنە لای مەلا

به پێی شـــەرع جـارێکی تر مـارەی ببڕنەوە. ئەم بارودۆخە ماوەیەکی زۆری خایاند بەڵام وای لێهات پێویست نەمێنێ، چونکە نوێگەرایی و سەردەمگەرایی) لەو مەســـــەلەیەدا زاڵ بـوو بە تـایـبەتـی بـۆ ئەو ئـاســـــانکـارییەی دووبـارە مـارەبڕینی لای مەلا و پارەپێدانی لابرد. بەســبوونی دادگا دوو ئەرکی لابرد: یەکەم - دیارییبردن بۆ مەلا. دووەم - مـاندووبوونی چوون و هـاتنەوەی لای مەلا. هەردووکیـان گرنگییـان نەما.

دەمەوێ بگەڕێمەوە سەر سەرنجێکی پێویست ئەوەش دەست تێوەردانی حکوومەتە لە مەسەلەی هەڵبژاردندا، دەڵێم: قسـەی ئاسـایی لە سـەر زانینی ڕای خەڵک بوو لە سـەر بەرژەوەندی گشـتی و ئەمەش دوو نموونەی گرنگ کە دەبێ حیسابی زۆریان بۆ بکرێ:

یەکەمیـان، ئـازادی تەواوی دەنگـدەر پێچەوانەی ئەو ئـامـانجە دەبووەوە کە لۆژیکی هەڵبژاردن لە خۆی دەگرێ یـا پێشـــــقەرەوڵێتی، چونکە ژمـارەیەکی زۆر کەمی ڕۆشـنبیرانی شـار سـەرکەوتنیان بە دەسـت دەهێنا و نیمچەخوێندەوارەکان کە هیچ لە ڕێوڕەسـمی دەسـەڵات نازانن زۆرینەی هەرە زۆر دەبوون، چونکە گوند ئەگەر لە دەشـــتایی بێ یا لە شـــاخ لە لایەن سـەرۆک عەشـرەتەوە دەسـتیان بە سـەردا گیراوە و

ڕۆشـــنبیر بەختی نـابێ. حکوومەتەکـان ســـەرە گەورەکـانیـان ڕازی دەکـرد و لە ڕێـی ڕاوێـژ و تێگەیشـــتنی نێوان گوند و شـــارەوە ژمارەیەک لە ڕۆشنبیرانیشیان تێ دەخست و هەڵدەبژێردران، واش نەبـوایە زەحمەت بـوو لەپەرلەمـانێـک حـکـوومەت دروســـت بکرێ لەســـەدا نەوەدی نەخوێندەوار بێ. دەڵێن فەیســـەڵی یەکەمی پاشـــای عیراق لەموســـڵەوە چوو بۆ هەولێر و دوای ئەوەی لە نـاحیەی گوێر لە ڕووبـارەکە پەڕییەوە، خەڵـک و پۆلیس ڕیز ببوون و بۆ خێرهێنانی خاوەن شـــکۆی بە یەک دەنگ هاواریان دەکرد: خوا بتکاتە باشـــچاوش... ئەوە لە ســـەرەتای سییەکاندا بوو.

دووەمیان: لە شـارەکاندا ڕۆشـنبیرانی پایەدار هەبوون کە جەمـاوەریشـــیـان هەبوو. ئەوانە لە هەڵبژاردنی ئـازاددا دەردەچوون و بە خیتـابە ئـاگرینەکـانیـان شـــەقامیان دەهەژاند و ئەنجامیش دەبووە یەکێ لەو دوو کارەســاتە: یا دەبوو حوکمی عورفی ڕاگەیەندرێ و هەموو ئەو دەنگانە کپ بکرێن کە هەق یا نیوە هەق دەڵێن، یـا دەبوو حکوومەتێـک بێـت کە دەیەوێ خراپەکـاری (بە بۆچوونی خۆی) لە ڕەگەوە هەڵکەنێ و سستەمەکە بگۆڕێ (وەک نموونەی عیراق کە بوونی ئینگلیزی پشـتئەســتوور بە پەیماننامە لایەنێکی گرنگ

بوو). له ئینقلابی 14ی تەممـوزدا دیتمـان چۆن بـارودۆخ گەیشـــتە ئەوپەڕی خـراپ.. لە ڕووی بەراوردکارییەوە دەڵێم یەکێتی سـۆڤیەت کە لە سـەر بنەمای شـــۆڕشـــی چینایەتی بنیات نرابوو نێزیکەی حەفتا سـاڵ دەوامی کرد، بەڵام شـۆڕشـی تەموز بە سەرۆکایەتی کەریم قاسم چوار ساڵ و چەند مانگێک لە ناو بارودۆخی ناخۆشـــدا دەوامی کرد، ئەوجا هێز پەرشوبڵاو بووەوە و ڕاپەڕینی کوردیش کە سیاسەتی قـاســـم فەرزی کـردبـوو بەردەوام بـوو و بـووە خەسـڵەتێکی بەردەوام و جاروبار پشـوویەکی کورتی بێ ئەنجامی پێ دەدرا. عیراق هێرشـــی کردە سـەر حکوومەتەکەی خومەینی و نێزیکەی هەشـت سـاڵی خایاند و ئەوجا شـــەڕی خەلیجی بە دوادا هات.. جگە لە دەسەڵاتداران و دارودەستە و هەندێ مشەخۆر کە پـایەیـان گەورە و بەختیـان یـار بوو، عیراق بووە دەوڵەتێکی هەژار. دوای ئەوە زیـادەڕۆیی حکوومەت لە چاپکردنی ملیارەها دیناری بێ (ڕەسـید)دا وای کرد بەهای دینار ببێتە 1/3ی یەک فلس، واتە یەک فلسـی سـەردەمی تەندروسـتی دینار بایی سـێ دینار بوو و هێشتاش بە بەریەوە ماوە.. زۆر کەس کە (ڕەسید)یان لە بانکدا هەبوو دەســـتیان لە بنی هەمانەوە دەرچوو چونکە ئەگەر دە هەزار دیناریان هەبووبێ، دەبووە 3 دینار و 333 فلس بە بەهای کۆن، واتە 1/3 3 دیناری

کۆن. له رۆژگاری کۆندا دیناریک پێنج دۆلاری دەکرد دوایی یەک دۆلار بووە هەزار دینار..

ئەم جیهانە چ شێتێکە! عاقڵەکانیشی بە سەر دەستەی جیاوازدا دابەش دەبن: دەستەیەک شانبەشانی بارودۆخەکە بە بێ بەرهەڵستکاری دەڕوا و یەکێکی تر لە مااڵی خۆی یا کونجی خۆی سەری کز کردووە و ڕازییە و دەستەیەکیش فێڵبازانە خۆیان لە بەهێزەکان دەبەنە پێشێ تا مەڕێک بکەنە نێچیر و دەستەیەکی تریش هەن کە ئازان، جارێ دەبەنەوە جارێ دەدۆڕێنن و دووریش نییە سەروماڵی لە سەر دانێن. لە لووتکەشدا دەسەڵاتدار دەسەڵاتی لە وڵاتێکەوە بۆ یەکێکی تر (لە جیهانی سێیەمدا) بە پێی بارودۆخی ئەو وڵاتە جیاوازە. لە ڕووی شارەزاییەوە دەڵێم کە دادگا لە میسر و عیراق تا ڕۆژی بەرپابوونی شۆڕشەکانیان، لەوپەڕی پاکی و چاکیدا بوو. سستەمی پزیشکی لە عیراقدا هەتا بەرپابوونی شۆڕشی 1958 لە سستەمی ئینگلیزییەوە نێزیک بوو و دوای ئەوە تێکچوو. جێی سەرسوڕمانە کە لە قوتابخانەکانماندا دەبینین قوتابیان وابەستەییان بە حیزب و نازانم چییەوە هەیە و لە تاقیکردنەوەدا 80% دێنن بەاڵم بە هۆی ئەو وابەستییانەوە نومرەیان دەبێتە زیاتر لە 100% و بەوەش پێوانە

تێک دەچێ و ئەوەی بە توانای خۆی 80% دێنێ، لەوە باشتر دەبێ کە 100% دێنێ و ئەو خوێندکارەی بە ڕێژە بێتوانایە دەچێتە کۆلیژی پزیشکی و خوایە بە تەمای تۆ! ئەم بارودۆخە نیوە بەیتێکی فارسیم بیر دەخاتەوە کە دەڵێ: "گر تو نمی پسندی تغییر دە قضارا) - ئەگەر بە دڵت نییە قەزاوقەدەر بگۆڕە.

خوێنەر دەبینێ باسکردنی ئەو وێنانەی پێشتر و سەرنجە ڕوونکەرەوەکان نموونەی ئەو شێتخانەیەن کە دەموێ تیایدا سەرنجی بخەمە سەر ڕووبەرێکی فراوان کە تەنها بارودۆخ و ڕەفتاری بەشەر لە خۆ دەگرێ و چ ئاژەڵێک خاترانە نازانێ و چ پەلەوەرێک نوێژ ناکا و چ مێروولەیەک شیعر دانانێ و هیچ بوونەوەرێک بەرتیل نادا و شایەدی درۆ نادا.. هەروەها جگە لە بەشەر هیچ بوونەوەرێک ڕەگی سێجا دەرناهێنێ و هیچیان تەفسیری بە دوای یەکدا هاتنی وەرزەکان ناکەن. مادام بەشەر لە تێگەیشتن و بینین و سەپاندن و چوونە ئاسمان و داهێنانی موعجیزەدا لە پێشەوەی گیاندارانەوەیە، ئەگەر لایدا یا زێدەڕۆیی کرد یا هەڵەی کرد یا قینی هەستا یا عاشق بوو لێی دەوەشێتەوە دووریی لە ڕاستییەوە یا مامناوەندییەوە لەگەڵ گیاندارانی تردا بەراورد نەکرێ چونکە هەموو مەودای نێوان مەلایەکەتێک و

مرۆکوژێک یا شـــەیتانێکی لە بەردەســـتدایە بەڵام کە دەمـاغی دابەزی لە ئـاســـتی پشـــیلە و بۆق نزمتر دەبێتەوە. ســـەیر لەوەدایە ئەگەر باوەڕی بە هەڵە هێنا گەرموگوڕییەکەی بۆ ئەو هەڵەیە زۆر لەوە زیاتر دەبێ کە بۆ ڕاســـتی هەیبێ. ئەوەش لەبەر ئەوەیە ئەگەر گومڕایی بە ناو خەڵکدا بڵاو بووەوە و لە تێگەیشـــتندا قەبوولّ کرا وەک نەخۆشـــییەکی ترســـناکی لێ دێ جورعەتێکی لەوە بەهێزتری بوێ کە هەڵامەت پێی دەوێ. نەخوێندەواری نقومبووی نەزانینی شـــێوەی ســووڕانەوەی ئەستێرەکان و بەدواییەکهاتنی شێوەی مانگ و هاتوچۆی خۆر لە نێوان ئەوپەڕی دووریی لە زســـتاندا و ئەوپەڕی نێزیکی لە بەهار و هاویندا بۆ دانیشـتوانی جەمســەری باکووری زەوی و زســتانی باکوور هاوینی باشـووره هاوینیشـی زسـتانێتی.. هتد. دەڵێم بەڵگەنەویســـتە کەســـێکی ئـاوهـا بەرانبەر مەعجیزەکانی ئاسمان سەرسامە و بە قەدەر داخراوی دیـاردەکـان لە تێگەیشـــتنی، خۆبەقوربـانکردن و تـوانەوەی ئـیـرادەی لە نـهـێنـیـیە نـاڕوونەکـانـی ســـووڕانەوەی پێچکەی ئەو کەونە زیاد دەکا. ئەگەر باســێکی ڕێڕەوی "کونە ڕەشـــەکان" بەر گوێی بکەوێ مخووڕ دادەگیرســـێنێ و هەندێ خێریش بە ســـەر هەژارانـدا دابەش دەکـا تـا ئەو کوفرە بڕەوێتەوە. دەربـازکردنی نەفـامێـک لە خەیـاڵی دێو و عفریتی

ئاسمان و ئەو گایەی زەمینی لە نێوان شاخەکانیدا هەڵگرتووە و فڵان وەلی حەوت سااڵن هەوساری خۆری ڕاکێشاوە، هەزار جار لە هەڵهێنان و چارەسەرکردنی ئاڵۆزترین مەتەڵ کە هۆشی مرۆ سەرسام دەکا زەحمەتترە. ئەگەر دوای ماندووبوون و زەحمەتییەکی زۆر گرێیەک لەو گرێیانەت بۆی کردەوە نەخشەی تێگەیشتنی دەشێوێنی چونکە شتێکی ڕێڤنگی وای تێ دەکەوێ کە لەگەڵ وردەکاری تێگەیشتنە داستانییەکەیدا نایەتەوە و ئەو خاڵە ڕوونە لە ڕاستیدا، دەبێتە خاڵێکی نائارامی یاخی لە تێگەیشتن و ناڕوونی ناو خاڵە ڕوونەکانی تری وەک تەختیی زەوی و بروسکە قامچی ڕقبوونەوەیە و کۆڵکەزێڕینە بزەی مەلایەکەتە.. هەتا ڕۆژی ئەمڕۆش نازانێ چۆن باوەڕ بە خڕیی زەوی بێنێ کە لە ڕواڵەتدا تەختە و ڕێی تێ ناچێ زەریاکان لە سەر جەستەیەکی خڕ جێگیر ببن.. لە ڕاستیدا خەڵکانی زۆر لەوانەی باوەڕیان بە سووڕانەوەی زەوی و جێگیریی ئاسمان و لاریی زەوی بە ڕادەی 23.5 پلە لە خولانەوەیدا بە دەوری خۆردا هەیە لە ئەنجامی حاڵیبوون و باوەڕهێنانەوە نییە بە تێوڕییە فەلەکییەکان بەڵکو لە ناچارییەوەیە. ئەوان هەموو ڕۆژێ دەبیستن خۆر سێ سەعات لە لەندەن، دوای هەڵاتنی ئێرەی هەڵدێ و لە ڕۆژهەڵات بۆ نموونە لە دووریی 90 پلە، شەش

سـەعات لە پێش ئێرەدا هەڵدێ و تەنانەت ڕێبواری ئاسـمانی درک بەو دیاردەیە دەکا و چار نامێنێ هەر دەبێ باوەڕ بکا بەڵام ئەو ڕاسـتیانە بە هیچ شـتێکی دنیـاوە نـابەسـتنەوە و بە دووری نـازانم بە درۆخسـتنەوەیـان پێ خۆش بێ، چونکە یەکەم، بۆ تێگەیشـتنیان ئاسـان نییە لەگەڵ ئەو شـتانەدا کە لەگەڵیـانـدا ڕاهـاتووە یەک نـایەتەوە و تەنـانەت پێچەوانەشـە.. وەک تەختیی زەوی و هەڵاتن و ئـاوابوونی خۆر و مـانـگ و ئەسـتێرە، دژی ئەو یەقینەشـە کە خۆی و باوباپیرانی تا دەگاتە باپیرەی سـەتەمی پێی گەیشـتبوون. لە بیرمە مامۆسـتایەک کە فەلەکی کۆنی خوێندبوو لە پۆلی چوارەمی سەرەتاییدا وانەی فەلەکناسـی نوێی پێدەگوتینەوە، دوای کۆتایی وانەکە دەیگوت: کوڕەکـانم، هەموو ئەو قسـانە لە بـارەی سـووڕانەوەی زەوی و خـڕیـیەکەیەوە، پێچەوانەی ڕاسـتین و دژی دینن، بەڵام زەروورەت سەپاندوویەتی و چ چارەیەکی نییە...

گەلێ جار بیر لە بارودۆخی ئەو کەسانە دەکەمەوە کە باوەڕێکیان هەیە و شـتێک دەڵێنەوە لەگەڵ باوەڕیاندا ناگونجێ و نە گێژیش دەبن نە تووشی هەڵامەت دەبن نە سـەرگەردانی.. ئەوانە لەگەڵ دژەکاندا ڕێککەوتنیان مۆر کردووە، ئەوەش نەک بە هۆی ئیرادەی ڕووتەوە

بەڵکو بە هۆی ڕووکەشیی باوەڕیانەوە، نا بەڵکو لەبەر ئەوەی شـــتێک لای ئەوانە نییە نـاوی (بیر) بێ تـا بیـانخـاتە هەڵەوە کەچی ئەگەر بتەوێ لە کڕین و فرۆشـــتنـدا دەمەتەقێیـان لەگەڵـدا بکەیـت دەبینی مامۆسـتای دۆزینەوەی هەڵەن و لەکێشـانە و پێوانەدا ڕێگای شـاراوەی وایان هەیە کە کڕیار پەی پێ نابا و دنگی وێژدانیشـــیـان کـپ کردووە و دەبینی دوای فێڵکردن و قۆڵبڕین لە نوێژی عەســـردا چـالاکن و لەدەسنوێژدا پێیان تا قولەپێ دەشـۆن و لە (مەسح)ی ســـەردا ئەوەندەی تەڕ دەکەن چەند دڵۆپەیەکی لێ داچۆڕێ و بەوەش هاوکێشـــەی هاوتا لەنێوان جاســـی خرێتی زەوی و ســـوورىوون لە ســـەر گرنگی نوێژ وَ ڕازیکردنی مەلایەکەت ڕادەگرن و خوداش غەفوور و ڕەحیمە.. ناوەڕۆکی ئەم قسانەم بۆ خەڵکی شارەکەمە، بە تایبەتی موسـوڵمانەکانیان، بەڵام حوکمدان بە ســەر مـرۆڤی دانیشـــتووی دوو وڵاتـی دینـجیـاواز و نەریتجیاوازدا لەهەردوو بارەکەدا لە یەکترەوە نێزیکن. ئەوەی لەم بوارەدا بە لامەوە مـایەی قەبووڵکردنە بە بیرهێنانەوەی خوێنەرە کە پێنج سەد ساڵ بەر لەئێستا قەشـە و مەسیحی فەلەکناسیان لەسـەر ئەوە سـووتاند کە ڕایگەیاند زەوی بە دەوری خۆردا دەســـووڕێتەوە کەچی دەبینین قەشـەکان لە ســەردەمی ئاسـمانگەڕیدا ئینجیل دەنێرنە ســـەر مانگ. پێش دە ســـاڵ یا زیاتر،

ڕۆشـــنبیریکی کورد هۆکاری ئەوەی لێ پرســـیم کە ئـایەتوڵا و حیجەتولئیســـلامی شـــیعە و قەشـــە مەســـیحیەکـان زانیـاریـیـان لە ســـەر بزووتنەوە زانستیەکان و سـیاسـەتی نێودەوڵەتی هەیە کەچی بە دەگمەن نەبێ، مەلای ســـوننە لە ڕابردووی نێزیک و دووردا نابینین گرنگی بە شـــتی دەرەوەی شـــەرع و ڕۆژوو و نوێژ و مارەبڕین و زەکات و ســەرفترە بدا، وەڵامم دایەوە کە مەلای شـیعە و قەشـەی مەسـیحی خاوەنی مەســـەلەن بۆیە ڕاســـت نییە لە تۆێژینەوە و کێشەکانی سەردەم و ڕەهەندە سیاسی و ئابووری و دیموکراتی و دیکتـاتۆرییەکـانی بێئـاگـا بن لەگەڵ ئەو سـەرنجەشـدا کە قەشـە لە مەلای شـیعە زانسـتانەترە چونکە ڕاسـتییە زانسـتییە زەمینی و ئاسـمانیەکان لە جیهانی مەســـیحیدا ڕەگی داکوتاوە، لەکاتێکدا مەلای ســـوننە هەتا چەند ســـاڵێک پێش ئێســـتا خولانەوەی زەوییـان پێ کفر بوو و زەوییـانْ پێ جێگیر بوو و حەوت ئاسمانی ئیسلامی دەوری داوە و دوای ئەوەش فەلەکی هەشـــتەمی ئەســـتێرە جێگیربووەکان دێ و فەلەکی نۆیەمـیش بەڕێوەبەری هەمـوو ئەو فەلەکە ناوبراوانەیە. گوتیشم فەلەکناسـانی کۆنی موسـوڵمانان دەیانگوت عەرش و کورســـی دوو فەلەکن کە ژمارە (9)تەواو دەکەن. لە ڕاســـتیدا گونجاندنی فەلەکناســـی بەتلیمۆسی و زانستی ئەم کەونە کە نە فەلەکی تێدایە

و نه سـەرەتا و کۆتاییەکی دیاری هەیە تا دووری خەیتەوە و چاکی کەیتەوە شـتێکە لە سـەرەوەی مەحاڵ.. تەنانەت خەیاڵێکی نەخۆشیشە. ئەمڕۆ ئامێری مەیلەو سـیحری دەبینی لە سـەر مانگ و مەڕیخ دادەبەزێ و خودڕەوی تایەدار بە ئامێری گەیاندنەوە شـیکردنەوە دەکا و ئەنجامەکان بۆ زانایانی سـەر زەوی دەنێرێتەوە، ئەوەش مۆخی مرۆ بە تەنها پێی ئەنجام نادرێ. ئەوجا دەبینی و دەبینم و هەموومان دەبینین سـۆفییەک یا دەروێشـێک حاڵی لێ هاتووە و چاوی زەق بوونەتەوە و لە جیهانی ئەو دەجاڵەدا بزر بووە کەدنیـا پڕ دەکـا لە کوفر و نـاویـان لێ نـاوە (مەسـیح)ی دەجاڵ دوای ئەویش (مەسـیحی)ی حەق دێ و بە سـەریدا زاڵ دەبێ و ناشـزانین ئاخۆ ئەو شەڕە لە سەر زەوییەکی تەختی وەک ئەوە دەکرێ کە پێشـینان بۆی چوونە یـا لە سـەر زەوییەکی خڕ! ناشـزانین جۆن زەوی ئەو ئاوەی خوارەوەی خۆی ڕادەگرێ تـا نەڕژێتە نـاو فەزای خوارەوە! دەڵێن کەرەکەی (مەسیح)ی دەجاڵ تەنها بە گوێیەکی سێبەر لە حەفتا هەزار جوولەکە دەکا.

نازانین کەهنوتیە هندۆسـەکان، بۆ نموونە، لە بارەی گونجاندنی قسـەی سـاکاری کۆنیان و بیری ئەم سـەردەمەوە، کە موعجیزەی ئەنجامداوە و خورافاتی

به درۆ خستۆتەوە و بە ئاسمانەکاندا گەڕاوە چ دەڵێن، زۆری پیشەسازی و پەرەسەندنی بەکارهێنانی ئامێر مەترسییەکیان دروست کردووە ئەوەش کونبوونی چینی ئۆزۆنە کە بیری زانـاکـانی وروژانـدووە.. لە پەراوێزی ئەم دیاردەیەوە دیارە جیاوازی شارستانەتی نێوان دوو وڵات بە میقـداری ئەو دووکەڵە خۆی ڕادەگەیەنێ کە لە ئۆتۆمبیل و مەکینەی هەمەجۆرەوە دەردەچێ، دەوڵەتی پێشکەوتوو هەوڵ دەدا پێش بەو دووکەڵە بگرێ و پێم وایە ئەگەر دووکەڵ لە ئۆتۆبیل و ئـامێرەکـانی ترەوە دەرچێ لە وڵاتێکی وەکوو سـوێددا، بە پێی یاسـا سـزای هەیە، لە کاتێکدا ئەگەر هەندێ ئـامێر لە وڵاتی ئێمە و وڵاتـانی وەک ئەوەی ئێمەدا دووکەڵی نەبێ جێی سـەرسـوڕمانە و ڕەنگە یاسـا سـزای بدا. مامۆسـتایەکی میسـری سـەردەمی ئـامـادەییم لە بیرە، نـاوی، ئەگەر بە هەڵەدا نەچووبم، محەمەد سـابیت بوو، هەموو سـاڵێک کتێبێکی لە سـەر ئەو دەوڵەتە دەنووسـی کە لە پشـووی هـاوینـدا سـەردانی دەکرد، باسـی قەومێکی زۆر هەژاری هندی دەکرد کە زۆر ڕێزی مەیموونیان گرتووە و ژمـارەی ئەو مەیموونانەی بە بیسـت ملیۆن مەزەندە دەکرد،کە بەشی بیست ملیۆن بەشەر زەرەریان داوە و کەسێیش ئازاری پێ نەگەیاندوون.. ئەوانە مەیموون ئازار نادەن و دەریان ناکەن بەڵام لە دەمەقاڵێیەکدا بکوژ و کوژراو

لە نێوان خۆیاندا دەبێ و پێم وایە هەموو ساڵێک لە جەژنی قوربانداا لەگەڵ موسوڵمانەکاندا لە سەر ئەوەی موسوڵمان ڕەشەوڵاغ دەکەنە قوربانی ژمارەیەک لە یەکتر دەکوژن. خوێنەری بەڕێز بیهێنەوە بەر چاوت: لە کتێبە ئاسمانیەکاندا کە قورئان دواهەمینیانە هاتووە کە ئیبراهیم ویستی کوڕەکەی خۆی سەربڕێ و پێی گوت (بەتەمام سەرت ببڕم..) و کوڕەکە باوەڕی کرد کە خەونەکە لە خوای گەورەوەیە. ئەوجا قوربانی هات (ففدیناه بذبح عظیم) ئەوە چووە باوەڕی ئاینییەوە و بۆ قورئان گوازرایەوە و عارەبەکان وڵاتانیان داگیر کرد، لەوانەش هند کە تیایدا خەڵک هەبوو زندوویان سەرنەدەبڕی و موسوڵمان لە جەژنی قوربانداا قوربانییان دەکرد، ئەوجا هەردوو لا بووە شەڕیان و هەردوو لاشیان هندین و هەموو ساڵێک خوێنی بەشەر دەڕژێ بە درێژایی زەمانیش فیتنەیی لەگەڵدا هاتووە. بە دڵنیاییەوە دەڵێم لە سەردەمی دابەزینی قورئاندا ئەگەر مرۆڤێکی خەیاڵبەرین و زمانلووس هەبوایە بە خەیاڵیدا نەدەهات عارەبی موسوڵمان دوای تێکشکاندنی ڕۆمانەکان بە ناو ساسانیەکاندا بە سەرکەوتوویی بگەنە هند و بە زۆر قوربان بکەنە ئەرک بە سەر دانیشتوانەوە ئەگەرچی دژی هەست و سۆزیشیان بووە و لەسەر بەران و مانگا شەڕی عارەب بکەن.

نەختێ بە گرنگییەوە ئەو وێنانە پیشـــان دەدەین تا لەگەڵ ئەوەدا ڕابێین کە ناومان نا "نەخۆشـــخانەی شـــێتان" چونکە ئەوەی لە ناو خەڵکیدا باوە ئەوەیە لەگەڵ بیرۆکە و بارودۆخ و بەوهـا و نەریتەکـان و شـتی لەو بابەتانەدا ڕا دێن کە تایبەتمەندی کۆمەڵگەی مرۆڤن. و هەر کەســـەش بە یاری خۆیدا هەڵدەڵێ و هەموو کەســـیش بەرانبەر غەریب یەکەم جار کورژ دەبێتەوە. بەر لە بیست ساڵ پیشاندانی وێنەی ڕووت و جوتبوون وەک ئەمرۆ لە تەلەڤزیۆنەوە نەبوو کەچی ئەوانەی ئێستا تاقیبی دەکەن بە پەرۆشەوە چاوەڕوانی دوای نیوەشـەون تا ئەوەی مەسـەلەی "گەنجبونەوەی شـێخ" قسـەیەکە باس دەکرێ و بۆتە "مۆدێلێکی کۆن" و ئیشـتیای جەنابی هونەروەرانی دوادوایی ســەدەی بیسـتەم ناکاتەوە. شـانۆگەری و تەمسـیل لە ڕۆژاوادا پێشـــکەش دەکرێن و ئەکتەرەکان، چ ژن و چ پیاو، هەموو ڕووتن. ویســـتم بەم کورتەیە ئـاســـتی قوربانیەکانی نێوان هندۆس و موســـوڵمانەکانی هند بەرز بکەمەوە بۆ ئـاســـتی بەرزتری تێگەیشـــتن و درکپێکردن کە لە ڕەفتـاردا تێگەیشـــتن و عەقـڵ چـاوەڕوان دەکرێ بە تـایبەتی بـابەتێک کە گرنگی و مەترســـی وا لە ئەنجامەکەیدا هەبێ چاوەڕوانەکراو بـێ. بەڵام ڕای خـۆم دەخەمە پـاڵ بـۆچـوونـی میژوونووســـێک کە ناویم بیر چۆتەوە: یەکەم جەنگی

جیهانی به هەموو حیسابێک نەدەبوو بقەومێ لە کاتێکدا زۆر جەنگ نەقەوما کە بە هەموو حسابێک دەبوو بقەومێ. ئەو ڕایەی خۆمی دەخەمە سەر کە بەشداریکردنی تورکیا لەیەکەم جەنگدا شانبەشانی ئەڵمان، ڕەفتاری شێت بوو و هیچ پێویست نەبوو بکرێ، تەلعەت و ئەنوەر و جەمال بە سێقۆڵی دەسەلاتی عەبدولحەمیدیان ڕماند بەو حیسابەی توانای ئەو دەسەلاتەی نییە کە هەیەتی، کەچی ئەو سیانە سەلتەنەتی ئالی عوسمان و خەلافەتی ئالی عوسمانیان لە گۆڕ نا و خۆشیان لەگەڵیدا ناشت و ڕێگەیان بۆ دەسەلاتی ئەتاتورک خۆش کرد ببێتە دەسەلاتداری ڕەها کە قسەی ڕەتبوونەوەی نەبێ. ئەوجا لەگەڵ منداا ئەو کارەساتانە بە سەر بکەوە کە بە سەر تەڕ و وشکدا هاتن، نەک بە هۆی لافاو و بوومەلەرزە و گەردەلوولەوە بەڵکو بە هۆی سەرشێتی و ڕۆحزلی و بۆچوونی هەڵە و نەوسی ئەشعەبانە یا هەڵچوونی تاکەکەس یا کۆنەقینەوە... تا کۆتایی لستی هۆکارە ئامادەکراوەکان کە لە مەودای نێزیک و دووردا سوودیان نەبووە. ئەگەر لاپەڕەکانی مێژوو هەڵدەیتەوە و بەرەو سەرەوە، بۆ مێژوو بگەڕێیتەوە و دەفتەری ئێستا هەڵدەیتەوە و بەرەو داهاتوو بچیت کارەساتی دەستکردی مرۆڤ لە سەر شێوەی جەنگ و تۆندوتیژی و زۆرداری و تاڵان دەبینی کە لەو

ماوانه زیاترن به ئارامی و بێجەنگ وتۆقاندن به سەر چوونە. ئەگەر ئەو ماڵوێرانیانەی لێ دەرکەین کە پێش هەزاران ساڵ ڕوویان داوە کە هێشتا ئەو هەستە لای ژمارەیەکی زۆر کەم نەبێ، نەبووە ئاشتی پێ باشتر بێ، دەبێ دانی پێدا بنێین کە دزیکردن لە دراوسێیەکی هێمن و بێزەرەر کە خراپەی بۆ کەس نەبووە، تەنها زوڵمێک نییە مرۆڤایەتی مرۆڤ دێنێتە خوارەوە بەڵکو خوێرێتی و ساووکی و حەیوانیەتیەکە کە ئەنجامدەرەکەی دادەگرێتە ئەو جێیەی لە خوارەوەیدا شووڕەیی و بێڕەوشتی نییە، بە تایبەتی لە دوای دامەزراندنی دەوڵەت و یاسا و دەستوور و سستەم و پەیماننامەی هەزاران ساڵ پێش ئێستا. ئەگەر ڕوودانی ئەو جەنگ و هێرشانە وەک بارینی باران و گەرمی ئاگر و پێگەیشتنی ترێ بوایە، کەس گلەیی نەدەبوو، بەڵام جەنگ، هەر جەنگێک تەنها ئەوە نییە ڕوودانی حەتمیی نەبێ، بەڵکو بۆ هۆی گەورەیی مەترسیەکانی و زۆریی مەسرەفی و قورسایی خەسارەتەکانی، نەدەبوو ڕوو بدا یا دەبوو بە دەگمەن ڕوو بدا: هەر جەنگێک کە دەقەومێ، قورسایی و ئەرک و ڕاهێنانی جەنگی و سەربازی ماوەی چەندین ساڵی بە دوای یەکدا، ئەوەندە کەرەسە و پارە و ماندووبوون بە خەرج دەدا بەشی ئەوە دەکا بە بێ جەنگ و کوشتن و ماڵوێرانی سەرف بکرێ. لە ڕاستیدا خۆئامادەکردن

بۆ شـــەڕ خۆی لە خۆیدا بەشـێکی زۆر گرنگی پارە و ئـاســـوودەیی و ئـارامی ئەو دەمە خەرج دەکـا و بارودۆخی پاشـەڕۆژیش سـەغڵەت دەکا چونکە دەشیا ئەوەی ســـەرف کرا، بۆ داهـاتوو ببێتە زەخیرە و بە وزەی خۆی دەروازەی تر بۆ ئەو دەمە و داهـاتوو بکرێتەوە. لە دەســـەڵاتی خۆمـدا نییە هەموو ئەو جەنگانە ڕەت دەکەمەوە کە زەوییان بە خوێن ڕەنگ کردووە و ئاوەدانییان وێران کردووە. قسـەکانم ئەوانە نـاگرنەوە بەرەنگـاری دەســـتدرێژیکەر دەبنەوە و خۆئـامـادەکردن بۆ بەرەنگـاربوونەوەی زۆردار و تاوانبار پاکانەیانە، چونکە ئەوەی بە دارســـتاندا بڕوا لۆمەی ناکرێ ئەگەر چەک هەڵگرێ تا ئەگەر گورگ یا ڕێگر پەلاماری بدا بەرگری لە خۆی بکا. منیش وەک تۆ دەزانم کە جەنگ بەر لە هەزاران ســاڵ بەرپا بووە و لە سەردەمەکاندا هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ بەردەوام بووە، بە فووی جـادووگەر و وردەخوێنـدنی قۆڵبڕ بەرپـا نەبووە و بۆ دابینکردنی ئارەزووی کەسێکیش نەبووە کە بۆ کوشـتن و خۆهەڵنان ڕاهێنان بە باسـکی خۆی بکا (ئەگەرچی ئەو پاڵنەرانەش لە نەخشـــەی ڕەفتاری مرۆڤدا نـابێ پشـــتگوێ بخرێن) بە هەمـان وریـایی مرۆڤێک لە بەرگریکردن لە خۆی و خێزان و ســامانی بەرانبەر بە گێچەڵی دز و پیـاوخراپ و دڵڕەش، عەشـــرەت و شـــار و دەوڵەتیش بیر لە ڕەفتـاری

چاوەڕواننەکراو لە دراوسێی خۆی دەکاتەوە، جا چ عەشرەت بێ یا شار بێ یا دەوڵەت. وزەی ژیان کە لە بەردەم هەڕەشەی بەردەوامی سروشتی یا دەستکردی لەناوچوونە، یەکەم جار بەرگریی دەوێ و دووەم جاریش سەرکەوتنی دەوێ، ئەوەش سەیر نییە چونکە هیچ کەسێک نییە کۆمەڵی سەرقاڵی تایبەتی نەبێ کە پەیوەندییان بە کرامەت و سەروەرییەوە نییە بەڵکو دەڵاندنی خراپەی ئەو دەروونەیە کە فەرمانی خراپەکاری دەدا و شتی وای دەوێ کە زۆربەیان لەخێزانەوە پەیدا نەبوونە. تاکی هەژار دەستی لەوە کورتترە دەیەکی ئارەزووەکانی بە حەڵاڵی تێر بکا و ڕەنگە شوان لەو دەشتودەرە بەختی لە هی خەڵکی تر باشتر بێ چونکە بە دەستی مێینەیەک لە گوندەکەوە خۆراکی بۆ دێ چونکە پیاوان سەرقاڵی کاری ڕۆژانەن. جگە لەوەش شوان مەڕەکەی دەدۆشێ و تا مڕ دەبێ شیر دەخواتەوە.. تەونی کۆمەڵایەتی زۆر تێکەڵاوی و ئاڵۆزی تێدایە کە لە ڕەفتاری کۆمەڵگە و تاکەکان و پەیوەندی تاکەکانی کۆمەڵگە جیاوازەکان بە یەکترەوە و پەیوەندی کۆمەڵگەیەک بە کۆمەڵگەیەکی ترەوە تێی کەوتووە. چەند هەوڵ بدەین سنوور بۆ خەمەکانی تاک و کۆمەڵگا و عەشرەت و دەوڵەت دابنێین بە هیچ ئەنجامێک ناگەین و ڕوودانی ڕەفتاری بەد و چاک و بێ لایەن ئاسایین و داهێنانی گەمە و

گرەو و مەتەڵ و گۆرانی و هەڵپەڕکێ جگە لە ڕاکردن لە وشکان ژیان هیچی تر نییە تا بە تێکەڵکردنی ئەوانە لەگەڵیدا، تەڕی و تام و جوانییەکی هەبێ قورسایی و تفتیی ئەرکەکانی سووک بکا و هەموو ئەوانەش سامانێکی ئەرێنییە کە بە قەدەر نەرێنییەکان دەبێ، بەڵام بە داخەوە سنووردارە. کە خێزانێک شەوێکی بەهاری تاریک لە ژوورێکی پڕ جانەوەردا، بە تایبەتی کێچ کە زۆر لە خوێنی نوستوو دەمژێ و تووشی کەمخوێنی دەکا، یەک شەوی ئاوها هەموو خۆشی و نەبوونی و بزەیەکی دەستکردی ژیان ڕادەماڵێ.

جەنگ، بە بۆچوونی من، سەرچاوەی بژێوی لە دەروونی مرۆڤ و ئاماژەکانی کۆمەڵگەدا هەرچییەک بێ نەفرەتلێکراو و تاوانبارە. لەگەڵ پێشکەوتنی کۆمەڵگەشدا جەنگ تاوانبارتر و لە ناو بازنەی داهێنانە سەرسوڕهێنەرە زانستەیکانیشدا کە بە ڕێژەیەکی ئەندازەیی پێشدەکەوێ زیاتر بەر نەفرەتی دادگاییکردن دەکوێ. چ کارەساتێکە هەنگاوی بەرین لە بواری دۆزینەوە و پێشکەوتندا بنێیت و کلیلی (ئەتۆم)ت پێ بێ بۆ ئەوەی شارێک و دوو شاری ژاپۆن بە سەد یا دوو سەد هەزار کوژراوە وێران بکەیت و داڕووخانی خانوو و بینا و فەوتاندنی کشتوکاڵ و گیانداری بە دوادا بێ و لەگەڵیاندا تۆمەتبارکردن و شارستانەتی

مەرگ و وێرانکردن ئەنجامی بێ.. من دەزانم ژاپۆن بیری لە هاربەرێتی و بۆردومان دەکردەوە و پشتی هێزی دەریایی ئەمەریکای شکاند و بە ناردنی نوێنەر بۆ واشینگتۆن ڕێی خۆش دەکرد و مەیلی ڕێکەوتنیشی پیشان دەدا و دەشزانم ئەگەر ژاپۆن بۆمبی ئەتۆمی هەبا بەکاری دەهێنا و بەوەش بازنەی تاوانبارکردنی جەنگ بەرینتر دەبێ، سەخیفی و وشکی و شێتی و ڕیسوایی بەوە بەسە پیلانێکی ئاشکرا بکەیتە پەردە بۆ لێدانی ئەو ماڵەی تیایدا مێوانیت ئەوجا دوای تێپەڕبوونی چوار ساڵ لە ئەنجامدانی گەورەترین و ترسناکترین و بەربەرینترین کردار لە هەموو مێژوودا بکرێتە کەرەسەی سەر پێ شۆڕکردنی دوژمن ئەوەش بە کوشتنی دوو سەد هەزار مرۆڤ کە پێش چوار ساڵ هیچ دەسەلاتێکیان نەبووە..

ڕاستیگەلێکی زۆر لە بارەی هەڵگیرسانی شەڕەوە دەزانین چونکە نموونەی زۆرمان لێیان دیوە کە گرنگترینیان جەنگی 1914 یە (هێشتا من لەدایک نەببووم و بەر لەوەی من لە دایک بم بە یەک ساڵ کۆتایی هات). هەروەها جەنگی 1939 : سوێند بە پیرۆزیی خاکی کوردستان دەخۆم کە دووەم جەنگ بە هۆی بارودۆخی ئابووری ئەڵمانیا و ئیتالیاوە نەبوو (بە تایبەتی ئەڵمانیا - چونکە ئیتالیا میزڵدانێکی

گەورە بوو و هیچی تر) چونکە ئەگەر هۆکارەکە بۆ خراپیی ژیانی ئەڵمانیا بگێڕتەوە ئەڵمانیا لە شـــەڕی 1939 و 1940 ئەوجا 1941 و لەوە بەدوا ئەوەندەی کەرەســە و چەک و ســەروەت و ســامان بە میقداری ســەرسوڕهێنەر خەرج کرد ئەگەر ڕێگەی پێکەوەژیانی هەڵبژاردبـا بەشـــی ئەوەی دەکرد ژیـانی خۆش بۆ ئەڵمانیا دابین بکا. من دەزانم ئەڵمانیا لە بۆشـــاییدا نەدەژیـا و دەوڵەتەکانی دەوروبەریشـــی مەلایەکەت نەبوون بەڵام قســـەکەم لە ڕووی لێکدانەوەوە وەک خۆی دەمێنێتەوە لەگەڵ ئەو ســەرنجەدا کە خراپەکاری دەوڵەتەکانی تر بازنەی شێتایەتییان فراوان کرد بەڵام ئەڵمـانیـا هەر لە چەقەکەیـدا دەمێنێتەوە چونکە ڕ قارەمانێک نەبوو بێتە مەیدان و بڵێ لەل! ڕووســـیـا ئـامـادە نەبـوو، بەریـتـانـیـا و فەرەنســـاش بە موســـتەعمەرەکانیان تێر بوون. ژاپۆن وەک گورگ ســـەرقـاڵی لەتوپەتکردنی چین بوو. پێویســـتم بە نموونەی تر نییە و بە دڵنیـاییەوە ئەو جەنگـانەی لە ماوەی 500 - 600 ســـاڵی ڕابردوودا بەرپا کراون، جەنگی دز و ڕێگر بوون و هەورێکی تەنکی بێعەقڵی لەخۆبـاییبوون و خۆ بەزلزانینیـان تێکەڵ بوو. ڕەنگە ســـوودی هەبێ بڵێین نـاپلیۆن بلیمەتێکی جەنگ بوو بەڵام جەللادێکی تێکدەریش بوو کە لە فرمێســـک و خوێن و وێرانە تێر نەدەبوو. لە ڕاستیدا ناپلیۆن خۆی

لە خۆیدا پێوەری ڕەسەنایەتی و دووڕەگیی گەلی فەرنسا بوو لە وەرگێڕانی دەسەڵاتدا، ئەگەر لە خواستی ئازادی و برایەتی و یەکسانیدا ڕەسەن بوایە نەدەبوو پاشایەکی تێکشکاوی بێدەسەڵات بکوژێ تا عیفریتێک لە جێیدا دابنێ کە دەست بە سەر چارەنووسی فەرەنسا، بە زەمین و ئاو و ئاسمان و خەڵکیەوە بگرێ. ئەوجا بە کڕنۆشبردن بۆ ناپلیۆن لەو کاتەدا کە لە مەنفاوە دەگەڕایەوە و دارلاستیکیشی پێ نەبوو بۆ گەمەی منداڵان، پێی بە سەر کەرامەتی خۆیدا نا. ئەگەرچی ڕووخانی ناپلیۆن بە دەستی دوژمنی فەرەنسا ئەنجام درا، بەڵام دوژمنایەتییەکە بووە دەروازەی دەربازبوونی گەلی فەرەنسا لە دەسەڵاتی ناپلیۆن. بەڵام دەربازبوونی فەرەنسا لە دەستی زۆردار ئاسوودەی نەکرد چونکە دۆڕاندنی شەڕی 1870 لە دژی ئەڵمانیا بووە هۆی دەستبەردانی لە چەند ناوچەیەکی سەر سنووری ئەڵمانیا (دوایی لە جەنگی 1914 - 1918) وەریگرتنەوە. ئەوجا قسەکردن لە سەر بێئابڕوویی و چرووکیی و بێکەرامەتی شەڕفرۆشان شتێکە نەفس قێزی لێ دەکاتەوە و قسەی لە سەر کورت دەکەمەوە کە لایەنەکانی هەر جەنگێک ئەگەر ڕێی ڕووناکیی بدۆزنەوە بۆ دیتنی ڕاستییەکان نەهێشتنی جەنگ و ئاسوودەیی لە سێبەری ئاشتیدا لە دەستکەوتەکانی

جەنگ و خاکی ســـووتاو و کێڵگەی وشـــک زۆرترە، ئەوەندەش بەســـە ئەو منداڵەی کە گـانگۆڵکە دەکـا دەکەوێتە ســـەر پێ و ڕێ دەکا و دوایی دســـتی بۆ ڕیشـــی بابی دەبا ئەوەش خۆشـــترین خۆشـــییەکانی دنیـایە و بـاس نـاکرێ. لە ســـەعـات دووی پـاش نیوەشـەوەوە هەتا حەوتی بەیانی یەکەم نەوەی شـەش مانگانەی خۆمم لەئامێز گرت و مێشـــوولەم لێی پاس دەکرد و جێیەکەیم ئـارام دەکرد. ئیزن لە خوێنەر دەخوازم چەند دێڕێکی سـەرەتای لاپەڕە 9ی "گەشـتی ژیانم" کە ســـاڵی 1988 لە لایەن ئەمانەتی گشـــتی ڕۆشنبیری و لاوانی هەولێرەوە چاپ کرا. دەگوازمەوە ئێرە: "ســاڵان بە تەرازووە خوارەکەیانەوە کە ســەنگی جیـاوازی نـاو هەرددو تـایەکەی، نیعمەت و غەزەب، خواری کردبوو تێپەڕین ســـاڵی 1985 بە کەڵبەی گڕەوە کە بزەی تێدا بەدی دەکرا و ڕۆژ بە ڕۆژیش بزەکە ڕووتر دەبوو و مانگ بە مانگیش تارماییەکەی سەمای دەکرد تا شەوی بیستوحەوتی ئەیلوول بەرەو بەیان لە کۆتاییدا بوو، بە لەدایکبوونی یەکەم نەوەی کوڕە نۆبەرەکەم ئەو جەژنە مەزنەی دڵم و مـاڵەکەم پەیدا بوو:

"ئامەد دەوەن مەســعوود. پێی بووم بە ســێگۆشــەی سۆز و پینجگۆشـەی دڵ و خاوەنی ویژدانی بەرین بە

سەر ڕووبەرێکی فراوانی سۆز و خۆشەویستیەوە و زۆر مەنفەز لەبەر چاووم بەرەو دادپەروەی و جوانی کرانەوە و ئەوەی ڕۆحی خۆشحاڵ دەکرد ئەوە بوو ئەو بەشەی تەمەنم کە ماوتەوە لە ئامەددا لە سەرەتای نەوەیەکی نوێدا بژێم کە لە هەموو ڕوویەکەوە لە پێویستی پێگەیشتن لە مرۆڤدا دەکۆڵێتەوە و ئەو لە دروستکردنی پردی پەیوەندی نێوان خەڵک و ڕەتکردنەوەی بانگاشەی شەڕانگێزی دزی و خەسڵەتی دووڕوویی وەکیلی منە تا ئەوەی ئەوانە بە لادەر و تێکدەر و دڵشکێن مۆر دەکا کە لە سەر دوژمنکاری بەردەوامن. لەدایکبوونی، وەرددانەوەی باخچەی گوڵ بوو لە خوێن و دەماری منداو بەو، ڕەنگەکانی تەقینەوە و گەڵا و چڵی گەش بوونەوە و ڕەگەکانی پاراو بون. ئەوا شەش مانگ دوو ڕۆژ کەمە لە نووسینی ئەم دێڕانە، لەنێوان برژانگەکانی چاومدا کۆڵکەزێڕینە دەنەخشێنێ و لە گوێمدا ئاوازی ئاسمان دەچڕێ و بۆ سەردەمی تەمەنی خۆی دەمگێڕێتەوە و سەرلەنوێ شیری خۆشویستنی خەڵک لە چاوی و لە بزەیدا دەمژم و ئای لە سەرسامبوونی تێگەیشتنم لە مەتەڵی بوون: ئەم بچکۆلەیە چەند مەزنە!

یەکێ لە ڕەفتارە سەرسوڕهێنەرەکانی مرۆ ئەوەیە کە توانای خۆی لە پاراستنی تابلۆیەکی زەیتی یا پارچە

بەردێکی جوان یا نەخشـێکی ڕەنگین یا بەردتاشـینی ئەشکەوتێکی کۆن سەرف دەکا بە تایبەتی ئەگەر شتێ بێ پێشـەکییەکانی تێکدانی ئاشـتی دەربخا. ئەو مرۆڤە ئەوە دەکا و خۆی هونەرمەند یا سـیاسـەتمەدار یا دەوڵەمەند یا ئەفسەر یا ئەدمیراڵ یا یەکێ لەو دزانەی شـوێنەوارە کۆنەکان دەدزێ یا سـەرۆکی دەوڵەتە.. بەڵام تـاقەتی نییە هەوڵی خۆی بە خەرج بـدا بۆ ڕاگرتنی شـەڕ کە یەکەم ئەرکی کوشـتنی مرۆڤە لە هاوکێشەیەکدا ناوەڕۆکەکەی ئەمەیە: ئەگەر مرۆڤەکانی بەرانبەر توانای بەردەوامیی شـەڕیان لە دەسـت دا، خۆی و هەرچییەکی هەیە دەبێتە هی من! ئەو هاوکێشە نەفرەتییە چەنـد گەورەیە کە گرنگی بە پـاراسـتنی ئێسـکی داینەسـۆری ملیۆنان سـاڵ بەر لە ئێستا دەدا، ملیۆنـان بەشـەریش بەرەو بەدگۆڕان و سـووتـان دەنێرێ و بە دڵێکی سـاردەوە غەزەبی ئاسـمان و زەمینی بە سەدا دەبارێنێ.

منیش وەک تۆ دەزانم کە مرۆڤ، دوای دروسـتبوونی حکوومەت و سوپا بەو چەکەی کە لە پلەی عەشرەتیدا لە بەر دەسـتیدا هەبووە شـەڕی دراوسـێی خۆی کردووە و شەڕی عەشرەت بە درێژایی مێژووی پێش دروسـتبوونی حکوومەتیش دەوامی بووە بەڵام بەو تونـدوتیژییە نەبووە چونکە عەشـرەت، مەگەر بە

دەگمەن، دەنا هەموو بوونەتە بەشـــێکی حکوومەت و بەردەوام ڕووی داوە ســـەرۆکی عەشـــرەت پەیمانی شـــکاندووە بەلام بە تۆندیی ســـزا دراوە و ســـزادان ئیعدام و جەزا و دوورخستنەوە و بەندکردنی تێدابووە کە ئەوانەش زۆر جار لە ڕووی یاســـا و شـــەرعەوە پێویســـتن بە مەرجی تەماحی دەســـەڵاتداری تێدانەبێ. ئاوهـا پێدا وەرە تـا دەگەیتە ئەوەی دەســـتەیەک لە خەڵکی دەکەونە وێزەی یەکتر، بە تایبەتی لە شـــار کە مەودای پەلاماردان و کشـانەوە لە مەودای عەشـرەتی بەرتەســـکترە. ئەوجا دەگەینە شـــەڕی تاکەکان کە دەگاتە بریندارکردن و کوشـــتن و هەرزەکارانیش بە دەست و بە دار شەڕ دەکەن... هەموو ئەوانە جەنگ و تۆندوتیژی و شەرمەزاری و ئابڕووچوونن و نەدەبوو لە نێوان یەک بـابەتە خەلقەندەدا ڕوو بـدەن کە هەر خۆی لەناو هەموو خەلقەکاندا عەقڵ و تێگەیشـــتن و هەڵسـەنگاندنی بۆ بەرژەوەندی و زەرەر هەیە ئەوەش جنســـی مرۆڤە. وای لەو دەســـتەخەڕۆییەی کە لە پەرەســـەندنی هۆکـاری تێداچوون و زیـادبوونی خەسارەتەوە دێ لەمندااڵوە بگرە تا هەرزەکار، ئەوجا خاوەن خێزان و دەسـتەیەکی شـاریی و دەسـتەیەکی عەشـرەتی گوند تا دەگاتە دەوڵەت کە یاسـا و دادگای هەیە. هەموو ئەوانە بە بێ ڕیزپەڕ ئامادەی ململانێ و شکاندنی ئێسک و تەفروتوناکردنی یاسان هەر دەڵێی

بەکرێ گیراون تـا خەڵاتی نۆبـڵ یـا شـــتێکی لەوە گەورەتری پێ وەربگرن. ســەرســـوڕمان نەبێ هیچی ترم بەرانبەر کەسێ یا دەستەیەک پێ ناکرێ کە بە بێ کرێ دەســت لە ســەرەخەوی دوانیوەڕۆ بە پشــوو و ئاســـوودەییەوە هەڵدەگرێ بۆ مشـــتوەشـــاندن و شـەقوەشـاندن و خەنجەرلێدان یا خەنجەربەرکەوتن و ڕێشـــی تێدەچی مەســـرەفی چاککردنەوەی برین و گیرسانەوەی شکان وشتی خراپتریش بدا. ئەگەر گوێ بۆ گوتەگوت شل بکەیت فیتنەیی و درۆهەڵبەستانی وا دەژنەوی نەفست قێزیان لێ دەکاتەوە چونکە شەرەفی خەڵک پێشـــێل دەکەن و فیتنەیی دەگێڕن. کوشـــتنی خەڵکی بێتـاوانم لە ســـەردەمی منـدااڵیمەوە لە بیرە دوانیان کێڕ و هاوسەرێک بۆ سڕینەوەی عار کوژران چ عار و ماریش لە ئارادا نەبوون بەاڵم زمانێکی پیسی نەفرەتیی وێستی خێزانی ئەو دوو کوژراوە بزڕێنێ و دوایی بێتاوانی ئەو دوو شـەهیدە وەک خۆری بەیانی ئاشکرا بوو بەاڵم... سـەد جاران بەاڵ.. چ سـوود؟! ئەو دوو هاندراوە پیسـەش ژیانی تێروتەسـەلیان بە سـەر برد و کەسیش سەرزەنشتی نەکردن.

بۆ ئەوەی بە شـێوەیەکی گشـتی سـەرنجمان لە سـەر جەنگ و تووندوتیژی و دوژمنکاری لە ســـەر بنەمای بەهێز هەڵچنین هەر دەبێ جـارێکی تر ئـامـاژە بۆ

ڕاســـتییەک لە ژیانی زندەوەراندا بکەین، بە تایبەتی جیهانی مرۆڤ، ئەوەش 1- خۆویستی کە ئەم لقانەی لێ دەبنەوە: أ - ئارەزووی دەســـتبەســـەرداگرتنی هەرچییەکی دڵ دەیخوازێ. ب - ململانێی مانەوە. ج - بەردەوامیی وەچە. ئەم هەوێنانە کە بە ئاگایی و هۆشـــی نائاگاییەوە لکاون بەردەوام کاریگەرییان بە دوو ئاڕاســتەدا هەیە: 1- یەکەمایەتی خۆی و خێزانی بەرانبەر خەڵکی تر. 2- پاراستنی دەســەڵات بە ســەر خێزاندا و لەوەشـــدا خۆشـــەویســـتی بەخیلی تێکەڵ دەبن... لە پلەی خۆشـــەویســـتی نێر و مێ یا منداڵ و گەورە یا بەتوانا و بێتوانا ناکۆڵینەوە. ڕێی تێ دەچێ مەســەلەکە لای هەندێ کەس پێچەوانە بێ و کێژی پتر خۆش بوێ یــا پەککەوتەی پتر خۆش بوێ و لادان تۆندتر دەبێ تادەگاتە ئەوەی باوک ڕقی لە منداڵەکانی خۆی بێ. ئەو حیســابانەش بزر دەبن و هەر دەبێ لە ناو شـــێوازێکی گشـــتگری خێزاندا کە لایەنی گرنگتری تێدایە بزریش ببن. بە هەموو ئەوانەدا چوومەتەوە تا گەیشـتوومەتە ئەوەی کە جەنگ، ئەگەرچی کارەساتی بە دواوەیە بەرهەمی مرۆڤ و کاری دەست و هۆشی مرۆڤە. ئەگەر زانیمـــان خێزانێـــک پلەی جیـــاوازی خۆشـــەویســـتی نێر و مێ تێدا هەیە و کوڕ تیایدا بڕبڕەی بێ کێڕیش گســـک بدا و چێشـــت لێبنێ و دڕوومان بکا ســەرســوڕمان لەوەدا نامێنێ ســەرۆکی

دەوڵەت جەنگ ڕابگەیەنێ و چاوەڕوانی ئەنجامێکی لێ بکا کە دەسەڵات و سامان و بەرگری بۆ میللەتەکەی دابین ببێ. تەماحی تەماحکاران هەیە و بزوێنەری سەرکێشی لە ئارادا هەیە و هەر یەکەمان چەند هەڵکەوتی وامان تووش بووە مەیلمانی بۆ ئەنجامدانی کارێ ختووکە داوە و نەمانتوانیوە پێشی پێ بگرین و دوایی کە تەمومژ ڕەواوەتەوە ژیوان بووینەتەوە و ژیوانبوونەوەش چ دادی نەداوە! ڕەنگە ڕوو بدا ئەگەر بەربەستیش هەبن بە ئەنجامێک بگەیت و شاعیرێکی عارەبیش لەنیوەبەیتێکدا دەڵێ: "نەفس ئەگەر ئارەزووی بۆ دانێی حەزی لێیە"

ئەو ئارەزووانەی کە منداڵ و هەرزەکار و لاو و پیاو و خاوەن پلەوپایە و دەسەڵات دەبزوێنن، هەموویان بۆ یەک سەرچاوەی ناخی مرۆ دەگەڕێنەوە، ئەوەش دەرخستنی بوونی زاتە لە بەدەستهێنانی پێویستی و دەسەڵات و بەدیهێنانی ئارەزوو کە لە منداڵیدا دەست پێدەکا و لەگەڵ سەردەمەکانی پێگەیشتندا گەشە دەکا (زۆربەی ئەوانەش بۆ پیاو وان) تا دەگاتە ئەوەی ئەگەر دەسەڵاتی وڵاتی بە دەست هینا وەزیر و پیاوی گرنگ و ئەرکانی سوپا بە دەوریدا خولانەوە، هیوای گرنگی وەک پلەوپایەکەی لە دەوڵەتدا بە دڵیدا دێ. ئەوەشی دەرخستنی پلەوپایە و دەسەڵاتی بۆ ئاسان

دەکا بۆ ئازاردان ئەوەیە کە بە دەست و ددانی خۆی شـــەڕ ناکا و بە هاوکاری خزمەکار و پیاوەکانی و کەسوکاری و کوڕەکانیشی نایکا بەڵکو سوپایەکی لە بێگانان هەیە کە لە (پێناوی نیشـــتماندا!!) دەمرن و نەمـدیوە و نەمبیســـتووە ســـەرۆکی دەوڵەت یـا سـەرلەشکر یا ئامر لیوا لە شـەڕدا کوژرابێ و واز لە وەزیر و خـاوەنی پلەوپـایەی بەرزیش بێنە چونکە ئەوانە لە مەیدانی شـەڕەوە دوورن.. و لەکۆنی کۆنەوە مەترسـی بۆردومانی فڕۆکەشـیان لە سـەر نەبووە تا ئاســوودەییان تێکبدەن. بەڵام لە پێش داهێنانی بارووت و تۆپدا، گەورە ســـەرکردەکان بە پارێزگاری دەورە دەدران و ئەگەر تەوژمی زیـادیـان بۆ بهـاتبـا، وەک ئاسکە تێیاندەتەقاند.. شیعرێکی هەڵگەڕاوەم لە غەزەلدا بیر کەوتەوە کە دەڵێ:

ئازیزەکەمت نەدیوە لە جوانیدا وەک ئاسکەیە

بە موشـــیری خوالێخۆشـــبوو، عەبدولحەکیم عامر کە پێش دەستپێکردنی شەڕ سینای دۆڕاند دەڵێم:

مەشیرەکەمت نەدیوە لە ڕاکردندا وەک ئاسکەیە؟

خوا ڕەحمی پێ بکا و لەو هەموو ســـووکایەتییەی کە بە ســـەر گەلەکەی خۆیدا هێنا، لێی خۆش بێ و ئەو

دووەم سەرکردە بوو لەمێژووی جەنگدا بە مردنیان لە کاتی جەنگدا بۆ سوپاکەیان سوودمەندتر بوو لەوەی سەرکردایەتی بکەن. یەکەمیان فیدل مارشێل بۆدینی کە ساڵی 1941 سەرکردەی بەرەی ئۆکراین بوو لە جەنگی ڕووسی دژی ئەڵمان، هەر بۆ خاترانە یەک ملیۆن دیلی پێشکەش کرد. لە کۆنەوە لە ناو عارەبدا گوتراوە: خزمەتی مێوان ئەرکە ئەگەرچی درۆزنیش بێ.

وای کە جەنگ شتێکی پیسە و وای لە ئابڕووچوونی ئەوەی سەلامەتی سوپای پێ دەسپێردرێ و بوونی بۆ سوپا دەبێتە بەڵا..

ئەوجا ڕۆژگاری دوای عەبدولناسر وەرسووڕا و ئەنوەر سادات بووە سەرۆکی میسر.. توانی لە قەنات بپەڕێتەوە و بە پشتگیری ئەمەریکا ئیسرائیلی ناچارکرد هەموو سەرزەمینی سینا بداتەوە میسر... خەڵاتەکەشی کوشتن بوو!!

ئەوەیە جیهانی جەنگ و بە هەموو واتایەک و لە هەموو جێیەک و سەردەمێکدا نەفرەتلیکراوی نەفرەتییانە، ئەوە نەبێ وەک پێشتر گوتم شەڕی بەرگریکردن شەرەفێکی گەورەیە و ئەوەشی دەخەمە

سـەر کە وەرگرتنەوەی زەوی داگیرکراو شـەرەفێکی گەورەترە.

میکرۆبی (من) بە واتای خۆویسـتی و خۆپەسـنی و ئـارەزووی زاڵبوون لە نـاخی هەموو مرۆڤێکدا هەیە مەکەر پێکهـاتەکەی نـاتەواو بێ. تـاکوتەرا لە کۆن و نوێـدا هەبوون و هەن ئیرادەیـان پـارێزراو بووە ئـارەزوو و حەز وەلا دەنێن و بە نەمـان لە بـاوەڕدا (نەفسی فەرمانڕەوا) تێکدەشکێنن و دەروێش و سۆفی جۆرەها شـیعری جادوویی هێناوە دڵی خاوەن دڵیان تێـدا بزر دەبێ. ڕەنگە ئەم چوارینەیە یەکێ بێ لا باڵاترین نموونەی وێژدان:

یک جرعه می از حریف مستت برسد
صد چاشنهء دمی الستت برسد
این جام نهادهاند در طاق بلند
پا بر سر خویش نه که دستت برسد

لەگەڵ جیاوازییەکی یەکجار زۆری نێوان دەقەکە و وەرگێڕانەکەدا، ئاوهای لێ دێ:

گەر لە مەیگێڕێکی مەستەوە
لە ساتی (الست)ـەوە سەد جۆرە تامت بۆ دێ
بادەکەیان لە تاقێکی بڵند دانا

ئەم وردەقسانە لەگەڵ خۆم و لەگەڵ خوێنەردا لەگەڵ بابەتەکە و هەرچی پەیوەندی پێیەوە هەیە و لێی دەبێتەوە یا تەواوکەرێتی خەتێکی بەردەوامە و هەموویان یەک شتن (وەک هەموو ئەندامانی جەستە یەک شتە لەگەڵ جیاوازی نێوان مێشک و ڕیخەڵۆکە کوێرەدا) هەوڵێکە بۆ نێزیککردنەوەی وێنەکە و پێشاندانی بە بێ تەمومژ و ڕەنگە من و تۆ لەگەڵ یەکێ لە حەقیقەتە گەورەکانی جیهانی مرۆڤدا بگونجێین ئەوەش جەنگی نەفرەتلێکراوە، ڕەنگە بە ناچاری سواری شەپۆلەکانی بین و هەستیش بەوە نەکەین کارێکی سەیر دەکەین چونکە مەودای نێوان نەفرەتکردن لە جەنگ و بەشداریکردن - بە شێوەیەک لە شێوەکان - تیایدا، مەودایەکی یەکجار دوورە و ڕ پەرینەوەش پێیدا زۆر زۆر زەحمەتە بەڵام ڕادەی سەرسوڕمان ناگاتە ڕادەی کوودەتا بۆ پێچەوانەی سەرجەمی باوەڕمان بە جیهانی مرۆڤ کە بەزەیی و دادپەروەری و هونەر و داهێنان و زانست و جیهادیشی لە پێناوی ئاشتیدا تێدان و سەربازی ماتریالی و مەعنەویی لە پشتەوەن .. من دەمەوێ باسی "بەدخوویی" ناخی زندەوەر بکەم بەرەو خۆسەپاندن کە لەگەڵ زیادبوونی توانا و دەسەڵاتدا

زیاد دەکا، لەوەیە گەنجێک لە لایەنگری (انصار السلام) ئاشتیخوازییەوە بگۆڕێ و ببێتە ساختەکارێکی فرۆشیاری وێنەی کۆتر و نیشانەی ئاشتی. لە بیرمە لە هەندێ سەردەمی دوای 14ی تەممووزی 1958 کاردانەوەی توندوتیژ بەرانبەر ئەو ئاشتیخوازانەی بە فەلەکی سۆفیەتدا دوسووڕانەوە وای کرد پەیکەری پشیلەیەک هەڵگرن کە کۆترێکی دەخوارد. هیچ کەس بەرانبەر چەمانەوە، بە هۆی باوەڕی خراپەوە یا ڕووداوگەلێکەوە کە هەستی جیاکردنەوەی ڕاست و درۆ وێران دەکا پارێزراو نییە و دەرسدادان و شوشتنەوەی دەماغ و خەڵەتاندنی چاو و جوانکردنی دۆڕاندن لای جەماوەری دواکەوتوو کاریگەریی جادوویی مۆرفین و سڕکردنی هۆش و پەکخستنی ئیرادەیان هەیە... سەرکردەیەکی بواری سیاسەت یا ئاین یا ناشرینکردن و جوانکردن بەوپەڕی ئاسانی دەتوانێ پێشڕەوایەتی هەزاران کەسی ساکار، وەک ڕانەمەڕ و گاگەل بکا و عەقڵ و تێگەیشتن سێبەری هیچ حیکمەتێکی هیچ کەسیان بەئاگا نایێ و بە گوێرەی دڵی پێشڕەوەکەیان خۆیان سەرف دەکەن.

لە خلیسکاندن بەرەو غافڵگیری، پاکانە بۆ خۆم یا تۆی خوێنەر ناکەم چونکە ڕێی تێ دەچێ فێڵبازێک ئیاردەی من یا تۆ بخاتە تۆڕی خۆیەوە. ئەمە لە تەمەنێکدا

دەڵێم کە کەســـەکە گەیشـــتۆتە ئاســـتی جیاکاری و دەتوانی فڕوفێڵ ئاشـــکرا بکا بەڵام نەختێ کزبوونی ئیرادە و زیادبوونی ئاســـتی فێڵ (کزبوونی خەڵەتاو و فێڵێ فێڵباز) بەشی ئەوە دەکەن نێچیر بکەوێتە تۆڕەوە. زۆرجار نموونەی ســاکاری و بێعەقڵی کۆیلەکانی خوا دەبینم دەمخاتە باری ســەرســوڕمانەوە و ســەرســام دەبم و هەر دەڵێی چاوی فێڵباز مـاگنەتیکیان تێدایە ئەو خەڵکە وەک پەپوولەی بەرەو ئاگر دەوری دەدەن، لەکاتێکدا ڕێنیشـــاندانی بێ ڕتووشـــی نیازپاکێک ڕەت دەکەنەوە.

بە هەرحاڵ، لە هەر یەکەماندا بەشـــێکی غافڵگیری و بەشێکی خۆپەرستن و بەشێکی حەزی خۆنیشاندان و بەشـــی تری بۆماوەیی و وەرگیراوی مرۆڤ هەیە. بنەما سەرەکییەکە ئەوەیە خاوەن خەسڵەتە لێکچووەکان و شـێوەی ڕەفتارکردن بەرانبەر شـتێک یا شـتگەلێکی دیاریکراو لە یەکتر نزیک دەکەونەوە. بە ڕوونی دیارە لە تەمەنی مـنـداڵی و هەرزەکـاریـدا خەســـڵەتە لێکچووەکان زەقتر دیارن چونکە ڕەفتاری منداڵێک و منـداڵێکی تر، ئەگەر یەکێکیـان یـا هەردووکیـان لە ڕادەبەدەر زیرەک یا لە ڕادەبەدەر گێڵ نەبن، لە یەکتر دەچن. ئەگەر یەکســـان بن لە یەکتر نێزیک دەبنەوە و ئەگەر جیـاواز بن مەودای نێوانیـان دوور دەبێ...

خۆشـــبەختـانە لە منـداڵییەکی زوومەوە بە هەنـدێ خەســـڵەت ناســـرابووم 1- نـازیرەک نەبووم. 2- هـاروهـاج نەبووم، بە درێژایی تەمەنم هەڵپەی ئەوەم نەبووە خۆم دەربخەم و زمانیشـــم لە کاروبارێکدا کە هی گەورەکان بووبن تێکنەدەئاڵا و لەبەر ئەوەی سەر بە خێزانێکی دیـار بووم هەســـتی خۆبەکەمزانینینم نەبوو و پێویستیشم بە خواستنەوەی پلەداری نەبوو. لە پۆلی دووەمی ســـەرەتایی بووم مامۆســـتا بردمیە پۆلی ســـێ تا حیســـابێک حەل بکەم کە منداڵانی پۆلی ســـێ پێیان حەل نەدەبوو و لە تەمەنێکی زۆر زووەوە مەیلم بە لای ئەدەب و فکردا هەبوو بە تایبەتی کە لە نـاو کتێـب و قســـــە و بـاســـــی بـاوکمـدا بووم لە مەجلیســـــەکـانیـدا. هەموو ئەوانە و شـــتی تر کە باســـکردنیان بە پێویســـت نابینم ڕییان بۆ ئەوە بۆ خۆش کردم فکر و بۆچوون بەکار بێنم.. لە منداڵیمەوە نەمدەویســـت باوەڕ بە داســـتانی خورافی بکەم و بۆ باوەڕکردن گوێم لێیان نەدەگرت بەڵکو بۆ خۆشـــــی،، گەیشـــتم بەوەی کە چـاوەڕوانیم لێ دەکرا، بووم بە پەرلەمانتار و وەزیر و لەم ڕۆژهەڵاتەشـــدا تەنها من دەرگام بۆ هەموو کەســـێک کراوە بوو و هاوســـۆزیم لەگەڵ هەموو خەلقەندەکـانی خوادا، بە بێ جیـاوازی هەبوو. بە ویستی خۆم بە هەمان شـێوە لەگەڵ ژیاندا ڕەفتـارم دەکرد و بیر و بۆچوونم بە هەموو لایەکی

گرنگدا چوو بابەتی غەیبی نەبێ کە دەستم لێ هەڵگرت بەڵام بە وریایی و ساکاری پەردەم لە سەر نهێنیەکانی ناخم لاداوە و لە ڕووی واقعی ژیانی دنیاییەوە بۆیان چووم و بە نەرمی و کراوەیی، بێ گـاڵتەپێکردن و چپەکردن قسـەم لە سـەر ئەو تیۆرییانە کردووە کە پەیوەندییان بە باوەڕ و سـیاسـەتەوە بووە.. کورتەی ئەوەی دەمەوێ لە ئەنجـامـدا دەریبڕم ئەوەیە کە من دوای هیچ بیر و فەلسـەفە و ڕایەک یا پێشـنیارێک ناکەوم مەگەر لەگەڵ ئەوانەدا ڕێک بێتەوە کە باوەڕم پێیان هەیە و ئەگەر نەشـمتوانیبێ هەڵسـەنگاندنی بۆ بکەم، وەک ئەوەی نەبووبێ لێی دەگەڕێم و لەبیری دەکەم چونکە ناکرێ بۆ دەربڕینی بۆچوونێک بە بێ سـەرچاوەی ژیان، کە چ هەڵدڕاوێکیش نادووریتەوە، لە دەسـت نیشـتمان و ماڵ و کەسـوکار ڕابکەیت و بچیتە غەریبی. ئەگەر درۆکردن لە بەرژەوەندی گەلێ کورد بێ، هەزار درۆی لەو بـابەتە، ئیۆارە و بەیـانی بەخێر بێن، بەڵام نەکەوتوومەتە هەڵوێسـتێکەوە ناچار بم خۆبەخشانە بۆ نەجاتدانی واقواق درۆ بکەم.

ئەو سـەرەتایەنە لە یەک سـەرچاوەوە هاتوون و خۆم لە ناویاندا ئاشـکرا کردووە و پێشـتریش بۆچوونە بڵاوکراوەکانم ئاشـکرایان کردووم و لە هیچ بابەتێکدا شـتی شـاراوەم نییە تا ئاشـکرا بکرێ و ئەی خوێنەر،

وەک ئاشکرا بە خۆمی دەڵێم، بە تۆشی دەڵێم کە چۆن وەک مرۆڤێک لایەنی بەهێزت هەیە لایەنی لاوازیشت هەیە.. مرۆڤێک خۆی بە قوربانی خەڵکی تر دەکا و بۆ چنگێ تەڕەپیاز خەڵک دەکوژێ و کوێخایەکی کورد کە ناوی ئاری بوو ڕێبواری وای دەکوشت کە نەیدەناسی، بیانووشی ئەوە بوو دەیگوت دڵم بە فوارەی خوێنی و لەقەفرتێی خۆش دەبێ تا سارد دەبێتەوە. مادامەکی بەمەست لەنووسین (ئەگەر هیممەتی پاک هەبێ) ئاشکراکردنی داپۆشراو و باسکردنی داخراو و دەرخستنی بەرژەوەندی و ئاگادارکردنەوە لە بەڵا بێ، دەبێ بەر لەوەی لەگەڵ خەڵکدا کراوەبیت لەگەڵ خۆتدا کراوە بیت، دەنا ئەو کەسەی ئاشکرای بۆ ڕوون نەبێتەوە لە سەر بیانووهێنانەوە بۆ ڕەفتاری خۆی بەردەوام دەبێ: کەواتە ئەوانەی سەرقاڵی کاروباری گشتین لە ڕووی ئەدەبی و نیشتمانی و مرۆڤایەتییەوە بەرپرسن لەوەی لە سەر قسە و ڕەفتاریان، لە بەر ڕۆشنایی بەرژەوەندی گشتیدا، لێپێچینەوەیان لەگەڵدا بکرێ و بەرپرسیارەتی دەستەی سیاسەتمەدارانیش لەو بوارەدا لە پێش بەرپرسیارەتی تاکە بێلایەنەکانەوە دێ، چونکە حیزب وزەی خەڵکێکی زۆری تێدایە و ئەگەر ڕێی هەڵە کرد دوو چارەنووسی مەترسیداری دێنە ڕێ: یەکەمیان ئەوەیە، ئەگەر حیزب

دەسەڵاتداریش نەبێ هەڵە بە سەر واقیعدا بسەپێنێ، چونکە ئەوەندەی بەسە خەڵک بە ئاڕاستەی بێسوود، بەڵکە زەرەربەخشدا ببا. هەڵەکەش بە بەردەوامی زاری دەکاتەوە و لە لایەن حیزبەوە کە هەڵەکەی کرد پڕ نابێتەوە. کە حیزبییەک دەبینم بۆ بەرژەوەندی مریشکێک یا بەرخێک یا شتێکی خۆی سەر لە شێوەی پارێزگاری دەردەکا و دوایی لە خۆپیشاندانێکی ناپێویستدا دەبێتە یەک پارچە گڕ کە شایستەی قارەمانە بەڵام دەبێتە هۆی مااڵوێرانی و لەدەستدانی ئازادی، خەم دامدەگرێ. دوەمیان بڵاوبوونەوەی ناڕەزایی و بێزاری ناو خەڵکە کە سەر بە حیزب نین بەڵام لایەنگری داواکاری گونجاون بە شێوازێ گونجاو.. ڕاپەڕین (وەسبە) ڕووی دا و دوایی خۆی خوارد و ناسەقامگیری و بشێوێنی تر ڕووایندا کە جگە لە زەرەر و مااڵوێرانی هیچیان تێدا نەبوو تا شۆڕشی 14ی تەممووز ڕووی دا کە لە ڕاستیدا کوودەتایەکی سەربازی بوو و ماوەی چەند ڕۆژێک نەبێ، تەبایی لە نێوان ئەوانەشدا نەهێشت کە ئەنجامیان دا. ئەنجامەکانی تەممووزیشمان بە کارەساتی وەهاوە بینی بە خەیاڵی خەیاڵبازاندا نەدەهات... بەڵام دڵنیاین ئەگەر 14ی تەممووز شۆڕشی جەماوەری بوایە ئەنجامەکەی خراپتر دەبوو، چونکە هەوڵی چارەسەری جەماوەریمان لە موسڵ و

کەرکووکـدا دیـت.. بە هەرحـاڵ دەســـتکـاریکردنی کێشەکان بەعەقڵی نیوەبەشەر و پێگەیشتنی هەرزەکار و تـــونـدڕەوی ئەوانەی پەلامـاری چـارەســـەری ڕیشـەیی(!!) دەدەن، کوشـتار و کارەسـات نەبێ هیچی تر ناهێنن و چـاو بە ســـەر ئەو وڵاتـانەدا بگێڕە کە بزووتنەوەی شـۆڕشگێڕییان تێدان ئەوجا کەللەسـەری بەشـــەر و ئاژەڵ و بینای ڕووخاو و ئەو لوقمە نانانە بژمێرە کە پێش بە مردن دەگرن... سـەرسـام دەبی لە جیهانی ســـێیەمدا چییان لە بارەوە بڵێیت و لە کوێوە چارەسـەری وێرانە و دروسـتکردنەوەی بینای داتەپیو و دڵنیـایی بێنی (بیری هەڵکەنـدراو و کۆشـــکی دامەزراو)... نـا، هەزار جـار نـا بۆ دروێنەی ڕۆح و بڕینی لووت و گوێ و چاودەرهێنان و پرســـە، کە نە سەرتایان هەیە نەکۆتایی!

ئەو پێشـەکی و بۆچوونانە بۆ چپەیەکی ڕاسـتین تا بە گوێی خوێنەریـدا بـدەم: شـــــادەی دەرچوون لە نیشـتمانپەروەری و بەدەسـتهێنانی سـبەینێی باشـتر بە خۆت مەدە، ئەگەر ئـامـادەی ئەمـانە نەبیت: ڕەخنە لە کەموکوڕییە ســـەرەتاییەکانی خۆت بگرە، چونکە تۆ و من و خەلکی تر ئەو خەلقەنـدانەین کە لە دێڕەکـانی پێشـــدا باســـی خەســـڵەتاکانیم کرد و هەموو ئەو خەســـڵەتانەش مایەی دڵخۆشـــی خاوەنیانن. ئەگەر

نەتتوانی پێش بە ئارەزووەکانی خۆت بگری هەوڵ بدە لە ڕەفتار و قسەکردن و بۆچوونتدا جێگای ڕەزامەندی بیـت... ڕێ مەدە هەڵچـوونی دەروون جڵەوت لێ وەرگرێ دەنـا لە ئەنجـامـدا دەبیتە مرۆکوژ و دز و زەوتکەر و شـەرەفبەر و ئەگەر نەشتتوانی، دەست لە شـــۆڕشـــگێڕێتی و حیزبایەتی و نیشـــتمانپەروەرێتی بەردە و پیشەیەک یا کارێکی وا بکە مەودای ئازاردانی خەڵکی تێدا نەبێ چونکە وەســـوەســـەی ناخت بەرەو ئەوەت دەبا حەزت لێیە. لە ڕاســـتیدا، ئەم ســـەرنجانە هی ئەوەن ئەوەی دەستی لە سەرکردایەتی دەوڵەت و دەوروبەری گیر دەبێ ڕەچاویان بکا. لە کاتێ لێدانی زەنگی جەنگدا، ئەو ســـەرنجـانە لە هەموو کـاتێک پێویســـتتر دەبن چونکە بارودۆخی پڕ لە پروشـــک و هەڵچوون و حەماسی ڕاستبوونەوە بۆ ئاستی ڕووداو زیـاد دەکـا. بـا بە بیری خۆمـانی بهێنینەوە چۆن کوشـتنی میری نەمسـا لەسـاڵی 1914دا لە ئـشـاری ســـەراییۆ فتیلەی یەکەم جەنگی جیهانی داگیرســـاند. ڕاســـتە ململانێ لە ســـەر بەرژەوەندی دەوڵەتان زۆر بوون بەڵام بە ئارامیی مانەوە و دەکرا تـا مـاوەیەکی دیاریکراو یا نادیار بە ئارامی بمێننەوە. بەم بۆنەیەوە سێ دەوڵەتی ئەمەریکای لاتینم بیر هاتەوە کە - وەک لە بیرم بێ - وەخت بوو لە ســەرەتای ئەم ســەدەیەدا شـــەڕ بقەومێنن بەڵام ژنانی ئەو دەوڵەتانە ڕاپەڕین و

حکوومەتەکانیان ناچار کرد دەست لە شەڕ هەڵگرن و ئەو پارەیەی کە دەبوو لە جەنگدا سەرف بکرێ سکەی ئاسنی لە نێوان هەر سێ دەوڵەتەکەدا پێ دانران و لە سێگۆشەی سنووریاندا کەبەرزاییەکەی نۆ هەزار تا دە هەزار پێ بەرزە، پەیکەرێکی مەزنی مەسیحیان بە دیار سکەکەوە دانا و لەو ململانێیەدا شاژنی بەریتانیا ناوبژیوان بوو. دەزانین کارەسات هەر ڕوو دەدەن بەڵام دەبێ ئەوەش بزانین مەحاڵ نییە پێشیان پێ بگیرێ و ئەوەش دەزانین کە هیوا و ئاوات و باوەڕکردن بە فەلەکی گەڕۆک کە جارێ هەر وشە و بۆچوون و ڕێتێچوونن نەک واقعی ووتێنەری کوشندەی ماڵوێرانکەر، ڕێگەخۆشکەرن بۆ دەستبەکاربوون. با هەموومان دانی پێدا بنێین کە لە ناخی هەموو مرۆڤێکدا، ئەگەر خاوەنی هیچ کەرەسەیەکی بەدیهێنانیش نەبێ، حەزی دەرکەوتن و دەسەڵات و بەهێزی هەیە لەگەڵ ئەو جیاوازییەدا کە لە نێوان ڕادەی مەیلی ئەم مرۆڤ و ئەوی تردا هەیە. نزیکترین کەس لەو جۆرەی کە نەفسی ئارەزوومەند و وردەی خۆتێخزاندنی هەیە و لە دەستی دێ لە هەموو کاتێکدا کە بەدەستهێنانی دەسەڵات پێویست بێ خۆ بهاوێتە ناو مەترسییەوە، ڕەنگە سەلاحەددین سەببایغ لەو جۆرە بووبێ چونکە ساڵی 1948 عیراقی بەرەو بزووتنەوەی ڕەشید عالی لە شەڕی ئینگلیزدا

پاڵ نا و دوایی دەرکەوت بەشـی زۆری پڕوپاگەندەی قارەمانێتی و نیشـتمانپەروەری ئەو بناغە بۆشـە بوو کە سـوارەکانی بزووتنەوەکە لە سـەری ڕاپەڕین، سـەرسـامبوونی سـەبباغیش بە خۆی و ئارەزووی یەکەمـایەتی سـەرکردایەتی و بە دەسـتهێنـانی دەسـەڵاتیشی بخەرە سـەر. کە کارەساتەکەش قەوما، ئەوانەی پێی ڕابووون، (یونس سـەبعاوی)[14] یان لێ دەرچـێ، هەمـوو ئەوانـی تـر بـۆ دەرەوەی عـیـراق هەڵهاتن، بەڵام ئەو داوای لە هەموان دەکرد هەتا مردن یا سـەرکەوتن شـەڕ بکەن کەچی کەس ئاوڕی لێ نەدایەوە.. مێژوو پڕە لە نموونەی بزواندنی ئاوات بۆ وێستی ئەو کەسـەی خەسڵەتی پێشـڕەوایەتی هەیە و جارێ سـەرکەوتوو دەبێ و جارێ تێکدەشـکێ. باوەڕ ناکەم ئەگەر بارودۆخ 40% هێوای سـەرکەوتنی لێ بەدی بکرێ کەس هەبێ بارودۆخی هاندەری لە پێشڕ بێ و سـەرکێشـی نەکا. بە هەرحاڵ، چارەنووسـی شـۆڕشگێڕەکان جۆراوجۆر بوو و موفتی فەلەستین و ڕەشـید عالی دەرباز بوون و چوار ئەفسـەریش ئیعدام کران یەکەمیان سەلاحەددین... بوو و یونس سەبعاوی تاکە مەدەنی بوو کە ئیعدام کرا و ئەوانەی ئەفسـەر نەبوون مـاوەی جۆراوجۆریـان لە بەنـدیخـانەدا بردە سـەر... ئەوەی بە گاڵتەجاڕی چارەنووس دادەندرێ ئەوەیە کە ئەو چوار ئەفسـەرە شـەهیدە کوردەی کە

پەیوەندییان بە بارزانیەکانەوە کردبوو و دوایی گەڕابوونەوە و خۆیان بە دەستەوە دابوو، لەگەڵ ئەوەشدا هەوڵی زۆر و گرنگیشیانبۆ درا، بەڵام ئیعدام کران و بیانووەکەش ئەوە بوو ئیعدامکردنی چوار ئەفسەر عارەبەکە کە بەر لە چەند ساڵێک جێبەجێ کرابوو، مەودای لێبوردن بەو چوارە نادا بە تایبەتی هەردوو بزووتنەوەکەش لە یەک دەچوون. ئەو قسەیە بۆ عەبدولئیلا دەگێڕنەوە ئەگەرچی تەعبیری لە ڕای سستەمی دەسەڵاتیش دەکرد. ئەوجا قەدەر بۆ گاڵتەجاڕییەکی تر لە بۆسەدا بوو چونکە ئەفسەرە شۆڕشگێڕەکان لە 1958/7/14دا دوای بنەماڵەی پاشایەتییان بڕییەوە و نووری سەعیدیش لەگەڵیاندا. ئەوجا زەمان خولێکی چوار ساڵانەی تر سووڕا و عەبدولکەریم قاسم و مەهداوی و تاهای شێخ ئەحمەدیش (بۆ سێیەمیان بەپەڕۆش بووم چونکە کەسی ئازار نەدابوو) ئیعدام کران. دادگای مەهداوی کوشتنی کرێکارێکی مینای بەسرای پێش تەممووزی لە دژی سەعید قەززاز کردە بیانوو کە دوو ساڵ (وەک لە بیرم بێ) پێش 1958 کوژرابوو و سەعید قەززازیش لەو کاتەدا لە بەسرا ببوو و مەهداویش حوکمی ئیعدامی بە سەر خۆی و دوو فەرمانبەری ناوخۆدا دا. بەڵام سەعید قەززاز بە قسە بەناوبانگەکەی لەکۆتایی دادگاکەدا (کە بەرەو سێدارە سەردەکەوم

زۆر کەس لە بن پێی خۆمدا دەبینم کە شـــایســـتەی ژیان نین) شەرەفێکی تری خستە سەر گەورەیی خۆی تـا ئەوەی خوالێخۆشـــبوو کـامیـل چـادچی گوتی: شۆڕشی تەممووز شۆڕشی سەعید قەززاز بوو..

ڕەنگە زەرەری نەبێ ســـــەرنجێک لە بارەی جەنگەوە وەک بزوێنەری مەترســـــی و لەبیربردنەوەی بەزەیی دەربڕم. خۆت دەزانیـت ئەگەر جەنـگ لە نێوان دوو دەوڵەتدا بەرپا ببێ هەر یەکەیان بۆ ســـــەرکەوتن بە سـەر ئەوی تردا دواتنۆکە توانای خۆی بە خەرج دەدا کەچی لە ململانێی توندی نێوان دوو کەسـدا لە سـەر بەرژەوەندییەک ناگاتە گوشـــتن، بەڵام ئەگەر ململانێ لە ســـــەر ســـــەرکردایەتی شـــــەقام کەوتە نێوان دوو حیزبەوە لە سـەر دەسـەڵات ئەوە بەسـەر یەکتردا دێنن کە دوو دەوڵەت لە جەنگـدا بە یەکی دەکەن. لەوەوە دەبینی بارودۆخی هەڵچوون گەرموگوڕیی و حەماسی وەهـا دەخـاتە دڵی تێکۆشـــــەرەوە لە هیچ ڕۆژێکی بێهەڵچوونی جەنگدا هەسـتی پێ ناکا. لە ڕاسـتی ئەو دیـاریـیە زەقـانەی جەنگەوە بـۆ نەتەوە و حـیـزبە دواکەوتووەکانی جیهانی سـێیەمی دوای بیسـتەمەوە، دەبێ وای دابنێین کە نەفرەتلێکراوی یەکەم و دووەم و دەیەمە لە لســـتەی ئەو کارەســـاتانەدا کە ڕێی تێ دەچێ ڕووبدەن. جیاوازییەکی زۆر لە نێوان ئەوەدا کە

لافاوێک کەسێک یا زیاتر ڕامالێ و بارام جەمشیدی هاودەمی دوێنێی خۆی و هاوڕێی حیزبی خۆی بە هۆی جیاوازی بۆچوونەوە لە سەر (زێدەبایی) یا لەسەر ئەوەی خۆپیشاندان لە ئەرزەحاڵناردن بە باشتر بزانێ بکوژێ... نەوەدونۆ لە سەدای خەباتگێڕانی شۆڕشی عیراقی یا چینایەتی یا دینی لە جیهانە دواکەوتووەکەی ئێمەدا بە جۆرێ نەیاری خۆی دەکوژێ وەک ئەوەی لەشەوی زەماوەندا بچێتە پەردەوە و ڕێشی تێ دەچێ لەو شەوەدا ئاڵۆز بێ و ئەرکی خۆی پێ ئەنجام نەدرێ، بەڵام سەربڕینی نەیارەکەی شەرەفێکی گەورەیە و نابێ لە دەستی بچێ... بەداخەوە!

چەند هەوڵ بدەم وێنەی کارەساتی جەنگی نێوان دوژمنان یا دۆستانی دوێنێ بکێشم ناگەمە هەزاریەکی ئەوەی لەناخمدا کۆبۆتەوە، لە کارەساتەکانیەوە بگرە تا دەگاتە ئەنجامی دوژمنکارانە و تۆڵەسەندنەوە کە ڕەنگە یەک دوو نەوە بەردەوام بێ، ئەگەر دوژمنایەتی تونـدی چەپی کورد بەرانبەر خەتی نەتەوەیی (کە ئەویش بە بۆیەی مارکسیزم ڕەنگ کرابوو) لە سەردەمی عەبدولکەریم قاسم و دواتر شەڕی باڵەکانی حیزبی قەومی لە 1964 بە دواوە و هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ حسێب بکەیت، دەبینی خەرمانێکی زیان

و زەرەری ماددی و لەناوچوونی خەڵک و وێرانبوونی بناغەی شـــارســـتانەتی و لەدەســـتدانی دەرفەتی نەتەوایەتی لە بەردەمتدایە، ئەوجـا لەو واقیعە خراپە ورد بیتەوە کە وەک هەڕەشە لە بوونی کورد لە سەر شـــێوەی بـازنەیەکی داخراو دەوری کوردی تەنیوە، وێنەیەکی ڕوونکردنەوەی چڕکراوەی دەقـاودەقی ناونیشـــانی ئەم کتێبە دەبینی کە دونیاکەمان تیایدا بە نەخۆشخانەی شێتان چواندووە.

جەنگ لە ســەرجەمی ناوەڕۆکەکانیدا وەحشـیگەری و دڕاوە: ئەو لایەنەی جەنـگ دەبـاتەوە، بە خوێن و ئاســـایش و تەمەن و داهات و شـــەرەفی مرۆڤانەی خۆی نرخەکەی داوە. ئەوجـا بـارودۆخ دەگۆڕێ بۆ ئەوەی لە جەنگێکی داهـاتوودا جەنـگ بـدۆڕێنێ. بەو شـــێوەیە ســـەرکەوتن و دۆڕاندن دەبنە هاوکوف پا نرخی ســـەرکەوتن کە مەســـرەف و کوژراو و لەدەســـتدانی ئاســـایش و مرۆڤایەتییەکەی لەگەڵ ســـەرکەوتنەکەدا یەکســـانە، یا لە یەکســـانیش کەمتر دەبێ. ئەوجـا پـاشـــەڕۆژ بۆ ســـەرکەوتوو دەچێتە کەمینەوە و تا تێکینەشـکێنێ و ســەری پێ شـۆڕ نەکا دەســـتبەرداری نابێ، جا تێکشـــکان و دۆڕاندنی بە دەســتی دوژمنە دۆڕاوەکەی پێشـــتر بێ یا دوژمنێکی تازە حەزی سەرکەوتن بیوروژێنێ.

هەرچۆنێ بێ، چەرخی گەردوون لە بەر خـاتری کەسـێکی وەکو من کە بە بەر چـاوی کڕیـارانەوە گەوهەری حیکمەتی خۆی پەخش دەکـا، خوا جەزای بداتەوە، لە سـووڕان ناوەسـتێ.. تەنانەت لە ناو کورد و خەڵکی نێزیکی کورددا دوژمنانی ئەو گەوهەرانە لە ژمـارەی گوێگرانی زۆرترن ئەگەرچی ڕابردووی تاقیکارییان بەڵگەی ڕاسـتی هەر وشـەیەکە کە لە دووتوێیـدایە و چـاوێکی نیوەکراوەش وەک خۆری بەیان بە ڕوونی دەبینێ کە پاشـەڕۆژ سـەر بۆ ئەو قسە بێسەروبەرانە شۆڕ ناکا کە لە ماوەی سێیەک یا زیاتری سـەدەیەکدا خۆی سـەپاندووە: ئارەزووی سیاسەتی نێودەوڵەتی لە چاونوقاندن لە بێعەقڵێیەکانی نەفامی وەک ئێمە بەرەو بەرتەسـکبوونەوە دەچێ و بواری ئەوە نادا گەمەی (شـای گەمان)[15] لە سـەر سـەکۆی بەرژەوەندییە نێودەوڵەتییەکاندا بکرێ و پاشماوەی نەریتی وێرانبووی دەستی هەرزەکاران لە سێبەری هاوکێشە نێودەوڵەتییەکاندا ماوەیەکی تریش مەودای هەڵوەستەی سەرشێتەکان دەدا. ئەو نەریتە وەک دەنکە تەزبیحێک داوی پسابێ پەرشوبڵاو دەبێ و ئەوەش لە بەردەم تەوژمـی ڕووداوەکـان و کۆمەڵبوونی کێشەکان و سەرسوڕهێنەرە ناوەکییەکان و هاواری ئایدۆلۆژیا و کونبونی ئۆزۆن زیادبوونی دانیشـتوان بە ڕێژەی ئەندازەییدا.. بە بیابانبوون..

ڕووتبوونی زەوی و دارستان و بێدەسەڵاتی لە چارەسەری دەرد و دوژمنایەتی توندوتیژ لە سەر کێشەکان، چارەنووسە و کەس نابوێرێ. بە هەرحاڵ نەخۆشخانەی شێتەکانی زەوی جێی شێتبوونی ئەو دەرونشانە نابێتەوە ئەگەر لەگەڵ نۆتەکانی ئاوازی سەردەمدا یەک نەگرێتەوە. واقعیش ئەوەیە ئەوەی من ئەنجامی دەدەم و دەینووسم زەرەری کەسی تێدا نییە و زیاتر ڕێی تێ دەچێ ئەوانە بیخوێننەوە کە لێی ناڕازین و دەیانەوێ مەبەستەکانی بشێوێنن و سوود لە شتێ وەردەگرن کە لای ئەو خاوەن بڕیارە گردەبڕانەی کە لە کاتی تووڕەبووندا زەرەر دەدەن، لەبەر دڵان نییە. بەڵام شەقام و بازاڕ و گوند، بە تایبەتی ئەوانەی کەمتر لە ڕۆحی سەردەمەوە نێزیکن، لە دۆڵێکدان، چاک و خراپ چ پەیوەندی بە مەسەلەی هزر و شارستانەتی و مافی بەشداریکردنی نەتەوەوە نییە چونکە خەمی یەکەم و کۆتاییان پەیداکردنی پاروو نان و کونجی حەوانەوە و هەبوونی پێداویستییە و لەخەڵکیشم بیستووە کە جەماوەرێک لە تەمەنی هەمەڕەنگدا دەرفەتی (فەرهوود)یان لە هەوڵێر قۆستۆتەوە و چوونەتە بینایەکەوە پڕ بووە لە شتی وا کە دڵی ویستوویەتی و لەگەڵ گوللە تۆپدا بەژوور کەوتووە بێ ئەوەی گوێ بەوە بدات چ دەقەومێ... خانمێکی بە تەمەن لە شارێکی تردا کەرتوپارچەی

مێزیک یا کورســـییەکی بردۆتەوە مالّێ تا ئەوە خوایە بە تەماشـاکردنی دڵی خۆش بێ و خوداش غەفوور و ڕەحـیـمە... ئەگەر مـرۆڤە ئـازاردیـدە هەژار و مافخوراوەکان، وەک ئەو ژنانەی کە لەگەڵ گوللەتۆپدا پێشـــبڕکێیان بۆ ناو ئەو بینایانە دەکرد کە بەر تاڵان دەکەوتن (بینـاکـانیش هی حکوومەت بوون نەک بۆرژوای نەفرەتلێکراو)، ئەو ئازایەتییەیان تێدا هەبێ داوای دادپەروەری بکەن (ناشـــڵێم لەناوبردنی چین چونکە تـاوان و پـاشـــکەوتنە) دەکرا کۆمەڵگەیەکی ئاسوودە پێکبێ بە یەک مەرج: هەست بەوە بکرێ چی جایزە و چی ناجایزە چونکە دادپەروەری وشـــەیەکی جـوانە بەڵام ئـاڵـۆزە. ئەوە دەڵـێـم و دەشـــزانـم دادپەروەری ڕەها کە تاجی ســـەری چاکەکانە، ئەگەر بەرهەمهێنانی خۆراک و پۆشـــاک و کشـــتوکاڵ و پیشەسازی و پەیمانگای زانستی پراکتیکی و تەکنیکی و ڕێگاوبان و دەســـتپاکی دەســـەڵات و دادوەران لە خوار ئاســـتی دادپەروەرییەوە بن ناتوانن خەڵک تێر بکەن. ئەمە دەڵێم و ســـەرم بۆ ئەو هەواڵە بادەدەم کە شـۆڕشـی ئاینی لە ئەفغانستان خوێندن لە ژن قەدەغە دەکـا... جیـاوازی نێوان ئەو ژنـانە چەنـد زۆرە کە ڕێگەیان لە بەرپابوونی جەنگ گرت لەگەڵ ئەوانەدا کە نازانن ناوی پەروەردگار بنووسـن[16].. ئەوجا ســەرت بەرەو ئاسمان هەڵبڕە و گوێ بگرە و ببینە چ هەواڵێک

لە مەڕیخەوە، لە ڕێی ئەو ئامێرانەوە دەگەنە زاناکانی سەر زەوی کە مرۆڤ بۆ ئەوەی ناردوون ڕاستییەکانی کەونیان بۆ بهێنن. ئەوەی ڕێگەی لە ژن گرت فێری ئەلفوبێ بێ هەر خۆی لە دەستی دێ هەموو زاناکانی زەوی بکوژێ و هەموو ئامێرە زانستییەکان تێکبشکێنێ تا مەلەکووتی باڵا بە پاکی بمێنێ ئەگەرچی کەون چ باڵا و دامێنی تێدا نیە..!

لە خەسڵەتە سەرسوڕهێنەرەکانی مرۆڤ بەرینی ئەو مەودا و ڕووبەرەیە کە لە نێوان نەخشەی (کردار و بۆچوون)ی تاک و دەستە و خەڵکەکانیدا هەیە و چۆن خەڵەتاندنی زەید وەک خەڵەتاندنی هیچ کام لە ملیارەها بەشەر نییە، بە هەمان شێوە ڕەوشت و مزێج و هەوەس و تایبەتمەندی و ئاسۆی بەرچاوی هیچ یەکێ لەو خەلقەندانە دەقاودەق نابێ لەگەڵ مرۆڤێکی تردا هەروەها لە شێوەدا و تەنانەت چاوی چەپ بە چاوی ڕاست ناچێ هەروەها هەموو جووتە ئەندامێکی لەش وەک گوێچکە و کونەلووت و دەست و پێ و پەنجەکانی ڕاست و چەپ و تەنانەت نینۆکی پەنجەکانیش بە یەک ناچن و هی چەپیش بە هی ڕاست ناچێ و (ئاژەڵانیش تا ڕادەیەک هەمان باسیان هەیە) و ئیدی پێدا بڕۆ تا دەگەیتە ئەوەی دەنگی هیچ مرۆڤێک بە دەنگی مرۆڤێکی تر ناچێ و ئەوەشی

بخەرە سەر کە دەنگ بەخۆی بە پێی تەمەن دەگۆڕێ. ئەگەر لە خەیاڵ و هیوا و ئارەزوو و ئاواتی مرۆڤ... هتد ورد بیتەوە دەبینی جیاوازییەکان سنووردار ناکرێن و ئەگەر پێکەوەژیان و پێداویستییەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی جۆرە هاوشێوەییەکی سەرقاڵبوونی بۆ بەردەوامی ژیان دروست نەکردبا، ئەوەی کە زەید دەیویست و ئەوەی بەکر دەیویست لەوپەڕی جیاوازیدا دەبوون. ڕەنگە سەرنجت دابێ شێوازی بیناسازی لە یەک شاردا، لە ڕووی شێواز و ئەندازیاری و پانی و درێژی نەخش و ڕووناک و هەواگۆڕکێوە ئەوەندە جیاوازییان هەیە سنووردار ناکرێ... ئەوجا ئاوڕ لە جیهانی باوەڕ بدەوە: چۆن باوەڕی ئەسکیمۆ لە هی هندییە سووڕەکان و هوتنتوت و بیکمی و ئیسلام و ئەوجا مەسیحی... هتد ئاینەکانی تر دوور کەوتۆتەوە و لە ڕووی جیاوازی و تێکەڵاوی و زۆرییانەوە بوونەتە هەڕاجخانە و ئەگەر بەربەستی کۆمەڵایەتی و پێداویستی و زۆر شتی تر نەبوونایە ئەو دینانە لێیان دەوەشایەوە یەکتری ڕیشەکێش بکەن چونکە هیچ دینێک نییە دینەکانی تر بە ناڕاستی تەواو نەزانێ تا ئەوەی جەنگی شارستانی کارەساتئامێز قەوماون و چەندین سەدە دەوامیان بووە و ئەوەندەیان خەڵک لەناوبردووە لەو منداڵانە زیاتر بوونە کە هاتوونەتە دونیاوە و دوایی دوایان

بڕاوەتەوە. پێم وایە لە یەک کتێب زیاترم لە ســـەر عەشیرەتی ئەمسەر و ئەوسەری دنیا خوێندۆتەوە بە تایبەتی لە ناوچە ناشـــارســـتانیەکان، بە تەواوەتی قڕ کراوە... لە ڕاستیدا، ئەوەشی پێی دەڵێن شارستانەتی، لەو بـــوارەدا کەمـــتەرخەمـــی نەکـــردووە و ڕەنـــگە مەبەســـتیشـــیان ئەوە بووبێ بە هۆی زیـادبوونی بەشـــەرەوە قەیرانی ئابووری دروســـت نەبێ!!! خۆ پێدەچێ بۆ چارەســەرکردنی کێشــە چاوەڕوانکراوەکە بیریان لە خەســـاندن نەکردبێتەوە... عارەب لە کۆنەوە کێڕیان زندەبەچاڵ دەکرد (نـاویـان لەو کـارە نـابوو وەئد) و ئیســـلام هەڵیوەشـــاندەوە بەڵام (جیهاد) وەک ڕوکنێک کە گەورەترینی چاکەکانە دەیان جار تۆڵەی کردەوە و لە ماوەی کەمتر لە ســـەدوپەنجا ســـاڵدا دەســـەڵاتی بە ســـەر ئیمپراتۆریای فارســـدا گرت و بە ســـەریدا هند و ئەولاتریشـــی گرت، وەک تورکســتان و زۆربەی ئەو خاکەی ئێستا پێی دەڵێن تورکیا... ئەوجا میســـر و باکووری ئەفریقیا و ئەندەلوس... وڵاتی تری ناوەڕاســـتی ئەفریقیاش... پێی ناوێ زیاتری لە ســـەر بڕۆم، هیچ شـــوێنێکی ئەو نـاوچە فراوانـانە بە بێ شـــەمشـــێر (زۆر بە دەگمەن نەبێ) نەچوونە ڕیزی ئیســلامەوە... مەســیحیەتیش کە لە ســەرەتادا، ئەگەر لە ڕوومەتی چەپیت بدابا ڕوومەتی ڕاســتی بۆ دەهێنایتە پێش، بەرەو ڕۆژهەڵات و ڕۆژاوا و هەر ئاڕاســتەیەک

پێی کرابێ پێی بگـا، بووە دینی داگیرکـاری و پێم وا نییە هیچ جەنگێکی ئاینی وەک جەنگی خاچهەڵگرەکان دووســـەد ســـاڵی خایاندبێ، دوایی تورکەکان، دوای داگیرکردنی ئیســتەنبوڵ هێرشــیان کردنە ســەر و لە ڕووبەرێکی فراوانی بەڵکاندا ئیســـلامیان بڵاو کردەوە و هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ دوژمنایەتی دینی و ئەتنی هەیە و کەس نازانێ چارەنووس لەداهاتوودا چۆن دەبێ.

ئەوەی جێی ســەرسـوڕمانە کۆمکاری قەومی و دینی زەقترین دیاردەی هاوبەشـــی و پێکەوەژیانن بەڵام لە هەمـان کـاتـدا بوونەتە گەورەترین هۆکـاری دابڕانی نێوان ڕەگەز و دینەکان... ململانێ لە سەر ئابووری لە ســـەر بنەمای باوەڕ جیاوازی لە نێوان خەڵکدا ناکات، ئەوەتا ســـاڵی 1914 - 1918 ئەمەریکا و ئەوروپا شەڕیان کرد و عوسمانلییە موسوڵمانەکان هاوپەیمانی ئەڵمان بوون، کەچی عارەبە موســـوڵمانەکان لە دژی خەلافەتی عوسـمانلی هاوپەیمانی ڕۆژاوا بوون. ئەوجا ناتەبایی و شـــەڕ لە نێوان مەزهەبەکانی یەک ئاین و حیزبەکـانی یەک ڕەگەزدا قووڵ دەبێتەوە بەڵام چۆن ئاینێک بە نـاو چەندین گەلی جیاوازدا بڵاو دەبێتەوە، ئـاوهـاش بیرۆکەی ئومەمییەت لە نـاو هەموو گەل و ڕەگەزەکاندا لایەنگری هەیە. لە چەندین گۆشـــەنیگاوە بیرۆکەی ئـاین و ئومەمییەت لە یەک دەچن: 1-

نەفـامترین و دواکەوتووترین خەڵـک بە پەراوێزی هەردوو بیرۆکەکەوە وابەستە دەبن کە پڕە لە داستان و وەهم، ئومەمییەتی ڕۆژاوا دەستبەرداری شـۆڕشـی پرۆلیتار بوو بەڵام ئومەمییەتی کوردی و خەڵکی تری وەک کورد لە جیهانی ســـێیەمدا هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ ستالینپەرستی دەکاتە دروشم و دوای ئەوەی خەڵکی لینینگراد پەیکەری لینینیان ڕماند و ناوی شـــارەکەیان کردەوە بە پەترۆگراد، ئەوجـا لینین دەپەرســـتن. سۆڤیەتیش وەک خانووی موقەبا هەرەسی هێنا (دوور نییە لە داهـاتوودا دروســـت بێتەوە) 2- بۆ ئەوانەی وابەستەییان بە ئاین و ئومەمییەتەوە هەیە، لە ژۆربەی بارودۆخەکاندا، باوەڕی ســـاکار و ئاســـانی وەها لە زاریـان شـــیرینە، کە لە لۆژیکی منداڵەوە نێزیکە و ئەوانە لە هەموو کەس زیاتر لە دژی لۆژیکی عەقڵ و زانست دەوەستنەوە. 3- لە کاتی ڕوودانی بشێوێنی ئو جەزبەگرتنی سـۆفیانەیاندا بۆ بەدەسـتهێنانی شـُەرەفی یەکەمـایەتی، هەر یەکەیـان بە پێی بـاوەڕی خۆی، لە ســـووتـاندن و وێرانکردن و تۆقـاندندا لە پێشـــی پێشـــەوەن و لایەنیکی[17] ســـیاســـی حیزبی نییە کە لە بواره گشـتیەکاندا کار بکات، پڕ نەبێ لە قینی کوشـنده و ئەوپەڕی جیاوازیشـــیان لە جیاوازی بیروباوەڕی دەسـتەیەک و دەسـتەیەکی تردا لە ڕۆژی هەڵبژاردندا دەردەکەوێ و ڕەنگە لە ســـەر (باج)ی هەڵکشـــاو یا

خۆمـاڵیکردنی هەنـدێ بوار.. یـا.. جیـاوازییـان هەبێ، بەڵام ئەو ڕەشـــەخەڵکەی کە لە حیزبدا نین لە هەموو لایەنەکانی تر کەمتر شـەڕانین.. خۆش و جێی پێکەنین ئەوەیە کە وەرزێری میســـری و هەنـدێ لە خەڵکی شـارەکان دەنگی خۆیان بەوانە دەفرۆشـت کە پارەی زیـاتریـان دەدا بەڵام دوای دەرچوونی ئینگلیز و سـەربەخۆیی میسـر، ئەو هەژارانە ئەو فرسـەتەیان لە هەڵبژاردنەکانی تردا نەما، چونکە هەموو دەنگەکان بۆ پاڵێوراوی شـــۆڕش بوو و دەوڵەمەندمان دیت لە هیچ هەڵبژاردنێکی بەر لە شـــۆڕشـــیی 22ی تەمموزدا دەرنەچوو بەڵام دوای شۆڕش لە پێشی پێشەوە بوو. سـۆسـیالیزم جێی (دین و ئیمان)ی گرتەوە و پەیژەی گەیشتن بە شوێنی ڕێزلێگیراو و خەڵاتی بەرژەوەندی بووە بەڵای گەورە لەژیانی ســـیاســـی و ئابووری میسردا.. داواکاری گشتی، (تەیموورلەنگ)ی سەردەمی خۆی بوو.. با قسەیەکی کورتی خۆشتان بۆ بگێڕمەوە: لە پێش شـــۆڕشـــی تەمموزدا، بزووتنەوەی ئیســـلامی دوو ســـەرەکوەزیرانی میســـری کوشـت کە ســـەر بە حیزبی ســـــەعدی بوون، ئەوانیش ئەحمەد مـاهیر و نەقراشی بوون. لە وەزارەتەکەی ئیبراهیم عەبدولهادیدا یەکێک (ڕەنگە لە یەکێ زیاتر بووبێ) دوای ســـەپاندنی تۆمەتەکە، لە سـەر کوشـتنی ئەو دوو سـەرەکوەزیرانە ئیعدام کران.. لە سـەردەمی شـۆڕش و لە کاتی تەبایی

نێوان موسـولّمانان و حکوومەتە تازەکەی میسـردا، ئیبراهیم عەبـدولهـادی درایە دادگـا و دوو پـارێزەر ویسـتیان بەرگریی لێ بکەن، بەلّام دادگای سـەربازی یەکێکیانی بەو تۆمەتە قەبوولّ نەکرد کە لە وەزارەتی تۆمەتبـاردا وەزیر بووە. کـاتێ پـارێزەرەکە چووە دەرەوە و گەیشتە سـەر شـەقامەکە، ئەم بروسکەیەی بۆ دادگا سـەربازییەکە نارد: هیوادارم دادپەروەری دادگـاکەتـان ئەوە بە سـەر ئیبراهیم عەبـدولهـادیـدا بسـەپێنێ کە لە دادگای 1920ی ئینگلیز بە سـەریدا سـەپێندرا. کە بێبەریکردنێتی لەو تۆمەتی کوشـتنەی ئاڕاسـتەی کراوە. (ئەم ڕووداوە لە بیرەوەرییەکانی نوینەری وەفدییەکان، ئیبراهیم تەلعەتەوە وەرگیراوە). لاحەولە وەلا قوەتە ئیللا بیللا!!! حوکمی ئیعـدام ڕاگەیەندرا، بەلّام، ڕەنگە بە هۆی ئەو بروسـکەیەوە بووبێ، ئیعدام نەکرا. بۆ شیرینکردنی دوای ئەو تالّییە؛ ئەمەش دەگێڕمەوە: یەکێ لە ئەفسـەرەکانی شـۆڕشـی میسر (بە شۆڕشگێڕی ئەسمەر ناسراو بوو) لە جیاتی شـەوێکی ڕابواردن، ڕێی بە یەکێ لە خوشـکەکانی شـافاروقی ڕووخـاو دا بە خۆی و سـامـان و گەوهەرەکانیەوە لە میسـر دەرچێ. (ئەم باسـەش لە سەرچاوە میسرییەکانەوە گوازراوەتەوە).

پێشـــتر گوتمان لێکچوون له نێوان ڕوخســـاری دوو مرۆڤـدا نییه، هەروەهـا له نێوان دوو چـاو یـا دوو گوێچکه یا دوو کونەلووتدا، بەڵام ســـەرســـوڕمان له شتی تردا دەردەکەوێ و له سەرووی هەمووشیانەوە ئەمەیە:

دەزانن دەنگی گیانداران (مەبەســـتم زۆربەیانە) له ناو یەک جۆریاندا زۆر له یەک دەچن و ئەو گیانداره هەتا کەمتر پەرەی ســـەندبێ دەنگی تاکەکانی زیاتر به یەک دەچن: جووکەجووکی چۆلەکه و زیکەزیکی بولبول و گیزەگیزی زەردەواڵە و کیفکەی مـار.. زۆر له یەکتر دەچن، دەشـــزانین ئەو دەنگانه له گیانداراندا، جێی زمـانی مرۆڤیان بۆ گرتوونەتەوە، بەڵام مرۆڤ دەنگی هەیه و (زمـان)ی ئـاخـاوتنیشـــی هەیه: دەنگیش به گوێرەی باری دەروونی قســـەکەر دەگۆڕێ، پێدەکەنێ و دەگرییێ و گۆرانی دەڵێ و دەنگی تووڕەیی و خۆشـــحـاڵی و گـاڵتەپێکردن و دەســـتخۆشـــی و ڕەتکردنەوە و قەبووڵکردن... دەردەکا و هەموو ئەوانه ئەگەر لەگەڵ بابەتی زمـانی ئـاخـاوتندا بەراورد بکرێن لەوپەڕی ســـاکاریدان. دەزانین گیانداران ناتوانن بۆ نموونه دەنگی خۆیانِ به 100 جۆر بگۆڕن بەڵام ئەوە له چاو (بیانوو و ســـەرســـامی و ئیعجاز)ی قســـەی مرۆڤەوە هیچ نییه، نەک تەنها قسەکردنی ڕوونکردنەوە

که خۆی له خۆیدا سەرسوڕهێنەری سەرسوڕهینەرانە بەڵکو لە بەر شتێکی تری سەیرتر، یا با بڵێین لای من نهێنییەکی شـــاراوەیە هەتا ئەمڕۆ پەردەی لە ســـەر لانەچووە و چ تەفســـیرم بۆی نییە، دیتمان گیانداران دەنگیان بە یەکتر دەچن و هەر گیاندارە و دەنگێکی دیاریکراو بۆ مەبەســـتیکی دیاریکراو دەردێدێنێ و گیـاندارە لێکچووەکـان یەکتر لە مەبەســـتی خۆیـان تێدەگەیەنن. بەڵام بەشەر ئەگەرچی کۆمەڵگا و لۆژیکی هەیە یەک زمـانـی هەڵـنەبـژاردووە و بە ژمـارەی کۆمەڵگاکان زمانی هەیە و تەنانەت یەک کۆمەڵگەش شـــێوەزاری جیـای هەیە و ئەوجـا دوا بە دوای یەکتردهاتنی نەوەکان و لە دوای چوار پشـت زمانێکە نامێنێ و ئەگەر شێوەزارەکانی یەک نەتەوەی گەورەی وەکـو هـنـد و چـیـن و عـارەب کـۆ بـکەیـتەوە لە تێگەیشتنیان سەرسام دەبیت.

ســـەرســـامبوونی من لەجیاوازی زمانەکاندا تا ئەو ئاســـتە لەوەوە دێ کە دایک و باوکی زمان عەقڵە و ئەگەر مرۆ بە تێگەیشـتن لە خەســـڵەتی شـــتەکان لە هەموو جیهاندا یەک جۆرە هەوجارِ دروســـت دەکا و ئەو دیوارانەی دروســـتیـان دەکـا لە یەک دەچن و میوەیەک لەگەڵ میوەیەکی تردا، لە ئوســـترولیـا و فینلەنـدا موتوربە دەکـا و قومـاش دەچنێ.. و ...

مەحاڵبوونی یەک شـــێوە تەعبیرکردن لە بارانبارین لێرە و لەســـەنغافوورە لە کوێوەیە؟. من دەزانم وەک نیگاری ئاســـک بە بێ زمان دەلالەت لە ئاســـک دەکا، تەعبیرکردن لەژمارە (2) بە (1+1)ش قســـەی ناوێ و هەردووکیان (تەجرید)ن، بەڵام زەحمەتە قەبوول بکرێ بۆچی یەک وشـــە لەناو نەتەوەکاندا بۆ یەک مەبەســـت پەیدا ناکرێ! هەر دەڵێی هەموو عەشـــرەت و میللەتێ لە جیهـاندا ســـوور بووە لە ســـەر ڕەتکردنەوەی بەکارهێنانی ئەو وشـــەیەی کە عەشـــرەت و گەلی تر بەکاریان هێناوە. قســـەشـــمان لەســـەر دەســـتە ســـەربەخۆکانە نەک ئەوانەی لە یەک ســـەرچاوەوە هـاتوون و داوای لێکچوونی ڕێزمـان و بەشـــەکانی ئاخاوتن و گۆڕینی (فیعل)یشـــمان نەکردووە بەڵکو دەمانەوێ وشـەیەکی وەک وشـەی (ماء)ی عارەبی کە هەزاران ســـاڵ بەکارهـاتووە لە ناو قەومەکانی تردا نـابینین. کتێبی عـارەبی بـاســـی پیـاوێـک دەکـا کە گوتبووی لە وشـــەی بێگانە واتای نێزیکی تێدەگەم و وشەیەکیان لە ڕۆمانی (وەک لە بیرم بێ) لی پرسیبوو گوتبووی: تۆندوتیژی یا ڕەقیی تێدا دەبینم... بەڵام من وشـــەی (رق)ی عـارەبی پێ دەڵێم کە نەرمونیـانی و ســـۆز دەدا کەچی لە کوردیـدا (ڕەق) تونـدوتیژی و بەهێزی دەدا و لەو دوو زمـانەدا زۆر لە پێچەوانەوە نێزیکن. بۆ نموونە لە عـارەبیـدا پیتی ڕابردە لە

سـەرەتای فیعلەوە دەبینی و تەنها نیشـانەن و بۆ ئەرێتی و ڕووداڵ دەسـت نادەن. کە دەڵێی: "یدخل - دەچێتە ژوورەوە" ئەوجا نەفی دەکەیتەوە: "لا یدخل - ناچێتە ژوورەوە". ئەو (ي)یەی سـەرەتا لەجێی خۆیدا ماوە ئەگەرچی (لا)ی نەفی لە پێشـیدا هاتووە. کەچی لە کوردیدا دەڵێی: دەکەم، ئەوجـا نەفی دەکەیـت و دەڵێیی: ناکەم و (دە)ی داهاتوو بەزر دەبێ و (نا) جێی دەگرێتەوە. ئەگەر بە پێوانەکاری عارەبی لەگەڵدا بکەی دەبێ بە کوردی بڵێی: (نـا دەکەم). بە کورتییەکەی زمـانی گەلان لە سـەرچاوەی جیاوازەوە بێ ئەوەی پەیوەندییان بە یەکەوە هەبێ داڕژاون و لە داڕشـتنت و شـێوەی واتادا داهینانی جیاواز کراون وئەگەر ئەو خەڵکانە دانیشـتووی ئەسـتێرەی جیاواز بوونایە، جیاوازی دەربڕینیان لەوە زیاتر نەدەبوو. سەیری ئەو سـەیرەی ڕێزمـانی عـارەبی لەکتێبدا بکەن کە دەڵێ: پیـاوێـک لە کێژێکی نـاوچەیەکی نێزیکی خۆیـان پرسـیاری بابی کرد، ئەویش گوتی: "فاء الی الفیفاء لیفئ الفئ حتی إذا فاء الفئ یفئ" واتـاکەشـی: چۆتە بیابان تا ڕاوی نێچیر بکا و ئەگەر سـێبەر درێژ بێ دەگەڕێتەوە..

زۆر جار بیر لەم ئایەتە دەکەمەوە (وجعلناکم شـعوبا وقبـائل لتعـارفوا) دەبینم جیـاوازی زمـانەکـان تـا ئەو

ئاســـتەی کەســـێکی عەشـــرەتی (ک) لە کەســـیکی عەشـــرەتی (م) تێنەگا، بە مەحاڵی دەزانم خەڵکانێک لە زمـانی یەکتر تێنەگەن، یەکتر بنـاســـن بە تـایبەتی مەودای نێوانیان چەند مـانگیک ڕێ بێ و هەندیکیان (بەر لە دۆزینەوەی ئەمەریکا) کەس لە دنیاکەی تردا ئـاگـای لە بوونیـان نەبووبێ. ئەگەر کۆمەڵگەی یەک وڵات کە بە یەک زمـان دەدوێن و یەک دینیان هەیە و پێغەمبەران لەناویاندا ژیابن ببێتە ناخۆشییان و فێڵ لە یەکتر بکەن و لە سـەر تەماح جەنگ بەرپا بکەن، چۆن خەڵکی ســـکۆتلاند لەگەڵ خەڵکی ژاپۆن و ئەمەریکادا یەکتر دەناســـن کە یەکتر نابینن و لە هەموو شـــتێکدا لێک جیـاوازن و خەڵکـانێکی تر لە دوورییی دە هەزار میلەوە نەیبیستوون. خۆزگە دانیشـتوانی یەک وڵات و یەک گەڕەک و یەک بازاڕ یەکتریان دەناسـی و لەگەڵ یەکتردا بە ویژدان دەبوون تا ئەگەر کێشـەیان بوو بە چاکە چارەســـەری بکەن.. بە داخەوە کێشـــەی نێوان خەڵکی، بە تـایبەتی دواکەوتووەکـانیـان، لە ڕووداندەوە نێزیکە نەک چارەســـەر. ئەگەر شـــوێنەکە قەفرایەکی چۆڵوهۆڵ بێ و شـتێکی وای تێدا نەبێ تەماح ببزوێنێ نەفسـی بوغرای زەلیلکردنی خەڵک دەبزوێ و نەفسـی ئەو نەفرەتەی بەســـە خۆ فش بکاتەوە و پەڕەکانی خۆی گیڤ بکـاتەوە و لووتی بەرز بکـا و بڵێ: کەس هەیە بێتە مەیدانم؟

ئەگەر زانیمان وشەی لێکچوو بە شێواز و واتاوە لە زمانە جیاوازەکاندا هەیە، لەمێژووی بەنیئادەمدا نەبووە ڕێزمان (شیکاری و حاڵەتی ناو و کار و شتی تر) لە زمانەکاندا لێک نێزیک بن وەک گۆڕینی کار و کات و ڕابردوو و داهاتوو و فەرمان و (لازم) و (موتەعەدی)یان و شێوەی بە (تەعدی)کردنی لازم و حاڵەتی ناو و بکەر و کارتێکراوی تاک و کۆ... تا وردەکاری دوور و درێژ کە لە کتێبی زمانەوانیدا باسیان کراوە. هۆکاریش ئەوەیە، عەقڵ چۆن بۆ تەڵە و کشتوکاڵ و چنین چووە هەر ئاوهاش بۆ ئەوەیان چووە و هەموویان مەسەلەی ماددی بەرهەستن و هەندێ گیانداری تریش لە ڕووی پێویستی ژیانەوە ئەو جۆرە ڕەفتارانە دەکەن بەڵام شیکردنەوەی (کار) ڕەهایە بوونی هەستپێکراوی نییە و نە بە گەز دەپێورێ و نە دەژمێردرێ و نە بە قزناغ دەپێورێ و نە دەکێشرێ و نە دەگوازرێتەوە... مەسەلەی ناویش وایە چونکە خاوەنی ناو مرۆڤێکە بوونی هەیە و هەستی پێ دەکرێ، وشەی "رجل" تەنها لە عارەبیدا هەیە بەڵام "رجال" بە عەقڵ دادەتاشرێ و ڕەنگە لە هەموو زمانێکدا ئەوە بکرێ. ئەگەر لە ڕستەیەکی تەواودا، حاڵەتی (بکەر) بێ بکەرییەکە خۆی ڕەهایە و بوونی ماددی هەستپێکراوی نییە. یا ئەگەر (کردار) لە ڕابردەوە کرایە داهاتوو لەهەردوو حاڵەتەکەدا ڕەهایە

و بوونی مـاددی نییە. لەمەوە بۆت دەردەکەوێ کە بارودۆخی وشە کە پێیان دەڵێین ڕێزمان ڕێی هەیە لە هەموو زمانەکاندا لێک نێزیک بن چونکە تەواوکەری قسـەن، تا ئەوەی هەندێ لە زمانە کۆنەکان وشـەیان تێدا دووبـارە دەکرایەوە تـا واتـای کۆبـدەن. ئێمە و خەڵکی تری ناعارەب شـێوەی جووت (مثنی)مان نییە و وشـەیەک بۆ دیاریکردنی جووت دادەنێین ودەڵێین: (دوو پیاو... دوو مەل two birds و بەو شێوەیە)

لە سـەردەمی ڕابردوودا دەکرا قەومێک سـەرنجی کاروباری قەومێکی دراوسێی خۆی بدا، وەک پرسە و زەماوەند و شـێوەی خواپەرسـتی و جەژادانەوە و شـێوازی ڕاووشـکار بە سـەگ و بە چەک و سـەکۆی زۆرانبـازێ و هونەرەکـانی مێوانـداری.. هتـد و لەوانەشەوە وشە لە عەشرەتێکەوە بۆ یەکیکی تر یا لە وڵاتێکەوە بۆ یەکیکی تر دەگوازرانەوە. بەشـی ژنی کورد ئەوە بوو لە لووتەوانەدا لاسـایی ژنی عارەب بکاتەوە ئەگەرچی نـاشـرینی و ئازاریشـی هەیە.. هەروەهـا کونکردنی نەرمەی گوێ بۆ گوارەش، خوا موبارەکی نەکا... لەم بوارەدا قسـەیەکی باوکم لە سەر هەڵپەڕکێیەکی کوردی بیر دێتەوە کەپێی دەگوترێ سـێپێیی و دەیگوت لە جۆماڵ و هەڵگێڕانەوەی خاک وەرگیراوە چونکە بزاوتنەکـان لە هەردووکیـان لە

یەکەوە نێزیکن. خۆشبەختانە بۆم دەرکەوت کە ناوی هەڵپەڕکێکە لە وەرگێڕانی خاکەوە وەرگیراوە چونکە لەوەشدا هەردوو لاق و بێڵەکە دەبن بە سێ.

بە گوێرەی ئەوەی کتێبی مێژوونووسان و دۆزەرەوەکان باسی دەکەن هەندێ عەشرەت کە بە شارستانییەوە وابەستە نین لە ڕەفتاردا توندوتیژ بوونە و بەزەییان بە بێگانەدا نەهاتۆتەوە و دوای کوشتنی گۆشتەکەشیان خواردووە و بۆچوونیان تەماوی بووە و وەک بۆچوونی نەتەوەکانی تری وەک یۆنان و چین و ڕۆمان و لەپێش ئەوانیشدا سۆمەر و ئەکەد و خەڵکی بابل و ئاشوریەکان و ڕۆشنبیری زەردەشت (نێزیکەی دوو هەزارو پێنج سەد ساڵ تا سێ هەزار ساڵ بەر لەئێستا) بەرهەمی نەبووە - لە پلاتۆن (سەدەی پێنجەمی پێش زاین)ی دەگێڕنەوە گوتوویەتی زەردەشت شەش هەزار ساڵ بەر لەو ژیاوە و نەمدی گرنگی پێ دەرابی و لای بە لای ئەو بابەتەدا بکەنەوە، جێی سەرسوڕمانیشە هوتنتوت و بیکمی و قەبیلەی وەک ئەوان ئەوەندە دواکەوتوو بوون عەقڵ نەیدەبڕی و لەهەندێ ڕیپۆرتاژی تەلەڤزیۆنەوە پێمان دەڵێن ئەو دواکەوتووانە ئێستاش گۆشتی مرۆڤ دەخۆن.. سەرۆکی عەشرەتیان دەسەڵاتی خوایانەی هەیە بەڵام سەرجەمی مەسەلەکە

به لای شاردنەوەدا دەشکێتەوە، چونکە ئەفریقیا بووە چەندین دەوڵەت و تیایاندا لە مەودای پێشـــکەوتنی شارستانەتیدا زۆریان بڕیوە و هەندێ لە شارەکانیان لە ئاستی شارەکانی ئەوروپادان و سەیرانگەیان هەیە بە تایبەتی (قەڵەشـی مەزن) کە مرۆ ســەرسـام دەکا.. خۆزگە بەشـــەر خۆشـــی وەک ئەو دیمەنانە و وەک دەستکردەکانی خۆی جوان بوایە، بەڵام...

نیگـاری نـاشـــرینیی و پڕوپووچیی و زوڵم و ســاختەکاری و فیتنەبازی و گێرەشـێوێنی و.. و.. هەتا کۆتایی لســـتەیەکی دوور و درێژی لەو بابەتە شـــتە خراپـانە زۆر زۆرە و کۆمەڵگەی مرۆڤیـان کردۆتە خۆراکێکی حەزبزوێن بەڵام خوێیان زیاد تێ کراوە یا نەوتیان پێدا کردووە و دوو لە ســـەر ســـێ بەشـــی تاموچێژی لە دەســـت داوە و دوور نییە وەک خۆراک بەکەڵک نەیێ... لەگەڵ ئەوەشـــدا کە دەزانین ئەوەی لە بـارەی ئـارەزووی نەفســـــەوە بۆ بەدەســـــتهێنـان و پێشڕەوایەتی و کەم و زۆر هەرچی بۆ ئەوانە پێویستە و گوتمان، بە بەکارهێنانی تووندوتیژیشـــــەوە، لە ئارادا هەیە بەڵام مەرج نییە هەرچی پـایەدار و مـاڵـدار و دەســـەڵاتدار بێ زاڵمیش بێ، چونکە ڕوو دەدا بەهێز و بەدەسـەڵات بە هۆی لێبوردەییەوە زوڵم نەکا و خۆشی لە حەرام ببوێرێ وەک ڕێی تێدەچێ جەماوەری نەدار

و بێ دەســـەڵات هەموویـان مەلایەکەت نەبن، بەڵام زۆرینەی بەهێزەکان بۆ بەدەســـتهێنانی ســـامان و ئارەزووەکانیـان پەنـا بۆ هێز بەرن، وەک چـاوەڕوان دەکرێ زۆرینەی هەژاران بە پێی بەڕەیان پێ ڕاکێشن و ئەوانە بـارودۆخ و دیـاردەی ئـاســـایین و جێی سەرسوڕمان نین و چ زەرەر بەو کەپرە کۆمەڵایەتییە نـاگەیەنن کە ســـێبەر لە زۆرینەی خەڵک دەکـا... لە ڕاســـتیدا من لەگەڵ خۆمدا بەوە ڕازی دەبم کۆمەڵگە وەک بازاڕ بەڕێوە بچێ کە تیایدا هەر لایە و دەیەوێ بە موعامەلە و نەختێ لە قازانجی کڕین و فرۆشتن بە پێی بوون و داخوازی (عرض وطلـب) دایـنـاوە، دڵی ئەوی تـر ڕازی بـکـا. ئەگەر لاپەڕەکـانـی ڕابـردوو هەڵـدەینەوە دەبینین (بـازاڕ) وردترین پێوەرە بۆ ڕەزامەنـدی و نـارەزایی خەڵـک (قســـەم لە ســـەر بـارودۆخی ئـاســـاییە نەک کـاتی بەرەڵایی و زوڵمێ ئـاشـــکرا) و مزێجی تـاکەکەس لە دانـانی نرخی کەرەســـەیەکدا کە بۆ فرۆشـــتن دانراوە جێی نابێتەوە بەڵکو ئەمـانە یەکلایی دەکەنەوە: 1- چـاک و خراپیی کەرەســـەکە. 2- کەم و زۆریی کەرەســـەکە. 3- ئـارەزووی خەڵـک بۆ کڕینی. بـازاڕ لە ڕاگرتنی تەرازووی خۆیدا گردەبڕە و گەورەترین فەرمانبەری شـارەکە و بەتواناترین کەســی ناو خەڵکەکە بیر لەوە ناکەنەوە ئارامیی و جێگیربوونی بازاڕ لە دانانی نرخدا

بشێوێنن و ئەوەش وەک مزگەوت و دێر و کەنیسە و شوێنی خواپەرستی هی هەموو میللەت و عەشرەتانە کە هەموو کەس لە ژێر کاریگەری ڕێوڕەسمی خواپەرستیدایە و وا نەبێ پەیوەندی بەهێزی نێوان خەڵک و خوا نامینێ... ئەگەر گومانی مەترسی بازاڕ و جێی خواپەرستی پەڕیبە دڵی بێدینەکانەوە، دەبێ هەمیشە لە بیرمان بێ کە بۆرژوای مەلعوون (بە پێی بۆچوونی ئەوانەی کە دەیانەوێ بیڕووخێنن) کاری خۆیان سەربەخۆیانە ئەنجام داوە بۆ بەستنەوەی ئەمسەر و ئەوسەری دنیا بە یەکەوە و پێداویستی بوون نەبێ هیچ شتێک ناپارێزێ بە بێ ئەوەش شارستانەتی پێکنایێ. تەنانەت ئەوەشی کە پێی دەڵێن ڕێگای ئاوریشم سەرسوڕهێنەرییەکەی دەگاتە ئاستی دیواری هەرە مەزنی چین و بەوەش کە ڕێگاکە هەر خۆی دەوامی بە خۆی دا و بەردەوامبوونی بە پێی پێداویستی خەڵک بووە، لە دیواری چینیش سەرسوڕهێنەرتر.. گرنگی شوێنی خواپەرستیش ئەوەندەی بەسە کە لەگەڵ ئەو هەموو مەترسییانەشدا کە دەهاتنە ڕێگای ئەوانەی دەچوونە حەجی مەککە و قودس، هەر بەردەوام بوو و جگە لەوەی خوا لە گوناهیان خۆش بێ هیچ مەبەستێکی تریان نەبوو. ئەگەر خوانەناس حەزی لێیە بە بیانووی ئەوەی کە دین فێڵی بۆرژوایە بۆ سەرقاڵکردنی خەڵکی ساکار تا

بەرژەوەندی ڕاســـتەقینەی خۆیان نەبینن، با وریای هۆشـــیارییە ئاوەژووەکەی خۆی بێ، چونکە ئاین لەو ڕوانگەیەوە بەهێزتر و گرنگتر دەبێ و وابەســـتەیی خەڵک بە شـتێکی پووچەوە تا ئاسـتی ماڵبەختکردن و گیانبەختکردن لە پێناوی بەهەشـتێکی خەیاڵیدا نیشـانە و دەلالەتی پیرۆزی وەهـای تێـدایە لە ســـەرەوەی بیرکردنەوەدایە. ئەگەر ئاین بە ڕاســـتی و زڕپوزندوو لە خواوە بێ جێی ســـەرســـوڕمانِ نامێنێ بەڵام خەڵک لە پێناوی پایەداری و ناوداریدا ســـەروماڵی فیدای بکا، ڕاســـت نییە، تەماشـــا بزانە پلەوپایەی دین لە کوێ و پلەوپـایەی شـــــەرەف و کەرامەت لە کوێ! تۆ چەند کەموکوڕیی لێ بـدۆزیتەوە و بەڵگە بۆ ئەوە بێنیتەوە کە نـاڕاســـــتە، ئەو لای باوەڕداران بەرزتر و جوانتر دەبێ. ئەوجا ماتریالستەکانی جیهانی سێیەمی ئێمە کە تووشـــــی نەزۆکی فکریی بوونە لە بەهێزکردنی بیری مارکســـیزمدا (فەلســـەفەی مارکســـی بە گشـــتی لەوە جیاوازە کە تووتییە ســـیاســـییەکان دەیڵێنەوە) هەمان ئەو کارانە دەکەن کە باوەڕداران بۆ بەهێزکردنی ئاینی خۆیان دەیکەن. ئەوەتا ســـــۆڤیەت ڕووخا و شـــــێتییە خوێناوییەکانی ستالین ئاشکرا بوون و درەوشانەوەی لینین نەمـا بەڵام چۆن دەرویێش بە ڕدێنی شـــــێخەوە وابەستەیە، ئەوانیش ئاوها بە تیۆری ســـەردەمەکانەوە وابەستەن. لە جێیەکی کوردستان دادەنیشێ و دڵداری

لەگەڵ ئەو ڕۆژەدا دەکا کە بە قودرەتی قادر چەوساندنەوە نامێنێ و ئەو پرۆلیتاریایەی کە هێشتا لە کوردستاندا لەدایک نەبووە، دەبێتە خاوەنی تاج و عاسا و ئاسمانیش هەنگوین و حۆری دەبارێنێ و وەی لەو مارکسییەی باشترین داهێنەرە! لای حاڵێهاتووەکان مەسەلەکە ئاسانە چونکە لە سەرەتاوە عارەبانەی دوای ئەسپ دروست دەکەین ئەوجا عارەبانەی بە مەکینە ئەوجا بە هەڵم و ئەوجا قەتاری جۆری دەگمەن و ئەوجا و ئەوجا... هەتا بە فڕۆکەی دەستی کرێکارانی ئەحمەدئاوا و قڕناقە دەفڕین و نەوت و بەنزین و سووتەمەنیشمان بۆیان هەیە... بژی ستالین... ماو... مەسەلەکەش چ کەموکوڕی تێدا نییە ئەوە نەبێ کە نازانین فڕۆکە بەکار بێنین و کام جۆرە بەنزین بۆی دەبێ و چۆن فڕۆکەخانە و ئامێرەکانی ڕێنماییان بۆ فڕین و نیشتنەوە دروست بکەین بەڵام بە ڕینماییەکانی ستالینی داهێنەر بە سەر ئەو کێشانەدا زاڵ دەبین. ئەدی ئەو خاوەنی موعجیزەی بەکۆیلەکردنی وەرزێر و کرێکارە ڕووسییەکان نەبوو؟ لە خەساندنی ئۆکراینیەکان و پۆڵۆنییەکاندا ئەوەی نەکرد کە قەیسەرەکان لەگەڵ ئەو دوو گەلەدا پێیان نەکرا؟ جگە لەوانە، ئەوە ئەو بوو لە هیچەوە نایابیی ستیخانۆفی داهێنا تا وای لێ هات ئۆتۆمبیلی

سـۆڤیەت لە لسـتی ئۆتۆمبیلەکانی جیهاندا لە هەرە دواوە بێ.

هەموو باوەڕێک چەندیش پیرۆزیش بێ بە تەواوەتی بۆش دەبێ ئەگەر بێت و ببێتە (دۆگما Dogma) چونکە لە ڕیزەکانیدا دیندار و سـیاسـەتمەداری توندڕەوی بۆچوونێکی زانسـتی دیاریکراو یەکسـان دەبن و لە هەگبەی مەعقوولەکانیشـدا شـتێ نییە لە سـەرەوەی دەمەتەقێ و تـاقیکارییەوە بێ، سـەیر لەوەدایە خاوەن یەک باوەڕ، وەک سـۆسـیالیزم، لە لێکدانەوەی واتـا و بنیـاتیـدا، بە گوێرەی جیـاوازی سـەرکردەکانیان جیاوازییان هەیە و ململانێی نێوانیان گەرم دەبێ و لە ئەنجامدا لێیان دەبێتە دووبەرەکی و دوژمنـایەتی وەک ئەوەی لە نێوان ڕووسـیای کۆمۆنسـت و چینی کۆمۆنسـتدا ڕوویدا و زۆری نەما لە دژی یەکتر بچنە جەنگەوە. جۆرج بوش[18] لە سەردەمی ماودا سەردانی چینی کرد و خێرهاتنی کرد و ڕێشـانـدەری لەگەڵدا نـارد بۆ دیتنی تۆڕی ئەو نەفەقانەی کە بۆ خۆپارێزی لە بن پەکیندا دروسـت کرابوو و پێی گوت: ئەوەی دیتـت یەدەگێکە بۆ خۆپارێزی لە ڕووسیا نەک ئێوە!! ئەم نموونەیەم بۆیە لە بیر مـاوە چونکە ڕەتکردنەوەی ئەو بۆچوونـانەی تـێـدایە خـاوەن فەلسـەفەی پـرۆلـیـتـاری یەک

چارەنووسیان هەیە.. بەڵام ئەو دەوڵەتانەی یەک فەلسەفەیان لە سیاسەت و مێژوودا نییە و باسی هاوچارەنووسیی ناکەن و بە درێژایی مێژوو ململانێی یەکتریان کردووە و تەنانەت دەوڵەتە ڕۆژاواییەکان لە دژی ئەڵمانیا، لەجەنگی دووەمی جیهاندا بوونە هاوپەیمانی ڕوسیای کۆمۆنست.

هەرچۆنێ بێ، گۆشەنیگا لەم جیهانە نەخۆشەدا بۆ چنینەوەی نموونەی باوەڕهێنەر زۆرە کە کۆمەڵگەی مرۆڤ بە سەرجەمەوە نەخۆشخانەی شێتانە... شێتایەتیش خۆی لە خۆیدا پلە و جۆری خۆی هەیە و تەنانەت سروشتی تایبەتی خۆی هەیە کە لە کەسێکەوە بۆ یەکێکی تری جیایە. تووشبوو جیاوازە. دەکرێ بە پلەکانی ڕەفتاری شێتبووندا بچی بەر لەوەی تاقیکردنەوە لە سەر جۆری شێتبوونەوەکەی بکەیت. خەڵکم دیوون بە بێ هیچ بۆنەیەک و بە شێوەیەکی چاوەڕواننەکراو ئاوڕت لێ دەدەنەوە یا بە بێ هۆ بزە دەکەن یا هاواری فریاکەوتن بۆ غەوسی گەیلانی دەکەن... تەنانەت گوندنشینێکم لە مااڵی ماممدا دیت کە گڵۆپی بینی بە بێ ئاگر ڕووناکایی دەدا، لە بەر پێکەنین زۆری نەمابوو ببووریتەوە کەچی گوندنشینی ترم دیبوو کە یەکەم جار ڕادیۆیان دی سەرسام نەبوون و هەموویان هەواڵی کارەبا و

ڕادیۆیان بیستبوو و جیاوازییان لە یەکتر بە هۆی زانیاری پێشەکییانەوە نەبوو. بەڵام ئەو جۆرە غەفڵەتە زەرەری نییە مادام ڕەفتاری کەسەکە خۆی ئاسایی بێ بەڵام زەرەر لەوەوە دێ بە ڕێگەی ناشەریفانە ئارەزوو تێر بکرێ و ڕێی تێدەچێ ئەو (ناشەریفی)یەش مەترسییەکانی کەم بێ بەڵام ڕێگەدان بە کەم، بەرەو زۆر و گەورەت دەبا و دەزانیت سوعبەتێکی ساکار ڕەنجانی بە دوودا دێ و بۆی هەیە ببێتە هۆی شەڕ و خوێنڕشتنی وا کە بەندکردن و جەزای لێ پەیدابن. بەهیچگرتنی هەستی خەڵک خۆی لە خۆیدا تاوانە و ئەگەر قسەی سووکی بە دوودا هات، لێدان و خەنجەر و چەقۆهەڵکێشان و کوشتنی شوشتنەوەی عاری لێ دەکەونەوە.. گەلێ جار ڕوو دەدا کەسێک بۆ بەردەوامی قسان نوکتەیەک بۆ هاوڕێیەکی خۆی دەگێڕێتەوە و ئەویش لێکی دەداتەوە تا گوناحێکی هێند گەورەی لێ دادەتاشێ کە موسیبەتی لێ بکەوێتەوە. پەیوەندییان پچڕان و نائارامیی تێ دەکەوێ. ئەمە ڕاستییەکی نەفرەتییە و لەڕەوشتی زۆر کەسدا ڕاستە و سەرچاوەکەی بە شێوەیەک لە شێوەکان (خۆویستی)یە و وەک کەسێکە مێگەلە مەڕ بەرداتە دەغڵی دراوسێکەی و گوێ نەداتێ بەڵام کەسێک هێستریێکی کردە دەغڵەکەی ئەوەوە پەنا بۆ شەرع و مافی هاوسێتی و ڕەوشتبەرزی دەبا.. ئەوانە

پەراوێزی بێزارکەری کۆمەڵگەن بە تـایبەتی لەوانەدا کە لە کاروانی شـارسـتانەتی جێ ماوون و شـێوەی ڕەفتاری نایاسـایی وەک دەستکاریکردنی سـەعاتی ئاو و کارەبا و فێڵکردنی بەقاڵ لە کێشانەی بە دوادا دێ... خەڵکـی تـریش بە بـێ هـۆ و بـێ دوژمـنـایەتـی و دەستکەوت سەرقاڵی هەڵبەستنی درۆی زیانبەخشن و هەنـدێ جـار درۆی وا دەکەن نە قـازانجی هەیە نە زەرەر، بەڵام نەخۆشـــییەکی دەروونییە و تووشـــی خەڵـک دەبێ و زمـانی خۆی پێ نـاگیرێ. خەڵکی تر، دووچـاری شـــێتبوونی دزیکردن یـا شـــێتبوونی خۆبەزلزانی یا ئەویندارى خۆیان و نەخۆشـــی تری دەروونی بوونە و کۆمەڵگە لە بری (باج)ی نـائـاگـایی ناپێگەیشـتـوویی خۆی دەیدا و زۆربەشـیان خەڵکانێک دەگرنەوە چ تاوانیان نییە بەدبەختی و ڕێکەوت نەبێ.

خەڵک هەن کە لەدایک دەبن حەزی گۆێگرتنی پەنادیوار و جاسـووسـێتییان لەگەڵدایە بە تایبەتی تەماشـاکردنی عەورەتی ئافرەت. لە هەمووی ســـەیرتر ئەوەیە یەکێ لەوانە بۆی گێڕامەوە کە لەگەڵ یەکێکی تردا لە ســـەر کێژێک کە وێســتوویەتی بیخوازێ ململانێی هەبووە و کێژەکەش لای بە لادا نەدەکردەوە. فرســـەتی ئەوەی قۆستبۆوە کە حەمامی ماڵی ئەو کێژە بە قەد ماڵیانەوە دەبێ و ئەمیش کونێکی وای لێ دەکا بەشی وینەگرتنی

کیژەکە بکا بە ڕووتی. ئەوجا شـانازی بەوەوە دەکرد کە وینە ڕووتەکەی ئەو کیژەی بە نـاو خەڵکـدا بڵاو کردۆتەوە و گەیاندوویەتیە دەستی ئەو کەسـەش کە بە تەمای بووە. شـانازی دەکرد کە ئاوها ئابڕووی برد و بە دەســـتی هێنا. بۆ زانیاری زیاتر ئەو هیچوپووچە قـایمقامی کۆیە بوو و پێم وایە دوای نـاتەبـایی چەند مانگێکی نێوانمان دەیویست بەو باسـە خۆشـەویستیم بە لای خۆیدا ڕاکێشـــێ. با ئەو شـــایەدییەش بدەم کە ئەو ئـافرەتە نموونەی بەئەدەبی و ڕەوشـــتبەرزی و عـاقڵی بوو... خوا کـاری خۆی بە خەلقەندەکـانی خۆی هەیە!!

جۆرەها دەســتدرێژی تاک هەیە بۆ ســەر خەڵکی هەر لەبەر ئـارەزوویـان لە دوژمنـایەتیکردنی خەڵکی تر... دەســـتکەوتیـان تەنها تلیـاکی دەروونی نەخۆشـــە.. لەزەتکردنە لەو بەڵایەی کە بە ســـەر خەڵکدا دێ. لە هەموو ئەوانە مەترسیدارتر ئەو جۆرە تاوانکارانەن کە پلان بۆ فیتنەییەک دەگێڕن کە زۆر کەس دەگرێتەوە بێ ئەوەی چاوەڕوانی هیچ دەســـتکەوتێکی ماددی یا مەعنەوی بێ. ئەوە وێنەیەکی خراپەکـاری ڕەهـایە و تەنها لەپێناوی خراپەکاریدا بە خویانداوە دێ و دەچێ. لە ڕاستیدا، لە دەروونی زۆرینەی خەڵکدا، چاکەکان و خراپەکان، حەزێکی سـاکاری ئەوە هەیە خەڵک بکەونە

بارودۆخی ناخۆشەوە تا بزەیەک بیانگرێ. لای هەندێ کەس ئەم حەزە بەهێزترە و دەگاتە ئەوەی ئەم و ئەو بکەونە بارودۆخی وەهاوە ببێتە مایەی شەرمەزاربوونیان. هی تریشیان هەن تەڵە بۆ خەڵکی ساکار و نیەتپاک دەنێنەوە و ئەوانیش نازانن جۆن لەو تێکەوتنە دەربباز ببن. ئەوجا مەیلی خەڵکی تر لەوەدا بەهێزتر دەبێ کەبە ڕیشی خەڵکی تر پێبکەنن و ئازاری بدەن و زەرەری پێ بگەیەنن یا بیخەنە هەڵوێستێکەوە کە کەرامەتی مرۆڤ ڕەتی بکاتەوە. ئەوەی جێی سەرنجە ئەو جۆرە بەشەرانە ئەو جۆرە کەسانە تێوەدەگلێنن کە توانای بەرپەرچدانەوەیان نییە. لە کتێبی هەزار و یەک شەودا چیرۆکێک هەیە دراوەتە پاڵ کەسانی دەسەڵاتدار کە ژیرییان هەیە و یەکێ لەوانە ئەبو نەواسە کە لە مەجلیسی ڕەشیددا گوتوویەتی: ڕێکدەکەوێ بیانووهێنانەوە لە ڕەفتارەکە خراپتر بێ، ڕەشیدیش بەرپەرچی دەداتەوە. دوایی کە هەڵدەستن، ئەبونەواس دەست بە پاشەڵی ڕەشیددا دێنێ و ئەویش تووڕە دەبێ و سەرزەنشتی دەکا، ئەبونەواسیش دەڵێ: گەورەم ببووڕە، وام زانی ست زوبێدە بوو. ڕەشیدیش پێی گوت: هەی ناڕەسەن بیانووەکەت لە ڕەفتارەکەت خراپترە! داهێنانی ئەم باسە کە لە خەیاڵی خەیاڵبازانیشدا جێی نابێتەوە، دوو هۆی هەیە: یەکەمیان سەلماندنی لێهاتوویی

حەکایەتخوانە، دووەمیشیان خۆشی بەرزبوونەوەیەتی بۆ ئاســـتیک کە ڕەشـــید لە لێهاتوویی حەکایەتخوان سەرسام بێ. دیارە ئەو خەلقەندەیە کە لەهەموو توانا و پلەوپایە دامالّدراوە، بەوە داناکەوێ نوکتە لە ســـەر کەسانێک بگێڕێتەوە کە لە ئاستی حەمالّ و فەڕاشدابن.

دەزانین بەڵگەنەویســـتە کە ئافاتی جەنگ گەورەترین ئافاتە کە تەڕ و وشـــک دەســـووتێنێ و منداڵ و پیر دەکوژێ و گوند و شار لەناودەبا و پەتا بڵاو دەکاتەوە و برســـێتی و نەخۆشـــی و ماندووبوونیش دەبنە یارمەتیدەری بۆ زیادکردنی ژمارەی مردوو. من لە لای خۆمەوە بـاوەڕم وایە کە بەڕپـابوونی جەنگ زەقترین بەڵگەیە بۆ بێویژدانی بەشـــەر (دەســـتەیەکی پاکژی لێدەرچێ کە بەشـەر و شـارسـتانەتییان خۆش ویســـتووە) ئەوە چ ئیفلاس و داڕمان و درندەییەکە مرۆڤێک شـــەرم بکا ســـووکایەتی بە کەســـێک بکا و دوایی وەک گڕکان بە ســـەر خەڵکدا بتەقێتەوە و هەر بە درووێنەکردن درووێنەیـان بکـا و چـاو نەتروکێنێ!! ئەگەر مەیـدانی نەفرەتلیکراوی جەنـگ جیبهێڵین و دەروونی خەڵـک، چ تـاک و چ کۆمەڵ، هەڵکۆڵین خەرمانێک بە دەسـت دێنین کە جێی دڵخۆشـی نییە و ئەوانەش جۆر و پلەیـان هەیە و یەکەمیـان ئەوانەن دووچاری نەخۆشـــی دەروونیی بوونە و چارەســـەر

ناکرێن یا چارەسەریان قورسە، لەمەدا جیاوازیش لە نێوان سادستیکی خوێنڕێژ و کەسێک ناکەم کە بە تونـدوتیژی و ئازاردان خۆی دەسەپێنێ چونکە لە دەستی دێ لەگەڵ خۆسەپاندندا تاوان ئەنجام بدا.

خەڵکی تریش هەن لە سەر هێڵی جیاکردنەوەی نێوان ڕاستی و چەوتیدان و وابەستەییان بە ڕاستییەوە پێ قورستەرە لەوەی بەرەو چەوتی و لادان لابدەن و چ بەربەستیان بۆ ئەنجامدانی تاوان لەبەردەمدا نییە بە تایبەتی ئەگەر ئەنجامدانی ئاسان بێ. خەڵکی ناو ئەم دەستەیە، ئەگەر لە دەوروبەرێکی پاکژدابن، دەرفەتی دەربازبوونیان لە داڕمان هەیە.

خەڵکی تر هەن بە هۆی نەخۆشییەوە تاوان ئەنجام نادەن بەڵکو لە بەر دوو هۆ ئەنجامی دەدەن: یەکەمیان نەبوونی بەربەستە لە کۆمەڵگەیەکدا کە چەوتی تێدا ڕیسوا ناکرێ. دووەمیان پەرینەوەیە لە هێڵی ئارامیەوە بەرەو دیوی سەرکەوتن و شانازیکردن. تاقیکردنەوەکانی ڕۆژگار ڕاستیی ئەم سەرنجەی سەلماندووە کە خەڵک بە گشتی خۆیان لە وروژاندنی ئەو جۆرە کەسانە دەپارێزن و ڕازیکردنیشیان بە قسەی خۆش بە سیاسەتێکی باش دادەنرێ..

دەستەیەکی تر هەن لەوانی تر جیان و تاکەکانیان دزی و ڕێگری دەکەن و پیاوی پایەدار و خاوەن دیوەخانی وایان تێدا بووە کە بە ئەشراف و پلە یەک دانراوون. بەڵام دز و ڕێگر ئەوپەڕی ڕێزیان لەوەدا هەیە کە خەڵک لە خۆیان و توندوتیژییان دەترسن و توانای ئەوەیان نییە بۆ پارێزگاریکردنی ماڵەکانیان بە درێژایی ساڵ شەونخوونی بکێشن و ئەوەندەیان بەسە لە پێناوی ئاسایشی خۆیاندا ڕوویان بدەنێ و هەندێ کاروباریان ئاسان بکەن. بەڵام ئەشراف، بە تایبەتی لە شارەکاندا ڕەفتاریان جێی ڕەزامەندییە ئەگەرچی وەک هەموو خەلقەندەکانی تری خوا بەشەرن و هەوڵی بەدەستهێنانی پلەوپایە و پێشڕەوایەتی دەدەن و چ کێشەیەک لەوەدا نییە ئەگەر هەوڵەکانیان لە سنووری شەریفانە بن. لە ڕاستیدا پایەداری و پێشڕەوایەتی گرانبەهان تەکلیفیان لە دەستکەوتی ماددی زۆرترە.. سوعبەتم لەگەڵ یەکێ لەو پایەدارانەدا دەکرد، پێم گوت: ئەگەر کەرێکی پێنج دیناریت بۆ بدزن، لە شاردنەوە و داپۆشینی، پارەی هێستریێکی دە دیناری سەرف دەکەیت تا پۆلیسخانە ڕازی بکەیت. لە تەکلیفی پایەداری ئەم نموونەیە دەهێنمەوە: چل پیاو لە سەرەتای زستاندا لە کوردستانی ئێرانەوە هاتبوونە پشدەر تا پێویستی خۆیان بە دەست بێنن، بەڵام هەرکە بوونە مێوانی

دیوەخانی خاوەن گوندەکە بەفرێکی زۆر باری و ڕێگاوبان بڕا و (باپیر بابەکر مەحموود ئاغای خاوەنی گوندی نووردین) ماوەی مانگێک زیاتر بە بێ بێزاری و چارەگرژکردن مێواندارى کردن، جا بۆ هەر کەسەیان سێ ژەم خۆراکی ڕۆژانە حیساب بکە کەڕەتی ژمارەی مێوانەکانی بکە... خوا لێی خۆش بێ، یەکێ بوو لە سوارچاکەکانی پشدەر و سێیەکی گوندەکە نەبێ هیچی تری نەبوو چونکە دوو براى تری هاوبەشی بوون. مەسەلەیەکی کوردی هەیە دەڵێ بێڵی پڕ لە قوڕ، لە دەستی ئەوانەدا سووکە هەڵیناگرن.

ئەو وێنەیە ڕووبەرێکی دیار لە کۆمەڵگەی مرۆڤ داگیر دەکا و لووتکەی کارەساتیش نییە، چونکە لەو دەروونانەدا کە حەز لەبشێوێنی و گوتەگوت دەکەن شوێنەواری حەزێک هەیە کاوێژی دەکەنەوە و داشناکەون. هەیانە قسە و قسەڵۆک کۆ دەکەنەوە تا دەیکەنە چنگێکی وا بەشی ئەوە بکا ناحەزی لێ بکەوێتەوە و هی تریان هەن خەریکی دانانی داستانی درۆن لێی دەوەشێتەوە ببێتە هۆکاری دوژمنایەتییەکی وا بەردەوام دەبێ و شوێنەواری دەمێنێ و تەنانەت ڕەگیش دادەکوتێ و وەک کەلەپوورێکی ڕێزلێگیراوی ڕابردوو، لەنەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تریش دەگوازرێتەوە و بنەماڵەم دیوە دوژمنایەتییان تا

دووسەد ساڵ دەوامی بووە و ژنوژنخوازیش بەشی ئەوەی نەکردووە لاپەڕەیان پێ هەڵداتەوە: تەماشا چۆن فیتنەیی دڵڕەشێکی مەلعوون دەبێتە هۆکاری بەردەوامبوونی ناحەزی و دوایی بە لوقمان و سلێمان چارەسەر ناکرێ چونکە دڵ وەک شووشەیە و بشکێ ناگیرسێتەوە. لە هەموو ئەوانە سووکتر هەڵبەستنی ئەو تۆمەتانەیە کە بە لای دەسەڵاتەوە گرنگن ئەوجا خەبەردانە لە لای دەسەڵات. ئەو خەبەردەرە بە قەدەر داڕشتنی ئەو دێڕە ژەقنەبووتە هەڵبەستراوانە دەچێتە ڕێزی حەیوانەوە و بە قەڵەمی خۆی دەچێتە دواوە و وەک کلکی سەگ یا هێستر قیت دەبێتەوە. لە سەردەمی کۆندا دووزمان و فیتنە خوێندەواریان نەبوو بۆیە بە ناچاری لە خەبەردان لە سەر کەسێ خوازراو، زمانیان بەکار دەهێنا و ئابڕووچوونەکەیان لای دەسەڵاتداران ئاشکرا بوو و ئەوەیش دەرگایەکی تری بۆ دوو جاران ئابڕووچوونی خەبەردەڕ دەکردەوە چونکە ئەو فەرمانبەرەی ئاگڵای لە دووزمانییەکە دەبوو داوای مێینەیەک یا لووسکەیەکی لێ دەکرد و بۆ ئەوەی ئابڕووشی نەچێ سەلامەتترین ڕێگا ئەوە بوو کیژەکەی خۆی یا ژنەکەی خۆی یا کوڕەکەی خۆی، بە پێی خواستی کەسەکە بۆ بەرێ. لە درێژەدا، دەبێ حەقیقەتێکی پەراوێزی بابەتەکە ڕوون بکەینەوە ئەوەش ئەوەیە بە قەدەر سەرەتایی

و ســـاکاریی ژیانی کۆمەڵایەتی کاریگەری و چڕی و ئاڵۆزی ئەو ئابڕووچوونانەی دەســـتنیشـــانمان کردن کەمتر دەبن و زامیـان ڕووکەش دەبێ لە چـاو ئەو کۆمەڵگـایەوە چـاوی کردۆتەوە و ئەمـانەی بووە: 1- ســـەرەتای ڕۆشـــنبیری. 2- ســـەرەتای پەیوەندی بە شـــارە نێزیکەکانەوە. بە ڕوونیی لەبیرمەگەنجی کۆیە لە کۆتایی پلەی ســـەرەتایی قوتابخانەدا و ئەوانەی دەچوونە خـانەی مـامۆســـتـایـانەوە لە بەغـدا یـا ناوەندییەوە لە هەولێر هەســـتی نەتەوەیی خوینیانی دەهێنـایە جۆش و زۆربەی خەمیـان ئەوە بوو کە میژوو غەدری لە گەلی کورد کردووە. لە سـەر بابەتی ئـاوهـادا دەمەتەقێیـان لەگەڵ خەڵکی بـازاڕ و حـاجیە تۆندڕەوەکاندا دەکرد تا قســـەی کوڕی پایەداربێک لە دژی ئەوانەدا بڵاو ببۆوە کە بە عارەبی گوتبووی: ئەو شـەلشـەلییانە باشـی شـیاشـەت دەکەن...لە بری پیتی (س)، (ش)ی دەگوت، خوا لێی خۆش بێ. ئەمە لە کاتێکدا کە کارکردن لە سیاسـەتدا یەکێکە لەئەرکەکانی ســـســـتەمی پەرلەمـانی و بوونی حکوومەت بە بێ هەڵبژاردن نـابێ و دەنگـدان مـاف و ئەرکە دەنـا حکوومەت دەبێتە دەســـتەیەکی وابەســـتە بە ڕای خۆیانەوە و ئەوپەڕی باشـییان ئەوە دەبێ یاسـاگەلێک داڕێژن تـا بۆ شـــێوازی قســـەکردنی مرۆڤ بۆی بگەڕێنەوە و ڕەعیەتیش تێبگـا تـا خۆیـان لەو بەڵایە

لەدەن کە دەســـەڵات دڵی دەیخوازێ. مێژوو باســـی ڕەفتاری حەججاجی کوڕی یوســـف دەکا کە لە ناو خەڵکدا بانگەوازی کرد ئەوەی بە شەو دەربچێ ئیعدام دەکرێ، ئەوجا پیاوێک دوای خۆرئاوا هاتە شـارەکەوە و بەرەو مردنیان برد و ئەویش داوای لێبوردنی کرد کە خەڵکی گوندەکەیان گوێیان لەو بانگەوازە نەبووە... حەججـاجیش گوتی: تۆ ڕاســـت دەکەیـت بەڵام ئـیـعـدامـکـردنـت لە بەرژەوەنـدی ســـەرجەمـی موسوڵمانانداید و ئیعدام کرا!! تۆ بڵێی ئەگەر حەججاج خۆی دوای شـــێوان بچووبایەتە شـــارەکەوە و والی فەرمانی کوشـــتنی دابا بە دڵێکی کراوە و ســـینگی فراوانەوە حوکمەکەی قەبوول کردبـا؟! لە شـــەرعی ئیسلامدا شتێک هەیە پێی دەڵێن بیانووبڕین و ئەوەش بنەمایەکی ڕاست و داهێنەرانەیە مەبەستیش داڕشتنی یاســـایەکە بابەتەکە بە گشـــتی بگرێتەوە و کەڵێن و بۆشـایی وای تێدا نەبێ هاونیشـتمانی زەرەری پێ بگا و قازی ئەگەر ویستی پێچەبەدەورەی پێدا بکەتەوە. لە هەواڵەکاندا باســـێکی باوەڕپێکراو هەیە دەڵێ یەکێ لە خەلیفە عەبباســـیەکان ویســـتی لەعەرەســـەیەکدا کە ماڵی پیرەژنێک لە لایەکی بوو، کۆشـکێک دروست بکا و هەوڵیان دا لێی بکڕن تا هەموو عەرەســـەکە بەتاڵ بێ بەڵام ڕازی نەبوو. هەواڵەکە گەیشـتە قازی (ئەبوو یوســـف) و ئەویش ناردی بە دوایدا و هات. داوای لێ

کرد خانووەکەی بفرۆشێ ئەویش سوور بوو لە سەر نەفرۆشـــتنی و هەرچەندە چەندین قات پارەیان بۆی زیـاد کرد ســـودی نەبوو. پێی گوت: تۆ ژنێکی کەمکەڵکیت و بڕیـار دەدەم بۆچوونـت فـاســـــدە و خـانووکەت بۆ خەلیفە لێ دەســـتێنم، ئەویش گوتی: بۆچی حوکمی کەمکەڵکی و فەسادی بۆچوون بە سەر خەلیفەدا نـادەیـت کە دەبینی بۆ کڕینی خـانوویەک چەندین قات پارە دەدا؟ قازی ســەرسـام بوو و وازی لێ هێنا... باســێکی هاوشــێوەی ژنێک لە بەرلین هەیە کە لایەنێکی بەهێز ویســـتوویەتی خـانووەکەی لێ بسـێنێ و ئەویش ڕازی نابێ، ئەوجا کابرا هەڕەشــەی لێ دەکا و ئەویش بەرانبەری لووت بەرز دەکاتەوە و لە کاتێکدا لە هۆڵی موعـامەلەکە دەچێتە دەرێ، دەڵێ: بەرلین دادگـای لێ هەیە!! هەی ئـافەرین بۆ ئەو دوو خانمە مەلایەکەتانە! هەی ئافەرین بۆ ئەبوو یوســف و خەلیفە و کــابرای بەتوانــای بەرلین کە گوێڕایەڵی دادوەریی و لۆژیک بوون! تۆ بڵێی چەند دەسەڵاتداری جیهـانی ســـێیەم بۆ دەنگی دادپەروەری نەرم دەبێ کاتێ لە مرۆڤیکی لاوازەوە دەبێ و چەند تەماشـــاکەر لایەنگری ئەو لاوازە دەبن کە هەنـدێ ڕوو ڕوونـاک دەکەنەوە و هەندێکیش گرژ دەکەن...

سەرپێیی بە سەر سەرەتاکانی ڕۆژنبیری و سەرەتاکانی سیاسەت و سەرەتاکانی پەیوەندیکردندا بە جیهانەوە تێپەڕین: نابێ بە هیچ جۆری لە بیری کەین کە ئەو سەرەتایانە لە بنەماوە سەرچاوەی پاکبوونن بەرەو ئامانجێکی بەرز. کاتێ لە هەنگاوی نیشتمانپەروەرە تازە پێگەیشتوەکان ورد دەبیتەوە دەبینی قوتابی لەو مامۆستایە گردەبڕترە کە مەعاشێکی باشی (سەرەتا مانگی 8 دینار و دواتر 10 دیناری وەردەگرت و نیوەی سەرف نەدەکرد) ئاستێکی وەهاشیان لە وانەگوتنەوە و تاقیکردنەوە و ڕەوشتڕاگرتن و شتی لەو بابەتانەی دەبوو کە نابێ پشتگوێ بخرێ تا ئەوەی ژنی دەهێنا و بە ئیسراحەت لە مااڵی خۆی دادەنیست، ئەوجا شتێ ڕووی دەدا کە لە سەری دەگوازرایەوە بۆ کوێرەدێیەک یا شاریکی دوور ئەوجا بە بەرنامە قەومییەکەی خۆیدا دەچووەوە و بیانووی بەجێی دەدۆزییەوە بۆ دامرکاندنەوەی هەڵچوونەکانی تا بیگێڕنەوە شارەکی خۆی یا بیکەنە بەڕێوەبەری قوتابخانە... جگە لەوە، تۆندڕەویی قوتابی کە بەرپرسیارەتی لە بەخێوکردنی خێزاندا نییە لە گۆشەنیگای خاوەن خێزانەوە (بە تایبەتی ئەگەر ژنەکەی مامۆستا بووبێ) دیماگۆجیایکی بێ سەمەر بوو و بە کەڵکی پەرەسەندنی شارستانەتی و پەروەردە نەدەهات چونکە دنیا ئاوڕ لە دەستەیەک

گەنج ناداتەوە دروشـــمی بێ کەڵک بڵێنەوە و بەرز بکەنەوە و ئەو ئەفەندییە، بە گەرموگوڕی هەرزەکاری و منداڵیی چەپایەتی 1939 - 1945 هوە بارودۆخی دنیا و دەوڵەتە زلهێزەکان و نەتەوە یەکگرتووەکان و مەزهبی ئیمامی شافعی ژێروژوور دەکا ئەوجا بابەتی حەتمی لە ململانێی بەدەســـتهێنانی وەزیفەدا (بەڕێوەبەر... بەڕێوەبەری پەروەردە یا موفەتیش) دێنە پێشێ. قوتابی تۆندڕەو دوایی دەبێتە فەرمانبەر یا پیر و تەمبەڵ دەبێ و ئامانجە قەومی و چینایەتییەکانیشی یەک هەنگاو نەچوونەتە پێش. ئەوجا نەشـــرەیەکی نهینی بە شـــەوان بڵاو دەکرێتەوە یا دەســـتەیەک لە نیشتمانپەروەران و (دواتر چینایەتی) هەرایەک لەگەڵ پۆلس یا سوپادا بەرپا دەکەن ئەگەرچی دەسەڵاتیش بێزار دەکا بەڵام چ ئەنجامی نەبوو.. ئەگەر بێویژدانی لەگەڵ خۆماندا نەکەین بە دڵێکی ئاســـوودەوە دەڵێین هەموو ئەوانە لە خۆپێشاندان و شتی تردا تێداچوون بە هەدەر چوون چونکە ئەو بارودۆخەی تێکۆشەرەکان لێی نـاڕازی بوون تـا بزووتنەوەی 14ی تەممووزی 1958 بەردەوام بوو کە ئینقلابێکی ســـوپا بوو و بە ســـەر حکوومەتدا کردی و بووە ئافاتی ئافاتەکان و گۆڕستانی هیواکان و فرسەتی پڕوشکەی شەڕ.. ئەو کارەســـاتانەی لە دوای لێقەومانی 1958هوە هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ ڕووایـانداوە و ئەو مەودایانەش کە بە

خۆماتدانی کۆمۆنستەکان بۆ چوونە سەر دەسەلات کەوتنە نێوانیان و ئەوجا ئینقلابی بەعسییەکان بە سەریاندا و بەردەوامی حیزبی کوردی لە دژی کەریم قاسم و سالانی ئەنفال و کوشتنی بارزانییە لایەنگرەکانی بەعس لە لایەن بەعس خۆیەوە و جەنگی بەعس لەگەڵ خومەینی بۆ ماوەی زیاتر لە حەوت ساڵ و.. و.. سەیرانی سوپای عیراق بۆ کوێت هەتا دوا کارەساتەکان و خۆتێهەڵقورتانی ئەمەریکا و هاوپەیمانەکانی... هەموو ئەوانە و شتی تر ئەوەی لە بیری خەڵک بردەوە کە خەباتگێڕەکانی سییەکان و چەکان چ ئاوات و هیوای جوان و ساکاریان هەبوو و ئەوە لەبزووتنەوەی کورددا بە خەیاڵدا نەدەهات ئەو دووبەرەکییە بوو کە سکرتێری حیزبەکە، ئیبراهیم ئەحمەد، ڕێی بۆ خۆش کرد و جیابوونەوەی مەکتەبی سیاسی لە سەرکردایەتی مەلا مستەفا ڕاگەیاند و لەگەڵیدا چووە شەڕێکی دۆڕاوەوە و ئەوەش بووە سەرەتای براکوژی و لەگەڵ دەستەکەیدا بۆ ئێران ڕای کرد. ئەوجا لەگەڵ جەماعەتەکەیدا پەنای بۆ بەغدابرد... هتد... هتد.،، کە مەودای ئەوە نییە بە دوورودرێژی باس بکرێ. وەک دەبینی هێزی کوردی و عارەبی و فارسی و ئەوروپی گردکرانەوە و بوونە لایەنێکی دوودڵ بە تایبەتی شوێنەواری شەڕی خەلیج لە ڕووداوەکاندا ئەوجا چارەنووسەکان بە پێی کزەبای

بەرژەوەندی لە نەوت و ستراتیژی - ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست و شتی لەوانە فراوانتر لە ئاستی جیهاندا، بە لادا دەهاتن. (باسی ئەم لایەنە بە شێوەی پەراوێز ناکرێ بۆیە لێرەدا لێیدەگەڕێم) کورتەی ئەو قسەیەی کە لە ڕووی نیگاری ئاواتی نیشتمانی لە سەرەتاکانی ڕۆسنبیری و سەرەتاکانی سیاسەت و سەرەتاکانی پەیوەندی بە لایەنی تەوە، لە سەر نەخشەی بەرژەوەندی ستراتیژییە گەورەکاندا هەڵدرایەوە و سڕدرایەوە و ئەوانە نەبێ کە لە غەیب دەزانن، کەس نازانێ چارەنووسی کورد و ئەو ناوچانەی کوردی تێدا دەژی چۆن دەبێ و چارەنووسی زۆر لە گەلانی جیهانی سێیەمدا چۆن دەبێ، لەگەڵ ئەو سەرنجەدا کە ئەو گەلانەی کیانی سیاسی دانپێدانراوی نێوەدەوڵەتییان هەیە خەسڵەتی شەرعیەتیان هەیە و ئاسان نییە لە لایەن دەوڵەتانی تەوە بە سەر مافەکانیاندا باز بدرێ چونکە لە نەتەوە یەکگرتووەکان و مەجلیسی ئاسایشەوە پشتگیرییان دەکرێ ئەگەرچی ئەو دوو ڕێکخراوە ناوبراوە کەلێنیشیان تێدایە، وەک:
1- مەجلیسی ئاسایش پێنج دەوڵەت دەگرێتە خۆی و هەر یەکەیان لە دژی بڕیاری زۆرینە مافی فیتۆیان هەیە. 2- لەوەیە گەلەکۆمەکێ لە نەتەوە یەکگرتووەکاندا لە دژی لایەنێک بە لای لایەنێکی تردا

دایشکێنێ و هەندێ بڕیار کە لە بەرژەوەندی دەوڵەتە لاوازەکاندابن ڕەت بکاتەوە.

ڕەنگە جێی خۆی بێ لە دەرگایەک بدەم کە پێشتر، مەگەر سەرپێی و لە توێی باسی تری هەمەلایەندا لێمدابێ و مەبەستیشم بابەتی درۆیە کە جیاوازی لەگەڵ هەڵبەستندا هەیە. واتە ئەو دووە یەک شت نین و هەردوکیشیان جیاوازییان لەگەڵ تەزویردا هەیە و ئەمەشیان لە فێڵ جیایە و فێڵیش هەڵگێڕانەوە نییە و ئەوجا لادان وە ئەوجا و ئەوجا.. تا لستەیەکی زۆر لە خێزانی ئەو بابەتە نابەڕێزانە. ئەوەی جێی سەرنجە (درۆ) لەو قسە ڕەهایە پێکدێ کە وزەی قسەکردن یا هونەری یا قەرەقۆزانەی تێدا سەرف دەکرێ بۆیە ئاسانترین ڕێگا بۆ ئەوەی درۆزن مەبەستی خۆی بەدی بێنێ (ڕەنگە خەڵکیش هەبن بە بێ هیچ مەبەستێک درۆیان بکەن) و بە هۆی ئاسانیی درۆکردنەوە دەشێ بە بەربڵاوترین هونەری خەڵەتاندن دابندرێ. لە وەسێتەکانی باوکم ئەو قسەیەم لە بیرە کە دەیگوت قسەکردن بە تێکەڵکردنی دەقەکەی لەگەڵ شتی شیرینداً بەتامتر دەبێ و ئەگەر مرۆ بتوانێ جارێک و دوو جار بە سەر خۆیدا زاڵ بێت و ئەوەی تێکەڵ نەکات، بە ئاسانی لە درۆ دوور دەکەوێتەوە. تووشی خەڵکی هەمەپلە بوومە لە

باسکردنی خەیاڵ و مەحاڵدا درۆی ئاشکرایان کردووە و ئەوانە دووچـاری نەخۆشـــی درۆ بوونە و لە دەســـەڵاتی خۆیاندا نییە و بە دەگمەن نەبێ، بە هۆی ناوبانگی خاوەنیانەوە لەو بوارەدا زەرەریشـیان نییە. باســێک هەیە کە دەڵێ باوکیک ســێ کوڕی دەبێ، لە باســی گەورەکەیاندا گوتی: هەرچی بڵێ ڕاســت دەکا. لەبارەی ناوەنجییەکەوە گوتی: هەرچی بڵێ درۆ دەکا. لە بارەی بچووکەکەشەوە گوتی: جاری قسەی ڕاست دەکا و جارێ درۆ، بۆیە منیش ســـەرم لێی ســـوڕ دەمێنێ. خەلکیش لە ئارەزووەکانیاندا جۆری زۆریان هەیە.

لۆمەی کەســـێک ناکەم درۆیەک بۆ ئەوە بکا خۆی یا خەڵکی تر لە بەڵایەک بپارێزێ. لۆمەی کەســـێکیش ناکەم لە برســـاندا درۆ بکا. لۆمەی ئەوەیش ناکەم بە هۆی نەخۆشـی درۆوە درۆ بکا. لۆمەی ئەوەش ناکەم بۆ دەســـتکەوتێک درۆ بکا کە خاوەنی دیاری نییە، بە تـایبەتی ئەگەر خۆی لە هەموو کەس لە هەژارییەوە نێزیکتر بێ. لۆمەی کەســێکیش ناکەم لەترســاندا درۆ بکـا. هەموو ئەو حـاڵەتـانە بە خۆیـان و ئەنجـامی بێزەرەریـانەوە دڵۆپێکن لەو زەریایەی کە خـاوەنیـان، بە هەژار و مـامنـاوەندی و دەوڵەمەند و بەتوانـا و بەســـتەزمـانەوە خـۆیـانی بۆ تەرخـان دەکەن...

ڕووبەڕووی کەسانی وا هاتووم خۆشیانویستووم و بە ناڕاستی پێیاندا گوتووم و نەمتوانیوە شەرمی خۆم بشارمەوە بەوە نەبێ ڕەوتی قسانم بەرەو باسی ئاسایی گۆڕیوە. لە هەندێ باری دەگمەندا ناچار ماووم ئەو کەسە شەرمەزار بکەم کە پێمیدا هەڵداوە هۆیەکەش ئەوە بووە بێدەنگبوونم دەبووە ئەوەی لەدڕۆکردندا هاوبەشی بم. ئەوەی جێی سەرسوڕمانیشە درۆی نووسراو نابێتە هۆی گلەییکردن لە مەدحکەر و مەدحکراو و هەندێ سەرسوڕمان بەوە نامێنێ کە مەدحی لەو جۆرە گرنگی پێ دراوە و وردپێوی تێدا کراوە و بە دەگمەن نەبێ بەڵگە هێندراوەتەوە مەگەر خوێنساردێک لە مەدحکردن و زەمکردندا وڕێنە بکا. ئەدیبێکی شاعیری گەورەی عارەب، موتەنەبی، دوو جاران لە بەر دەرگای (کافووری ئەخشیدی)دا خۆی ریسوا کرد: جارێکیان لە پێداهەڵدانی زیاددا کە دەڵێ:

گەورەم لە بادەکەت هیچ نەماوە وێمبدەی؟
ئەوە بەینیکە دەخۆیتەوە و من گۆرانی دەڵێم

کاتێکیش بێهیوا بوو و میسری بەجێ هێشت، قەسیدە ناوداڕەکەی لە زەمکردنی ئەخشیدیدا لەدوای خۆی جێ هێشت:

جەژن، بە چ حاڵێکەوە هاتیتەوە ئەی جەژن
بەوەی بە سەرچوو یا شتێکی تازەت پێیە؟

جورئەتێکی وا لە پارانەوەکەی موتەنبیدا هەیە دەنگی گلەییمان بۆ دەداتەوە!! دەردی موتەنەبی دەرمانی نەبوو جونکە توانا شیعرییەکەی بۆ بەرزایی هەرە بەرز بڵندی دەکا بەاڵم پلەوپایە و دەسەاڵتی نەبوو لەو بەرزاییە ڕایبگرێ و ئەو دووەش دنگەی پێشکەوتن و دەرکەوتنن لە ناو هاوەماندا. ئەگەر بۆ ڕێزگرتن بشیانکردایەتە وەزیر بۆ شیعر دەگەڕایەوە و بۆ ڕووخاندنی دیواریش بە شیعر پەراوێزی دەنووسی و لەوەبوو بڵێ:

دیوارەکە یا بەهێز بکەن یا بیڕمێنن
چۆنتان دەوێ ئاوها خزمەت بکەن

موتەنەبی لەمەدحکردن و زەمکردندا زیادەڕۆیی دەکرد و هەردووکیشیان لەعادەت دەردەچوون و ئەویش وەک شاعیرە مەدحکەرو زەمکەرەکانی تر درۆزن بوو بەاڵم سەردەمەکەیان ڕێی ئەو زیادەڕۆییەی دەدان:

ئەهلی کوفرت وەها تۆقاند تا ئەوەی
ئەو نوتفەی نەخولقاوە لێت دەترسێ

بەڵام ئەوەی هەر بۆ دەمێنێتەوە کە وای لی کردبوو لە پێشەوەی شاعیرە مشەخۆرەکانەوە بێ و بگاتە سنووری منەتکردن بە سەر ئەوانەدا کە پێیدا دەگوتن و لە ناو شاعیرە عارەبەکاندا لە وێنەی نییە و لە ناو میللەتانی تریشدا، لە چەندین بواردا وێنەی کەمە.

ئەو درۆ ساکارە وەک چۆن بای بەهار بە ناو گیادا دەڕوا، ئاوها بە ناو کۆمەڵگاکاندا ڕۆیشت، بەڵام بەو جیاوازییە دیارەوە کە لەکۆمەڵگەی سەرەتاییدا، بە ڕازیکردن و مامەحەمەیی نەبێ دڵنیایی مرۆڤ نییە و لە کۆمەڵگای شارستانی ڕەگداکوتاودا (بە دەگمەن نەبێ) پێویستی بە نیفاق نییە. مەگەر بە دەگمەن دەنا کەس خۆبەخشانە مێچکەیی بۆ خاوەن دەسەڵات و پارە نەکردووە و دەبێ لێرەدا ڕستەیەکی بەرپەرچدانەوە هەبێ بۆ ڕووذکردنەوەی زیاتر، ئەوەش ئەوەیە کە مرۆڤ لە هەموو کۆمەڵگاکاندا خەسڵەتی جیایان هەیە و بە قەدەر لێکچوونیان لە حەزی لە درۆ، لە خۆشویستنی جوانی و دەنگخۆشی و سەرنجی ورد و ئارەزووەکاندا لە یەک دەچن و درۆ بە ڕوخساری خاوەنەکەیەوە دیار نییە وەک جوانی و ناشرینی پێوە دیارن و مەترسی درۆی ئاسایی، وەک پێشتریش باسمان کرد، زۆریی تێگەیشتن و زانست و زیرەکی ناوێ بۆیە درۆ بە

زیادەڕۆییەوە تەشەنە دەکا تا ئەوەی هەواڵێکی ڕاست تووشـی گۆڕانکاری دەبێ و لە حەقیقەتی خۆی لادەدا و دوور نییە پێچەوانەش بکرێتەوە، جا بە ئانقەست بێ یا بە ڕێکەوت.

پەتـای درۆ نـاوچەیەکی ترسـنـاک لە ڕووبەری کۆمەڵگەی مرۆڤ داگیر دەکـا و هیچ هەواڵێک بـاس نـاکرێ ئەگەر لە زارێکەوە بۆ یەکێکی تر جیـاوازی نەبێ و دەتوانی لە شـێوەی گۆڕانەکەوە وێژدانی ئەو کەسـە بخوێنیتەوە کە دەیگێڕێتەوە: ئـایە دەیەوێ خاوەنهەواڵەکە عەیبدار بکا یا لە زیادەڕۆیی بێبەریی بکا و ڕێشی تێدەچێ لە ناوەڕۆکی گێڕانەوەکەدا گلەیی یا سـووککردن هەبێ و لە ڕاسـتیدا لەوەش وەڕس دەبێ قسـەیەکی بوێرانە بدرێتە پاڵ کەسـێک کە خۆشـیناوێ. نەفسـییەتی سـووک پێی خۆشـە هەرچی سـەرنجڕاکێش بێ لە بـاسـەکەی لابەرێ و ئەوە ئەوپەڕی پلەوپـایەیە کە پێی دەگـا. هەنـدێ جـار ئەو هەواڵانەی بە سـەر زارانەوە دەگوازرێنەوە، بە بێ مەبەست گۆڕانکارییان بە سـەردا دێ. ئەگەر بە دوای ئەو قسانەدا بگەڕێی کە لە بارەی کۆکردنەوەی قورئان و حەدیسەوە گوتراون سەرسام دەبیت، جا قسـەیەکی ئاسـایی چۆن کە نە پیرۆزیی تێدایە نە گرنگیی. من بەش بە حاڵی خۆم لەوە سەرسامم چۆن مێژوونووسە

موسـولمانه کۆنەکان توانیویانه به دەقی زۆر له یەکچووەوه هەواڵەکانیان دەسـت بکەوێ و لەوەش سەیرتر ئەوەیە کەموکورتی میژووی ئیسلام و لادانی قارەمانەکانی چی تر شـاردراوە نین، هەر دەڵێی ئەو جۆرە دەقانە بۆ تاقیکردنەوەی شێوازی ئەم سەردەمە داڕێژراوون ئەگەرچی میژوونووسانی ئەو سەردەمە نە لە یەک وڵاتدا بوون نە لە یەک سەردەمدا ژیاون و سەرچاوەشیان هەمەجۆر بووە کەچی بۆچوونیان لە یەکترەوە نێزیـک بووە بە تـایبەتی ئەو لایەنەی لە ڕەوتی موسـولمانانداگەش نەبووە. خۆزگە کتێبی ئەو میژوونووسـانەت بە دریژایی میژووی ئیسـلام بە هەموو عەیبەکـانیەوە، کە لە پەیڕەوانی قورئـان چـاوەڕوان نەدەکرا، لەگەڵ میژووی هەر حیزبێکی شـۆڕشـگێڕدا بەراورد دەکرد کە حیزبەکە خۆی لەم سەردەمەدا نووسیویەتی و دوو عەیبەی گەورە لەخۆ دەگرێ: خۆپـاکڕاگرتن تـا ئـاسـتی مەلایەکەت و دووەمیان ناشـرینکردنی ناحەز بە خراپترین شـتێ کە بکرێ بدرێتە پاڵ بەشەرێکی ڕەها لەهەموو شەرەفێک. وەختە بە سـوورىبوونەوە بڵێم میژوونووسانی ئیسلام بە قەدەر ئەو ئیمـامـانەی شـــەریعەت کە بە دوای حەقیقەت و دەقی ئایەت و حەدیس و سەرچاوەکانیاندا گەڕاون، ئەوانیش بە دوای ڕاسـتیدا گەڕاون. تەنانەت لەوەش ســـەیرتر زاناکانی زمـانی عـارەبی (نەحو و

سەرف) و دارشتن خۆیان بۆ ئەوە فەوتاند ڕێزمانێکی ورد بە دەست ێنن... قسەکردنیش لە سەر ئەو بابەتانە دوور و درێژە..

درۆ یەکێکە لە ستوونە بەرزەکانی نەخۆشخانەی شێتان ئەوەش لە بەر ئاسانیی گۆڕینی قسەی ڕاست بە درۆ و شتێکی لە هەموو ئەوانە گرنگتریشی دێتە سەر ئەویش پێکهاتەی مرۆڤ بە گشتی، کە تێکهەڵکێش و لیکدوور و لێکنێزیک و ئەرێنی و نەرێنی قەبوولکەر قەبوولنەکەرە... هتد. عەقڵیش، لە پلەی یەکەمدا لە پشت هەموو ئەوانەوەیە و دەروونیش لە پلەی دووەمدا. پێکهاتە، عەقڵ و نەفس نییە چونکە شتە کاریگەرەکان، بیستراو و هەستپێکراو و بیندراو و مەزەندە و جێی گومان و خەیاڵکرد و شاراوە (ئەمەیان ڕەنگە لە دەرفەتێکدا دەرکەوێ) نەخشەی شتە مەعقوولەکانی مرۆڤ پڕ دەکەنەوە و بەر یەکتریش دەکەون بۆیە لە باسکردندا زەحمەتە داوێک بگریت کەمەبەستە و دەستبەرداری داوەکانی تر بیت بەڵام لە داوەکانی ترەوە خەیاڵ دەپەڕێتە ناویەوە ئەگەرچی کەمیش بێ. ئەگەر داوەکە لە قسەکەرێکی ترەوە گوازرابێتەوە، دڵنیابە داوەکە بۆ داوێکی تری وا دەگۆڕێ کە پێناسەی دیار نییە. وا بوو ساڵی 1987 عیراقم بەجێ هێشت و چوومە ئەردەن کەچی هێشتا

لە ئوتێل پشـــووم نەدابوو هەواڵم لە عیراقەوە پێ گەیشت کە مەسعوود محەمەد لە بناری قەندیل چاوی بە کەســایەتی کورد (س) کەوتووە. چیرۆکیشــیان بۆ ئەو قســـە و باســـانەی نێوانمان هۆنیبۆوە لە بارەی شتی زۆر گەورەوە!! من تۆیژینەوەم لە سەر پێکهاتەی ماددی یا ویژدانی مرۆڤ نەکردووە ئەگەرچی شــتێک (کەم نــا) لەبــارەی خەســـەڵەتەکــانیەوە دەزانم و ئارەزووی جنســـی لە ســـەرەتاکانی تەمەنەوە دەزانم هەتــا کۆتــاییەکــانی تەمەن (هەنــدێ جــار تــا توانــای خــواردن و خــواردنەوەی هەبــێ)دیــاردەی درۆ بە جۆرەکانیەوە بە لامەوە ســەیر نییە و تا ئاســتی یەقین دیومە بە هۆ یــا بە بێ هۆ مرۆ بە لای درۆدا چوونە چونکە درۆ ئاسانە و لە خۆڵ هەرزانترییشە و لە سەر هەزار نۆتە، یا نۆتەی لە ژماردننەهاتوو ســەما دەکا و چەکی هەمەجۆری زامدارکەر و ڕووخێنەر و تەقێنەر و ســـووتێنەری هەیە.. ئەوانە بە تەنیشـــــت ئەو کەرەســـــانەوەن کە لەبەر ئەو گوێیانە خۆشـــــن کە حەزیــان لێیــانە. بەڵام ســـــەرچــاوەکەی کوێیە؟ ئەوە پرسیارە ئاڵۆزەکەیە!! کتێبێکم نییە بە جۆرێ شــەرحی مرۆڤ بکا بوونەوەرێکی ســـــروشـــــتی وەک هەموو گیانەوەرەکانی تر بێ، بەڵام (قســـــە) لە حەیوانەکان نەکەوتۆتەوە و ئەوانە درۆ نازانن و لەمەوە دەردەکوێ درۆ و ئەوەی وەک درۆیە تەنها تایبەتمەندی بەشــەرن

ئیتر بەڵگەنەویستە بڵێین بەشداران لە چنینی درۆدا، بە پلەی یەکەم عەقڵە و بە پلەی دووەم دەروونە و ڕوون و ئاشـــکراشـــە کە ڕۆڵی دەروون لە داهێنانی درۆی ئازاربەخشدا لە یەکەمدا و بە گوێرەی ویستی ئازاردان دێ کە داتاشـــین ئەنجامی زۆر خراپی دەبێ. ئەوەی لای من ڕوونە ڕۆڵی عەقـڵ لە درۆکردنـدا زیـاتر بێلایەنانەیە ئەگر نەڵێم لەگەڵ ڕاســـتیدایە بە مەرجێک هۆکاریکی وا نەبێ ئەم هاوکێشەیە بشێوێنێ.

بەڵگەی ڕاســـتی ئەوەی گوتم ئەوەیە کە منـداڵ لە ســەردەمی ســەرەتادا قسـەی ڕاستە و پێم وا نییە بیر لە درۆکردن بکاتەوە، بەڵکە ناشـتوانێ دروسـتی بکا. لەم ســـەرنجەوە، ئەگەر لەگەڵ واقیعدا یەک بێتەوە، عەقڵ لە ســروشـتیدایە لەگەڵ حەقیقەتدا بڕوا، چونکە دەبینین و دەزانین درۆ لە وڵاتە پێشـــکەوتووەکـانی وەکو ســـوید و دانمارکدا تا ڕادەیەکی زۆر ڕەواجی کەمترە بە پێوانە لەگەڵ دەوڵەتە دواکەوتووەکـانـدا. مرۆڤی شارستانی بە دەگمەن لە کاتی قسەکردندا پەنا بۆ ســـوێند دەبـا کەچی لە وڵاتی دواکەوتوودا، لە باسێکی ساکار، لە بازاڕەوە بۆ ماڵەوە، باسـەکەی بە قورستترین سوێند دەڕازێنێتەوە و هەر دەڵێی تۆمەتی دزیکردن یا کوشـتن لە سـەر خۆی لادەبا و سـوێندی باوی کورد (شـای نەقشبەند) و (غەوسـی گەیلانی)یە

بەڵام دەرویش و ســـۆفی پەنا بۆ شـــێخی تەریقەتی خۆیان دەبەن کە زرپوزندووە. قســـەیەک لە ســـەر جیهان و بەردەواملیەکەی لە ناو خەڵکدا بڵاو ببۆوە، ئاوها بوو: بەتاڵ بێ وەردەگەڕێ، واتە ئەگەر کەون پیاوچاکی تێدا نەمێنێ ڕایگرێ ژێروژوور دەبێ چونکە بۆ پاراســـتنی ســـەلامەتی دنیا هەتا ڕۆژی قەیامەت وەکیلی خوایە... لەوەوە پێویســـت دەکا پیاوچاک لە ماوەی هەزاران ساڵدا نەخەوێ و چاودێری مەلایەکەت دەکا بۆ ڕاپەڕاندنی ئەرکی خۆیان بە ڕێکوپێکی. نازانم چۆن خۆی لە فێڵی شـــەیتان لادەبا کە لەو ڕۆژەوە فەرمانی خوای بەجێ نەگەیاند و کڕنۆشـــی بۆ ئادەم نەبرد، بەرەڵایە هەتا ڕۆژی قەیامەت. نایشـارمەوە من کە دەبینم مرۆڤی ســەردەم نهێنییەکانی کەون ئاشکرا دەکا و بە نێوان ئەستێرەکاندا دێت و دەچێ و بە پێی توانـا و بە هەوڵـدانی زیـاتر ڕێگـا خۆش دەکـا بۆ ئـاســـــانکردنی زەحمەت و تێرکردنی برســـــی ،و چاکبوونەوەی نەخۆش و بەربەســـتدانان لە بەردەم خراپەکـاران، ئیمەش لە ژێرقورســـــایی دوعـا و جوینەوەی قســـــەی بۆش و دۆزینەوەی وەکیلین بۆ خوای گەورە تا ڕێ بۆ ئینس و جن خۆش بکا کەچی ئەگەر کونێ کەوتە تایەی ئۆتۆمبیلێکەوە بە هەموویان ناتوانن ئۆتۆمبیلەکە ببزوێنن، هەســـت بە کارەســـات دەکەم. ئەگەر لێشـــیان بپرســـیت چییە وا ئەو کێشـــە

بچووکەتان پێ چار ناکرێ و گوایە زانستی ئاسمانەکانیشتان هەیە، وەڵامی ئاڵۆزی وات دەدەنەوە هەر بەشی قایلکردنی خۆیان و ئەوانە دەکا کە دوایان دەکەون... وڕینەی نیمچە بەشەرە مەستەکان کە بۆ درێژدانی عیفریتی دەوری مانگی گیراو و خۆری گیراو تەپڵ لێدەدەن بەردەوام دەبێ.

گوتم عەقڵ لەگەڵ ڕاستیدایە ئەگەر هۆکارێکی پێچەوانە نەبێ، ئەوجا بۆ ئەمە ئامادە بە:

ئەگەر دینەکان و مەزهەبەکانیان و قوتابخانە سیاسییە هەمەجۆرەکان و ئایدۆلۆژیا جیاوازەکانی لایەنە هەمەڕەنگەکانی ژیان و خاوەن بۆچوونە تایبەتییەکان بژمێریت، ژمارەیەکی سەرسوڕهێنەر کۆ دەکەیتەوە کە لە هەزاران هەزار تێپەڕ دەکا و هەر یەکە لەو سەرچاوانە هەموو سەرچاوەکانی تر بە درۆ دەخاتەوە و زۆربشیان شەڕی یەکتر دەکەن و کۆمەڵگەیەکی مرۆڤ دەبینی لە ڕێی کاری ڕۆژانەی ژیانەوە درۆ بە خوێنەکەیدا دەسووڕێتەوە و قەت زەنگ لێینەداوە ئەگەر هەندێ گوێ ناڕازی نەبووبن یا لە هیتافی سیاسیدا گوترابێ (بژی...) دەنگی تر بەرز بوونەتەوە و گوتوویانە (بمرێ...) و نەشرە و نووسینی ڕۆژنامەوانی و کتێبی دژ بە یەک تێکئاڵاون و جەنگی سەر کاغەزیان بەرپا کردووە و بایی ئەوە

بوونه ببنه پروشـک و ئاگر و له زۆر شـوێنی جیهان دەسـووتێنێ و دەڕووخینێ و دەکوژێ و هەزاران کاغەزی شـکات له دژی ئەم و ئەو که سـیما و خەسڵەتیانی به دڵ نییه دەکرێنەوه و ئەوانەش هەربۆ ئەوانه دەگونجێن که خەریکی بوخوڕکارین... چمک و پەراوێزی شـۆڕشـی تەموزم لەبیرن خەڵکانێکی زۆر چوونه ئەوروپا و که گەڕانەوه ئەو سـەرنجەیان له سـەر ئەوروپاییەکان هەبوو که هیچ له سـیاسـەت نازانن، هۆی ئەو بۆچوونەشـیان ئەوه بوو سـیاسـەت لای ئەوان له نەشـرەی نهێنی و خۆپیشـاندانی بێ ڕوخسـەت و هێرشـکردنه سـەر ئیسـتیعمار و پێداهەڵدانی مـارکس پێکدەهـات و خەیاڵیان بە لای ئەوەدا نەدەچوو سـیاسـەت له ئەوروپا مومارەسـەی ڕۆژانەیە بەڵام به بێ عەنتەریـاتی پێکەنین هینەر، چـونکه سـیـاسـەت و ئـابـووری لای نەتەوه پێشـکەوتووەکان دوو ڕووی دراوێکن... پێویسـت به دریژکردنەوەش نـاکـا. درۆ خۆی له خۆیـدا ئـافـاتێکی گەورەیه و خەسـڵەتی درۆزنی شـەرمەزاری و تاوانه له دژی مرۆڤایەتی.

بەڵام درۆهەڵبەسـتن جیاوازی لەگەڵ درۆی ڕەهـادا هەیه چونکه ئەمەیان پارچەی سـەربەخۆی شـێواز کۆ دەکاتەوه تا قسـەیەکیان لێ پێکبهێنێ واتای هەبێ و

وروووژێنەر و هاندەر بێ و لە لایەن هەموو ئەوانەوە کە حەزیان لە حەکایەتی هەزار و یەک شـــەوە و (قەمەری زەمان) و (مۆمدانی جێگا)یە پێشوازیشی لێ بکرێ. نوکتەیەکی کۆن دەڵێ پیاوێک ویستی ژنەکەی لەنهێنی پارێزیدا تاقی بکاتەوە و پێی گوت لە ئاودەست قەلەڕەشێک لە پاشـــەڵیەوە دەرچووە... دەنکی تەزبیح وەرســـووڕان تا هەواڵەکە گەیشـــتە پاشای شار و ئەویش بە دوای کابرای دیاریکراویدا نارد و لێی پرســـی ئاخۆ ڕاســـتە چل قەلەڕەش لە پاشـــەڵتەوە دەرچوونە؟ ئەویش گوتی: گەورەم من ویستم ژنەکەم تاقی بکەمەوە ئاخۆ نهێنیپارێزی چۆنە و ژمارەی قەلەڕەش یەک بوو و تا گەیشتە ئێرە.. پاشا قسەکەی پێ بڕی و گوتی: وەڵڵاهی ڕاست دەڵێی، من بە ڕەقەم 39 بیســـتم و یەکێکم بۆی زیاد کرد و بوو بە چل!

خەڵکی گەلە دواکەوتووەکان زوو باوەڕ بە مەحاڵ دەکەن و خوای گەورەش لای ئەوان لەســـەرووی مەحاڵی خاوەن شکۆوەیەو وەک ئەوەی خودا منداڵێک بێ وبە بەرخێکەوە خۆی هەڵدەکێشـــێ دوو ســـەری هەیە و چاوی بە تەوێڵیەوەیەتی و بە زمانی چۆلەکە دەدوێ و لە ڕۆژگاری دوای ڕەمەزان و لە سەحەردا قەتار و ئەڵڵاوەیسی دەچڕێ.

قسەهەڵبەستە بەتواناکان بە شێوەیەک کاری خۆیان دەکەن کە لە پێکەوەنانی بەشەکانی قسە بە یەکەوە گرێ بدەن بەڵکو بۆ فیتنەییەکی گەورەتر، بەشەکانی باسی دوورودرێژی جیا جیای تر بەیەکەوە دەلکێنن بۆ ناحەزی نێوان دوو یا سێ یا دە کەس. جگە لەوەش، درۆزن وەک پیشە (درۆ) ئەنجام نادا بەڵام قسەهەڵبەست خۆی بۆ دەرفەت مەڵاس دەدا تا ئەگەر بتوانێ شتێکی گرنگ و گرنگتر هەڵبەستێ... نەفرەتی خوا و نەفرەتکەرانی لێ بێ. قسەیەک لە هەزار ساڵ زیاتر بەر لە ئێستا ماوەتەوە دەڵێ: کە ناوی پیاوچاکان دینی ڕەحمەت دەبارێ.

جگە لەوەش، هەڵبەستن هەر بە قسە و (قسەی نووسراو)ەوە ناوەستێ، خەڵکی لێهاتوو لە بواری فێڵکردندا دەتوانێ بەڵگە بهێنێتەوە قسەشی تێدا نەبێ بەڵکو شوێنەواری دروستکراو و شتی خەڵکی دیاریکراوی تر و شوێنپێڵاوی فڵانەکەس لە بەر دەرگای فڵان کۆ دەبنەوە تا ببنە بەڵگەی تاوان کە خاوەنی پیلانەکە ئەنجامی داوە بەڵام لە ڕێگای هەڵبەستنەوە دەکەوێتە ئەستۆی بێتاوانێک...

باسی تەزویر و فێڵ و بەهەڵەبردن و گۆڕین و شتی لەو بابەتانەی کە لەهونەرەکانی شەیتانن هەموویان دەستەخوشکی درۆ و هەڵبەستنن و بەشدارن لە

بیناکردنی نەخۆشخانەی شێتان کە پڕە لە دانیشتوانی خۆی. بەڵام لایەنی ڕەوایەتی ئەو دەستە نەفرەتییە ئەوەیە هەموو درۆیەک و هەڵبەستنێک و شتەکانی تر ژیانی بێتاوانێک پاشەکەوت بکا و پیلانی خراپەکاران ئاشکرا بکا و پێش بە زۆرداری زۆردار بگرێ و ماف بۆ خاوەنماف بگێڕێتەوە و تاوانبار بە سزا بگەیەنێ (ئەگەر تاوانەکە سەلمێندرا). ئەم لایەنەی وەک بەرژەوەندی حیسابی بۆ کراوە وەک داهێنانی تەڵە و پاچ و شەنە و شتی لەو بابەتانەیە بەو حیسابەی ئاسانکاری دەکەن (تەور و چەقۆ و مشاریش لەو بابەتەن...) بەڵام مەرج ئەوەیە لە بابەتی قەدەغە بەکار نەهێندرێن بەڵام بۆ نموونە، ڕاو ناگرێتەوە، مادام قەڵەوکردنی مەڕ و بزن و مانگا و عەلەشیشمان حەڵاڵ کردووە دەچێتە خانەی دەستدرێژییەوە... ماسی و ئاسک و بزنەکێوی و کەرۆێشک بە ڕاو و بەکارهێنانی فێڵ دەخۆین... ئەوەی سەیرە بەراز بە گیاندارە گڵاوەکان داندراوە و گۆشتەکەی لە ئیسلامدا حەرام کراوە بۆیە بە سەلامەتی ماوەتەوە، مەگەر ڕاو بکرێ ئەوەش بە دەگمەن. لە بیرمە (لە هەموو تەمەنمدا) شەوێکیان لە سەفارەتخانەیەکی موسوڵماندا یەک پارچەگۆشتی ناو زۆر پارچەگۆشتی تر نایە دەمم و کە جاییم زانیم گۆستی بەرازە و لە بەر چاوی ئەو خەڵکە پێم نەتفێندرایەوە. هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ،

ئێســـتاش که ئێســـتایه که ئەو ڕێکەوتەم بیر دێتەوە قێزم دێتەوە. شـــتێکیش که بەوە دەچێ ئەوەیە ئەگەر مریشـــک ملی له جێی دیاریکراو و شـــەرعی خۆیەوە نەبڕدرێ، بە دەگمەن نەبێ کەس توخنی ناکەوێ. ئیدی لەو نموونە ســـاکارانەوە بپێوە بزانە گۆرینی دین و مەزهەب یا سەنگەری سیاسی چەند زەحمەتە... تەنانەت پەیوەندیت بە گەڕەک و ناوچە و شەقامکەت و کۆڵانی دەورەبەرەوە تا کۆتاییەکانی ژیان لەگەڵتدا دێن و تەنانەت خەڵک کە دەمرێ تەنها لە گۆڕستانی خۆیاندا دەینێژن و ئیدی بەو شـــێوەیە.. ئەو ئولفەتگرتنە لە ڕووی مرۆڤایەتییەوە سوودبەخشە بەڵام بەربەستیشە لە نێوان تاک و (کۆمەڵ) و نێوان تاک و دەســـتەکاندا، وەک دوو دراوســـێ ئەگەر پەیوەندی ڕۆژانەیان نەبێ بە بێ مەبەست دەبێتە ڕێگر لە دروستبوونی ئولفەت کە بنەمای هاوبەشی ڕۆحییە. لە ڕاستیدا زندەوەر بۆ مســـۆگەرکردنی ئاســـایشـــی خۆی، خۆی دەبێتە چەقی مســـۆگەرکردنی ئاســـایشـــی خۆی (هەندێ بارودۆخ، وەک بەرگریکردن لە منداڵ و کەســـە نێزیکەکان، وەک هەمـــوومـــان دەزانین پلەیەکی بەرزی هەیە) و لەم سەرنجەوە دوژمن دەبێتە تەوەری گرنگیپێدان ئەوەش بە لابردنی هەڕەشـەکانی و لە زۆر کاتیشدا مردنی. لە فیلمیکدا بە ناوی (ڤیکتنگەکان) شـــەڕێک لە نێوان دوو کەســـــدا دەقەومێ یەکێکیـان کوری ڤیکنگە و ئەوی

تریان کوڕی هەمان پیاوە بەڵام لە ژنێکە هاوسەری پاشای بەریتانیایە بە بێ ئەوەی خۆی پێی بزانێ. وا ڕوو دەدا کە دەمی شەمشێری ئەم کوڕە دووەمە دەشکێ و براکەی تر لە کوشتنی دوودڵ دەبێ (ئەمیان بە برایەتییەکە دەزانێ) دڵێ ڕێی نادا بیکوژێ کەچی ئەمیان بە کەرتی شەمشێرە شکاوەکەی لێی دەدا و دەیکوژێ و لە بەر خۆیەوە دەڵێ: بۆچی نەیکوشتم؟ ئەو پرسیارە هەر بە سەرسوڕماوی مایەوە.

خەسڵەتی بەزەیی لەو کاتەدا چەند جوانە کەسێ لەو کاتەدا هەیبێ کە بتوانێ نەیبێ!! لە ناوجەرگەی جەنگیشدا!!

سەڵاحەددینی ئەیووبی شاسوار و سەرچاوەی دڵگەورەیی بوو و لە جەنگی دژی بەرهەڵستکارە خاچهەڵگرەکانیشدا دڵگەورەیی زیادتر بوو، بەڵام دەبێ بڵێین زیادەڕۆیی لە دڵگەورەییدا تا ئەو ئاستەی نەیار بۆ ئەوە هان بدا بەرانبەری جورئەت بکا، بە پێوانەی بەرژەوەندییە دنیاییە ناسراوەکان دەبێتە شتێک کە لە سنووری دڵگەورەیی دەردەچێ و بۆ گەورەیی ئەوندە بەسە خۆ لە فرتوفێڵی نامەردانە لابدەیت.

یەکێ لە ئافەتەکانی نەخۆشخانە ناوبراوەکەمان ئەوەیە زۆرینەی هەرە زۆری دانیشتوانی پاشکەوتووی گۆی

زەوی سەرکردایەتی خستۆتە ئەستۆی کەسێک یا لایەنێک یا حیزبێک یا دینێک و خۆی ئاسوودەکردووە و نەفسی کوژاوەی خۆی لە سەرهێشەی دەمەتەقێ و دژبەرەکان و هەڵسەنگاندن و یەکەمایەتی لە هەموو بەرژەوەندی و بەرنامەیەک ململانێی بە دەورەدا بەرپا دەبێ یا بۆچوونی هەڵبژێردراوانی بەڕێوەبردن لە بارەیەوە جیاواز دەبێ، بە دوور گرتووە، جا لە سەر نەرمونیانی یا توندوتیژی بێ، یا بە تێگەیشتن و نیوەتێگەیشتن بێ یا بە ئەمانەتەوە بێ یا بێ ئەمانەت چونکە لەو بوارەدا مەرجی زانست و ئاگاداری و لێهاتوویی و تاقیکردنەوە بە مەرج داناندرێن و ئەوەی ئەو مافە دەدا بەرگری لێ بکا (لەوڵاتە دیموکراتییەکاندا) هێزی باوەڕهێنانی نییە.

لایەنە ناشرینەکانی شارستانێتی تێکەڵ بەو بیرە کۆنانە دەبن کە هەزاران ساڵ ژیاون لەگەڵ داهێنانی زانستانە تا دەگاتە نوسخەگرتنەوە لە سەر بەشەر، کە پێش بینینی کۆرپەڵەی ناو زگی دایک کەوتۆتەوە و بە بەر چاوتەوەیە، ناڵێم لە سنووری بیستنتدایە چونکە منداڵ لە ڕەحمی دایکیدا ناگرێ و پێناکەنێ و قسەش ناکا تا بیبیستی و هەموو ئەوانە لە سەرەتاکانی چالاکی زانستیدان. ئەگەر مرۆ مەودای هەبێ خۆی لە بەڵای خۆفەوتاندن بە وزەی ئەتۆم و شتی تر

بپارێزێ، دوای هەزار ساڵی تر یا کەمتر نهێنییەکانی ئەمڕۆ کە لە ئاشکراکردن یاخین وەک بزواندنی داشی دامە ئاسان دەبن و هیوای ئەوەم بە دڵدا دێ کە بۆ مەودایەک کە عەقڵی جێگیر گەرەکی بێ خێرایی تیشک تێپەڕێنێ و ئەوجا ببێتە گەمەی منداڵان و جێی سەرسوڕمانم نابێ ئەگەر شتی ڕابردوو و ئێستا و داهاتوو بە شێوەی زانستی تێکەڵ یەکتر بن تا ئەوەی وێنەی بێ کۆتایی بەشەری داهاتوو لە شێوەی بیستراو یا ئاماژەدا، کە بە خەیاڵی خەڵکی ئەم سەردەمەدا نایێ ئاماد ەبکەن: چووزانین، لەوەیە توانای زانستی نێزیک لە کاملبوون دیمەنی نیو ملیۆن ساڵی پێش ئێستای سەر زەمینە بە پیتەکەمان بە زندوویی پیشان بدا، وەک چۆن شاشەکان بارودۆخی نەتەوەکانی ئەمڕۆ پیشان دەدەن و شتی ئەوروپا و ئەمەریکا و تەقتەق بە بەر چاوەوە ببینی. کەچی ناتوانی ماڵی دراوسێکەت ببینی. لەو ڕووەوە نااێم بابەتەکە لە زەینی ئەوانە نێزیک بکەمەوە کە بایەخ بە گریمانەکانی پاشەڕۆژی بواری زانست دەدەن، بەڵام لە قاموسی زمانەکانی دنیادا وشە دەبینی لە چەند پیتێک پێکهاتووە و ژمارەیان لەملیۆن لایداوە و دەشکرێ لەو حەرفانە وشەی لەژمارەنەهاتوو پێکبهێنن: ئەو وشانەی لە دوو پیت پێک دێن ژمارەیان کەمن، بەڵام کە بوون بە سێ لە هەزاران تێدەپەڕن

ئەوجا ملیۆن و ملیارد و ئەگەر ژمارەی پیتەکان بکەیتە بیست (رێگەیەک بۆ دۆزینەوەی ئەو ژمارەیە هەیە بەڵام نایزانم)[*]. جا ئەگەر ژمارەیەک کە خۆمان دروستی دەکەین لە سنووری تێگەیشتنمان دەرچێ ڕات بەو کەونە بێسەرەتا و بێکۆتاییە چییە کە پڕە لە ڕاستی و نهێنی و غەیبیات و بەڵگە و ڕەنگە شتی دژ بە یەک ببینین کە تێکئاڵاون و جیادەبنەوە و چوونەتە ناو یەکەوە و پێکەوە لکاون و چین لە سەر چین و جۆر و بۆشایی و ماددەگەلێک کە لەو بابەتانە نین کە لەگەڵیاندا ڕاهاتوین و لەوەیە بۆ تێگەیشتنمان مەتەڵ

---

[*] ئەو یاسایەی ماموّستا ئاماژەی پێ دەدا، لە بیرکاریدا پێی دەگوترێ یاسای گۆڕین (Permutation). بە پێی ئەو یاسایە، لە زمانێکدا کە ژمارەی پیتەکانی (24) بێ، ژمارەی ئەو وشانەی لە دوو پیت پێکدێن، (600)ە جا واتای هەبێ یا نەبێ:

25 / (25x24x23x22...) = !(25-2)/!

(23x22x21...)=600

خۆ ئەگەر وشەکان لە 3 پیت پێکهاتبن کۆیان دەبێتە: 13800 وشە... 4 وشەیی دەبێتە 303600 و 5 وشەیی دەبێتە 6375600 وشە.. ئیدی بەو شێوەیە. یاساکەش ئاوهایە:

$$_{n}P_{k} \equiv \frac{n!}{(n-k)!}$$

لە کاتێکدا (n) ژمارەی گشت پیتەکانە و (k) ژمارەی ئەو پیتانەیە کە وشەکان پێکدەهێنن.

(ح.ک)

بن و هەســـتمـان ســـڕ بکەن و عەقڵمـان ڕاگرن و کەمیکیش پێش بەئاگاهاتنمان ســـەرمان لەو جۆر و بابەتانەی دەوروبەرمان ســـوڕمابوو کە لەگەڵیاندا ڕانەهاتبووین و بە خەیاڵماندا نەدەهاتن و لە جۆری سروشتیان تێناگەین و نە شلە و نە غازە و نە وشکە و نە وزەی ڕەهایە و قورسـایی و ڕاکێشـان و توانای پێکەوەنانی ئەو وێنەیەی کە بەشـــەر یا خەلقەندەیەکی باڵاتر لە بەشەر تیادا نییە. جا خوێنەری هێژا ئەگەر لە خوێنـدنەوەی ئەم دێڕانە تێر بووبیـت جێی کەمترین ســەرســوڕمانی ئەم کەونەیە کە من بیری لێدەکەمەوە و لە ســـەر (چۆن؟) و (بۆچی؟) و کەی؟ و لەکوێ؟ و لە چیـدا؟ و ئـایە؟ و یـان؟ دەمەتەقێم لەگەڵـدا مەکە چونکە بە قەدەر کونی دەرزییەکی ئەم کەونە پڕ لە نهێنی ڕەهایەت بۆ ناکرێتەوە... مەبەســتم ئەو کەونەیە کە دەکەوێتە بەر مەودای تێگەیشـــتنی مرۆڤەوە دوای تێپەڕینی زانیارییەکانی لەخێرایی تیشـــک و دەکەوێتە بزاوتنێک کە بە لاتەوە نائاشـــنایە، چونکە لە ئێســـتا دەردەچیت و دەچیتە ڕابردووەوە و دایدەخەیتەوە و کـات بە گوێرەی تۆ دەگەڕێتە دواوە و تۆش پێش خێرایی تیشـک دەکەویتەوە و کات بەجێدێڵی و ئەوجا کات خۆی دوات دەکەوێ و پێتڕاناگات. دەبینی ڕۆژی دوێنێ بۆت گەڕاوەتەوە و پێیدا تێدەپەڕیت و دەبینی لەبزاوتندا خاوە و ئەگەر خێرایی خۆت خاو بکەیتەوە

تا ئاستی خێرایی ئاسایی ماددی هەست بەو خاوییەی دەکەیت دەنا تێپەڕبوونت بە خێرایی تیشـــک یا زیاتر دەبێتە هۆکـار بۆ گەڕانەوەی ڕابردوو بە خێرایی تیشـک، ئەو خێراییە ئاســاییەی کەونی لێدەرکرێ کە لەگەڵیدا ڕاهاتووین و (لە خێرایی تیشـــک زیاتر ئەو خێراییەی لێ دەرکەی کە لە جیهانی فیزیادا دەیزانین). ئەوجا ماوەتەوە ئەوەی.گریمانەیەک لە سایەی خێرایی تیشک و زیاتریشدا وەدۆزین تا بزانین چۆن بوون و ژیـان دەگوزەرێنین چونکە ئەگەر لە ســـەر ئەو شـێوازەی پێش سـواربوونی خێرایی تیشـک و زیاتر بمێنینەوە کە لە خێرایی ئاسـاییدا دەمانگوزەراند، دەبێ بزانین جاینی لوقمەیەک 9300 ســـەعات دەخایەنێ ئەگەر بە خێرایی 10000 میل لە ســـەعاتێکدا کە مەودای نێوان خۆر و زەوییە، بفڕین[19]. لە کـاتێکدا ئەگەر بە پێی خێرایی تیشـک یا زیاتر ڕەفتار بکەین و کۆئەندامی هەرســکردن لەگەڵ پێداویســتییەکانی ئەو خێراییەدا بگونجینین نـازانم هەرســکردن کـاتە ئاســـاییەکەی خۆی دەوێ یا مەودایەکی فەلەکی وا دەبڕین کە ســـەرســـاممان دەکا یـا لەو خێراییەدا تێکدەچێ و لە (ناکات)دا هەرس ئەنجام دەدرێ!! ڕەنگە ئەم قســەیە ڕێی تێ بچێ و ڕەنگیشــە لە خورفبوونی بزربوونی نێوان ئەو واقیعەی تیـایـدا دەژین و ئەو واقیعەی لەخێرایی تیشـــکدا بیری لێدەکەینەوە، پەیدا

بووبێ. شارەزاییم لە بیرکاری و بیرکاری فەلەکناسیدا نییە تا بە یەقینەوە یا ئەو ڕێیانەوە حوکم بە سەر مەسەلەکاندا بدەم کە دەچنەوە سەر یەقین یا ڕێتێچوون. ڕێم بە خۆم دا لە ڕۆحی بابەتەکە دوور بکەومەوە تا ڕوانگەیەک بۆ بەرچاوی خوێنەر بکەمەوە کە تەمەنی لەگەڵ بەڵگەنەویستی وادا بردۆتە سەر کە لە حەق و واقیع و یەقین دوور کەوتۆتەوە و تەنانەت بەو کۆمپایەشڕا نەگەیشتووە کە نانی خێزانی بۆ دابین دەکا و وەک زندوەرێک لە سەر بەردەوامی ژیان سووڕە لە کاتێکدا ڕۆشنبیر بە باری گرانی ماددییات و شۆڕشیات و عەنتەریاتەوە بە خەیاڵ بە ناو پاشەڕۆژدێکدا دەفڕێ بە وەهمی خۆی دایمەزراندووە هەڵپەکانی ڕێیان بۆی خۆش کردووە و (مەهدی)ی هادی، کە کلیلی بەهەشتی پێیە، مزگێنی بۆ داوە. لە ناوەڕاستی ڕێگایەکی نیوەچۆڵدا خەڵکی نیوەبرسی وەهای پێیدا دەڕۆن کە شوێنپێی خۆیان بە تەواوی فەرق ناکەن و شیعری شاعیرێکی بەڵێندەری شتێکی وەک بەهەشت دەڵێنەوە: (لە سەریاندە کەریم لە سەریاندە - گەل و سوپای مەزن لەخائینان دەپارێزێ) مەبەست لە کەریمیش عەبدولکەریم قاسمە و زەمان سووڕایەوە و ساڵی 1959 لە کوشتارەکەی کەرکووک حوکمی ئیعدام بە سەر پتر لە بیست تێکۆشەری چەپدا درا - ساڵی 1963 دوای هاتنی

بەعس بۆ ســـەر دەســـەڵات ئیعدام کران. ئەوجا ئەو چەپڕەوە تونـدڕەوانە لە هەموو عیراقـدا پەنـایەکیـان نەبوو خۆیانی لێ چەپارە بدەن هەریمی کوردسـتان و دەســتەی پێشـمەرگەی پارتی دیموکراتی کوردســتان نەبێ و مەبەســـتیش لە داوای ســـەرپەڕاندنەکە هەر ئەوانیش بوون. ئەمە لە بـارەی ئەو وڕێنـانەوە بـاس دەکەم کە کەللەی بۆش و دڵێ دژە ویژدان و بەزەیی پڕ کردبۆوە و ئەو ڕۆژە نەیـانـدەزانی و ئەمڕۆش نـایزانن کە لەگەڵ مەحـاڵدا ســـەرقـاڵن و یەکێ لەو مەحـاڵانە لەنـاوبردنی دوژمنـانی لایەنەکـانی خەبـاتی کوردە، ئەگەر چارەنووس یارمەتیدەری بێ.

پێویســـت ناکا بڵێین چەپی تونڕەو لەکوردســـتانی ئێمەدا حاڵەتێکی بە سەردا دێ کە بە سەر سەگێکدادێ، ســـەگی هار گرتبێتی و ئەگەر زێڕ بخەیتە پێش چاوی دەچێتە ســـەرەمەرگ و بەڵکو دەشـــمرێ، بەڵام کە کوردێک دەبینێ وەک تاوس ناز دەکا و تفەنگەکەی یا ڕەشـاشـەکەی دەردەخا... من ئەوە دەڵێم و لە هەموو کەس زیاتر دژی ناکۆکییە ناوخۆییەکانی پێشـمەرگەم و هەر بیـانوویەک بهێننەوە ســـووربوونی زیـاتر دەگەیەنێ لە سەر چەواشەکاری و کوفر و لەدەستدانی ئاواتی میژوویی نەتەوەیی... بە پیرۆزترین پیرۆزەکان ســـوێنـد دەخۆم کە من لە هەموو کوردێکی تر،

هەرچییەک بێ، بۆ دەستبەتاڵی چەپی تۆندڕەوی کورد بە پەرۆشترم چونکە من بە فکر دەژیم و سەرقاڵی کێشەی کۆمەڵایەتییەکانم و جێی ئەوەم نییە گرنگی بە ماددیات و شەڕی سیاسی بۆ دەستکەوتی دنیایی بدەم. چەند ڕووی نەرێتی عەقڵم بۆ دەردەکەوێ و دەبینم قازانج خولقێنەری شارستانەتییە و کە واتاکان لە شیعرەکانی نالی دەدۆزمەوە کە بۆ خەڵکی تر ئاسان نین و ئەوەش لەو شۆڕبوونەوەمەوە هاتووە بەرەو ناوبوون، بە مرۆڤ و حەیوان و ئاو و ئاسمان و جممەی مێروولەی بەر دەرگای ژوورەکەمەوە، ئێدی بەڵگەنەویستە خەمم بۆ لە دەستدانی چالاکترین کوڕانی و ئاڕاستەیان بەرەو مەرامی مەحاڵ دووقات بێ ئەگەرچی هەموو تەمەنەکان و سەردەمەکان بکوتنەوە و چیا بڕووخێنن و زەریا وشک بکەن و هەرگیز پراکتیزەکردنی کۆمۆنیزم بەدی نایێ، تەنانەت دادی کۆمەڵایەتی و تەنانەت ڕەفتاری شارستانەتیش بەدی نایێ و بگرە دیموکراتیش کە خەڵک بە کەرەسەی بەر دەستی دەزانن نایەتە دی و ئەوەندەش بەسە کە کوردستان ئەو شتەی تێدا نییە کە پێی دەڵێن بۆرژوا. نە بانکی کوردیمان هەیە و نە دراوی کوردی نە کارگە و ڕێگاوبان و تەکنیک و پاشخانی چەند سەدەیەکی کوردیمان هەیە. کۆمۆنیزم(*)

(*) پێم وایە مامۆستا مەبەستی بۆرژوازییەتە نەک کۆمۆنیزم. (ح. ک)

سستەمێکی ئەرۆستۆکراتییە و لووتی لە ئاسمانە و زانست و تێگەیشتن و تەکنیک و فەلسەفە و شارستانەتی و لێهاتوویی و ڕێزی ڕای بەرانبەری دەوێ و یەکەم شت لە دژی خوێنڕشتن و کاولکردن و درۆهەڵبەستنە: قسەیەک لە دیموکراتێکی سەدەیەک لەمەوبەر دەگێڕنەوە گوتوویەتی: ڕەنگە لەگەڵتدا هاوڕا نەبم، بەڵام ئامادەم خوێنی خۆم بڕێژم بۆ ئەوەی تۆ ڕای خۆت دەربڕیت... و ئەوەش قسەیەکە مەلایەکەت پێی ناگوترێ، چونکە مەلایەکەت شەڕ ناکەن!! ئەوەشمان زانی کۆمۆنیزمی ئەوروپا بۆ گەیشتن بە دەسەڵات دەستبەرداری شۆڕش بوون و باوەڕیان بە دەنگدان هێنا. نەک بە موشەک و بۆمبا ئەگەرچی دەیان ساڵ لە دوورترین مێژووی مەیلەو قەبوولکراوی دەستبەردان لە شۆڕش دواشکەوتن.. لە ڕاستیدا ئەگەر چینی سێیەم زۆرینەی دانیشتوان بن و کۆمۆنیزم تەعبیر لە بەرژەوەندییان بکا و هەڵبژاردن بۆ زۆرینە مسۆگەر بێ، ئیتر بۆچی پەنا بۆ ڕێگەی دژوار بەرن؟ من بۆ گەیشتن بەو ڕاستییە بیست ساڵ پێش هەموو کۆمۆنستکان و ناکۆمۆنستەکان کەوتمەوە جگە لە تاوانبارکردنی ستالین ئەوەش کە لە لایەن جیهانی چەپەوە دەپەرسترا و جێی سەرنجی زۆرینەی خەڵک و تەنانەت ڕۆشنبیرانیش بوو: کە دەبینم ڕۆشنبیری دەرەوەی کۆمۆنیزم بە ستالین

سەرسام بوون، بڕینم دەکولێنەوە و دەپرسم ئاخۆ ئەگەر دۆستێکیانی ئیعدام بکردایە لە سەر هەمان هەڵوێست دەمانەوە؟ خەمەکە قورسە هاوڕێم! ڕێگاش دوور و دژوارە عەزیزم! تێگەیشتنیش لە زۆربەی وڵاتانی جیهان لە ئاستی منداڵێکی دە ساڵیدایە.. ئەوەشی لێرەی دەخوێنیتەوە، وێنەیەکە لە نەخۆشخانەی شێتان بە بێ زیادی و بە نەختێ کەمیشەوە لە چەندین و چەندین وڵاتی وەک وڵاتی ئێمەدا!

وای لەو دەستخەڕۆیی و بەدبەختییە! هیچ قسە و ئامانجێکی چەپی تۆندڕەوی کورد لە چلەکانەوە نەهاتۆتە دی ئەوە نەبێ کە لە نامیلکە بەدناوەکەیاندا هاتبوو و خۆی بەوەوە هەڵکێشابوو کە کورد نەتەوە نییە!! نازانم بۆچی پەرەیان بەو بابەتە نەدا تا ئەوەی بە عارەب بڵێن: ئێوە ئوممە نین چونکە دابڕاون و لە زیاتر لە بیست دەوڵەتدا دەژین و خاکتان یەک پارچە نییە و خۆتان کۆیلە کراون و تورکیش نەختێ لەو نەخۆشییەی بەرکەوتووە چونکە لە یەک دەوڵەتی تورکی زیاتر هەیە و دوو - سێ نیشتمان زیاتریان هەیە و فارسیش دریژەیان لە دەرەوەی نیشتمانی خۆیاندا هەیە کە دەوڵەتیان نییە.. بلوجیش لە ڕاستیدا

وەک جمکی کورد وان بەڵام کۆمۆنستی کورد زامداری نەکردوون...

دەبێ بۆ ڕاستی ئەوە بگوترێ کە تێکۆشەرە شۆڕشگێڕەکان لە ئاستی جیهاندا بەوە ناسراون کە خەڵکی ناواقعین و لە سروشتی کۆمەڵگاو و خەڵکی ئاساییەوە دوورن: لە قسەدا زیرەکن و لە سەر ئاشکراکردنی کەموکوڕی خەڵکی تر سوورن و لە دەربڕین و ڕەفتاردا نەترسن، بەڵام بە کەڵکی بیناسازی نایەن و باوەڕ ناکەم وەک خەڵکی ئاسایی تر بەرگەی ڕۆژێکی ئاسایی بگرن. لەگەڵ ڕێزمدا بۆ هونەرمەندە تەشکیلییەکان بە قوتابخانە جیاوازەکانیانەوە (لەم ڕووەوە پسپۆریش نیم بەڵام بە لای بەرهەمەکانیاندا ڕادەکێشرێم و درک بە شوێنی داهێنان لە لەوحەکانیاندا دەکەم و بەو توانایەیان سەرسامم کە زەینم بەرەو پشت خەتەکانیان و جێی فرشەکانیان ڕادەکێشن و هەر دەڵێی بە دەوری ستوونێکدا دەمسۆڕێنەوە و پشتەوەی نابینم...) و ئەوان لە ڕەهایی (تەجرید)دا کە لە توانایدا نییە نانێک بۆ برسییەک پەیدا بکا، لە لووتکەی داهێناندان. ئەوەشی لە سەر شێوەی ژیان و ڕەفتاریان بڵاو دەکرێتەوە، لەگەڵ دوورکەوتنەوەی داهێنانەکانیان لە داهێنانی فرۆکە و دۆزینەوەی نهێنییەکانی کەون و

کۆپیکردنەوەی بەشـــەردا یەک دێتەوە. بوونیان وەک توحفەی گرانبەها لە کۆشکێکی مەزندا پێویستە چونکە هونەرمەنـد وەک پەردەی تەنـک و کۆڵکەزێرینەی ئاســـۆی مرۆڤە... وەک نووکی پەنجەی جادوویە بۆ چاکبوونەوە... ئەوان، ئەوانن و کەســـی تر نین. شـــڕ دەپۆشـــن و لە پەنـا دەخەون و ڕەنگە بە تـاوانی ســـەرگەردانی ببرێنە بەندیخانە و کە دەریش دەچن، شوێنەواری خوێنی دڵیان لە سەر شێوەی خەتخەتۆکێ بە دیوارەکانیەوە جێدەهێڵن و ڕەنگە شـــێوەی گیتارێ یـا چەقێکی ڕووت لە ئـاســـمـان دەربخـا. ئەوان و ســـۆفیەکـان لە ڕووی ڕەهـاییەوە لە یەک قوڕن: مەبەســتم ئەوەیە لەو دەســتەیەدا لووتکە هەیە لەگەڵ ئەو ســـەرنجەدا کە ژمارەی لووتکەکانی هونەرمەندان زیاترن چونکە ســـۆفی پێشـــڕەوی ســـەردەمی خۆی ئیمامی سۆفیەکانە و یەک کەس یا سێ یا دە کەسن و ئەو هونەرمەندانەی ئاماژەیان بۆ دەکرێ لە ژماردن نایەن. هۆیەکەش ئەوەیە مەیدانی هونەر بەربەرین و بێســـنووورە و ڕەنگە مێرووڵەیەک بکاتە چەقی و بە گوێرەی توانای هونەرمەند واتا و بۆچوون بە دەوریدا هەڵڕژێ. مەیدانی شـاعر لە مەیدانی نووســەری کتێب بەرینترە چونکە کەرەســـەی وەزن و قافیە، قەریحەی شـــاعیریشـــی بخەرە ســـەر کە کۆتایی نییە، دەتوانێ چەندین دیوان، یەک بە دوای یەکدا دەربکا تا دەگاتە

سـنووری بێزارکردن. جگه لەوەش، ناوەڕۆکی دیوان به بۆچوون داناندرێ و لەوەیە له قاڵبێکی شـیعریدا نەفرەت له دیموکراتی بکا و زەنگی جنێودان له گوێی بیسـەردا خۆش بکا. جەواهیری دوای تێکشـکانی ڕاپەڕین به شـۆڕشـگێڕانی ڕاپەڕینەکەدا هەڵدەڵێ و دەڵێ:

(تفحم، لعنت، ازیز الرصاص وجرب من الامرمایقسم)
به قوربان گوێ به گیزەی گوللە مەدە
له شتەکاندا، چارەنووس تاقیکەوە

وشـەی (لعنـت) لێرەدا "خۆم به قوربـانـت کەم" دەگەیەنێ... چ قەیدیشی نییە لێرەدا باسی پەراوێزێکی ژیانی هونەرمەند بکەم و سـوالکەر و حەماڵ و پاڵە و هەموو هەژاران و قوڕبەسـەرانی گوند و شار زۆر له پێشـبینی هونەرمەندانەوە دوورن و تەنانەت برسـییان بەهـایەکی ئەوتۆ بۆ بوونیـان دانـانێن و ئـاوەڕ له داهێنـانیـان نـادەنەوە و تێشـیـنـاگەن. ئەگەر وێنە ڕەسـەنەکەی جیوکۆنـدا به پـاڵەیەکی دەوروبەری ئامێدی بفرۆشـیت به یەک فلس نایکڕێت و ئەو و خەڵکی وەک ئەو ڕقێکی ئاشکرایان له شتی وایە.. لەم لایەنەوە به بیرم دێتەوە بـازرگـانێکی دەوڵەمەنـدی بەغـدا که له بنەچەدا خەڵکی کەرکووکە له مەزاد قاموسـێکی کڕی (نەخوێندەواریش بوو) و چووە لای

خوشکەزا پزیشکەکەی و پێی گوت: "فلانی قامووسێکم بۆ هێناوی!!" دەشمەوێ وێنەیەکی خەیاڵاوی واقیعت پێ بڵێم تا زیاتر ئاگاداری کۆمەڵگە بیت، ئەگەر تاکەتاکەی هەر جۆرێک و هەر پیشەیەک و هەر چینیک و هەر زانست و هونەر و سیاسەت و دینی جیاواز و کەلەپووری جیاوازت گرد کردەوە و فەیلەسووفی خواناس و خوانەناس و زانای هەموو بوارەکان و شێخی تەریقەت و خەتیبی مەزەبە جۆربەجۆرەکانی جومعە و بازرگان و دارکەر و بەقاڵ و زبڵڕێژ و وەرزێر و کاروانچی و شوفێری تاکسی و و سەرەکوەزیران و سەرۆکی زانکۆ و ئەهلی ڕۆژنامە و چاپخانە و ئەفسەری سوپای پلەبالا تا خوارەوە تا سەرباز و فەڕاشت هێنا و تێکەڵت کردن، چۆن بیر لە ئەنجامی ئەم کۆمەڵە دەکەیتەوە؟ ڕێت هەیە گەورەترین سوێند بخۆی کە کۆمەڵێکی ئاوها یەک سەعات دەوام ناکات و یەک ڕستەی واتابەخشی پێ ناگوترێ و لە ناخی هەر یەکێکیاندا هەزار نەفرەت لە ڕۆحی ئەو کۆمەڵگەیە و دامەزرێنەری ئەوانەش دەکرێ کە بە پیریەوە دەچن... خەڵکی هەمەجۆر لە یەکتری غەوارەن و لە شتی نائاشنا دوور دەکەونەوە. باوەڕت هەبێ فەرمانبەرێکی بەرتیلخۆر زۆر لەو کەسانە بێزار دەبێ کە کاریان دەکەوێتە لای و ناچار نابن بەرتیل بدەن.

لەم کورتەیەدا باسی ژنم نەکرد ئەگەر تاکە جیاوازەکانی کۆ بکرێنەوە چ دەبێ بەڵام دەشێ حاڵوبار و ڕەفتاری بە پێوانە لەگەڵ پیاودا کورت بکرێتەوە وەک ڕەفتاری هەردوو ڕەگەز لە گەرماوی گشتی هەردووکیاندا و بە دڵنیاییەوە شەڕ لەنێوان ژناندا زیاتر و توندوتیژترە. لە ولاتە موسوڵمانەکەی ئێمەشدا بە دیاریکردنی دوو هۆکار کۆتایی دێنین: یەکەمیان بارگرانی منداڵبوون و زەحمەتی شیردان و شەونخوونی و خەمی کاتی نەخۆشی منداڵ و پاککردنەوەی کۆرپە و مەودای بێزاری فراوانە، بۆ نموونە شوشتنی کۆرپە و دایکان لە گەرماودا دەرفەتی پاککردنەوە دەبینن کە لە ماڵدا ئەو دەفەتە نییە و ئەگەر منداڵی پەنجا ژن کۆ ببنەوە دەبێتە هەرا و شەڕ دەقەومێ... هۆی دووەم غیرەی مێینەیە لە مێینەی تر بۆ ئەو ڕێتێچوونەی ببێتە هەوێی و مەودای خۆشەویستی بەو هۆیەوە بەرتەسک دەبێ.. هۆی لاوەکی تریش هەن وەک جلی گرانبەها و بوونی خشڵی زۆر بە باڵای یەکێکی خواپێداوەوە.. جگە لەوانەش مەودای هەناسەدانی ژن لە هی پیاو تەنگترە.. قسەش هەموو لە سەر ژنی ولاتی ئێمە و ولاتە هاوشێوەکانێتی لەڕووی هەژاری و دواکەوتوویی‌یەوە..

وەک دەبینیت، گونجان هەمیشە کارێکی ئاسان نییە و چەند ژمارەی خەڵکەکە کەمتر بێ گونجان بواری زیاتر دەبێ و شێوازی کاریش چەند لە یەکترەوە نێزیک بێ گونجانیش زیاتر دەبێ چونکە کار هۆکارێکی بەهێزە بۆ نێزیکبوونەوەی تاک و کۆمەڵ و کۆششیش بۆ ژیان لە جێی خۆیدا بە گرنگی لە نێوان تاکەکان و کۆدا دەمێنێ بە تایبەتی لە کاتی نەهاتیی بازاڕدا.. لێرەدا نە خۆم دەگرم و نە فرمێسکی چاووم کاتێ کارەساتی خێزانێکم لە گرانییەکەی 1917دا بیر دێتەوە، باوکم بۆی گێڕامەوە یەکێ لە دانیشتوانی گەڕەکەکە کە دوالوقمەی خێزانەکەی تەواو بوو، ڕایگەیاند مردنی پێ باشترە لە دەرۆزەکردن و دەرگای ماڵەکەی لە سەر خۆی و خێزانی هەڵچنی وهەموویان مردن.. ئای لە دڵڕەقی کارەسات.. هۆکاری هەرە سەرەکی گرانیش زوڵمی حکوومەتی عوسمانی بوو چونکە سەرانی پۆلیس و سوپا لە کاتی پێویستیدا دەبنە ڕێگر و جەللاد و ڕێی تێدەچێ بە بەرتیل بێتاوان لە جێی تاوانباردا ئیعدام بکەن. دەزانم کەسێک بە ناوی (تاها..) حوکمی ئیعدامدرابوو، بەڵام ڕێککەوتن لەگەڵ قائیمقام و داروودەستەکەیدا کرا تا کەسێکی تر کە ئەویش ناوی (تاها) بوو ئیعدام بکرێ و ئەم کڵۆڵە لە گوندی پێبازۆک لای بزنگەل بوو و لە کۆیە ئیعدام

کرا و هەتا ڕۆژی ئەمڕۆش وەک نیشانەی دواکەوتنی گەلێک شتی ئاوها ڕوو دەدا.

ئەوەی لەو چەند دێڕەدا باس کرا هەندێ لە ناوەڕۆکی شـــێتخانەکەمان و وێنەی کۆمەڵگەکەمانە و کەس بە هەڵەدا نەچێ دەرمان لە عیراق یا واقی واقەوە بێ و چارەســـەری بکا چونکە ڕێگای چارەســـەر دوور و درێژ و ســـەخت و بەپێچە و دامەزراندنی حیزب بۆ دین و دنیا ناخۆشـــتری کرد کە بە خۆیان نەبێ بە کەس باوەڕ ناکەن (بەو مەرجەی خۆی لە بەختەوەری هەموانداء نیەتی پاک بێ) و لە دنیا دواکەوتووەکەی ئێمەدا ژیانی حیزبایەتی بە هەوێنی ســیاســی دینی و چەپایەتی و ڕاستایەتی، یا بە بێ هیچ هەوێنێک دەستی پێ کردووە و هەمووشـــیان خۆیان بە دیموکراســـی دەزانن و لە لوولەی دەمـانچەوە جێبەجێی دەکەن و لەگەڵ کەشـــوهەوایەکدا ڕانەهـاتوون بیر تیـایـدا بە ئارامی بەردەوام بێ لە وڵاتەکانیاندا شـارسـتانەتییەک نەبووە چەند ســـەدەیەک دەوامی بووبێ و هەموویان لە قســـەدا دیموکراتین و لە کردەوەدا ئیرهـابین و دیموکراســـی ناچێتە ژێر باریکەوە شـــارســـتانی و ڕۆشنبیری و هونەر و سـامان و دادپەروەری نەبێ و لە بۆشایی دروست نابێ و تەنانەت لە کەشوهەوایەکی بێلایەنیشـدا ســوود لە زانســت و هونەر و تەکنیک و

ڕەفتاری شـــارســـتانی نابینێ. نەتەوە هەیە لە وڵاتی خۆیدا هەوڵی بەدەســتهێنانی ئۆتۆمبیل و قەتار دەدا و بە فڕۆکە بۆ وڵاتانی تر ســەفەر دەکا و لە ڕۆیشــتن و پشــوودا بە ئامێری زانســتی پەیوەندی لەگەڵ کەســانی ئەودیوی زەویــدا دەکــا و پەیمــاننــامەی بــازرگــانی دەبەســـتێ و هەر دەڵێی ڕێکەوتنەکە لە ماڵی خۆیدا ئەنجــام دەدرێ. کوردێکی عیراقی بۆی گێڕامەوە لە ئەمەریکــاوە ســـــەفەری بەریتــانیــای کردووە و ئۆتۆمبیلێکی هەرزانی بۆ پێداویســـتی خۆی کڕیوە و دوایی ئۆتۆمبیلەکەی لە جێیەک جێهێشـــتووە و چــاوەڕوان نەبووە بیفرۆشـــێ. کە گەیشـــتۆتەوە ئەمەریکا، دوای چەند ڕۆژێک نامەیەکی لە شــارەوانی لەندەنەوە پێ گەیشـــتووە و پێیان ڕاگەیاندووە کە ئۆتۆمبیلەکەی لە جێیەک ڕاگرتووە بۆ وەســـتــانی ئۆتۆمبیل تەرخان نەکراوە و ســـزای ئەوەش ئەوەندە فلووسە. هیچ چارەیەکمان بۆ ئۆتۆمبیلەکە نەدۆزییەوە ئەوە نەبێ بیفرۆشــین و پارەی ســزاکەی لێ دەرکەین و چی مــاوەتەوە بۆتی دەنێرینەوە. ئەو کوردە گوتی ئەو مەبلەغەی کە نــاردبوویــان لەو پــارەیە زیــاتر بوو کە ئۆتۆمبیلەکەی پێ کڕیبوو.

من نــاڵێم ئەو وڵاتانەی پێیان دەڵێن پێشـــکەوتوو، لە ڕاســتیدا پێشــکەوتوون و بەهەشــتی خودان لە ســەر

زەوی، بەڵام بە عەیبەکانیان و گوناحەکانیشیانەوە، لە وڵاتە شـــین و مۆر هەڵگەڕاوەکەی ئێمەدا، وەک زنـدەخەو دێـنە بەر چـاو، بە تـایـبەتـی دەوڵەتە سکەندیناڤیەکان و فینلەندا.

ئەو کۆمەڵە خەڵکەی کە لەو پلە کۆمەڵایەتییانە بەجێ ماوون کە نەختێ پێشتر باسمان کرد، دەبینین لە هیچ شـــتێکدا یەکڕا نین و وەختە مەحاڵ بێ دەنگدان لە نێوانیاندا بۆ هیچ بەرژەوەندییەک یا لایەنێک کە جێی گرنگیپێدانیان بێ بکرێ. ئەو کۆمەڵە خەڵکە کە زمانی هاوبەش لە نێوانیاندا نییە، خۆیان زمانی هاوبەشـــیان تەنانەت لەگەڵ نەتەوە پێشـــکەوتووەکانیشـــدا نییە و قســـەی زانایەکی ئەتۆم لەگەڵ بۆچوونی بازرگانێکی کۆمپیوتەر یـا دەرهێنەری فیلم یـا وەعزدەری جێی عیبادەت یـا ئەوانەدا یەک نـاگرێتەوە کە بە چیـاکـانی کـلـیـمـانـجـارۆدا هەڵـدەگەڕێـن. بەڵام لە دەوڵەتە پێشـــکەوتووەکـانـدا دەنگی هەڵبژاردنی گشـــتی و هەستکردن بە هەڵە و ڕاستی لە ڕەفتاری سیاسی یا موعـامەلەی ئـابووری دا کۆیـان دەکـاتەوە، کەچی لە وڵاتێکی وەک وڵاتی ئێمەدا بە هیچ شـــێوەیەک پەیوەندییەک لە نێوان ئەو تێکەڵەیەدا نییە.. بۆ نموونە دەڵێم ئەو هەڵبژاردنەی چەند ســاڵێک پێش ئێســتا لە هەرێمـدا ئەنجـام درا قـاڵبێکی بێ گیـان بوو چونکە

بـانگی خەڵکی بۆ دەنگـدان کرا و دەنگیـان دا بەڵام وەزیری بەرگری دەمـانچەیەکی نەبوو لە کـاتێکـدا پێشـــمەرگەی هەردوو حیزبەکە هەموو ســـوپا بوون نەک بۆ بەرگریکردن لە کوردســـتان بەڵکو بۆ ئەوەی دەست بە سـەر واقیعەکەدا بگرن... پەرلەمانیش ئەگەر ناوی (رەپلەمان یا مەپلەران) یا هەر ناوێکی تری وەک (فسنستنبکتکنفتموها) یا (دال دو ژێر دین إذا قوقب)[20] بوایە هیچ نەدەگۆڕا... دوای ئەوە بێبەهـایی ناوەڕۆکی دەنگدان و پەرلەمان لەوەدا هات زمانی واقیعی گشتگر جارێک و دوو و سێ لە شەڕی براکوژیدا دەرکەوت..

تا خوێنەر نەخەمە بەردەم بیانووی سیاسی بە ئەرکی خۆمی دەزانم ڕای خۆم لە بارەی چۆنیەتی ئەنجامدانی دەنگدان دەربڕم. ئەوەی لە ئیفلاسی دەنگدان و مردنی پەرلەمان کەوتەوە، نە بە ڕێکەوت بوو نە لە بۆشاییەوە هاتووە، بەڵکو حوکمی واقعێکی دواکەوتووی وێرانە و هیچی پێ نییە ئەوە نەبێ ڕەفتاری شـــیاوی میللەتی وەک میللەتی ئێمە بســـەپێنێ و چۆن پاڵە ســـمۆکن لە بەر ناکا و باجی ئایشـــۆک لە زۆرانبازێی گادا دەرنابا و نەخوێنـدەوارێـک نـاتوانێ ڕەگی ســـێجـای (85936754) دەربکا یا قوتابییەکی سێی سـەرەتایی ســـەری لە کونە ڕەشـــەکانی کەون ســـوڕدەمینێ، بە هەمان شێوە:

1- دەنگدەری کورد بە جۆرێ دەنگ دەدا کە واقیع بە سەریدا سەپاندووە و وەک ئەوەیە نوێژی نیوەڕۆی کردبێ و ڕۆیشتبێ... ئەو دەنگدەرە خۆی یەکێکە لەوانەی خۆی بە مەخزەنەکانی حکوومەتدا کردووە و لەگەڵ گوللەی چەکدارانداا بۆ تاڵان کێبڕکێی کردووە..

2- چەکدارانی ئەو دوو حیزبە بۆ وێرانکردنی حیزبی بەرانبەر بێ وچان کار دەکەن و پێشتر یەکتریان بە خائین زانیوە...

3- ناشێ حیزبی دۆڕاو مل بۆ ئەنجامی هەڵبژاردن بدا و ئەوەی پێم گەیشت ئەوە بوو ئەو حیزبەی بە یەک دەنگ دۆڕا خۆی پێچایەوە و چەکدارەکانی ئامدە کرد و دۆڕاندنەکەی بە زیادەوە پڕ کردەوە.

4- شێوازی دروستبوونی حیزبی وەک ئەو دوو، حیزبە کوردییە و ڕێبازی خەباتیان وا دەکا دیکتاتۆریەتی سەرکردەیان شتێ بێ قسە هەڵنەگرێ یا بچێتە قوژبنێکەوە تا سەرکردایەتییەک هەڵدەکەوێ و جێی ئەوەیان دەگرێتەوە.. کیم ئیڵ سۆنگ کوڕەکەی خۆی سەپاند تا لە دوای مردنیدا ببێتە سەرکردە و ئاواتی باوکی بەجێگەیاند و خوا عەمری درێژ بکا گەیشتە پلەی ڕەبولعالەمین ئەگەرچی گەلە پشوودرێژە دڵسۆزەکەشی بە نەبوونیی دەژیا. ئەو دوو حیزبە

کوردییانە داهێنان نین و ئەوەندەیان بەسە تاقیکردنەوەیەکی گەورەی وەک شۆڕشی 1917ی ڕووسیا وەک کۆیلەی زەلیل لە بەر ستالین داچەمی و ڕووسیا بە ئاسانیی ڕاست نەبووەوە و کۆمۆنستەکانی تریش ئەگەر لە سەر کورسی دەسەڵاتدا بمینن دووبارەی دەکەنەوە. ماو و حیزبی کۆمۆنستی چین، دوای ماوەیەکی کەم لە بەدەستهێنانی دەسەڵات ڕەفتارەکانی جەنگیزخانیان دووبارە کردەوە.. بە دڵنیاییەوە ماو دووچاری نەخۆشی دەروونی بوو (ناتوانم ناوی لێ بنێم) و لە ڕابردووی مرۆڤانەی خۆی هەڵگەڕایەوە و گەورەترین خائینی لە کەسێتی سەرۆکی کۆماردا دۆزییەوە کە هاوڕێی ژیانی سیاسی خۆی بوو. هیچ شۆڕشێک لە جیهاندا نەبووە ئەگەر سەرەتای بە بەڵێنی ئازادی و یەکسانی نەبووبێ و تاکە یەکێکیان لەو بەڵێنانەدا ڕاستگۆ نەبوونە مەگەر واقعێک سەپاندبێتی ڕەتکەردنەوەی نەبووبێ و لەوەشدا بە پێی بەرژەوەندی و ئارەزووی لووتکەی بزووتنەوەکە بووە..

کاتێ خەلافەتی موسوڵمانان درایە عوسمانی کوڕی عەفان ئەبوو سوفیان، کە خزمی عوسمان بوو گوتی: وەک تۆپ بیقۆزنەوە، بەو خوایە نە دەزانم بەهەشت چییە نە دۆزەخ... خەلیفە دەریکرد بەڵام بە پێی

بۆچوونەکانیشی کرد. عوسمان بە شێوەیەک ڕەفتاری بە بەیتولمـال کرد وەک ئەوەی مـاڵی خۆی بێ بەڵام دزی نەکرد و خیـانەتی نەکرد، ئەوجـا واقعی ئەو ســـەردەمە کـاری خۆی کرد. یـاخییەکـانی عیراق تەگبیریـان لێی کرد و لە کـاتی قورئـانخوێنـدنـدا کوشـتیان. سـەیدە عائشـەی داکی ئیمانداران لێی ڕازی نەبوو و بۆ ســـووکـایەتی بە (عیثلـة) نـاوی دەبر. کـاتێکیش عەلی کوری ئەبو تـالیـب بووە خەلیفە و عائیشـــە زۆری ڕق لێی بوو، کراســـەکەی عوســمانی بەرز کردەوە و لە ناو خەڵکدا هـاواری کرد: بە غەدر کوژرا. ئەوجا شـــەڕی جەمەل لە بەســـرا قەومـا و لەشـــکری عەلی ســـەرکەوت. ئەوەی لە هەندێ کتێبیم خوێنـدۆتەوە تەڵحە و زوبێر لایەنگری عەلی بوون بەڵام دوایی لایەنگریی عەلییان هەڵوەشـــاندەوە و بە تەمـای وەرگرتنی خەلافەت دایـانە پـاڵ عـائیشـــە و هەردووکیشـــیـان کوژران... وەک لە بیرێشـــمە هەردووکیان لەو دە کەســـەن کە مژدەی بەهەشـتیان پێ دراوە. ئیدی چ نموونەیەکیان بۆ (باپیر)ی پـاڵە و (پیرۆت)ی باغەوان هێشـتۆتەوە تا لە سـەر ڕاستگۆیی بەردەوام بن؟ کۆمەڵگەی ئیســـلامی لە دوای وەفاتی پێغەمبەر و لەســـەردەمی خەلیفایەتی ئەبوو بەکر و عومەردا ماوەیەکی وایان بڕی بە پێوانەی ئیســـلام لە مەیلەو کەمالّدا بوو، بەڵام سیان لە چوار خەلیفەکە، کە

عومەر و عوسمان و عەلی بوون، بە دەستی موسوڵمان کوژران.. کۆمەڵگەیەک زۆرینەی شەو و ڕۆژی لەگەڵ پیغەمبەردا بە سەر بردبێ و نوێژیان بۆ خوا کردبێ و سەڵاواتیان لە پێغەمبەرەکەی دابێ و بۆ حەج و ڕۆژوو و زەکات و جیهاد دەستپێشخەر بووبن.. سوپایان نیوە پێخاوس و نیوە ڕووت یەکێ لە گەورەترین دوو ئیمپراتۆری جیهان تێکبشکێنێ دەست بە سەر وڵاتیاندا بگرێ و دوایی کتێبە گرێکییەکان تەرجەمە بکا و بە سەر ئایەتی قورئاندا فەرز بکا کەخۆی لەگەڵ فەلەکیاتی بەتلیمۆسو حەوت ئاسمانەکەیدا بگونجێنێ لە کاتێکدا دەبینین ئاسمانەکانی قورئان حەوتن و بۆ گونجاندن (عەرش و کورسی)یان بە دوو ئاسمان دانا... هەموو ئەوانە کە لەسەرەتاکانی ئیسلامدا ڕوویان دا، بوونە کەلەپوور و ئەو جەماوەرەی گرنگی بە دین دەدەن بە دەستیەوە زەلالەتیانە و دەمەتەقێش لە ئاستی ڕەشەخەڵکەکە بەرزتر دەبیندرێ تا بۆ ئاستی زانستکارەکان و زانایانی ئاین بەرز ببنەوە و لێرە وازی لێ دێنین تا بزانین پاشەڕۆژی دەمەتەقێ بە چی دەگا و بە کوێدا دەکەوێتەوە. با ئەوەش بزانین کە ئەو گفتوگۆ و دەمەتەقێیانەی باس کران کەرەسەی ئەوانە نین بەرنامەی شۆڕشگێڕییان هەیە چونکە ئەوان بۆ گەیشتن بە بڕیار لە خۆشیان یاخین.

هەندێ جار ئەوەم بە خەیاڵدا دێ ژن لە بری پیاو کۆمەڵگە بەڕێوە بەرێت و خوێندووشمانەتەوە کە سستەمی دەسەڵاتی دایک لە هەندێ سەردەمی مێژوودا باو بووە و کەس بابی خۆی نەناسیوە و بە ناوی دایکیانەوە ناسراون، چونکە هەموو پیاوان مێردی هەموو ژنان بوونە. شتێکی بلیخانۆفم خوێندەوە خەڵک لە هەندێ شوێنی یەکێتی سۆڤیەتدا (ڕەنگە قەفقاس بووبێ) شوێنەواری ئەو سەردەمەیان لە لا ماوە، ژن بۆ مەرگی نەجیبترین برای قژی خۆی بڕیوە و مێردی خۆی نەناسیوە چونکە وەک گوتمان، هەموو پیاوان مێردی هەموو ژنان بوونە. چەند بە چڕیی بیر لە کۆمەڵگەیەک بکەینەوە کە ژن بەڕێوەی بیا و کاروباری دەوڵەت و پۆلیس و سوپا و لایەنەکانی تری لە دەستدا بووبێ، نازانین پیاو چکارە بووە و ئەدی بەشی ژن لە کاری قورسی وەک دروێنە و جووت و بەخێوکردنی مەڕ و مانگا چی بووە؟ ئەدی ڕێ بە پیاو دراوە هەندێ لەو بەڵایانە بخاتە ئەستۆی خۆی یا بەشی چێشتلێنان و گسکدان و بەخێوکردنی منداڵ بووە و ئەدی ڕای لە کاری جنسی و منداڵبووندا چۆن بووە؟ بە کورتییەکەی، مەسەلەکە بە پێوانەی ئەم ڕۆژگارە ئاڵۆزە ئەگەرچی دەزانین ژن لە زەمانی زوودا دەسەڵاتیشیان بووە بەڵام نازانین، یا من نازانم چۆن پیاو جێی ژنی گرتەوە بێ ئەوەی شیرازەی

کۆمەڵگە تێکبچێ. ئەوەی لەم بـابەتە بۆ من گرنگە مەســـەلەی جەنگی نێوان ئەو کۆمەڵگایانەیە کە ژن بەڕێوەی بردوون و شـــوێنی پیاو لەوێدا کوێ بووە؟ بە سەربازی ماوەتەوە؟ یا پلەی سەربازی پێ دراوە؟ ئەدی ئەگەر سەرکردایەتی سوپای لە دەستدا بووبێ، کە دەبێ هەمووی یـا زۆرینەی پیـاو بووبن، چۆن پەلامـاری عەرشـــی ژنی نەداوە؟ عەقڵ نـایبڕێ ژن بێشکەی منداڵەکەی هەڵگرتبێ و پەلاماری دراوسێکەی خۆی دابێ. هەتا ڕۆژی ئەمڕۆمان کە پێشـــکەوتن لە وڵاتە شارستانەکاندا گەیشتۆتە ئاستی سەرسوڕمان، ناگونجێ ژن جێی پیاو بگرێتەوە. تێدەگەم هاوسـەنگی لە نێوان چالاکی ژن و پیاودا دێتە ئاراوە بە شێوەیەک منـداڵبوون و بەخێوکردنی بە شـــتێکی نەرێتی ژن داناندرێ (لە ڕاســـتیدا منداڵبوون و شـــیرپێدانی لە شـانازییەکانی ژنن بەڵام ئەو پێوەرەی هەتا ئێستاش گرنگی و کـاریگەری پێ دەپێورێ لە کۆمەڵگەی ماســـوولکەی بەهێز و ددانی تیژدا ئاســـتی هێز و توندوتیژییە..). قسـەیەکی خۆشـی پێشـینان هەیە دەڵێ میردێک بە لای جۆگەیەکدا ڕەت بوو هەندێ ئافرەت گەمەیان لە سەری دەکرد، گوتی:

ژن شـــەیتانن و بۆ ئێمە خولقاون خوا لە شـــەڕی شەیتان بمانپارێزێ

یەکێکیان کە توانای شـیعردانانی دەمودەسـتی هەبوو وەڵامی دایەوە:

ژن پونگەن و بۆ ئێوە دروسـت کراون هەمووشـتان حەزتان لە بۆنی پونگەیە

منیش، سـوێند بە خوا لەگەڵ بۆچوونی ئەو کیژە شـاعیرەدام و پێغەمبەری عارەبی لە سـەفەرێکدا کە ژنی لەگەڵدابووە بۆ هاندانی سـەرقافڵە تا خێرا بێ گوتوویەتی: ئاگاداری شووشەکان بە. جوانترین شتێ کە پێغەمبەر لە بـارەی ژنەوە گوتوویەتی ئەوەیە: (حبب الي الطيب والنسـاء - چاکە و ژنم بە لاوە ئازیزن) و ئەوەش قسەیەکی بەجێیە بە تایبەتی بۆ ژن چونکە هیچ شـتێک لە جیهانی پیاودا جێگای ژن پڕ ناکاتەوە و ژن ئەوپەڕی خۆشی هەست و سەرسامی پیاوە.

ئەوەی لە بـارەی بەشـداری ژن و پیـاوەوە لە بوارگەلێکی گونجـاودا لەگەڵ مێیـاتی و توانـای ژنـدا دەیزانین ئەوەیە جێگە و پێگەی ڕێزداریـان لە نـاو هەمـوو میـللەتێکـدا وەرگرتـووە کە سـەردەمی وەحشـیگەرایی کۆمەڵگەی کلۆڵی تێپەڕانـدبێ و گەیشـتبێتە ئەو ئاسـتەی ڕێزی خۆی بگرێ. دەکرێ بڵێین ڕێزگرتنی ژن یەکێکە لە نەریتە هەرە بەرزەکانی

کۆمەڵگە و پشـــتگوێخســـتنیشـــی مۆریکە بە هەموو کۆمەڵگەیەکەوە کە ئەو حەقـارەتە ئەنجـام دەدا: ئەو ژنـانەی دەوروبەرت دایـک و خوشـــــک و کیژتن. بێعەقڵیی ســەیر ئەوەیە نەفامەکان قســەی ســووک بە ئـافرەتـانی نـاو خێزانی خۆیـان بڵێن، کەچی ئەگەر بێگانەیەک شـــتێ بڵێ ئافرەتیکی خزمیان لەکەدار بکا دەبنە گورگی هار. ئەرێ ئەی کەرە زمانداڕەکان لێتان دەپرســـم: 1- ســـووکـایەتی ئەگەر بێگـانەیەک بە خوشـکتانی بکا یا سـووکایەتییەک بە دەسـتی برا یا ئامۆزا یا هەر کەسێکی تر بینۆشێ جیاوازی چییە؟ 2 - بێعەقڵینە! زمانتان - زمانتان بە برین چێ - کە بە ســووکایەتیکردن بە کەســی نێزیکتان دەگەڕێ، بێگانە بۆ ئەوە هان دەدا ســـووکایەتی بە خۆتان و بەوانیش بکـا. 3- بەکـارهێنـانی جنێو لە بـازنەی خێزانـدا مجێزەکان لە ڕێزلێگرتنەوە دەگۆڕێ بۆ سووکایەتی و تەنانەت ڕێخۆشکەری بۆ سووکایەتی لە ڕێی جنێوەوە بەشـــی ئەوە دەکا جنێودەر بەرەو خراپتر بخزێنێ و جنێوپێدراویش لەگەڵ ســـووکایەتیدا ڕادێ و دوای جنێو شـــتی وای پێ قەبوول دەکرێ کە شـــەرەف لەکەدار دەکـا. مـن دەزانـم جـڵەوشـــلـکـردن بـۆ قسـەدەرپەڕاندن لە زۆر وڵاتی دواکەوتوودا باوە و بە دەگمەن جیاوازی لە نێوان باســی شـارســتانەتی و قسەی بازاڕی و خوارتردا دەکرێ و وەختە قسەگەلێک

که لایەقی مرۆڤی پاکی ئاســـایی بن له نێواندا نەمێنن. ئەوە دەزانم و خەمی لێ دەخۆم و بڕیاری قورســـی وای له سەر دەدەم و شەویله بۆ دزەنیگا له بناگوێوە بۆ بناگوێ دەکشـــێنێ. له ماوەی چەندین ســـاڵدا ســـەرنجم داوە که گوندییەک دەچێته نـاو خەڵکی شـــارســـتانەوە ئەوپەڕی هەوڵ دەدا ڕوون بێ و زۆربەی جـاریش ســـەرکەوتوو دەبێ، له بیرمە جـارێکیـان گەنجێکی گونـدی هـاتە هـاوینەهەواری چنارۆک و سڵاوی له جەماعەتەکەمان کرد و دەستی خەڵکەکەی مـاچ کرد و بە ئەدەبێکی یەکجار جوانەوە دانیشـــت، گەنجێکی خزمیشـــمان که له تەمەنی ئەودا بوو سەرسام بوو و دەمی کردەوە و گوتی: تەماشای کەن، دەیەوێ فشـــە بکات (دەربڕینەکەی زۆر بازاڕی بوو). ڕاســـتە ئەو گەنجە ڕەوشـــتبەرز بوو بەڵام زیادەڕەوی له ئەدەب و جوانیی ڕەفتاری ســـنووری زانراویان بەزاند و جێی سەرسوڕمان نییە هەندێ لەو ئەدەبەی بۆ وریایی بێ تا له ناو دەســتەیەکی شـاری نەکەوێتە هەڵەوە (خوێنەر دڵنیـا دەکەم که له هەموو تەمەنمدا گەنجم نەدیوە له ئەدەب و جوانیی ڕەفتاردا بەو گەیشـــتبێ، گەنجێکی هـاوتەمەنی ئەو نەبێ که خەڵکی موســـڵ بوو لەگەڵ بـاوکە پـارێزەرەکەیـدا هـاتبووە هەولێر و لای مەلا ئەفەندی مێوان بوون - سوبحانەڵڵا مەودای نێوان خەلقەندەکان له ڕەوشت و

ئەخلاقدا چەند جیاوازە. جیاوازی نوان شـــێوە و ڕەفتاری دوو ئاژەڵ ناگاتە دەیەکی جیاوازی نێوان دوو بەشـەر. ئەوەندە بەسـە کە ئاژەڵ نازانێ درۆ بکا و ناشـزانێ بەردێ بخرێتە سـەر بەردێک دەبێتە دوو بەرد.

ئەوەی لەو دێڕانەی ســـەرەوە لە ســـەر جیاوازی سروشت و ڕەوشت باسم کرد کاریگەری شاراوەی لە کۆمەڵگەی مرۆڤ و دەقگرتنیـدا هەیە ئەگەرچی پلەی قـاڵبگرتن و ڕاهـاتن لە لایەن زۆرینەی هەرە زۆری قـاڵببەســـتووانەوە هەســـتپێکراویش نەبن.. بڵاوبوونەوەی ئافاتی درۆ لە پلەی یەکەمدا بە زەرەری ڕاستگۆیی دەشکێتەوە و باشترین دەربازبوون لە درۆ بێدەنگییە لە شـتی ناپێویسـت. زۆر ڕاسـتگۆیی دەبێتە هۆی برینـدارکردنی هەنـدێ خەڵـک و درۆکردن لە بارودۆخی وادا ئەنجامی باشـــتری هەیە بە تایبەتی ئەگەر لایەنی زەرەرکردە لە ڕاســـتگۆیی بەهێز بێ و توانای تۆڵەکردنەوەی هەبێ. ئەم دوو بەیتە لە قســـە نەستەقەکانی سەردەمی پاشایەتین، واتە پیش 1958:

بخەون و بەئاگا مەیەنەوە کەس براوە نییە نوســـتوو نەبێ

خەڵکینە قسان مەکەن قسەکردن حەرامە

بەڵام واقیع شتێکی تر بوو چونکە هەر بڵاوبوونەوەی ئەو قسەیە و بڵاوکردنەوەی لەڕۆژنامە و گۆڤار و دیواندا بەڵگەی ئازادی ڕادەربڕینە، چونکە ئەو دوو بەیتە توانج و نەفرەتن لەو دەسەڵاتەی کە هەبوو. بەیتیکی تری شیعرێکی تر دەڵێ:

موستەشار خواردوویەتیەوە وەزیر بۆچی هەرایەتی؟

ڕاستە ئینگلیزەکان بە هۆی ڕێکەوتننامەی نێوان خۆیان و عیراقەوە پلەوپایەی بەرزیان هەبوو. ڕێکەوتننامەکە بە دوای جەنگی نێوان ئینگلیز و تورکدا هات و دەستەی گەلان عیراقیان بەو بیانووە خستە ژێر ئینتیدابی بەریتانی، کە ناتوانێ خۆی بەڕێوەببات (عیراق ئەو توانانەی نەبوو دوو پۆلیس بە نووسراوی ڕەسمییەوە بنێرێتە کەرکووک) تا ئەوەی بەغدا لە ساڵی 1918دا کە ئینگلیز هاتن پردێکی کەڵەکێشی نەبوو و لە ڕاستیدا عیراق نەیدەتوانی دوو مانگیش بە بێ هێزی پارێزگاری بژێت، چونکە ئێرانیەکان و تورکەکان، جگە لە سعوودییەکان، مرخیان لێی خۆش کردبوو و لە مێژوودا عیراق ئەو نەخشەیەی نەبووە کە ئینگلیز لە دانانیدا یارمەتیدەر بوو... شیعەکان، چەندین سەدە بە ژێردەستەیی تورک مانەوە بێ ئەوەی لە جێی خۆیاندا ببزوێن کەچی کە سکەی ئاسن دامەزرا و ڕۆژنامە و کتێب چاپ کران و قوتابخانە

کرانەوە و خەڵک لە ساڵانی 1918 تا 1920 چییان بویستبا دەیانگوت، شیعەکان ڕاپەڕینیان لەدژی ئینگلیز کرد و ئازاری زۆریان بە ئینگلیز گەیاند بەڵام تازە قەتار لەوەدا جێی هێشتبوون ڕۆڵی یەکەمایەتی بۆ چارەنووسی وڵات وەرگرن. سوننەکان بە گوێرەی شیعەکان کەمایەتییک بوون کەچی دەسەڵاتیان وەرگرت و پاشایەکی عارەبیان لە ئەشرافی مەککە لە بری (تاڵب پاشای نەقیب) هێنا و نەقیبیش بۆ ڕوونەدانی یاخیگەرێتی دوور خرایەوە... کارەکان بەو شێوەیە بوون و لایەنی کوردیش بە پلەی یەکەم و قەومەکانی تر بە پلەی دووەم لە ڕووی مەزەبییەوە لایەنگری عارەبە سوننەکان بوون... بە کۆتاییهاتنی بزووتنەوەی شێخ مەحموود و دوورخستنەوەی لە عیراق، دەسەڵات لە دەستی عارەبی سوننە جێگیر بوو و کۆگای کەشتی دەوڵەت لە ئاوێکی مەیلەو ئارامی بێ شەپۆڵدا مایەوە.. ئەوجا ڕۆژگار بە بزووتنەوەی بەکر سدقی پاشای عەسکەری سووڕایەوە و جەعفەر پاشای تێدا کوژرا و دوای چەند مانگێک سەرکردەی ئینقیلابەکەش لە ساڵی 1936دا کوژرا... سالی 1941یش بە پشتگیری موفتی فەلەستین و چوار عەقیدەکە فتیلەکە داگیرسایەوە بەڵام دامرکایەوە.. ئیتر بەو شێوەیە! بۆ ئەوەی بەجێیی و بێجێیی ڕەفتاری سیاسی خۆمان لە یاد نەکەین (وای لە ڕەفتارمان) ئەم

ڕاســـتییەت بۆ بـاس دەکەم: هەموو ئیعـدامەکـانی ســـەردەمی ئینگلیز لەعیراقدا، لە ســـاڵی 1918ەوە تا ساڵی 1958 لە بیست ئیعدام تێپەڕی نەکرد، واتە نیو ئیعدام لە ساڵێکدا و ماوەی دەسەڵاتیان چل ساڵ بوو. کەچی دوای 1958 لسـتەی ئیعدامکراوان گەورە بوو و لە ئەنفال و تەمێکردن و نازانم چی تردا گەیشـــتە دووســـەد هەزار کوژراو... چوار هەزار گوندی کورد بە سەر دانیشتوانیاندا وێران کران... ئەوانەی بە غازی ژەهراوی لێیان درا، ئەوانەی نەمردن چارەسەرکردنیان لە لایەن پزیشـکەوە قەدەغە کرا - ئەو ژمارانەشـیان بخەرە سەر کە لە شەڕی عیراق و ئێراندا، کە نزیکەی هەشـــت ســـاڵی خایاند، کوژران و لە هەردوو لا لە ملیۆنێکی تێپەڕانـد - جەنگی کەنـداو... لەنـاوبردن و شـــتی تر. هیچ پێوانەیەک بۆ ئەوە نییە حاڵەتی پێش 1958 و دوای ئەوە بپێوێت. دەبێ بە نـاچـاری خۆ بەدەسـت ئەم ڕاسـتییە تاڵەوە بدەین: شـۆڕش لە هەر شـوێنێک بێ دەدووریتەوە و دەکوژێ و دەسـووتێنێ و سرووود دەڵێ هەتا خۆی دەفەوتێنێ یا هەموو خەڵک دەفەوتێنێ. قسـەی سـەرکردەیەکمان پێگەیشـتووە گوتوویەتی: یەک ملیۆن عیراقی ڕەسـەنمان بەسـە و جێی بیسـت ملیۆنەکەمان بۆ دەگرێتەوە. با بۆ خوا دەست بەدوعا بین تا سـەرقاڵی لە سـەربڕینی مەڕ و بزن و گوێرەکە و حوشـتر و گیاندارانی تری لا بدا

چونکه ئەو گیاندارانە لە فەرمان لانادەن و لە شوانێک یاخی نابن خۆی بە ســـەر گۆچانەکەیدا داوە و وەک مووســـای پێغەمبەر دەنگیان لێ دەکا. ئەوەی دڵنیایی بە دڵان دەبەخشێ ئەوەیە ئەو ســەرکردەیە لە ڕووی ڕاستییەوە خۆی لە سەرووی گومانەوە دادەنێ... کارە نەمرەکانی بەردەوام بێ و یەک ملیۆنەکەش با بۆ نیو ملیۆن کورت بکاتەوە.. ئەم لاپەڕانەی دوایی هەموویان لە ناوەڕۆکی شـــێتخانەکەمانن و بە پێی توانا ڕادانی بەشـــەرە بەرەو شـــتێ کە حەزی پێی نـیـیە. بەرپرسیارەتی بەرپرسێکی دەستڕۆیشتوو بە قەدەر فراوانی ئەو شـــێتخانەیەیە و دەســـتکەوتی خەڵک شـــەهادەی ڕاســـتگۆیی و نیەتپاکی و توانایەتی لە پێکهێنانی درۆ و فێڵ و دەست بە سەرداگرتن و خوا نەکا جگە لە لادان و ناهەقی و کارەســات شـتێکی تر مجێزی تێکبدا. مەسەلەیەکی فارسی لە سەر شێوەی شـــیعر دەڵێ: "طبع ناســـاز جعل را بوی گل درد سراست"، واتە: قالۆنچە بە هۆی تەبیعەتی نالەباریەوە بۆنی گوڵی بۆ دەبێتە ژانەســـەر. ئەم بۆنەیەش بە سەرمدا فەرزی دەکا بڵێم: هەڵاوسانی دەماری مل و شـــانازیکردن بە پلەوپایەوە و ئازاردانی هەژاران، بە قەدەر ســـووکیی کەســـێتی و چرووکیی ڕابردوو و نزمی ڕەوشـــت دەبن و دوایی ئەگەر گۆزەکەی لە دەستدا بشکێ فس دەبێتەوە... بە گوێرەی ڕقبوونەوەی

چەپی تۆندڕەو لە دەوڵەمەند، هێرشـــکردنە ســـەر هـاوڵاتییەک کە بە مـاندووبوونی خۆی پـارەی پێکەوە نابێ ئەو کەســـە مافی خۆیەتی شـــانازی بکا کە بە هەوڵی خۆی مـاڵ و حورمەتی بە دەســـت هێناوە و لێدانی کەســێکی وا لە لایەن بێدەســـەڵاتێکی بێتواناوە شـەهادەی ڕەوشـتنزمی و نیشـانەی بەخیلی و بەڵگەی بێهیممەتییە[21].

ئەگەر گوێ لە قســەی خەڵکە ڕەشـۆکییەکە بگریت کە شـــەوان گرد دەبنەوە، وا چـاوەڕوان دەکرێ کە باســـەکانیان پەیوەندی بە کەســـەوە نەبێ. ئەوەش لایەنیکی چـاکە لەســـەرگەرمییـان چونکە پەلاڕ و پەراوێزخستن و سـووکایەتی بەم و بەو کە لەوێ نین دەبێتە کرۆکی باسیان مەگەر بە شتێکەوە سەرقاڵ بن لەوە هیجتر بێ بۆ نموونە باسی چالاکی کەرە شین یا ســەگەکەی فلان یا کە بۆڕییەکە گیرا چ قەومـا و جۆن ئـاوی پیس بڵاو بووەوە و چۆنی شـــێلا و جۆن دەســـتودامێنی ڕەحمەتی خوا و پیـاوچـاکـان و پێغەمبەران بوونەتەوە تا لە باڵای ئاوهایان بپارێزێ. ڕەنگە لە یەکێکی زیرەکیان ببیســتی کە ڕوبولعالەمین بە گرتنی بۆڕییە ئاوە پیســـەکە تۆڵەی لەفلانە کەس کردۆتەوە لەبەر ئەوەی لە کۆتـایی حەکـایەتێکی ناخۆشـدا لە بارەی کەسـێکی سـێیەمەوە لاحەولەوەلا

قوەتە ئیللا بیللای لە بیر چووە. چەندین مانگ و ساڵ بە یەک شـــێوازی تورەهـــات بەردەوام دەبێ تـــا هەڵجووونێکی ســـیاســـی وا پەیدا دەبێ کە (بژێ و بڕووخێ و داڕزێ..)ی تیـــادا دەگوترێنەوە. لە بیرمە دەستەیەک لە منداڵانی گەڕەک دوای ڕاپەڕینی 1948 خۆپیشـــاندانێکیان ســـازدا و دەیانگوت: فلان بمرێ و گۆڕبەگۆڕ چێ. ئەو فلانەش دوکاندارێکی هەرە هەژار بوو.کاتێ لە بەڕێوەبەری خۆپیشـــاندانەکەیان پرســـی ئاخۆ هۆی ئەو تووڕەییە عەنتەرییە چییە، گوتی: لەبەر ئەوەی هەموو بەیانیانێک شـــیری ترشـــاومان پێ دەفرۆشـێ. ئەو فەقیرەش ئەو شـیرەی دەفرۆشـت کە لە گوندەکانەوە بۆی دەهات و نازناوێکی بە ناویشیەوە نووســابوو بەڵگەی هەژاریی بوو.. بە ناوی (حوســێن پووشکە)ەوە دەناسرا. ئەو ڕووداوە و شتی تری لەو بـابەتـانە لە هەژاریی مـاددی و مەعنەوی و بێپێزی ئێســـتا و ڕابردووەوە دین و ئەوەی لە پاشـــەڕۆژدا لێیان دەکەوێتەوە لەوانە ڕوونتر نابێ. ئەوە لە ســـەر ئەو پـاشـــەڕۆژە دەڵێم و لەگەڵ پـاشـــەڕۆژی ئەو نەتەوانەدا بەراوردی دەکەم کە بە ڕێژەی ئەنـدازەیی پێش دەکەون. ئەو کۆمەڵگە ئیفلیجەی تیـایـدا ژیـاوم بەوە پێش نـاکەوێ لە بری ئەوەی بە پێیـان بڕوا، سـواری هێستر بێ... یا سـواری ئۆتۆمبیلێکی دەرەکی بـێ کە بە بەنزین دەڕوا و هـیـچ لە دەرهـێنـان و

ئـامـادەکردنی بەنزین نـازانین. بۆ دڵخۆشـــی دەڵێم خاوەنی ئەم نووســینە شــەوێکی لەو دەشــتە مایەوە چونکە ئەو ئۆتۆمبیلەی خۆی و قوتــابی تری لە پشـــوویەکدا دەگەیاندەوە شـــاری خۆی، لە ناو ئاودا پەکی کەوت. لە بیرمە بە هۆی درێژیی کاتی مانەوە و هەوڵی پــاڵنــانی ئۆتۆمبیلەکە لەنــاو ئــاوە خوڕ و ساردەکەدا دەستی تەزی و باشترین شتێ کە کردی ئەوە بوو سدارەکەی داکەند و پێی تێ خزاندن تا خوا لایەک بە لایەک دەکا. ئەوەی لەم بۆنەیەدا جێی باســە، خوا لێخۆشـــبوو مەلا مەعســـوومی هەورامی لەدەمەتەقێیەکدا لەگەڵ ڕۆشـــنبیرانی هەولێر گوتی: ســـەفەرمــان بۆ بەغــدا زەحمەتە چونکە ڕێیەکی ڕاستەوخۆمان بۆ کەرکووک نییە. پارێزەرێکی دزەیی گوتی: دەتوانن لە ڕێی هەولێرەوە بچنە بەغدا. ئەویش گوتی: ســـەفەرەکە دوورو درێژ دەبێ و زۆری تێ دەچێ. پارێزەرەکە گوتی: ئەو "حەســقەلەیە چییە؟". بە کوردی قســـەی دەکرد و "حەســـقەلە"ی بەکار هێنا. خــوالـێـخـۆشـــبـووش وەڵامـی دایەوە: ئەدی ئەو "بەطرەنە"یە بۆچی؟. ئەویش "بەطرەنە"ی لە جێی "حەســـقەلە" گوت[*]. ئەوانە ڕوویان دەدا و کەس لە

---

[*] "حسقلە" واتە حسقیلایەتی، واتە جوولەکایەتی. ئەوەش قرچۆکی و ڕەزیلیی دەگەیەنێ. "بەطرەنە"ش لە "بطران"ەوە هاتووە، واتە گوێنەدان و بێباکی.

هەولێر نەبوو دەنگی نارەزایی بەرز بکاتەوە بۆ ئەو ڕێگا وێرانەی کۆیەی بە هەولێرەوە دەبەست و نەدەبەست. ئەوەش بۆ ڕوونکردنەوەی ئەوەی دێنمە بەر باس کە کەس هەست بە بەڵای خەڵکی تر ناکا: وەزیرێکی کوردی خەڵکی سلێمانی بووە جێگری وەزیری بەرگری و ڕاپۆرتێکی بۆ بەڕێوەبەرایەتی "حەرەکات" یا شوێنێکی تر ناردبوو تیایدا گوتبووی کردنەوەی ڕێگای ڕانیە - کۆیە بۆ نەوتی کەرکووک دەبێتە جێی مەترسی. ئیدی کۆیە تا ساڵی 1953 لە ڕانیە و قەڵادزێ دابڕابوو. کاتێ من بووم بە ئەندامی پەرلەمان و ڕێککەوت لەگەڵ خوالێخۆشبوو نووری پاشادا دیدارم هەبوو، ئاماژەم بۆ ئەو باسە کرد و گوتم: جەنابی پاشا، بۆ ستراتیجستی عیراقی شەرمەزاریە وا مەزەندە بکا قیرتاوکردنی چل کیلۆمەتری نێوان ڕانیە و کۆیە،کە نیوەی خۆبەخۆ ئامادەیە دەبێتە هەڕەشە بۆ سەر کەرکووک لە کاتێکدا نەخوێندەواریش دەزانێ ئەگەر ڕووسیا هێرش بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بێنێ دەمێکی مەقاشەکەی دەچێتە کەنداوی ئەسکەندەرۆنە و دەمەکەی تری دەچێتە کەنداوی بەسرا... یەکسەر فەرمانی کردنەوەی ڕێگاکەی دەرکرد.

ئەو دەمەی لە کۆڕی زانیاری کورد بووم لە بەغدا، داوەتنامەیەکم بۆ هات بۆ بەشـــداربوون لە کۆڕێکی ئەدەبی لە سلێمانی مەرجی نووسینیش ئەوە بوو جیا لە هەموو زاراوەکان، دەبێ تەنها بە زاراوەی سلێمانی بێ.

ئەوە و زۆر شـــتی تری هەمەچەشـــنەی بواری ڕۆشنبیری و زمانی و (چی)یی هەستیاری دەستکرد و نـا دەســـتکرد زەق دەکەنەوە [واتە لە منداڵدانی نەفامی] لێرە و لەوێ کەوتوونەتەوە و هەمووشـــمان دەزانین بوونمان لە مەترســـیدایە.. دوو بەش لە پێنج بەشی ڕووبەری کوردستان لە دانیشتوانی کورد چۆڵ کراوە و ئەوی تریش بەڕێوەیە.. زۆر جوانە دانیشتوانێ شـاریک یا ناوچەیەک هەوڵ بدەن بارودۆخیان باشـتر بکەن و هونەر و ڕۆشنبیری و بیناسـازی تا ئەوپەڕی ببووژێننەوە، بەڵام لە ســـەر حیســـاب و لە ڕووی حەسوودی کەسانی تر‌ەوە نەبێ کە مافی پێشخستنی بـوارەکـانیـان هەیە. هەمـوومـان دەزانـین هەمـوو کوردستانی گەورە، نەک هەر عەبابەیلێ و سەنگەسەر، بە دەست چ دواکەوتوویەکەوە دەنالێنێ. ئەو نموونانە لەوەدا خزمەتی ڕۆشـــنبیری کورد دەکەن کە چاو و دەمـاغی بەرەو واقعی کورد بکـاتەوە کە هەمووی کارەسـات و کەمایەتی و کڵۆڵییە: فەرەنسـا و بەریتانیا

جادەیەک بە بن تەنگەی دۆڵەردا بە یەکیانەوە دەبەستێ کەچی وەزیرێکی کورد بە بیانووی نەوتی کەرکووکەوە، فێڵ لە کۆیە دەکا تا بە ڕانیە نەبەستێتەوە. ئەو قەومە چەند کڵۆڵە وەزیرەکەی خیانەت لە ئەمانەت دەکا و فێڵ و پێچوپەنا دەدۆزێتەوە!! نازانم بۆچی پێشنیازی نەکرد قیرتاوی نێوان کەرکووک و سلێمانی تێکبدرێ، کە شاخی هەیبە سوڵتانی لە سەر نییە و زێی بچووکی پێدا ناڕوا و مەترسییەکەی زیاترە. نە مەترسی لە ئارادایە و نە هیچ، بەڵام نەفسی فەرمانڕەوا و وێژدانی وێران و لەعنەتی ڕێ بۆ گوناهە گەورەکان خۆش دەکەن. ئەوە دەڵێم و سلێمانی بە دڵی کوردستان و دەماری هەستی نەتەوەیی و نیشتمانی و قوربانیدان دەزانم و منیش وەک شێخ ڕەزای تاڵەبانی دەڵێم:

مەربووطە حەیاتم بە سلێمانی و خاکی

خۆشم دەوێ و بە لامەوە پیرۆزە و شانازی پێوە دەکەم، لە پێناوی خۆی و کوردستاندا بە گشتی و لەبەر ئەوەشی شانازیم بە سەروەرییەکانی و پیرۆزییەکانی و پاشاکانی بابانی و مەولانا خالیدی و کاکەحمەدی شێخی، بە خوێنمدا دێ و دەچێ و شانازی بە بەرەڵاکانی کۆڵانەکانیشیەوە دەکەم کە تایبەتمەندی خۆیان هەیە و فشەیان بە دنیا دێ و من

بەخۆم گوێم لە یەکێکیان بووە لە ئاوفرۆشتنی هاویندا بانگی کردووە: بە عانەیەک ســـکت پڕ کە! پڕکردن لێرەدا ئاوســـبوونیش دەگەیەنێ و بە پێنج فلووس(**) هەناوی خەڵک فێنک دەکاتەوە و بزەش دەخاتە ســـەر لێویان.

بە بێ سلێمانی، کوردستان لە سەر یەک لاق دەشەلێ و کوردســتان بە یەک چاو دەڕوانێ و کوردســتان بە کەللەسەرێکی نیوەبەتاڵ تێدەفکرێ.

ئەگەر دوای ژیانی ڕۆژانەی کۆمەڵگەی کورد بکەویت، کە 2550 ساڵە بە هۆی بێدەوڵەتییەوە لەتوپەت بووە و کیانێکی نەبووە پارچەکانی گرد بکاتەوە و دەستت بخاتە پێش تەماحکاران و بەری ڕەنج بۆ ڕۆژی ڕەش یا قاتوقڕی بکاتە زەخیرەی لیکۆڵینەوە دەبینی ئەو خەڵکە ســـەرگەرمی شـــتگەلێکی بێســـوودن و جگە لەپێداویســـتی خۆراک و فڕەدانی زبڵ و شـــۆردنی ئەوەی دەبێ بشـــۆرێ، کە هەموویان پێویستین، ســێ کەس یا دوو کەس نابینی بۆ بیرکردنەوە لە چارەنووس دانیشتبن. نموونەیەک دێنمەوە و ڕەنگە لە ڕاکێشانی ســەرنجت ســەرکەوتووش نەبم: لە ئێزگەی

(**) مامۆستا مەسعوود محەمەد (5) فلووسی نووسیوە بەڵام عانە 4 فلووس بوو، نەک پێنج.

ڕادیۆ بەر گوێت دەکەوێ و لە تەلەڤزیۆن و ڕۆژنامەوە بەر چاوت دەکەوێ کە بابەتێکی ئەوپەڕی گرنگ ئێران و تورکیا و ســـووریا و عیراقی ســـەرقاڵ کردووە ئەوەش چۆنیەتی ڕێکەوتنە لە سەر ئاوی ڕووبارەکانی نێوانیـان بۆ ئـاودان و خواردنەوە و شـــتی تری بە سـوود یا بەزیان. ئەو ئاوانە، لە سـەدا نەوەتیان ئاوی کوردین و لە سەدا سەد لە کورد قەدەغەیە ڕای هەبێ یا نەبێ.. من بە ئیمان ســـوێند دەخۆم کە دوو لایەنی دژ بەیەکـی کـورد لە خەبـاتـی نەتەوایەتـیـدا، هەر لایەنێکیـان پێی نـاخۆشـــــە لایەنەکەی تر دەنگی لە بابەتەکەدا هەبێ ئەگەر خۆی بەشـــێکی تێدا نەبێ و بەچـارەنووســـــی ئـاوی کورد تووڕەش نـابێ، بگرە گوێشـــی ناداتێ مادام هەمووی بە ئارەزووی بێگانەیە و بۆ کورد ئەوەندە بەسە بۆ پەڕینەوە کەڵەکی لە سەر بەکار بێنێ...

وا ڕێگەتان دەبەسرێ عێلاتی جاف و بڵباس
گەر مردوون لە گەرمیان مەنووعە بچنە کوێستان
حاجی قادر

جـاف و بڵباس، بە دوای لەوەڕگەدا بۆ مەڕ و مـاڵات، بە هاوینان لە ناو شـــاخەکاندا هاموشـــۆیان دەکرد و زسـتانانیش لە پێدەشـتەکاندا بوون و قسـەی حاجی قادر لە سـەر ڕووداوەکان هاتە دی..! بەیتی تری هەیە

تیایاندا پێشـــبینی ئەوە دەکا کە ڕۆژێ دێ قســـەکانی دێنە دی و خەڵک لە ناو خۆیاندا دەڵێن: حاجی چەند ڕاســـتی کرد! هەرچی گوت وەک کەرامات هاتە دی! ڕەحمەتت لێ بێ! نازانم دوای تێپەڕبوونی یەک ســەدە و یەک ســاڵ بە ســەر مردنتدا بۆت بگریم؟ یا چی بڵێم و چۆنی بڵێم و بـاســـی چی بکەم؟ هەموو کوردێک بڕینێک یا لە دڵیدایە یا لە ئاواتەکانیدا یا لە کەرامەتیدا یـا لە دەربەدەری و خوێنی بەفیڕۆچووی خۆی و خوشک و برای و منداڵیدا هەیە، ئەوانە نەبێ فرسەتی ئەوەیان قۆســـتەوە پارە و ســـامان کۆ بکەنەوە و شـــایانی نەفرەتی ئەووەڵ و ئاخیرن و هەژارانیش ئەوەندەی تر بێبەش و حەسرەتبارن!!

ئەو ڕووبەرەی چەند دێڕی پێشـتر بەشـێکی بنەڕەتیی شـــێتخانەی ســـەرزەمینە ئازیزەکەمانە. هەندێ جار بۆچوونی وام بۆ دێ کە زەرەری نییە و خەســـڵەتی مەحاڵیشـــی تێدا نییە، بەڵکو بەســـوود و مومکینیشـــە ئەگەر لە پراکتیکدا جێبەجێ بکرێ دەبێتە بەشـداریپەک لە لاکەوتنی ئەرکی گەورە لەســـەر شـــانی ئەوانی خستوویانەتە ئەستۆی خۆیان و لە سەرهێشـە، لەگەڵ خەڵکە نێزیکەکان و نانێزیکەکاندا لە کێشـــە دووریان دەخاتەوە و فرســـەتی پشـــوودانی دوور لە ململانێیان دەداتێ: دەبێ چ بەربەســـتێک لەوەدا هەبێ پیاو زمانی

خۆی بگرێ و (س) زامدار نەکا کە سوودیشی بۆ ئەو کەســـە تێدا نییە کە دەیڵێ، با ڕاســـتیش بێ، ئەگەر هەڵبەســـتراویش بێ دەبێتە شـــایەد بۆ نەفامی و دوژمنایەتی هەڵبەستراو؟ حیکمەت لە قسەیەکدا چییە بەرژەوەندی تێدا نەبێ و چاوەڕوانیش بکرێ لە لایەن بەرانبەرەوە لەوە خراپتر بگوترێ ولە زۆربەی کاتدا خراپتریش دەگوترێ و دەستپێکەریش زوڵمی کردووە. حیکمەت لەوەدا چییە قســـەی (ک) کە دژی (ج)ە بگەیەنیت؟ بۆ کەرامەتی مرۆڤ باشتر نییە نەسیحەتی (ک) بکەیـت فیتنەیی نەکـات و بە جۆرێ بـدوێ تەحەددای تێدا نەبێ؟ حیکمەت لەوەدا چییە بەربەست بخەیتە بەر ئاوی جۆگایەک کە زەرعات ئاو دەدا، تا ئاواکە بە فیڕۆ بڕوا و نۆرە ئاودێری تێپەڕێ و هەتا چەنـد ڕۆژی تر نەیـاتەوە ئەوجـا لایەنیکی گرنگی زەرعـاتەکە بفەوتێ. منـدالانی گەڕەک هەموو ڕۆژانی پشوو بە تۆپێن لە ئەرزەیەکی بێبینادا بەسەر دەبەن و هەندێ جار تۆپەکەیان دەکەوێتە ماڵە دراوســـێوە و ئەوە دووپات دەبێتەوە تا خاوەن ماڵەکە وەڕس دەبێ لەوەی تۆپەکەیـان بۆ هەواداتەوە. ئەگەر تەمبەڵی بکـا پەنجەرەکانی بەر بەرد دەدرێن... یەک پەنجەرەی بێ پـارێزگـاریم نەدی نەشـــکـابێ.. لە فەرمـانبەری دەســـەڵاتدار پارامەوە خۆڵیکی زۆریـان هێنـا و لەو زەوییە بەتاڵەی تەنیشتم هەڵیانڕشت، ئەوجا منداڵەکان،

به پێی پێویســـت، لەشـــکری خۆیان گواســـتەوە بۆ جێیەکی تر. خـاوەن زەمـاوەنـدێـک بەرتیلی دایە بەرپرســـێکی کـارەبـا و گەڕەکێکی بە تەواوەتی، بۆ ماوەی چەندین ســـەعات تاریک کرد تا زاوا بتوانێ شەو دۆستەکانی خۆی داوەتی خواردنەوەی پەرداخی زیوین بکـا... لە هەموو کون و قوژبنیکی ولاتە خۆشـــەویســـتەکەماندا کەلێن و کەلەبەر دەبینی تا لێیـانەوە بتوانی بەرتیـل و خەڵوەت و جیلوە و خراپەکاری هونەرەکانی شـــەیتان ئەنجام بدەیت. ڕێبوارانی ناو عیراق، بە ناوچە کوردییەکانیشـــەوە، لە خاڵی پشـــکنیندا زوخاو دەچێژن. ئەو مەودایەی نێوان کەرکووک و هەولێر کە لە ژێر دەسەلاتی حکوومەتدایە، هەشـــت - نۆ خـاڵی پشـــکنینی لێ هەن و لە هەر یەکێکیاندا جەردەیی زەمینی لە دژی شـوفێرەکان هەیە و جوانترین دیمەن کە دیتم ئافرەتێک تەکلیف کرابوو ژنان بپشـــکنێ و بە ئارەزووی خۆی بەرتیلێ قوماش و پارە و خشـــڵی دەپچڕییەوە و ئەوەشـــی تێدا جوان بوو ئەوە بوو وەک گورگ دەستکەوتەکانی دپچڕییەوە و تەماشـای ڕوخساری نێچیرەکانیشی نەدەکرد. وەک ڕســـتەیەکی بەرپەرچ دەڵێم: ســـوپای ئیســـلام لە ســـەرەتای فەتحەکاندا دەرفەتی ئەوەی هەبوو هەر شـــتێ لەو شـــوێنەدا بکا کە جێی جەنگ بوو و جەنگ پێی دەویســـت. نەهـاوەندی بە جەنگ گرت و هیچ

شـــەڕکەرێـک دەربـاز نەبـوو و ژنەکـانـیـش بە منداڵەکانیانەوە بوونە "سەبایا" و بردران و شارەکەش وێران کرا و دواییش ئەبوو لوئلوئە لە تۆڵەی نەاوەند عومەری خەلیفەی کوشـــــت، چونکە ئەبوو لوئلوئە خەڵکی ئەوێ بوو. ڕیوایەتی شـــکـاتکردنی ئەبو لوئلوئەش لە خـاوەنەکەی خۆی (ئەبوو لوئلوئە کۆیلە بوو) لای عومەری خەلیفە و گوێنەدانی خەلیفە بە شکاتەکە گوایە لە سـەر ئەوە کوشتبێتی، چ بنەمایەکی ڕاستی نییە، چونکە ئەبوو لوئلوئە دیتوانی خاوەنەکەی خۆی بکوژێ، کە ئاسانتریش بوو، نەک خەلیفە. فەتحی نهـاوەنـد کە لە مێژووی ئیســـــلامـدا نـاونرا فەتحی فەتحەکان و لە شەڕی مەدائین بەرزتر بوو کە ئەمەیان پایتەختی ئیمراتۆریەتی فـارســـــەکانیش بوو و تـاقی کیســـرای تێدا بوو کە ئێســـتاش لە خواروووی بەغدادا مـــاوەتەوە. ئەم هەڵـــکەوتە دەخـــوازێ لایەنـێـکـــی تـوندوتیژیی شـــــەڕی هەڵگەڕاوەکـان بـاس بکەین کە دوای وەفاتی پێغەمبەر ڕوویدا،کە لە دژی عارەب بوو نەک فارســـــەکان یا قەومێکی تری ناعارەب. چیرۆکی بیـانووی خـالیـدی کوڕی وەلیـد لە لە مـالکی کوڕی نـوەیـرە بە تـۆمەتـی هەڵـگەڕانەوە ئەوەش بە هـۆی دواکەوتنی زەکاتدانی، بەناوبـانگە. ژنەکەی مـالیـک بە جوانییەکەی نـاوبـانگی هەبوو و کاتێ مێردەکەیـان بە تۆمەتی کوفر بەرەو مردن برد، ئـاوڕی لە ژنەکەی

دایەوە و گوتی: تۆ هۆکاری کوشتنی منی.. من زەکاتم داوە و هەڵنەگەڕاومەتەوە، بەڵام خالید نیازێکی بە تۆ هەیە. دوای بەسەرچوونی عوددەی ژنەکە، خالید خواستی. عومەری کوڕی خەتاب پێشنیازی ڕەجمکردنی خالیدی بۆ ئەبوو بەکر کرد لە سەر زینا، چونکە ژنی هەبوو. خەلیفە گوتی: ئیجتیهادی کردووە و هەڵەی کردووە. عومەر گوتی: لە سەرکردایەتی سوپا لایبەرە. ئەبوو بەکر عوزری خواست و گوتی: خالید شمشێرێکە و پێغەمبەری خوا هەڵیکێشاوە و نایخەمەوە کێلان. دوایی کە عومەر بووە خەلیفە، لە شەڕی دژی ڕۆم خالیدی لە سەرلەشکریی موسوڵمانان لابرد. ناوی خالید وا ڕۆیشتبوو کە چووبێتە هەر شەڕێکەوە براوە بووە. ئەوەش لە هەموو ڕوویەکەوە ڕاستە. یەکێ لەوانەی بە موعجیزەکانی جەنگ دادەندرێ ئەوە بوو خالید بە هەندێ لە سوپاکەیەوە بە دەنگی لەشکری موسوڵمانانەوە چوو لە سووریا و لە دژی ڕۆم و بڕینی ئەو ڕێیە دوور و درێژە شتێکە بە عەقڵەوە ناچێ..

ئەو وێنەیە لە میژووی ئیسلامدا، تا ڕادەیەک، ڕەنگدانەوەی دیمەنێکی ئەو ناوەیە کە لە سەرەتای ئەم نووسینەدا باسمان کرد و لە سەرەتاکانی

فەتحەکاندا قسەیەک بڵاو ببۆوە دەیانگوت: ئەمە یەکەم گۆزە نییە لە ئیسلامدا شکابێ. ئەگەر بۆ خوێنەری ئەم کتێبە هەڵکەوێ بزانێ چ دابڕان و لەتوپەتبوون و تەکفیرکردنی ئەم و ئەو و شەڕی قڕکردن [دژی ئەمەوییەکانی ڕۆژهەڵات و شوێنانی تری وڵاتی موسوڵمانان ڕوویداوە - ئەبوو موسلمی خوراسانی لە دامەزراندنی دەوڵەتی عەباسیدا یارمەتیدەر بوو کە جێگیریش بوو کوشتیان] ڕوویان داوە سەری سوڕدەمێنێ تا ئەوەی ئیسلام بووە حەفتاو دوو دەستەوە و لە بارەی ئەوەشەوە گوتوویانە پێغەمبەر ئەو دابەشبوونەی کە لە پاشەڕۆژدا ڕوویانداوە، بە چاک لەقەڵەم داوە و گوتوویەتی: جیاوازیی ئەمەتەکەم ڕەحمەتە، واتە حەفتاودوو دەرگا لە بەهەشت دەکرێنەوە تا پێیاندا بە ژوورکەون. لە سەر ئەو بنەمایە یەکڕیزی موسوڵمانان دەبێتە بارگرانی و خراپە.. وای لە گەمەی شێتبوونی عەقڵ و ئەو قەومە چەند حەساوەن کە خوێنیان بە دەستی برای ئاینی خۆیان دەڕژێ!! ئایە بۆ موسوڵمانان سوودمەندتر و جوانتر و هێمنتر نەدەبوو بە بێ شەڕ و کێشە لە یەک دەرگاوە بچنە بەهەشت؟ ئەی ئەگەر بە یەک جۆر نوێژیان بکردایە ئابڕووچوون بوو؟ شەڕکردن لە سەر ئەوەی قولەپێ بەر دەستنوێژ دەکەوێ یان نا، چ شانازییەکی تێدا هەیە؟

هەموو ئەو کێشانەی خاوەن پەیام لە ئایندا ناویانەتەوە بەرزن و ئاوانەش کە تۆپکڵ و وڕێنەن بۆمان بوونەتە کەلەپووری پیرۆز و خۆشەویست ئەگەرچی هۆی یەکەمایەتی ئەوە نازانین کە دووی کەوتووین لەگەڵ موسوڵمانانی تردا لە سەری دەچینە شەڕەقسەوە و هەمووشیان موسوڵمانن و هەموویان دڵسۆزن و هیچیشیان هیچ شتێ لە سەرچاوەی جیاوازییەکانی ئیجتیهاد نازانن و نازانن موجتەهیدەکان جیاوازییان چۆن بووە: ژمارەیەکی کەمی هەڵکەوتووانی دین دەزانن چ دەڵێن و ژمارەیەکی یەکجار زۆریش لەو ناودارانە لە سەر بۆچوونی خۆیان سوورن و ئەگەر بیانەوێ تیروپشک لە سەر ڕاستبوونی یەکێ لەو حەفتاودوو دەستەیە دەکەن و ئەگەر زاری تاوڵەکە دووشەش بوو، قولەپێ بەر دەستنوێژ دەکەوێ و سەرکەوتن بۆ خۆی دەبێ... ئیتر هەموو نەگونجانێک کە خەڵک دەکاتە دەستە و تاخمەوە، ئاوهایە! چارەسەرێکی چەند ئاسانە! با باوەڕ بکەین کێشەی هەزار ساڵ بەر لە ئێستا ئێستاش ماوە و سبەینێش بە گورج و گۆڵی و زندوویی دەمێنێ تا دەیان هێلکە هەڵبێنێ جووجگی دەمەتەقێ و موجامەلەی شەڕەشیر و بۆمبا و بەخائینکردنیان لێ دەرچێ و هەر لە کۆنیشەوە بەشێ بووە لە جیهانە شێتەکەمان و نەخۆشخانە نەخۆشەکەمان: تالیبان و شامەسعوود،

خوا بیانپارێزێ، دەماری ئیسلامیان بۆ ئەوە بزواند (کەڕ و فەڕ)ی کوشتن و وێرانکردن و ڕازیکردنی دوژمنی دۆست هەمەجۆر بکەن تا چەکی کوشتنی موسوڵامانیان پێشکەش بکەن و پێم وایە چارەسەری زیادبوونی دانیشتوانیان لە جەنگدا دۆزییەوە نەک ژمارەی ئەو هێلکانەی کە زندووەکان بەیانیان دەیانخۆن کەم بێتەوە و ئیسلام کەرامەتی بڕووشێ چونکە ڕاست نییە لەندەن و مۆسکۆ و پاریس بەیانیان هێلکە بخۆن و ئابڕوومان بچێ!!

ئەی ئەوانەی بە ناخی نەخۆشی غەفڵەت و شێتی و تاواندا ڕۆچوون واز لە عەبدەکانی خوا بێنن و بۆ بێعەقڵی و ڕووکەشی و ساکاری خۆیان لێبانگەڕێن و بۆ ئەوان وا باشترە بە ئاسوودەیی بمرن نەک وەک تاوانبار بکوژرێن یا وەک حەیوان سەربڕدرێن و گۆشتیشیان بە خەسار بچێ و گۆشتخۆرەکان نەیخۆن! لەم و لەو دەبیستم کە شامەسعوود و تالیبان بەکرێگیراوی بێگانەن جا با ئەو بێگانەیە ڕووسییەکی ناموسوڵمان بێ یا شیوعییەکی نامەسیحی بێ یا پاکستانی... ئێرانی... ئەمەریکایی... شەیتانی... ئیبلیسی بنەبانی دۆزەخ بێ، من سوێند دەخۆم ئەو دوو سەرکردەیە هی ئەوەن شێتوشەیدای ئەو پڕوپووچانە بن کە بوونی مەعنەوییانی پڕ کردۆتەوە، جێی یەک

دۆلاری ئەمەریکی و ڕۆبڵی ڕووسی و ڕوپێی پاکستانی و تمەنی ئێرانییان نەماوە چونکە ئەو مرۆڤەی نوقمی شتی پڕوپووچی وەک ڕایسز یا تۆپێن بێ دەست لە هەموو کێشەکانی دنیا بەردەدا تا چاو و هەستی بە قامچی سواڕە و شەقی هونەری پێی ڕاهێندراوێک تێربکا.. تەنانەت خوێندوومەتەوە زۆر کەس لەوانەی مەراقیان شەترەنجە لە دووریی هەزاران کیلۆمەترەوە گوێ بۆ تەقەی بزاوتنی عەسکەرێک یا ئەسپێک یا وەزیر شل دەکەن و بە تەختەی شەترەنجی بەردەمیانەوە بە شێوەی گەمەی یاریزانەکانەوە وابەستە دەبن تا لێکچوونی بەردەوام لە نێوان تەختەکەی خۆیان و دوو یاریکەرەکە هەبێ... پێنج ملیۆن بەشەر دوای جەنازەی ژنێک کەوت هەموو حیکمەتەکەی ئەوە بوو لەگەڵ مێردەکەیدا نەدەگونجا و پەیوەندی بە پیاوێکی ترەوە هەبوو و لادانی مێردەکەی لەوەدا یارمەتیدەری بوو بۆ ئەوەی دۆستێکی تر یا مێردێکی تر هەڵبژێرێ و حیسابی کەرامەتی منداڵانی ئەو دوو هاوسەرە و ناوزڕانی خێزانیش بکە.

واز لەوانە دێنم کە پەیوەندییان بە دوو هاوسەرەکەوە هەیە و لەو پێنج ملیۆن کەسە دەپرسم کە مەودای مەیلەو فەلەکییان بڕی تا یەک چرکە - خوا کوێریان

بکا - دیمەنێک ببینن، ئەوانە کێشـــەیەکی مرۆڤایەتی پێکدەهێنن و هیچیان ئامادە نین دە پاوەند بە هەژارێک بدەن بەڵام ســـەروەتێک بۆ ئەوە ســـەرف دەکەن مـاڵاوایی لە تەرمی ژنی میری بەریتـانیـا بکەن خوا ســـیمـایـان بشـــێوێنێ! کەواتە دەبینم ئارەزوویەکی شـــێتانەی لەناوبردنی نەیار پاڵنەری شـامەســعوود و تالیبانە و ئەوانیش وەک شێتی (کش مات) و (ڕێست) و (قامچی ســـوارە) وان. لە ســـلێمـانی کەســـیکی زەبەلاحیـان دیتبوو وەک چۆن عـاشـــق ئـامێز بە ئەویندارێ خۆیدا دەکا، ئاوها بە شـــەوان ئامێزی بە عەموودی کـارەبـادا دەکرد و هەوەســـی خۆی پێی دادەمرکاندەوە.. ئەوەی ئەو هەوەســـبازە کردوویەتی لەتەپڵی ســـەری ئەوانە شـــەریفترە کە بە بێ هۆ گەمە بە ســەری خەڵکی دەکەن و لەوەش گەڕێ ئەگەر دژی بەرژەوەنـدی بەرزی ســـەرجەمی نەتەوەیەک بێ.. شاعیرێکی فارس دەڵێ:

راستی موجب رضای خوداست
کس ندیدم که گم شود از راه راست

واتە:

ڕاستگۆیی ڕەزامەندی خوای لە دوایە
کەسم نەدی لە سەر ڕێ ڕاست بزر بێ

ئەگەر بمتوانیبا بروسکەیەکم بۆ ڕۆحی ئەو شاعیرە دەنارد و دەمگوت خەیاڵە بەرزەکەی لەواقعێکی پێچەوانەی ئەو ڕێیە نیشتۆتەوە،کە ڕۆحە پاکژەکەی پیشانی داوە... نوکتەیەکی ڕۆحسووکم بیر کەوتەوە دەڵێ کێژێک کراسێکی لە پیشانگایەک هەڵبژارد و بە ئامادەبوونی کێژێکی کرێکاری ئەوێ، هەر لەوێ تاقی کردەوە. کرێکارەکە لێی پرسی: بە بەرت تەسک نییە؟ گوتی: نا. بە ئاسانی تیایدا دەبزوێی؟ گوتی بەڵێ... هەناسەت سوار ناکا؟ گوتی نا... کرێکارەکە گوتی: کەوابێ دایکەنە تا یەکێکی تەسکترت بۆ بێنم!! دەسەڵاتدارانی جیهانی سێیەم زۆربەی هەرە زۆری جار مەسەلە و خواست و ئاشتی و جەنگ بە پێوانەگەلێک دەدوورن کە باوێشک و هەناسەدان زەحمەت دەکا، ڕەنگە هۆیەکەش ئەوە بێ سەرگەرمی شتی ناباوی خەڵکن، وەک پێشوازیکردن لەمێوانێ لەگەڵ تەقەکردندا، بەڵام سوپاس بۆ خوا تەقەکان کەس ناکوژن.

مەسیحیەکانیش لە کێشە دینییەکاندا وەک موسوڵمانن و مێژوویان پڕە لەخوێن و ئاگر و وێرانی و قەشەکانیان لاملترین کەس بوون لە دژی زانست و تەنانەت خرپی گوێ زەویشیان ڕەت دەکردەوە و کۆلۆمبسیشیان ڕیسوا دەکرد کە ویستی بە دەوری

زەویدا بسووڕێتەوە ئەوەش بەوەی بەرەو ڕۆژاوا بچێ و لە ڕۆژهەڵاتەوە بگەڕێتەوە[22].. زانا موسوڵمانەکان نەیاندەویست دەسەڵات بگرنە دەست لە کاتێکدا پاپاکان دەسەڵاتی دنیایی و دینییان هەبوو و دەیانتوانی پاشاکان لە دەسەڵات بێبەش بکەن. کاری کەهنووتە مەسیحەکان گەیشتە ئەوەی بەهەشت بە پارە بفرۆشن.. بە داخێکی گرانەوە دەڵێم ئەو کات و توانایەم نییە هەموو لایەنەکانی بەشەر بەسەر بکەمەوە و ئەوە سااڵنێکی زۆری دەوێ و تەنانەت خەریکبوون بە بەشەرە ناشارستانیەکانەوە، وەک ئەسکیمۆ و هندییە سوورەکان و هی تری دوورگەکانی ئۆقیانووسەکان دانیشتوانە ڕەسەنەکانی ئوستراالیا و بیکمیز و هوتنتووت لە ئەفریقیا و باسێکی سەربەخۆی چڕوپڕی دەوێ و ئەوپەڕی توانام ئەوەیە بیانخەمە بەشێکەوە بەاڵم دەشێ بارودۆخیان بە یەکەوە بۆ ئەوانە پێوانە بکرێ لە جیهانەکەماندا نەشارەزان (ئەوەی دەکەوێتە نێوان جیهانی شارستانی و ئەو سەرەتاییانەوە لەگەڵ ئەو سەرنجەدا کە ئەوانیش هاتوونەتە ناو جیهانی سێیەمەوە لەگەڵ ئەو خڵتوخاشەی لە سەردەمێکەوە بۆ سەردەمێکی تر لەگەڵ خۆیاندا دەیگوازنەوە).

ئەگەرچی خستنەڕووی بارودۆخی باوی دنیا لە ڕووی پێشکەوتن و دواکەوتنەوە زۆر زەحمەتە و لە مەسەلە مومکینە هەرە قورسەکانە و تێرکردنی لە بواری لێکۆڵینەوە وەک مەحاڵ وایە بە تایبەتی بۆ کەسێکی وەک من کە مەودای بزاوتن و سەرچاوەی پێویستم سنووردارن و هاوکاریم بۆ ئاسانکردنی ئەو کێشانە نییە کە دێنە بەردەم نووسین و ڕاستکردنەوەی هەڵە، منیش بە توانای سنووردارمەوە مەگەر بە دەگمەن دەنا ناتوانم ئەوانە پاکنووس بکەم کە پێیان دەگوترێ ڕەشنووس و بیانکەمە یەک نوسخە و ئەگەر یەک پەڕەیان لێ بفەوتێ دەبێ لە تۆپی فکرەوە زندوو بکرێتەوە.. جگە لەوەش من لەو چەند ڕۆژەی دادێ دەچمە ناو هەشتا ساڵییەوە ئەگەر چەند ڕۆژ یا چەند هەفتە لەمەپێش نەچووبێتمە ناو هەشتاوە. ئێستا لە 14 / 10 / 1998 دام، شاعیری عارەبی جاهیلی زوهێری کوڕی ئەبوسەلما گلەیی کرد و گوتی:

تەکلیفی ژیان بێزاری کردم هەر کەسێ
هەشتا ساڵ بژێ بابی نییە خەمی بخوا

بەڵام من لە ژیان بێزار نیم و هەستم خاو نییە. من باسی لایەنە کەموکوڕییەکانی حاڵی خۆم، بەوپەڕی وردیی دەکەم و بە قەدەر داوە مووێک جیاوازی لە نێوان ئێستای تەمەنم و ڕابردوویدا نابینم و نە ناخم

ئارامە و هەنگاوم لە ڕۆیشـــتندا، لە ســـەرکەوتن و دابەزیندا پتەون و ئارەزووی خواردن و جلپۆشـین و کاتی خەوم لە کاتی بە دوای یەکی خۆیاندایە... کەمیی گرنگیدانم بە سـەروەت و سـامان چۆن بوو ئێسـتاش وایە... جێی ئەوەیە بەیتێکی شـــاعیرێکی عـارەب لێرەدابهێنمەوە، پێم وابێ هی سەردەمی عەبباسییەکانە، کە ئارەزووەکانی لە حەوت (کاف)دا کۆکردوونەتەوە:

کن و کیس و کـانون و کـأس طلا مع الکبـاب و ک.. ناعم و کیساء!
پۆشـاک و کیسـە و سـوکنا و پێکێ لەگەڵ کەباب و ک..ی ناسک

لە وشـەکانی ئەو بەیتەدا دەردەکەوێ کە گرنگیدانی بە (کیسـە) بۆ ئەوەیە شـەشـەکەی تری دەسـت بکەون. کـانوونیش دوو ئـامـانج دەپێکێ: خۆراک و وەرزی زسـتـان. وەک لە بیرم بێ ئەو بەیتە بە (کـافەکـانی زسـتـان) نـاوی دەرکردووە. لە قورئـانـدا هـاتووە: "الشـــعراء یتبعهم الغـاوون، الم تر انهم في کـل واد یهیمون و یقولون مـالا یفعلون". نوکتەش لە ســـەر ڕێزمانزانەکان زۆر و خۆشـن و خۆشـترینیان ئەوەیە دەڵێ شەوێکیان ڕێزمانزانێک بانگی غوڵامەکەی کرد و گوتی: "هـل ســـقعت العتـاریف؟" غوڵامەکەی وەڵامی دایەوە: "مولاي حبظلم". ئەویش گوتی: "نەگبەت، حبظلم

چییە؟!" غولامەکە وەلامی دایەوە: "ئەدی سقعت العتاریف چییە؟". گوتی: "مەبەستم ئەوەیە ئاخۆ کەلەشێر بانگی داوە؟" ئەویش گوتی: "منیش مەبەستم ئەوەیە هێشتا بانگی نەداوە". من، خوێنەری هێژا، ماوەی سالێک زیاترە بارودۆخی ژیانم باشە ئەگەرچی زۆر زۆر حەیفم لە کوردستان دێ، ئەوەش هەر لەبەر ڕووداوەکانی بارودۆخی خەباتی سیاسی کورد نییە بەڵکو ئەوەیە کە ڕێگای سەرکەوتن و بە ئامانج گەیشتن دەیان جار لە ململانێ و بەربەرەکانی ڕوونتر و سەلامەتتر و ئاسوودەترە. فرسەتی ئاسوودەیی و دەوڵەمەندبوون و بیناسازی ئەمڕۆ [14 /10 / 1998] لە هەر ولاتێکدا باوەڕی بە ئاشتی و تەبایی و بەرەکەتی شارستانی هەبێ زۆر و بەپیتە. من خەمی لەدەستچوونی مومکینەکانم کە لەوە سووکترن نەتەوە لە دەست بچێ و هەموو ڕۆژێک دەرفەت ناڕەخسێ و کارەسات هەموو جارێ بە نیوەمردن نابڕێتەوە.. کە ناونیشانی شێتخانەم هەڵبژارد بۆ ئەوە بوو کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی بە گشتی بە شێتخانە دەچێ نەک هۆیەکی تایبەتی کە شانی بوونی کورد بگرێتەوە: بۆ لایەنی گشتگریی (شێتخانە)ش ئەوەندە بەسە ئەو دەوڵەتانەی لە ڕووی زانستی و تەکنیک و پیشەسازی و سامانەوە پێشکەوتوون، لە سیاسەتی ناوخۆ و نێودەوڵەتیدا

وەک هەرزەکار ڕەفتار دەکەن [ئەمەریکای دایکی گوناهە گەورەکانی سیاسەت: ئابڕووچوونی ڤیتنام.. دەستوەردان لە ئێران... شەڕی دوورگەی بەرازەکان... ڕەفتاری هارانەی سیاسەتمەدارە گەورەکان لە حیزبایەتی و سێکسدا. کتێبێکم هەیە 1100 لاپەڕەیە و لە سەر شێوەی ڕۆمانە و ناوی (Harolt´s Ghost)ە هی نووسەرێکی ئەمەریکاییە بەناوی (نۆرمان میللەر)ەوە لە سەر کەسە سەرەکییەکانە و هەموویان بەرپرسی گەورەی ئەمەریکا بوونە لە سەرۆکی کۆمارەوە بگرە و بە کۆنگرێس و پەرلەماندا وەرە تا پەراوێزی دائیرە بەرزەکان.. نووسەرەکەی دەیسەلمێنێ کە مارلین مۆنرۆ خۆی نەکوشتووە بەڵکو بە هۆی ئەو ململانێیەوە کە لە سەری هەبوو کوژراوە.. [یا بە هۆیەکەوە کە من سەرنجم نەچۆتە سەری] پشکنینی پزیشکی سەلماندوویەتی کە گەدەی بەتاڵ بووە بەڵام خوێنی دەرمانی تێدابووە و بۆتە هۆی مردنی. یەکێ لەوانەی ململانێی لە سەری هەبوو سەرۆک کەنەدی بوو، کە دوای ماوەیەک لە شاری (Dallas) کوژرا و ئەوەش نموونەیەک بوو لە ڕەفتاری خاوەن سامان و دەسەڵات لەو وڵاتەدا.

بەڵام لایەنی بوونی کورد وای دەویست لە بری قەڵەم تیغ بەکار بهێندرێ چونکە لە رادە بەدەر هەڵە و

دەستدرێژی بۆ سەر خەڵک بە گشتی پشتگوێ خراوە و ڕەوایەتی بە شـــەڕی تواندنەوە لە دژی خەڵکی ئاسایی دراوە و سەروەت و سامانی بە زیادەڕۆییەوە بۆ گیرفانی ئەوانە ڕۆیشتووە کە شایستەی نین.. ئەوە دەڵێم و دەزانم ئاســـتی ڕەشـــەخەڵکەکە لە ئاســـتی ســـیاســـەتمەدارە حیزبییەکان باســـتر نییە بەڵکو خراپتریشـــە بەڵام هەرچۆنێ بێ خاوەن مافن با وەک منداڵێکێ بێهۆشـــوگۆشـــیش بێ کە مـافی ژیـان و چاودێری و پەروەردەی هەیە و ئەوەشی بخەرە سەر کە بیـانووی حیزبـایەتی و چەکهەڵگرتن و چوونە شەڕی هەمەجۆرەوە لەو بەڵگەنەویستەوە دی کە گەل ســـەرچاوەی مافە و بەوە خزمەتی دەکا و بە ئەرکی سەر شانی خۆی هەڵدەستێ [ئەگەرچی دەزانم واقعی جیهانی ســێیەمی دوای ســەد بە تەواوەتی پێچەوانەیە چونکە ڕەعییەت - نـاڵێم گەل - لە پلەی یەکمدا لێبان دەخوازرێ خزمەت بکەن و سەرکردەکانی ڕزگاری بە ئەنجامگەیاندن بحەسێننەوە لەگەڵ ئەو ســەرنجەدا کە ڕەعییەت پێش ئەوەی بزووتنەوەی نیشـــتمانی بگاتە تەمەنی پێگەیشـــتن لە لایەن بەهێزەکانەوە ڕەفتاری مەیلەو یەکســـانی لەگەڵدا دەکرێ بەڵام حیزبایەتی ڕۆشنبیر!! ڕەعیەتی لایەکەی تر دەچەوسێنێتەوە وەک ئەوەی دوژمنی سەرسەختی گەل! و نیشتمان! بێ و چ پێویست ناکا درێژەی بدەمێ]

دوای ئەوەی دەستبەرداری شتی ساکار، بەڵام زۆر گرنگی شێتخانەکە بووم، لە نووسیندا دەگەمە کێشەیەک کە زیرەکترین زیرەک و زاناترین زانا و بەتواناترین کەس لە چارەسەرکردنی کێشە دەربەستی نایێ، ئەوەش پرسیارێکی ساکارە لە چەند وشەیەکدا و ناوەڕۆکەکەی ئەمەیە: هۆی ڕاستەقینە و عیللەتی پەیدابوونی شێتخانە چییە کە ملیارەها بەشەر لە خۆی دەگرێ؟؟ ئایە هۆیەکە بایۆلۆژییە یا سۆسیۆلۆژی یا جۆرەها ئاڵۆزکارییەکانی کۆمەڵگە و ئەو دیاردە سروشتییانەیە کە بۆ خەلکی ئاسایی تەفسیر نەکراوون یا هۆکاری شاراوەی سروشتە.. لە کەوندا دەستی خۆی دەوەشێنێ و تا ئێستا هیچی لە بارەوە نازانین؟ دەشێ کۆمەڵگەیەک لەبەر هۆکاری نەزاندراو دووچاری ناساغی (اعصاب) بێ نەیزانین و تێینەگەین و لەخۆڕا و بە بێ مەبەست کاری خۆی بکا؟ تۆ بڵێی لە توانا و کاریگەری و سروشتی سستەمی (عەسەبی) تێگەیشتبین؟ ئەوە مەعجیزەی مەعجیزەکانی ئەم کەونەی بەر دەستی هۆشمانە تا کاتی ئێستا یا من وای بۆ دەچم. بۆ نموونە دەڵێم کۆئەندامی هەرسکردن و سوڕی خوێن و کۆئەندامی تر خۆیان لە خۆیاندا موعجیزەن بەڵام تایبەتمەندی بەشەر نین چونکە زندەوەران، بە دەگمەن نەبێ، کۆئەندامی هەرس و خوێن و بینین و بیستن و هەستکردنیان هەیە.. بەڵام

هیچیان ئەو کۆئەندامەی (عەسەبی)یان نییە کە عەقڵی تێدابێ کە ئامێری گەورەی موعجیزەکانی کەونە، چونکە ئەگەرچی ڕێی تێدەچی لەو کەونە بێ کۆتاییەدا جیهانێکی تری وەک ئەم زەمینە هەبێ و بۆ دروستبوونی ژیان یارمەتیدەر بێ و لە ماوەی ملیارەها ساڵدا پەرەی سەندبێ و بووبێتە بوونەوەرێکی هۆشەکی وەک ئەوەی لە زەمینی نیشتمانی ئێمەدا ڕوویداوە، ئەو و هی تریش ئەگەر لە شوێنێکی تر هەبێ نموونەی ئایاتی بەرزی وەک عەقڵی مرۆڤن. تەنانەت ئەو خەیاڵەی مەرج و بەند سنووردارە ناکا بە دووری نازانێ لە پەنایەکی کەوندا ژیان هەبێ (مەبەستم حاڵەتێکی تایبەتی وەک هی زەوییە) بێ ئەوەی پێویستی بە ئاو و هەوا هەبێ، لەو بۆچوونەوە، ئەگەرچی دووریشە، شێوەی زندەوەری و جۆرەکانی زۆر دەبن و شوێنیشیان زۆر دەبێ و نازانین چۆنچۆنی زاوزێ دەکەن و تەمەنیان چەند دەبێ و لە سای ئەم بۆچوونە فراوانەی ڕووبەرێکی چەند جار و چەند بار لە زەوی بەرینتر کە بە زندەوەران ئاوەدانە، خەیاڵم بەرەو ئەوە نابەم لە سای ئەو بۆچوونانەوە چارەسەر بدۆزمەوە گرنگیپێدانم ئەوپەڕەکەی ئەمەیە: دەشێ ئەو زندەوەرە خەیاڵکردانە و ئەو دەوروبەرەی تیایدا دەژین کاریگەری لە سەر ژیانی لای ئێمە هەبێ، بە تایبەتی ئەوەی پەیوەندی بە

شـــێتخانەی مرۆڤەوە هەیە؟ من نازانم بەڵکو بیری لێ دەکەمەوە، تەنها بیرکردنەوە. دەبێ ئیمکانی دزەکردنی سروشتی ئەو گیانەوەرانە لە ڕێی مەودای فەلەکییەوە بۆ ســـــەر زەوی و دوورتر نەبێ، چونکە ئەگەر لە ملیارەها ملیار ســـــاڵەوە هەبووبن کاریگەرییان بە شێوەی هەڕەمەکی و بێ ئەنجامیکی دیاریکراو پەخش کردووە ئیدی گرنگ نییە ئاخۆ زەوی بەتنها خۆی ئاوەدان بووە یا سەدان و هەزارانی تر بە کەوندا بڵاو بوونەتەوە و جۆرە ژیانیکیان تێدا بووبێ کە ڕەنگە لە ژیانی سەر زەوی، بە ژیانی بەشەریشەوە لەپێشتر یا لەپاشـــتر بووبێ. لەوانەی لە ســـەر گریمانەی بوونی ژیان و نەبوونی ژیان لە کەونی بەرێندا وەک لە بیرمە، ئەوەم خوێنـدۆتەوە کە ڕێی تێـدەچێ یەک ملیۆن ئەستێرەی لە چەشنی زەوی هەبن بە پێی هاوکێشەی بیرکاری باڵا و سەرچاوەی تری زانیاری، ژیانیان تێدا هەبێ.

ئەوە دەڵێم و دەزانم زانستی نوێ ئاگای لە کاروباری کەونی بیکۆتایی هەیە بەڵام نە ناوی بڵاو دەکرێتەوە نە نهێنییەکەی نە ناوە نهێنییەکەی و هەتا ئەمرۆکەش نازانم هۆی ئەو پەردەپۆشکردنە ئانقەستە چییە وەک ئەوەی بەشێ بێ لە زانستی بەمەترسی یا کلیلی دێوی نـــاو قـوتـوو بـێ. دەرفەتەکە دەخـوازێ بـڵـێـین کە

شـــوێنەواری کـــاری مرۆڤـــانەی کۆن مـــاونەتەوە [یەکێکیان لە باشـــووری ئەمەریکایە] و کلیلی نهێنی ومەبەســتەکانی نەکراونەتەوە.. باســی هەبوونی نهینی ئامـاژەیی لە ئەهرامەکـانی میســـر دەکرێ و هند و چینیش شـــتی نهێنیئامێزیان تێدا هەن... هەژارانی هند دەســتێکی بالآیان لەوەدا هەیە کە پێی دەڵێن جادوو یا یۆگا. موسوڵمانانیش بە گشتی، جا لە هند یا لە شوێنی تـر، چەنـدین پلە لە دوای مەهـارەتـی ئەوانەوەن، هۆیەکەش، وەک بۆی دەچم، حەرامکردنی جادووگەری و شـــەعبەدەبازییە لە ئیســـلامدا. زۆربەی کەرامات دەدرێنە پاڵ سۆفییەکان. هەندێ لەوانە شەعبەدەبازییە و خەڵکی نەدار بە کەمێ توانـای چـاوخەڵەتـانـدنەوە پەنای بۆ دەبەن. بەشێکی تری ڕەسەنە و چ فێڵی تێدا نییە. شـــتی وا تەنانەت لە لای قەرەجەکانیش هەیە. وا بزانم بـاســـی (ســـێر ئۆلیڤەر لۆج)م لەگەڵ قەرەجە غەیبزانەکەدا لە مالّی خۆیدا کرد کە قســەکانی ڕاســت دەرچوون.

ئێستاش: بیسمیللاهی مەجریها وە مەرساها، هۆکاری ئەوە چییە مالّی عاقلّان دەگۆڕێ و دەبێتە شـــێتخانە؟ قورســترین پرســیار کە لە هەموو ژیانمدا ئاڕاســتەی خۆمم کردووە: ئەی خەلقەندەی خوا، ئەی مرۆڤی تاک لە نـاو زنـدەوەران کە خەســـڵەتی تێگەیشـــتن و

دەرخستنی نەزاندراوت هەیە... ئەی ئەوەی بە نێوان ئەستێراندا هاتیت و چوویت و سواری هەوا بوویت و چەندین جار لە هەوا تیژتر فڕیت... ئەی تاکە خەلقەندەی بەر هەست و دیدمان کە تەلیسمی ڕاکێشانی زەوی و تیۆری ڕێژەیی ئەتۆم و ڕەهەندی چوارەم و دوای چوارەمت کردەوە و بە زانست لە دووری یەک ملیار ساڵی تیشکییەوە هەناوی کونە ڕەشاکنت پێوا.. ئەی موعجیزەی موعجیزەکان و ڕوونکەرەوەی تاریکایی و نێزیککەرەوی ڕێگای دوور، خەریکە باوەڕ بێنم کە "سیحر لە سیحرباز هەڵگەڕایەوە" و تۆ کۆیلەی خۆتیت و وێرانکەری ماڵی خۆت و بە خوریکردنەوەی ڕیسی خۆتی و لەناوبەری ئاسوودەیی و هێمنی خۆتی و کەی لەگەڵ خۆتدا دادپەروەر دەبیت و بەزەییت بە وەچەکانی خۆتدا دێتەوە و دەبیتە مرۆڤێکی ئاسایی؟! چۆن بە کاری خۆت و تێگەیشتنی خۆت شێتخانەت دروست کرد؟ ئەم شێتییە کۆتایی دێ؟ ئەدی کەی لەخەو ڕادەبیت؟ لە خۆت و مەبەستت سەرم سوڕماوە. باسی پینەدۆزێک دەکەن گوایە هەموو ڕۆژێ زینێکی وای دروست کردووە دڵی هەموو کەسی ڕاکێشاوە و دوایی پارەی دنیایان پێ داوە و نەیداوە، کەچی بە تیغ ونجڕونجڕی کردووە و بۆ سبەینێ دەستی بە دروستکردنی یەکێکی تر کردۆتەوە. هەتا ڕۆژی

مردنی ئاوها بەردەوام بووە و تۆڵەی گوناهێکی وای لە خۆی کردۆتەوە کە پڕ ناکرێتەوە و لێبوردن نایگرێتەوە. تۆش ئەی وەکیلی پینەدۆز، مااڵی خۆتت کردۆتە گۆڕستانی بەختەوەری و کەوسەرت لە خۆت کردۆتە گوژاڵک و خەریکە بەیانت لێ دەبێتە شەوی دەیجووری بێبڕانەوە. سوودی چییە و گلەییت لە چییە و لە کێ نێزیک دەبیتەوە، کە خۆت خاوەنمااڵی و خۆت غەدداری غەدرلێکراوی و خۆت ڕووناکی و ئاگریت و ئەگەر لە تاریکیی هەندێ لە گۆشتی خۆت بسووتینیت ڕووناکایی پیوەکەت شۆڕنی ئازارت پیشان دەدا و کێشەکە ئا ئەوەیە کە تێگەیشتن ماندووت دەکا و تۆ خۆت ئەو پزیشکەی چارەسەری خەڵک دەکەیتێ و خۆت نەخۆشیت. بە هۆی زیادبوونی بەاڵوە لە نێوان بەنی ئادەم و زیادبوونی ترس لە دەرپەڕینی عیفریتی وێرانکەری سەرجەم، کەسێکی وەک من وریا دەکاتەوە کە توانای بەرگری بەرانبەر تفەنگێک نییە، لە ڕێی دۆزینەوەی سەرچاوەی کارەساتەکانەوە هەوڵی چارەسەری درامای مرۆڤایەتی دەدا بەڵکو ئەوە خوایە دەستی لە سەرەداوێک گیر بێ و بیگەیەنێتە شوێنی نیوە ئیفلیجییەکەی شارستانی ئەو مەزنەی لە نێوان ئەرز و ئەستێرەکاندا دێ و دەچێ. لەگەڵ ئەوەشدا کە دڵنیام زۆر کاریگەری شاراوەی نەریتی هەیە کە ئەو ئیفلیجییە ناوبراوە زیاد دەکا

بەڵام دەزانم جەوهەری مرۆڤ و پێکهاتە (عەسەبی)یەکەی و هێڵی جیاکەرەوەی لەگەڵ ئاژەڵدا پاڵپشتی بەرەکەت و بەڵا و ڕووناکی و تاریکی و جوانی و ناشرینی - کۆمەڵایەتی سەید مەریوش و کاکە هاوار و ئاقای ئەسفەندیاری و بایار بەگ و مستەر سمیت و مسیۆ نازانم کێ و کێیە... هەتد. ئەگەر بتوانین حوکمی ڕاست بە سەر ئەوانەدا بدەین کە یەکەم کاریگەری چاکە و خراپەی دەوروبەریانن بە سەر ئەو خەلقەندانەوە، یەکەم کلیل و گرنگترین کلیلی هەموو مەتەڵە سەرسوڕهێنەرە ئاڵۆزەکانمان بە دەست هێناوە بۆ تێگەیاندنی ڕەشەخەڵکەکە ئەوەش ئەو عەقڵەیە کەمەریوش و دارودەستەکەی لە هەموو ئەو زندەوەر و بێگیانانە جیا دەکاتەوە کە دەکەونە بەر زانیاریمان یا لە ناو مەتەڵەکانی کەوندا شاردراوەن و لێهاتوویی مرۆڤ دەیاندۆزێتەوە. تا چەند دە ساڵییەک بەر لەئێستا وابەستەکانی ئاین پێیان وا بوو خوای تەبارەک و تەعالا هەر خۆی دەزانی کۆرپەی ناو زگی دایک چییە، کەچی وا گەشەکردنی ئەو کۆرپەیە لە تەلەڤزیۆنەوە لە منداڵداندا دەبینی و بە دڵنیاییەوە نێر و نێرەموکی لێک جیادەکەیتەوە، وەک ئەوەی تەماشای ناو کیسەیەکی پڕ یا بەتاڵ بکەیت. وابەستەکان پێیان وابوو مانگ تەنێکی ئاسمانە و لە نوور پێکهاتووە، کەچی دەرکەوت

جەستەیەکی ناشرینە و نەئاوی تێدایە نە هەوا و مسێۆ کۆنزالیس بە ســـەریدا پیاســـەی کرد و کیســـە پیســـاییەکەی فڕەدایە ســـەر ڕووبەرە ناهەمواڕەکەی، تەنانەت ئاسمانی مانگ، کاتێ خۆریش بە دەرەوە بێ، بەهۆی نەبوونی ئەو گازانەوە کە تیشـــک دەدەنەوە تاریکەشـــەوە. مانگ بەرەبەیان و عەسـر و نازانم چی لێ نییە و تەنانەت هەســـت بە خۆری پشـــت ئاســـۆ ناکەیت تا کتوپڕ و بێ پێشـــەکی دەردەکەوێ. ڕۆژی ســـەر مانگ 15 ڕۆژە و شـــەویشـــی پانزە ڕۆژە.. نە بەهـاری لێیە و نە هـاوین و نە جەمـال و نە کەمـال، مـانـگ یەکێکە لە پەراوێزەکـانی پەراوێزێکی خۆر کە زەوییە و جـوانـیـیەکەی لە کـوردیـدا پـێـی دەڵـێـن دوورکوژی نێزیک خەســـار.. بەڵام بازدان لە ســـەر مانگ چەندین جار لە بازدانی ســـەر زەوی بەرزترە چونکە ڕاکێشـانی مانگ لاوازە و ئەگەر توانام هەبوایە لەگەڵ کەڵەگەتترین پـاڵەوانی بـازبـازێنـدا دەکەوتمە ململانێوە بە مررجێ من لە سەرمانگ باز بدەم.

مانگ بۆتە کاروانسـەرای ئەوانەی لێی دادەبەزن بەڵام هەرە دواکەوتووەکـانی مرۆڤ لە کـاتی مـانگگیرانـدا تەپڵ دەکوتن و کاری تر دەکەن تا جنۆکە و عیفریتی لێ دوور بخەنەوە و لە خۆرگیرانیشـــدا لەوە زیـاتر دەکەن!!

ئاستێکی هەرە نزم لە عەقڵدا هەیە ئەگەر مرۆڤ دابەزێتە ئەو ئاستە دەگاتە سەر هێڵی جیاکەرەوەی نێوان بەشەر و حەیوان. واقعی بەرچاویش لە ڕەفتاری زۆرینەدا لە ڕووی کەمهۆشی و ڕەفتاری درندانە و لۆژیکی بەرەواژ و باوەڕکردن بە پڕوپووچ ئەو هیوایە ناهێڵن ببنە هاوکاری یەک هەنگاوی بەرەوپێشچوون. ئەوان بە پێچەوانەوە، بەرەو دوا هەنگاو دەنێن و هەست ناکەن و گوێش نادەنە ئەوەی چی دەکەن و بەرەو کوێ دەچن چونکە دنیا لای ئەوان دنیای خوایە و جیاوازی لە نێوان ڕۆژەهەڵات و ڕۆژاوا و باشوور و باکووریدا نییە مەگەر شەیتان تەڵەیەکی لەو ئاڕاستەیەدا نابێتەوە کە هەڵیبژاردووە... بۆ تێگەیشتن لە هەشت ئاڕاستە ناسراوەکە، زۆرینە بە لایانەوە گرنگ نییە بڵێن: باشووری باکوور و ڕۆژهەڵاتی ڕۆژاوا چونکە هەمووی هەر ئاڕاستەیە و مەلایەکەت چاودێرییان دەکا... ئەوانەی لە کۆتاییەکانی سەدەی بیستەمدا بەعەقڵی دوو سێ هەزار ساڵ بەر لە ئێستا دەژین خەریکی پێشخستنی شارستانەتی و ئاسانکردنی زەحمەتەکانن لە ڕێی هەوڵی زاناکانەوە بۆ دۆزینەوەی ڕاستی بوون، بەشیان وەک بەشی ئەو ئامێرانە و ئەو ئاژەڵانەیە کە بار هەڵدەگرن شت دەگوازنەوە و ڕەنگە بەشیان هەر لە بنەڕەتەوە نەبێ مەگەر لە وێنەیەکی پێچەوانەی نەرێتیدا ئەوەش بەوەی

زۆر داهێنان بدەنە پاڵ شـــەیتان تا ڕۆژێکی لەگەڵیاندا ڕادێن و لەزەت لە سوودەکانیان دەبینن..

من کە زۆر وێنەی خەڵکی ناهۆشیاری ساکار پیشان دەدەم مەبەســتم ئەوەیە خوێنەران بە گشــتی بۆ ئەوە ڕابێنم بیرۆکەی شێتخانەیان قەبوول بێ: ڕەنگە زوڵمم لەو خەڵکە ساکارە مێشکبەتاڵە کردبێ کە لە ڕووناکی ســـەردەم بـێـبەشـــن چـونـکە زۆر نـمـوونەی پاشـــکەوتوویانم لە بواڕە جیاوازەکاندا لە ســـەر هێناونەتەوە ئەوەش بە بەراوردی نەفامێک تەپڵ بۆ مانگیران لێدەدا و حیزبییەکی شۆڕشگێڕی عیلمانی کە لە توندوتیژی و بەخائینکردن و وێرانکردندا یەک ئینچ لە ســـەر پشـــتی هێســـترەکەی دانابەزێ تا ئەوەی ملیۆنانی وا بە دەرهێنانی ڕەگوڕیشـە نەبێ ڕازی نابێ جا بۆ ئەو بەشـــەرانە بێ کە بە دووپشـــک و مار و گورگ و جـانەوەری ژەهراوییـان دەزانێ یـا بۆ هەر بیرۆکەیەک کە هۆشـــی بلیمەتەکان بۆی دەچێ. لێرە قسەیەک باس دەکەم کە من نووسیومە و خەڵکی پێش منیش بە کوردی نیشـــتەجێی ئەوروپایان گوتووە، کە (گەنجینە!!)یەکی ســـیاســـی فەلســـەفی کۆمەڵایەتییان دۆزیـوەتەوە و فەتـوای بـۆ دراوە کە بـۆرژوا لە کوردستاندا خەلق بکەن و دوایی بیڕووخێنن تا قسەی مارکس لە بارەی سەردەمە مێژوویییەکانەوە بە ڕاست

دەرچێ. ئەم قسەیە شیرینە کە لیکی تێنوانی ئاوی کەوسەری بۆ دادەچۆڕێ قابیلی خەڵکی تر بوو کە سەردەمەکانیان بڕێبێ و لە هیواکانی مارکسیان تێپەڕاندبێ چونکە قسەی ئەوان دەبیستڕێ و زمان و قەڵەم لە مەعریفە دەکوتن و حەقیقەتە شاراوەکانی بن ڕیز لە دوای ڕیزی لەخشتەبەر و بیانوو دەدۆزنەوە. کوردێک دان بەوەدا بنێ بینای نییە تا بیڕووخێنێ، بە دەستی بەتاڵەوە و ئەوەندەی نەبێ دە خانووی لەو گوندانە پێ دروست بکا کە بە فەرمانی ئاسمان بۆ جێگیرکردنی پێغەمبەرایەتی مارکس لە بڕینی سەردەمەکاندا بۆ ڕووخاندنیان هاتبێ، چی پێ دەکرێ.. خۆزگە ئەو وڕێنە پێکەنینهێنەرانەی بەڵگەی بەتاڵیی کەللەن توانای جێبەجێبوونیان هەبوایە ئەگەرچی پڕن لە بێهۆشی و وەهم چونکە یەکەم پێویستی بۆ بەدیهێنانی ئەو نیازەیان بوونی دارایی و دراو و کێشانە و هونەر و ئەو بابەتە داهێندراوانە هەیە. بۆرژوا بە هیتاف و نەفرەت و پاڕانەوە لە گۆڕی پیاوچاکان و نەفرەتکردن لە شەیتان و عیفریت دروست نابێ: سەردەمێکی کۆمەڵایەتی بەنازوفیزە و جیاوازی لەگەڵ کوردی موفلیسدا ئەوەندەی ئەو حەوت مەودایە دەبێ کە سندباد لە سەفەرەکانیدا بڕیویەتی. ئەو دەرویشە عاشقانەی وەهمی خۆیان هاوڕێی ئەکلیرۆسە مەسیحییەکانن کە فەلەکناسیان لە

سەر باسی سووڕانەوەی زەوی دەکوشت بەڵام قەشەکان لە تاوانەکانیاندا لە ڕێگەی بە غەیبی کردنی دنیاوە فێڵیان کرد و دەستخۆشییان لە زانا فەلەکناسەکان و خاوەن هونەر و پیشەکان دەکرد ئەگەرچی وەک دەڵێن (لە دوای باران کەبەنک!!)

بە هەرحاڵ کەس چاری نییە و هەر دەبێ دان بەوەدا بندرێ کە عەقڵی مرۆڤ لە دەیان هەزار ساڵ لەمە پێشەوە هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ و تا دواڕۆژێکی نەبیندراو، یەکەم کاریگەری سەر هەموو ڕووداوێکی وابەستەیە بە کۆمەڵگەی مرۆڤەوە و بەڵگەی ئەوەش بە بێ قسە دێتە گۆ و دەبینین جیهانی سروشتی بێگیان و گیاندار بە بێ گۆڕانکارییەکی هەستپێکراو لە لایەن هەستی هۆشیارەوە خۆی دووبارە دەکاتەوە و ژیرترین مەیموون لەوە تێناگا کە (2 کەڕەت چوار دەکاتە 8) چونکە ژیریی بۆماوە هەر ئەوەی لە دەست دێ زندەوەر بخاتە سەرەڕێی خۆپاراستن و بەردەوامی وەچە لە دیدی گیاندارەوە.. جیاوازی لە نێوان پارچە بەردێک و فڕۆکەیەکی جەتدا هەر ئەوەیە کە بۆ یەکەم جار فڕۆکە دەبینێ تووشی شڵەژان دەبێ چونکە مرۆڤ خۆشی کە یەکەم جار فڕۆکەی لە دەشتی کەرکووک یا لە بازیان دیت، لە مەیموون زیاتر سەرسام بوو. لە ڕاستیدا فرەوانی جێوازییەکانی

نێوان بەشـــەر و ئاژەڵ لە دیدی هەردووکیانەوە بۆ بوون، چەند دە هەزار ســـاڵێکی کەم بەر لە ئێســـتا ڕووی دا و هەتـا ئێســـتـا لە هەندێ بواری ژیـانـدا پیکـدەگەنەوە. ســـەگ، بۆ نموونە، خەریکە بەرانبەر ئاشـنا و بێگانە و لە کاتی مەترســیدا ببێتە کۆپییەکی خـاوەنەکەی و بۆی هەیە بە لای خواردندا نەچێ تـا خاوەنەکەی ڕێی پێ دەدا و چاودێری منداڵێکیش دەکا کە خێر و شـــەڕی خۆی نەزانێ. ئەگەر نیگـاری پەیژەیەک بۆ ســەردەمەکانی پەرەسـەندنی زندەوەران بکێشـــیـت دەبینی جیـاوازی نێوان زنـدەوەری میکرۆســـکۆپی و مەیموون، گەڵێ لەجیـاوازی نێوان مەیموون و مرۆڤ زیـاترە.. خەریکە بە لای ئەوەدا دەچـم بـاوەڕ بە خـۆم بـینـم کە ڕێـی تـێ دەچـێ گۆڕانکارییەک لە مەیموونداڕووبدا و ببێتە شـتێک لە نێوان مەیموون و بەشـــەردا... خوێنـدوومەتەوە کە مەیموونێ هەنـدێ پیتی پێ دەگوترێ بـێ ئەوەی تێیـانبگـا. دەبێ دوای دە هەزار ســـاڵ چۆنی لێ بێ. ئەدی ئەگەر بەشـەر توانا زانستییەکانی ئیستای خۆی لە هێواشکردنەوە و خێراکردنەوەی پەرەسەندنی ژیان ڕەتدا چی دەبێ؟ بە گەیشـتن بە کۆپیکردنی بەشـــەر، خەریک بو پیاوانی ئاین شێت بن و ئەوەش سـەرەتایە و دوای هەزار ســاڵ چی دەبێ؟ دەســتگرتنی نەزان و لاڕێگرتوو بێ ئەنجامە چونکە ئەو پەرۆشی لەڕێلادانی

بەشـــەر و ترســـاندنێتی لە مەســـیحی دەجاڵ و چارەنووســـی خەڵک و خەڵکیش لە باوەڕکردندا بە پڕوپووچ نەرمن چونکە ئەو بەڵگـانەیـان نییە کە داستانی پڕوپووچ بە درۆ دەخەنەوە بۆیە باوەڕهێنانی بە پڕوپووچ پەنـابردنە بۆ ســـەلامەتترین ئەنجـام. دەترسـێ ئەوەی جادووگەر لە تەسبیحە سەد و یەک دەنکەکەیەوە دەیڵێ ڕاســـت دەرچێ. خوارافـات بە ئاســانی نامرێ و دیتمان ڕۆشـنبیری شـۆڕشـگێڕ بۆرژوا دروســـت دەکا و بە خەیاڵ دەیڕمێنێ، ئیتر دەرونش عەبدوڵڵا و ســـۆفی عەوەزەڵڵا چی بکەن لە کـاتێکدا خەیـاڵ، بە بێ ڕووخـاندن و مـاندووبوون دەروازەی بەهەشـتی بۆیان خسـتۆتە سـەر پشـت بۆ بەهەشـتێکی ڕێکتر و جوانتر کە حۆری و کۆشـک و مەلایەکەتی لە نوور تێدان نرخەکەشـــی هەر ئەوەیە بـاوەڕ بە خورافـات بێنێ. بـاوەڕهێنـانی ئەوە لە باوەڕهێنانی تیکۆشەری شۆڕشگێڕ بە نوکەتەکەی کە یەک فلسیشی نییە شێر و خەتی پێ بکا، سەیرتر نییە.. ســـۆفی لەو ئاواتەی نێزیکترە کە پشـــت بە غەیب دەبەســـتێ، لە شـــۆڕشـــگێڕێک بە بێ یەک فلس شارستانەتی دادەمەزرێنێ تا دوایی بیڕووخێنێ..

وەک میسـرییەکان دەڵێن، عەقڵ پشـووی وەرگرتووە بەڵام هەر دەبێ دانی پێدا بندرێ کە ئامێری تێگەیشتن

و زانست و جیاکردنەوەیە ئەگەرچی لە زۆر شوێنی فرەوانی سەرزەمینی خوا بە نەفامیدا ڕۆچووە و لە سای بەڵێنی وەهمی چاوەڕوانکراودا حەساوەتەوە و ئەگەر چاوەڕوانکراوەکانیش بە ڕاست نەگەڕێن توندتر بە باوەڕەکەیەوە دەلکێ و خۆی بە تێکشکاندنی خائینان و بۆرژواکان و دەرەبەگ لە سەرەڕێی ئامانجە بەرزەکانی لە پاکتاوکردنی واقعی چەپەڵدا هەڵدەکێشێ... و بۆ خولێکی بێ ئامانجی تر ئامادە دەبێ: ئەگەر، خوانەخواستە سەرکەوتوو نەبوو، خاوەن باوەڕی چەواشەکار و هەڵاتووە بە کرێگیراوەکان لە ڕەگ و ڕیشەوە دەردێنێ! دوای ئەوەی دوا تنۆکی ئاسوودەیی ڕابردوو دادەدۆشێ، شتێکی نامێنێ خۆی پێوە خەریک بکا ئەوە نەبێ ناتەباییە کۆنەکان زندوو بکاتەوە کە بەشی سەرگەرمیی ماوەیەک دەکا تا وەک کەفی سابوون دەرفەتی تەقینەوەی دەبێ و لە ئامێزی شەیتاندا دەمرێ...

دیسان دەیڵێمەوە کە عەقڵ کاریگەری یەکەم و دووەم... و دەیەمی ڕووداتی پێشکەوتن و پاشکەوتن و تۆندی و خاوی و ئاشتی و جەنگە.. کورتەی قسان ئەوەیە کە بەو شێوەیە دەیبینین پێشدەکەوێ لە سەر یەک ستوون وەستاوە کە چونە پاڵپشتێکی هاوکار و

تێکدەری هەیە و ئەگەر ئەو پاڵپشتانە کڕ بن عەقڵ بە یەکەمایەتی دەمێنێتەوە... بۆ ڕووبەڕووبوونەوە دەڵێم نەوەخستنەوە لە سەر یەک ستوون وەستاوە کە ئەوەش پەیوەندیکردنی هەردوو ڕەگەزە بە یەکەوە و بە بێ ئەوە ئەگەر هەموو خۆراک و خواردنەوە و خۆشییەکانی دنیا و قەیامەت کۆ ببنەوە منداڵێک لە دایک نابێ و حۆری بەهەشتیش لەو بوارەدا کەڵکی نییە. بۆ نموونە، تەماشای کۆئەندامی بیستن بکە کە پەنجەرەیەکە بەرەو جیهان و وەک بۆنکردن و تامکردن یەکێکە لە ئامێرەکانی عەقڵ و ئەگەر دووچاری تێکچوون ببێ هیچ شتێکی تر جێی ناگرێتەوە بەڵام عەقڵ پەکی پێناکەوێ چونکە دەتوانێ بە ئاماژە تێبگا و گەلێ جار یەک دوو حەفتە لە ڕاو دەبێ و چاو ڕۆڵی یەکەمایەتی لە هەستەکاندا دەبینێ. تام شتێکی لاوەکییە و ئەگەر مرۆ لە دەستی بدا بیری دەکا بەڵام مەترسیدار نییە. ڕێی تێ دەچێ منداڵ کە لەدایک دەبێ تام نەکا یا کەسێک هەستی تامکردن لە دەست بدا بەڵام کاریگەرییەکەی زۆر نابێ چونکە مەودای تایبەتمەندی تام هەستکردنە بە تام. زۆر کەسمان دیت هەستی تامکردنی نەماوە بەڵام کاریگەری لە سەر بەرژەوەندییان نەبووە و هەستیشیان چۆن بووە وا ماوەتەوە...

عەقڵ لایەنی لە ژمارەنەهاتووی چاک و خراپی هەیە و یەکەم شت کە دەبێ بگوترێ ئەوەیە ملیۆنێک ساڵ بەر لە ئێستا مرۆڤ بە عەقڵی تەواوەوە لەدایک نەبووە بەڵکو ئەو گۆڕانکارییە بایۆلۆژییانەی بە سەردا هاتوون کە لەوەتەی ژیان پەیدا بووە، بە سەر زندەوەرانیشدا هاتوون و هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ شوێنەواری ڕاستگۆ لە جەستەیدا هەیە وەکوو ڕیخەڵۆکەکوێرە و کلێنجک و هەندێ غوددە کە سەدان هەزار ساڵە لەکار کەوتوون تا ئەوەی لەدایکبوونی جمک، وەک بیزانم، گەڕانەوەیەکی کەمە بەرەو سەردەمانێکی دوور کاتێک ملیۆنەمین نەنکی بەشەر ژمارەیەکی زۆر منداڵی بە زگێک دەبوو. ئەوە لادان نییە لە سەرچاوە بەڵکو جۆرە گەڕانەوەیەکە بەرەو سەرچاوە. هۆی شەش پەنجەیی دەستی مرۆڤ نازانم ئاخۆ ئەوە مەیلی زیادبوونە یا گەڕانەوەیە بەرەو ڕابردووی هەردوو دەست. کتێبیشم لەو بارەیەوە نییە بۆی بگەڕێمەوە تا بابەتەکە یەکلایی بکەمەوە بەڵام بە دڵنیاییەوە لە لای پسپۆران یەکلایی بۆتەوە.

هەر دەبێ ڕووناکییەک بخەینە سەر لێکچوونی ئەندامەکانی جەستەی زندەوەران، پڵنگ بۆ نموونە، هەموویان کۆئەندامی هەرسکردنیان لێک دەچێ و کەوڵەکانیان هەر بە کاری پەڕەموچەی هونەرمەندێک

دەچێ کە نیگاری ڕەنگیی بکێشـــێ.. شـــانەی هەنگ و ئەو هەنگوینەی تیایدا هەڵدەگیرێ و دابەشـکردنی کار بە ســـەر جۆرەکـانیدا و کـارەســـاتی لەنـاوبردنی کارکەرەکانی، هەموویان شـــێوازگەلێکی نەگۆڕن و بە مـجێزی بەشـــەر جێی بـاوەڕکردن نـین چـونکە ڕانەهاتووە چارەنووسی پرۆلیتاریای هەنگ لە کۆتایی کارەکەیدا کوشتن بێ و باوەڕ ناکەم کەس بزانێ چۆن لە ملیۆنـان ســـاڵەوە بەردەوامی ژیـانی هەنـگ بە قەتڵوعـامی کـارکەرەکـانی بێ!! ئەو ســـروشـــتە کەڕوکاسەی دەوروبەرمان لە پەڕی تاووس هونەرێکی بێوێنە دادەهێنێ کە عاقڵترین هونەرمەند بە دەستیەوە خەریک بمێنێ و ئەو جوانی و کەمالەی تیایدایە هەزار جار لەوە زیاترە کە نێرەکە لەپێناوی وەچەخستنەوەدا پێویستی بێ بۆ ڕاکێشانی مێ.. سەرم لە نایابی کارێک سـوڕماوە کە بە بێ تێگەیشـتن و هیچ جۆرە ئیرادە و ئارەزوویەک پەیدا دەبێ و ئەو ســروشـتەی ئاگای لە خۆی نییە موعجیزەی لە نەخش و نیگاری تاووســـدا لێ دەکەوێتەوە بە بێ دەســـتێوەردانی هیچ جۆرە هۆشـیارییەک. ئەو موعجیزە باسـکراوە و هاتنی با و بـارانبـارین و بڵاوبوونەوەی پەتـا و بـارەی مەڕ هەموویان لە ڕووی نەبوونی ئیرادەیەکی دیارەوە یا مەبەســـتێکی دیـاریکراوی ئەو دیـاردانە و ملیۆنـان ملیۆنی وەک ئەوانەوە یەکســـانن. لە هەندێ شـــوێنی

پێشتری قسەکانمدا باسی ئەوەم کرد گریمانەی ئەوە هەیە کاریگەری بەهێز یا لاوازی جیهانی ملیارەها ساڵی تیشکی دوور لە سەر وردەکارییەکانی مرۆڤ و (زەویش بە گشتی) هەبێ و پشتیشم بە موعجیزەکانی سروشتی کەڕ و کاس بەستبوو کە شتی مەیلەو وەهمیمان لە لا هەیە کە لە کەشوهەوای زەوی و خۆر و پەراوێزەکانەوە بە شاراوەییەکی تەواوەوە کاری خۆیان دەکەن و هەستیش بە خۆیان و غەیری خۆیان ناکەن و دەبنە هۆکاری شتگەلێک بێ ئەوەی چاوەڕوان بکرێ ڕوو دەدەن و دەبنە دیاردەی وا کە لای خەڵکێکی دەگمەنی لێهاتوو نەبێ، ڕ تەفسیر هەڵناگرن و ئەوانەش بە توانای لە ڕادە بەدەر ناناسرێن. ڕەنگە تووشی خەوێک یا خەیاڵێک یا هەستێک یا تارمایی لە کاتی دوور لە یەکەوە هاتبێتی و بە وەهمت زانیبێ و بە هۆی سەرقاڵیتەوە بە بێ سوود و بێ ئەنجامت زانیبێ و لەوەدا مافی خۆتە چونکە داوا لە هەموو کەس ناکرێ بجێتە ناو کێشەی ئاڵۆزەوە و لە دیاردەی ناڕوون تێبگا، تەنانەت بەشەری دەگمەن نەبێ کەس توانای تێپەڕبوونی بەو ژانە سەرسوڕهێنەردا نییە، بەڵام چارت نییە و دەبێ گرنگی بەو خەونە بدەی کە لە خەوی بەرەبەیانتدا دیوتە و بە ڕاست گەڕاوە یا لە بێدەنگی شەودا گوێت لە دەنگی بەشەرێک بووە بێ ئەوەی سەرچاوەکەی

دیار بێ بەڵام دەنگەکە ئاماژە بووە بۆ ڕووداوێک. گریمانە باسکراوەکان لە نێوان دڵنیابوون بە بوونی و گومانکردن لە بوونی خۆی بە سەر سەرجەمی وردەکارییەکانی عەقڵدا دەسەپێنێ و لە ڕووی کاریگەرییەوە بەشێک دەبێ لە کاریگەریی عەقڵ. ڕاستییەکەی، خەڵکانێک لە یەک کەشوهەوادا دەژین ڕەفتاریان لە یەک بابەتدایە [با بڵێی تۆڵەکردنەوەی کەرامەت] بە شێوازی جیاواز، دەبینی یەکێکیان بە عەقڵی منداڵ ڕەفتار دەکا و شاخی گایەک دەهاوێتە حەوشەی ناحەزەکەیانەوە و یەکیکی تریان دەچێ کلکی کەری دوژمنەکەیان دەبڕێ و سێیەمیان خۆی لە وردکردنی داوەتووتنی هەڵخراوی ناحەزەکەدا ماندوو دەکا.. ئیتر بەو شێوەیە [زۆر ڕووداوی تۆڵەسەندنەوەی وا ڕوویانداوە و هەندێکیان دەزانم و باسکردنیان ئاسان نییە].

بەو شێوەیە، خوێنەری هێژا، دەمبینی لەڕەفتاری مرۆڤدا حوکمی یەکەمایەتی بە سەر عەقڵدا دەدەم جا لەڕەفتاری خۆیدا ئازاد بێ یا فێڵبازێک فریوی دابێ یا لە لایەن قۆڵبڕێکەوە ئیرادەی لێ سەندرابێ یا بە هۆی تەمای پارە و شتی ترەوە بەرەو چاکە یا خراپە پاڵ نرابێ، چونکە هەموو تەما و هەموو فێڵ و هەموو باوەڕەکان ناتوانن بەشەر بەرەو ئامانجی دیاریکراوی

سەپێندراو بەرەن ئەگەر عەقڵەکەی تێینەگا و مەرجیش نییە لە هەموو بارودۆخێکدا باوەڕ بێنێ و عارەب لە کۆنەوە گوتوویانە "براکەت ناچار کرا و قارەمان نییە" بەڵام ئەوەش ئەوە ناگەیەنێ شـــتێ ڕەت نەکاتەوە کە لێی دەخوازرێ یا فریو بدرێ ئەگەرچی ژیانی خۆشی لە ســـەر دانی: چەند قارەمانی گیانبەخش لە مەرگی پـاک و شـــەریفدا مردنیـان هەڵبژارد نەک ژیـان، لە بارودۆخی وادا ویژدان ڕازی نابێ بە نرخی خۆی بۆ خۆپارێزی شـل بێ، ئەوەش قســەیەکی قەبووڵکراو و تەنانەت بەرزیشـــە بەڵام ویژدان، ئەگەر خاوەنەکەی شـــێت بێ یا عەیبدار بێ، نابزوێ و هەر دەبێ عەقڵ مەســـەلەکە یەکلایی بکاتەوە جا بە ڕێکەوتن بێ یا خۆبەختکردن یـا خۆبەدەســـتەوەدان یـا بێلایەنی یـا چـاودێریکردن یـا فێڵکردن یـا خیـانەت یـا ڕاکردن بۆ پەنایەک یا خۆکوژی.

چار نییە دەبێ دان بە یەکەمایەتی ڕۆڵی عەقڵدا بنێین لە هەموو شـتێکی کۆمەڵایەتی مرۆڤدا و هیچ عفریتێک یا مەلایەکەتێک ناچێتە پێچەکانی مۆخ یا پەنای زمانی مرۆڤەوە و لە بری ئەو قســـان بکا: گریمان وەهمێک ســـواری ســـەری عەقڵێـک بوو، ئەو عەقڵەی ژێر کـاریگەری وەهـم هەر بە بەڕێوەبەری دەمێنێتەوە ئەگەر بەربەســتێک پێش بە ئازادی ڕفتارەکانی نەگرێ

و هیچ شتێک جێی عەقڵ ناگرێتەوە مەگەر خاوەنەکەی شێت بێ و قازی وەکیلێکی بۆ دابنێ، کە عەقڵی تەواو بێ یا لە پێستی هۆشمەندی خەڵکدا بێ. بەڵگەنەویستە و دەزانین بزوێنەری بەد و چاک و بێلایەن لە ژماردن نایەن و تاک و کۆمەڵی خەڵک لە ژێر کاریگەری قسە و باس و کرداردان تا ئەوەی باوەڕی ترسناکی دینی و سیاسی و ئایدۆلۆژی دەبنە بەشێکی گرنگ و کاریگەری باوەڕی ڕەگداکوتاویان و وەک شێت دەروێشایەتی بۆ دەکەن. ئەوەش یەکێکە لە ئافاتە کوشندەکان کە هیچ دەرمانێکی نییە ئیفلاسکردنی باوەڕەکە نەبێ، ئەوەش لە کونکردنی تووترک زەحمەتترە بە تایبەتی لە جیهانی پاشکەوتوودا کە هەوێنی پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی تێدا نییە و چەندین سەدە تێدەپەڕن و ئەو هەر لە جێی خۆیدا لە خەوی خۆشدایە و تا ئەوەی هاتنی تازەبابەت لە جیهانی پێشکەوتووەوە ئەو کاریگەرییە شارستانییەی لە سەر نابێ کە لە جێی خۆی بە سەر شارستانی و پیشەسازییەوە هەیبووە. سواری ئۆتۆمبیل دەبێ بەڵام بە ڕۆحی کەسێکەوە کە دەچێتە لای ساختەکارێکی ڕێنزەردەهەڵگەڕاوی دووکەڵاوی و تەماشای فڕۆکەی تاقی ئاسمان دەکا بەڵام حەمدی ئەو شێخە دەکا کە هیدایەتی ئەو کافرانەی داوە تا بە گڕ ئاسماندا بچنەوە و زیاتر بە کوفردا ڕۆچن... لە ماوەی دەیان سااڵدا

زۆری چەشـــت تا وای لێ هات لە بیری چووەوە کە کارەبا کاری شـــەیتان نییە وەک بۆی دەچن. دوای ئەوەی لەگەڵیشـــیدا ڕاهات لە بایەخدا خســـتیە خوار کوانووی دووکەڵاوییەوە و نـازانم کـاتێ ئـامێری ئاژەڵدۆشـــین لەبری پەنجە بڵاو دەبێتەوە چۆن بیر دەکاتەوە. لە بیرمە کاتێ تۆری ئاو لە کۆیە دامەزرا، یەکێ لە زانـا ئـاینییەکـان بە بـاوکمی گوت: گەورەم لەوەتەی ئەو پرۆژەیە دامەزراوە، ئـاو تـامی نەمـاوە، ئەویش گوتی: ڕاســـت دەکەی چونکە بەر لە پرۆژەکە هەر کووپە ئاوێک مســـقاڵێ پیســـیی تێدا بوو بەڵام ئێستا ئاوەکەت بە خاوێنی بۆ دێ و دیارە تامەکەشی دەگۆڕێ.

بـــیـــر لەمە بـــکەرەوە: زۆربەی داهـــێـــنـــان و دروســـتکراوەکانی دەوڵەتە پێشـــکەوتووەکان بازاڕی وڵاتە دواکەوتـــووەکـــان پـــڕ دەکەن بەڵام ئەو شـــارســـتانیەتە خەلق ناکەن کە ئەو بەرهەمانەی دروست کردووە چونکە کەرەستەی هاوردە (مێوان)ی وڵاتە دواکەوتووەکەن و ئەو کارگانەی بەرهەمەکانیان دروست کردووە لە وڵاتە شـارستانیەکەدا مێوان نین، چونکە کارگە و ئامێری تاقیبکردنی ئەستێرە و شێوازی گردکردنەوە و شـــێوازی زانســـت و هونەر لە ماوەی چەندین ســـەدە یا بە لای کەمەوە ســـەدەیەکدا ئەوەش

ناکرێ کارگەی بۆ نموونە، کارگەی ئۆتۆمبیل دامەزرێ چونکە هەر ســـەقەتبوونێـک لە هەر بەشـــێکی ئۆتۆمبیلەکەدا)یا فرۆکە یا مەکینەی کارەبا یا... یا...) ئەگەر دروســـتکردنی بە تەواوی نەبێ دەبێتە هۆی پەککەوتنی ئۆتۆمبیلەکە و شـــتی تری لە بـابەتی ئۆتۆمبیلەکە. ئەمرۆ قەتـار دەبینی بە خێرایی 150 کیلۆمەتر لە سەعاتێکدا بە نەفەقی ژێر زەویدا دەڕوا و شـــوفێریشـــی نییە [دوو ڕۆژ لەمەپێش مەترۆی نوێی پاریســـم بەو ســـیفەتانەوە دیت]. ئەو کرێکارەی لە یەکەم ڕۆژەوە ڕاهێنان لە ســـەر کاری هونەری دەکا، بیر لە بەرنامەیەکی تر بە خەسڵەتی کەمتر ناکاتەوە و لە منداڵیشەوە کە لە کۆمەڵگای بە دیسپلیندا بە سەری بردووە، گریمانەی هەرە زۆر ئەوەیە لە خەتی گشـــتی پرنســـیپەکانی ماڵ و بازاڕ و قوتابخانە و شـــوێنی خواپەرســـتی لانـادا، لە کـاتێکـدا نەفەری پـاســـی گواســـتنەوەی لای خۆمان دەبینین بە چەقۆ خۆی بە دڕینی کوشـــنەکانەوە ســـەرقاڵ دەکا... لە جیهانە کڵۆڵەکاماندا ئەوەش باوە حەســـحەســـی شـــەو لەگەڵ دزەکاندا ڕێکدەکەون مـاڵی خەڵکی ببڕن و خەڵکی تر بە جلوبەرگی ڕەسمییەوە دەست بە سەر ماڵدا دەگرن و خـاوەنمـاڵ نـاوێرێ نـارەزایی دەربڕی نەک خۆی و ئەندامانی خێزانەکەی بکوژن و حوکمی فەلســـەفە لە کوشـــتنی خەڵکدا وای لێکدەداتەوە کە مردوو قســـان

ناکەن و تۆڵە ناکەنەوە و لە ڕووتکردنەوەیاندا بەرگری ناکەن و پتر لە دەوڵەتێکی ڕۆژهەڵاتە ناوەڕاستەکەماندا کوشتن تیایاندا بە مسۆگەرترین ڕێگە دادەندرێ بۆ نەهێشتنی کاردانەوەی هەژاران و بێدەنگکردنی ئەوانەی بە چاو دەیبینن و بە گوێ دەیبیستن.. قاجەریەکان سەرەکخێڵە کوردەکانیان بە لوولەی تۆپەوە دەبەست تا دیمەنە خۆشەکەی لەتوپەتبوونیان ببینن وەک ئەوەی دیمەنی (دیسنی لاند)ی لۆس ئەنجلس بێ.. سەرکردەیەکی سەربازی گۆشەیەکی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بۆی گێڕامەوە: ڕەتڵەکەمان لە مەودایەکی دووری واوە تەقەی لێ کرا کە کاریگەری لە سەر نەبوو، منیش پیاوانی گوندە نێزیکەکانم هێنان، کە هەموویان زەحمەتکێشی دوای ژیانی خۆیان بوون، بە دەستڕێژێک هەموویانم کوشت و ژمارەیان بیستوپێنج پیاوی پیری بێچەک بوو!! زۆربەی جار لە بارودۆخی وادا، ئەوەی ژیانی خەڵکی بە لاوە سووکە لە ڕووی پیاوەتییەوە عەیبدارە و لە ڕێی بەکارهێنانی تۆندوتیژییەوە بەرانبەر مردوو، بە سەر نامەردێتی و ئابڕووچوونی خۆیدا زاڵ دەبێ و ئەوەش ڕاستییەکی تاڵ و کارەساتئامێزە، بەڵام هەزار جار بە داخەوە، شەریعەتی لادان و نەزانی و توڕەهاتی و لەدەستدانی مرۆڤایەتی و کەرامەتە. ئەوەی لە بارەی ئەمڕۆمانەوە دەیڵێم لە بناغەیەکی ڕەگداکوتاوی ئیسلامیانەوە بۆمان

ماوەتەوە، چونکە یەکەم خەلیفەی عەبباسی حیکمەتێکی هەبوو دەیگوت: لەســـەر گومـان بکوژە! ئەوەش حیکمەتێکی بنەبڕە بۆ بەدەستهێنانی سەلامەتیی خۆی، چونکە ئەگەر لە دڵی ئەو کوژراوەدا شـــتێکی خراپ هەبێ، ئەوا لە شـــەڕی پـارێزراو دەبێ و ئەگەر بێتـاوانیش بێ زەرەری بۆ خەلیفە نییە. ئەوجـا مەنســـووری دوای ئەویش وای دەکرد، ئەمـانی بە مامێکی خۆی و ئەبوو موسـلیمی خوراسـانی دا و بێ ئەوەی چ دەرفەت بدا هەردووکیانی کوشـــت. ڕۆژگار بەو شـــێوەیە بە ڕووداوی وا ئاوس بوو کە دڵی پێ خۆش نەدەکرا و بەردەوام بوو. نوکتەیەکی کوردی هەیە دەڵێ خاوەن دەعوایەک لە بەردەم قازی ئامادە بوو، کە چووە دەرەوە کوڕەکەی لێی پرســـی ئاخۆ دادگا چۆن بەڕێوە چوو، گوتی: کوڕم، سوێندخواردنم بە قسمەت بوو.

ئەوەی دەبێ ئاگاداری بین ئەوەیە، هەرچی قەباحەتێکی منداڵ دەیبیسـتێ و دەیبینێ، دەبێتە بەشـێکی گرنگ لە کەرەسە مەعقوول و هەستپێکراوەکانی و بە هاوکاری شـــتی خـراپ و بەردەوام، ڕێـچـکە لە نـاخـیـدا هەڵدەکۆڵدرێ و ڕۆژ بە ڕۆژ بە دوای یەکتردا دێن و ئامادەیی عەقڵ و ویژدانی بۆ باوەڕکردن بە پڕوپووچ زیـاتر دەکـا. گەلێ جـار ئەو ڕاســـتییە نەفرەتییەی

هەرزەکـار بە خۆراکی نەزۆک و ژەهر تێر دەکـا، دەمترسـێنێ و بە ئاسـتەمیش ڕووناکایی نابینم جێی هیوا بێ و تەمی دەوری خەیاڵی تێکۆشەر بڕەوێنێتەوە چونکە لە منـداڵییەوە بە پڕوپووچی شـــێتـان پـاراو دەکرێ و کاوێژیان دەکاتەوە و دوای ڕاهاتنی لەگەڵ شـەڕەقۆچی وەک بەران و بەیەکدا هەڵشـاخانی وەک کەڵەشـــێر و شـــەڕەجنێوی وەک نوێژ فەرز، لەگەڵ دیمەن و هەواڵی وادا بە تەمەندا هەڵدەکشـــێ کە لە بەهای مرۆڤ کەم دەکەنەوە: ئەو ڕاهێنانە بەردەوامانە لە منداڵییەوە، منداڵی دوێنێ و هەرزەکاری ئەمڕۆ و گەنجی سبەینێ، وەک سـەربازێک ئامادە دەکەن کە لە بنەبانی دۆزەخی ناهۆشـــیارییەوە هاتبێ و ڕۆژوو و نوێژە سـیاسـییەکانی دەبنە ڕێوڕەسـمی هاربوون و مومکین نییە ببێتە ئەو هیوایەی هەناوی نیشـــتمان و نەتەوە خستبێتیەوە. ململانێی ناوخۆمان لە زۆر وڵاتی جیهانی سـێیەمی دوای بیسـتەمدا لەوە تووندوتیژتر و خوێناویتر و بریندارکەرترن لە شـــەڕێک کە لەگەڵ دوژمنی دەرەکیـدا کردبێتیـان. بـزانە لە دنیـای دواکەوتوودا چۆن لایەنێکی سـیاسـی نەبووە بەوە ڕازی بووبێ لەگەڵ لایەنێکی سـیاسـی وەک خۆیدا لە دەسـەڵاتدا بەشـدار بێ و هەر دەبێ شـەڕێکی یەکلاییکەرەوە لە نێوانیاندا ببێ و خەباتگێڕیش وەک هەتوانی هەموو بریندێک لێی دەڕوانێ. لێرەدا دوو

هۆکاری نەگونجان و دووبەرەکی هەن و یەکەمیان ئەو کەلەپوورەیە کە لە ڕابردووەوە گواستراوەتەوە و گومان و دڵکرمێیی بڵاو دەکاتەوە [عەقڵ نایبڕێ دابەشبوونی ئیسلام بە سەر حەفتاو دوو دەستەدا لەئەنجامی لێکحاڵیبوون و زۆریی یەقین و ئارەزووی یەکێتی و تەبایی بێ]. ئەگەرچی ڕابردووی کورد، بۆ نموونە، ناتەبایی سیاسی و ئایدۆلۆژی سەردەمی خۆی نەبوو، هۆکارەکە ئەوە بوو کە ژیان و لایەنی کۆمەڵایەتی کورد سەرەتایی بوون و ئەوەش زانست و هونەر و تەکنیک[23] و ئابووری دەگرێتەوە تا ئەوەی مێژوومان بانکێکی کوردی تێدا نەبووە و گۆڕینەوەی پارەش بەم دواییانە هەبووە و ئەوەش بە ژمارەی کەمی وەک نەبوو. هۆی دووەم درێژبوونەوە و تازەبوونەوەی ئەوەیە کە لە ڕابردوودا بووە بەو واتایەی ئەو کوردەی دابڕان و دوژمنداری و جیابوونەوەی وەک بۆماوە بۆ ماوەتەوە، ئەمڕۆ لە واقعێکدا خۆی دەبینێتەوە کە لەوەی ڕابردوو جیا نییە و پەراوێزی (سیاسی و ڕەگەزایەتی)شی هاتۆتە سەر و لە کوردستان و زۆر وڵاتی دواکەوتووی تردا، بە گیانی ئەو ڕیگرییەوە پێڕەو دەکرێ کە سەد ساڵ لەمەپێش ئەنجام دەدرا و ئەوەش جێی سەرسوڕمان نییە، چونکە هەر لایەنێک لەو لایەنانەی کە لە واقعی کورددا سیاسەت دەکەن هاوکێشەی خۆی وا دادەنێ

که لایەنەکانی تر خۆیان بۆ ڕۆژی یەکلاکردنەوە کۆ دەکەنەوە و دەبینی هەر لایەنە و لایەنگری دوژمنی خۆی بە پارەیەک دەکرێ کە لە مەعاشـــی چەندین مانگ، بگرە چەندین ساڵی (پێشمەرگە)یەک زیاترە و (هەر کەســـەش نرخی خۆی هەیە). ڕەنگە بگوترێ دەوڵەتانی لوتکەی شـــارســـتانەتیش خەڵک و لایەنگر دەکڕن و ئەوەش ڕاســـتە و تەنـــانەت لەملانێی نێودەوڵەتی تـازەدا زەروورەتیشـــە، بەڵام جیـاوازی نێوان حـاڵەتی ئێمە و ئەوان ئەوەیە کە مـجێز یـا ئیرادەی بەهێزەکـانی لای ئیمە ئەوەی دەوێ نەک ســیاســەتێک بێ و لە ســەری پێکهاتبن و پارەیان لە داهـاتی وڵات بۆی تەرخـان کردبێ ئەگەرچی واقعێکی کەڵەکەبووش هەبێ کە یەکلاییکردنەوەی دەمودەسـتی پێویســـت بێ. وا دەبێ ئەو ئیرادەیە چەندین مـانگ موعـامەلاتێـک دوا دەخـا و دووریش نییە هەر لە بنەڕەتەوە ڕەتی بکـاتەوە جـا بە پێی بـارودۆخ، بە حیکمەتێک بێ یا بێ حیکمەت بێ. تێکۆشـــەرێکم دی هەموو تەمەنی لە حیزبایەتی و ناخۆشترین بارودۆخدا بەخەرج دابوو چونکە چەپە تونـدڕەوەکـان ســـاڵی 1959 - 1960 زۆری نەمـابوو قەومـییەکـان لە ڕەگوڕیشـــەوە دەربێنن و ئەو تێکۆشـــەرەش بە خۆ و خێزانەوە لە گەڕەکێکیدا دەژیـا هەموو دانیشـــتوانی تونڕەو بوون.. لە شـەستەکاندا ناچار بوو کۆچ بکا و

لە کوردستانی ئێراندا مایەوە تا ڕۆژێکی بارودۆخ چاک بوو ئەوجا گەڕایەوە بۆ شارەکەی خۆی بەڵام کەس لە خزمەکانی پارووە نانێکی نەدایێ هانای بۆ منی لاواز هێنا.. دوای ساڵێک منیش سەردانم کردەوە دیتم مردبوو [لە ماوەی ئەو ساڵەدا من گەڕابوومەوە بەغدا]

دەبێ لێرەدا قسەیەکی هەق بکرێ کە ئینسافە و چ موجامەلەی تێدا نییە: ئەو بەهێزانەی کە لە ڕەوەندی کاروباردا لۆمەیان دەکەین وەک ئێمە مرۆڤن و ڕەنگە لە زۆر کەس کە توانایان نییە باشتریش بن [یا ڕەنگە بە پێچەوانەشەوە بن]. ئەوان لە بارودوخێ باوی لای ئیمەدا کەوتوونەتە نێوان دوو بەردی دەستاڕەوە، یەکیکیان سووکە کە هەستی مرۆڤانەیە ئەوی تریان قورسە و حوکمی بارودۆخی باوە کە چ ڕەحم ناکات. لێرەدا بوار نییە تا بەراوردی نێوان بەزەیی و حوکمی بارودۆخ بکەین - لەگەڵ ئەو حەقیقەتە ڕوونەشدا پەراوێزی هەوڵ ئەگەرچی بەرینیش نەبێ مەودا هەیە بەهای پێ بدرێ تا لە کارەساتی دەستوەشاندنی ناچاری ئەوەندە بیپارێزێ ئێسکی نەشکێ و مەودای گیرسانەوەی شکان بدا. ئەمە دەڵێم چونکە هەرگیز ئێسکم نەشکاندووە!!

بارودۆخی منداڵ لە تەمەنێکدا کە هەســـت بە شـــتی ئـاســـــوودەبەخش و هەڕەشـــــەئـامێز و (خراپ)ی زەرەربەخش و (چاک)ی ســـوودمەند بکا، یەکێکە لەو گۆشەنیگا داپۆشراوانە ڕووەو واقعی ناهەموار چونکە یەکەم وانەی ژیـانی لە پـاڵپشـــتێکی نـاو قوڕ و چڵپـاوەوەیە و زۆربەی ئەوانەی دەیـانبیســـتێ و دەیانبینێ و درکیان پێ دەکا شـتی ناحەزن و تەنانەت هەندێکیان ئازاربەخش و ڕووشێنەریشن. ئەو وانەیەی کە بە دوای یەکەم وانەدا دێ ئەو تێکەڵاوە بێزارکەرەیە کە لە هەموو جۆرە ســەروســەکوت و ڕەنگی دژەیەک و تـێـکەڵاوی یەکـتـرە.. شـــــتـێـکـی قـێـزەونـی لە باسکردننەهاتووی تەمەنی پێش قوتابخانەم، کە ناکرێ بە سەر زمانمدا بێ و سالانێکی دوور و درێژ بە هۆی ناهەمواری و ناشـــــرینییەکەیەوە تلاومەتەوە... دوای ســـاڵێک لەو تەمەنە کێژێکم دیت لە گەڕەک دەرۆزەی دەکرد. بە دەم گریان و لەخۆدان و هەڵدڕاندنی بەرۆک و هاوارەوە، بە دۆڵی خوار شـــارەکەدا دەگەڕایەوە و چەندی پێی کرابێ قوڕ و پیســـــیی ڕووبـارەکەی بە ســـــەروپێتەڵاکی خۆیـدا کردبوو: فلانەکەس، لە نـاو ڕەزی دۆڵەکەدا ئەتکی کردم.. نـازانم دوای ئەوە چی بە ســـەردا هات. ئەو فلانەش بۆ پشـــدەر ڕای کرد و دوای دوو ساڵ، وەک ئەوەی هیچ نەقەومابێ گەڕایەوە کۆیە. ئەو کێژە لە کوردستانی ئێرانەوە کۆچی کردبوو

و خێزانی نەبوو و هەرچۆنێ بێ بزر بوو. ئەو دەمە لە ســـەرەتـایی قوتـابی بووم. هەتـا ڕۆژی ئەمڕۆ هـاتوهـاواری ئەو کڵۆڵە بە زندوویی لە گوێمدا مـاوە. منـدالآنی هەموو گەڕەکێـک بە دەســـت زۆرداریی منداڵێکی بەهێزی نازڕاگیراوەوە زەلالەتیانە ئەگەرچی لە توانـای جەســـتەیی و جلوبەرگـدا جیـاوازییەکی ئاســـاییشـیان هەبێ. ئەو تەمەنە ناوبراوە مەترســـی خـۆی هەیە و نـاکـرێ بـچـیـنە نـاو هەنـدێ لە بـارودۆخەکانیەوە. [کتێبەکەی فرانـە هـاریس، ژیـان و دڵدارییەکانم بخوێنەوە بە تـایبەتی ئەو بەشـــەی کە باســـی ڕووداوەکانی شـــەوانی نێوان هەرزەکارانی بەشـــی ناوخۆ دەکا، هەروەها ڕەفتاری یەکێکی بەهێز و ترسناکیان] باسی ژنەکانی باوک و ئەو منداڵانە کە دایکیـان مردووە و هەموو پیـاوێکی بەهێز توانـای خراپەکـاری هەیە: ســـەردەمێکی هەســـتیـاری تـازەپێگەیشـــتوان بە تـایبەتی، چونکە شـــتێ نییە تەرازووەکەی ڕاگرێ. هەموو لادانیکی تەمەنی منداڵی و هەرزەکـاری نەرێـتـی خـۆیـان هەیە و تەمەنـی داهاتووی هەرزەکار مۆر دەکا. ئەو شـــتە ســـەیرەی مێژوو لەو بـارەیەوە دەیپـارێزێ هەنـدی بەیتی ئەبو عەلای معەڕییە پیاو لە منداڵ ئاگادار دەکاتەوە و دەڵێ:

ئەگەر کوڕەکەت گەیشتە دە ساڵ
با نەچێتە حەرەمی ژنانەوە

ڕواڵەتی بەیتەکە ئەوە دەگەیەنێ کە خەیاڵی ئەبولعەلا لە سەر گریمانەی نەرێتی کوڕی دە ساڵان لانەکەوتووە چونکە لە شـــیعردا گرنگی بە پارێزگاریکردنی مێینەی نـاو خێزان دەدا لەدەســـتدرێکردنی هەرزەکـاران و ئاگامان لە بارودۆخی ســـەردەمی ئەو نییە تا بزانین چۆن بەرانبەر منداڵ لە چوونە ناو ژنان تەمێمان دەکا و ئایە هەژارانیش بە تەنیشت (حەرەم)ەوە دیوەخانیان هەبووە؟ ئا ئخۆ قســـەکە ئاڕاســـتەی خەڵکی پایەدار و دەوڵەمەنـدی وا کراوە کە توانیویـانە (حەرەم) لە دیوەخـان جیـا بکەنەوە! لە لایەکی ترەوە دەبینین ئەبوعەلا ئەوپەڕی بەزەیی بەرانبەر زندەوەران هەیە و دەڵێ بەرەڵاکردنی کێچێک کە دەســـتگیرت کردووە لە درهەمێک خێری زۆرترە کە بە نەداریکت دابێ! لەگەڵ ئەوەشـــدا کە کێچ خوێنی مرۆڤ و ئاژەڵیش دەمژێ و لە یاسـای سـروشـتدا و دواتر لە یاسـای مرۆڤدا، ڕێ دەدرێ شـــەڕ دوور بخەیتەوە بۆ بەرگریکردن نەک دەستدرێژی! بەڵام ئەبو عەلا ڕووەکیی بوو و گۆشتی نەدەخوارد و مەیلی بە لای لێکدانەوەی زانســـتانەی کەوندا هەبوو و پێشـتر باسـی سـەرسـوڕمانیمان کرد کە چۆن ژیـان چۆتە (جەمـاد)ەوە و دەیتوانی بۆ

ئاسانکاری ئەوە بداتە پاڵ خوای گەورە... ئەم دیاردە (عەلائیە) لە ململانێی نێوان کەونێک کە سەربەخۆ دەوامی هەیە و ئاشکراکانی و شاراوەکانی خۆی دەخولقێنێ و سەرەتا و کۆتایی نییە و خوایەک بە ئیرادەی (کون فیکون) مادەی زندوو و مردووی دروست کردبێ. جیاوازی ئەو دوو بۆچوونە لە ناتەبایی ڕەهادان لە بچووکترین بچووک و گەورەترین گەورەدا یەکتر ناگرنەوە. باسی نەگونجانی ئەو لایەنە، کۆن و بەردەوامە و جێی سەرنجە زانایانی سروشت (یا عیلمانییەکان) لۆژیک و تاقیکردنەوە و دیاردەکانی سروشتیان لە بۆچوونی خۆیاندا بەکار هێناوە و ئاوها مانەوە تا مەسیحییەت بووە هێزێکی دنیایی و دەستی بە بەرپەرچدانەوە و سزادان کرد. ئیسلامیش هات و بۆ باوەڕپێهێنان دەستی بە دەمەتەقێ کرد.. ئەوجا باوەڕ و دەسەلاتی لە خۆیدا کۆ کردەوە و بە بێ پشتووان دنیای بێباوەڕی داگیر کرد.. زاناکانیش لە پۆلی وانەگوتنەوە و دەمەتەقێدا تا ئاستی بەکافرکردنی ئەم و ئەو مانەوە، بەڵام کەسیان نەکوشت. کاتێکیش موعتەزیلە باوەڕی دەوڵەتیان بە دەست هێنا لە بازنەی زانست و بەڵگە و لۆژیکیان تێپەڕاند و فەتوای کوشتنی ئەوانەیان دەرکرد کە باوەڕیان بە بۆچوونیان نییە، بەڵام وەک مەسیحییەکان کاری ئیعدامکرنیان ئەنجام نەدا..

ئەو دێڕانەی سەرێ دەمانباتە سێ مەیدانەوە کە سێ قوتابخانە تیایاندا تێکدەئاڵێن [بۆ بەکارهێنانی قوتابخانە، داوای لێبوردن دەکەم] یا سێ مەیدانی شەڕ: مەیدانی یەکەم مەیدانی شەڕی نێوان دەوڵەتانە. مەیدانی دووەم ململانێی توندی نێوان دنیاییەکان و دینییەکانە. مەیدانی سێیەم ناکۆکی خوێناوی نێوان ئەو دینانەیە کە توانای بەرپاکردنی جەنگیان هەبووە. مەیدانی تریش هەن بە ژمارە زۆر و بە گۆڕەپان بەرتەسکن بە درێژایی سەدەکان هۆکاری ناکۆکی سنووردار بوونە [تەشەنەیان کردووە و دامرکاونەتەوە]. باوەڕی جیاواز لە سنووری یەک ئایندا یا ئایینی جیاوازی یەک نیشتماندا هەرگیز نەبۆتە هەوێنی پێکەوەژیان و ئەوەندە بەسە مەسیحی مەی بخواتەوە و موسوڵمان بە جۆرێ لە گوناهە گەورەکانی بزانێ، یا سەربڕینی مانگا ببێتە هۆکاری کوشتار لە نێوان موسوڵمان و هندۆسدا. نەختێ زیاتر تیایدا ڕۆدەچین دەبینین ئیسلام هاوسەرگیری ژنی موسوڵمانی لەگەڵ ناموسوڵمان و هاوسەرگیری پیاوی موسوڵمانی لەگەڵ دینی تردا، جگە لە مەسیحی و جوو، حەرام کردووە. بە گوێرەی زانیاری من ناکۆکی نێوان موسوڵمانانی مەزەبە جیاوازەکان، لە ناکۆکی نێوان موسوڵمان و کەمایەتییە ئاینەکانی تر کە پێکەوە دەژیان زیاتر بوو. هۆیەکەش ئەوەیە کە

ئەو کەمەئـاینییـانە مەترســـییـان کەم بوو و دەقی شـەرعیش بۆ پارێزگاریکردنیان هەیە مادام شـەرانگێز نەبن. جیاوازی نێوان ئایدۆلۆژیە شـــۆڕشـــگێڕکانمان دیـت و جێوازی نێوان ئەوان و قوتـابخـانە فکری و ســـیـاســـییەکـانی ترمـان دیـت کە تونـدوتیژترین چەوساندنەوەیان لە دژی یەکتر بەکار هێنا و لە دەقی فەلسەفی شۆڕشدا مەودای لە ڕەگدا دەهێنانیان دراوە و واز لەوانەش ناهێنن کە هەڵوێسـتێکی دیاریکراویان نییە بەڵکو ڕەعیەتن و بۆ ژیـان کـار دەکەن و خۆیـان داوە بە دەســـتی واقیعەوە، ئەوانەش ئازار دەدەن و بێزاریان دەکەن و ناچاریان دەکەن ناڕەحەتترین کار بە کەمترین حەسـانەوە و کەمترین کرێ ئەنجام بدەن. لایەنیکی ئەو واقیعەمان لە نووسراوی لایەنی ڕووسی ســـەردەمی گلاســـتنوســـت و پرۆســـترۆیکای دوای هەرەســـی ســـۆڤیەت زانی و پێش ئەو نووســـراوە نەمدەزانی واقعی ســـتالینی و بریجنێف تا ئەو ئاســـتە ئاژەڵی و درندانە بووە چونکە ڕووســـیای قەیســـەر هەرگیز نەگەیشتبووە ئاستی کەمێکی ئەو زوڵمەی لە خەڵکی کران، بیانووی لایەنگرانی لینین و ســـتالین و دوای ئەوان لەو مۆرفینە زیـاتر نییە کە دەرویشـــە تونـدڕەوەکـانی چەپـایەتی دەیجوون. لە ڕاســـتیـدا، کۆمۆنیزم لە ڕێگەی تونـدوتیژی گردەبڕەوە نەبوایە هەر لە ســـەرەتاوە لە ڕووســـیادا بڵاو نەدەبووەوە.

ئەگەرچی گریمانەی شتێ کە لە واقیعدا ڕووی نەداوە پێوەرێکی لاوازە بۆ بڕیاردان بە سەر شتێکدا، بەڵام پێم وایە لینین سەری بۆ ڕاگەیاندنی شۆڕشی بەلشەفی نەوی نەدەکرد ئەگەر خۆی سەرۆکی شۆڕش نەبوایە و بۆ ئەڵمانیاش شل نەدەبوو دەست لە ڕووبەرێکی بەرینی ڕووسیا بەردا بەڵکو هێزی کەسایەتی پاڵی پێوە دەنا تا بە ئیرادەیەکی پۆڵاییەوە بەرەنگار بوایەتەوە. باوەڕی ڕەهای لینین بە خۆی دوو کاریگەری هەبوو: یەکێکیان سەپاندنی دیکتاتۆریەتی پرۆلیتاریا بە سەر شۆڕشی ڕووسیادا لە دوو سەردەمی مێژوویی[به پێی زاراوه سیاسییەکان: لیبراڵی و سۆسیالیزم]. دووەم کاریگەری ئەوەیە، لەبەر ئەوەی شۆڕشی پرۆلیتاری لە سەر بنخان و بانخانی بەهێز یا نیوەبەهێز بینا نەکرابوو بە هەڵچوون و سەپاندنی ویست و دروشمی توندڕەوانەوە، شانبەشانی توندوتیژی شۆڕشگێڕانەی بێبەزەییەوە هات و لە ماوەیەکی زۆر کورتدا بەرهەمە نەرێتییەکەی دەرکەوت چونکە ژیانی سیاسی بەلشەفی، هەروەها ژیانی کۆمەڵایەتی لەو چوارچێوەیە دەرچوو ئەو شێوازە ژیانە بی کە مرۆڤ دڵی پێی خۆش بێ و یاساکانیش ئەوە نەبوون بەربەستی توند بن بەرانبەر ئارەزووی شۆڕشگێڕی سەرەوە و کۆمەڵگەی بەلشەفی بووە مەیلەو سەربازگە و

ڕاهێنانی له سەر ئەوە دەکرد گوێلەمست بن بەرانبەر یاسا توندوتیژەکان و کۆتایی شۆڕشەکەش بەو شێوەیەی کە دەستکردی شۆڕش خۆی بوو نەک دوژمنێکی دەرەکی یا کارەساتێکی سروشتی یا شۆڕشێکی ناوخۆیی بە سەر بەلشەفیدا هات. لە ئاوێنەی پێچەوانەوە کە بۆرژوای نەفرەتی و چینایەتی تاوانبار و بڕیاردراو بە نەمانی بە کەیفی خۆی پێدەکەنێ، ئەوەش بە بەلشەفی نا بەڵکو هاوتەریبی سروشتی مرۆڤ کە ئەمەریکییەکان لە کاتی دەستبەتاڵیدا شتێ نابیننەوە گەمەی پێبکەن ئابڕووبردنی سەرۆکی کۆمار نەبێ کە دڵداریەکەی تەنانەت لە ناو قازییەکانیشدا بڵاوە کە دادگایی خودی کلنتۆن دەکەن. لە نەبوونی ئوسوڵدا بەغدادییەکان مەسەلەیەکیان هەیە: ڕدێنی پاشا لە ماڵی ئێمەداگسکە. بەڵام ئەمەریکییەکان لە ڕدێنیان ڕەتدا و گەیشتە کەرامەت و شەرەفیش...

ئەوەی لە بارەی سێ مەیدانەکە و ناتەباییان و شەڕی نێوانەوە باس کرا جێدەستی لە هەموو بەشێکی کۆمەڵگە ج وەک گشت و ج وەک تاک دەمێنێ و هەندێ لەو کارەساتانە پیرۆزیی تایبەتی دەبێ وەک ئەوەی خوای گەورەوە فەرمانی لە سەر دابێ[24] یا یەکێ لە کەسە پیرۆزەکانی بواری سیاسەتی

شۆڕشگێڕی وەک شتێکی گەنیو لایبەرێ یا یەکێ لە پیاوچاکە خواناسەکان بە لایەنگرانی خۆی پیشان دابێ: دەبینم لە ڕووی ناچارییەوە ئەوەی یەکێ لەو سێ جەوهەرە ڕەت بکاتەوە دەبێتە ئەرک بە سەریەوە کە ڕقی لێی بێ.. ئەمە بۆ تەواوکردنی سەرجەمی باساکە لە هەموو ڕوویەکەوە دەڵێم چونکە ئەوە بەس نییە مرۆ بە خۆگێڵکردن لە کارەسات بە سەریدا بگوزەریت و پشتگوێخستنی بۆ خۆلادان لە خراپییەکانی بۆ مرۆڤایەتی کوفرە. لە ئیسلامدا فەرموودەیەکی پێغەمبەر هەیە: هەرکەسێکتان خراپەکارییەکی دیت با بە دەستی خۆی بیگۆڕێ و ئەگەر نەیتوانی بە قسە بیگۆڕێ و ئەگەر ئەوەشی پێ نەکرا با لە دڵی خۆیەوە پێی ناخۆش بێ و ئەمەیان کەمترین کارە. ئامادەنەبوونی کەسێک لە مەجلیسی پڕوپووچ و قسەی سووک و غەیبەتکردن ڕەنگە لە ڕووی ناڕازابوونەوە بێ. قەڵەم سەرسامە لە گەڕان بە دوای کاری سوودبەخشدا چونکە لە تێکەڵاوی و دابڕانی ئەو سێ مەیدانەوە خەسارەتەکە گەورەیە و بە داخەوە لە یەکەم ڕۆژەوە خۆی بە سەر واقیعدا سەپاندووە، لەگەڵ سەرنجی ئەوەدا کە جەنگ هەرە کۆنەکەیانە و بە دوایدا مەیدانی ناتەبایی نێوان هێزە دنیاییەکان و هێزە دینییەکان دێ. دوای ئەوە مەیدانی ناتەبایی نێوان ئاینەکان دێ کە بوو بە خاوەنی

دەسەڵات... ئەو شەڕەشی کە تیایدا بەرانبەر لە یەکتر دەگیرێ، هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ بەردەوامە لایەنێکی گرنگی ئەوانە سەرف دەکا کە پەیوەندی بەسوودیان بە مرۆڤەوە هەیە و مەسەرەفی شەڕ و وێرانبوونی بیناسازی و لەناوچوونی خەڵکیشی دەخرێنە سەر. جێی سەرنجە کە چالاکی ئیسلامی هەرە بەهێز لە ناو بزووتنە دینییەکانی ئێستادایە و ئەوەی تواناشیان زیاد دەکا ئەوەیە کە زۆرینەیان، نیشتمانەکانیان دوورن لە شارستانەتی و پیشەسازی و هەموو سەرچاوەیەکی پێشکەوتنەوە کە جۆرە بەربەستێک لە نێوان تونـدوتیژی و ئەو ئاسوودەییە دادەنێ کە ژیانیان پێ جوان دەبێ. خەڵکی بەغدا لە 14ی تەممووزی 1958دا کۆشکەکانی مەلیک و ماڵەکەی نووری سەعدیان ڕووخاند و پەیکەری یەکەم پاشایان ڕماند [پاش ماوەیەک دروست کرایەوە] هەروەها پەیکەری جەنەراڵ مۆد. ئەگەر لە داهاتوو و ڕووداو و کارەساتە ناوخۆییەکانیان بزانیبا و بیانزانیبا لە دەرەوەی وڵاتدا شەڕ دەکەن بۆ پەنای ئاسوودەیی هەڵدەهاتن... هەموو مرۆڤێک بە نییەتێکی پاکەوە خوێن و چالاکی خۆی پێشکەش کرد و پاشان کاروبار وا ڕۆیشت کە نیشتمانپەروەر تا ئاستی کوشتن و بەخائینکردن دەستی بە سەر خەڵکدا بڕوا و خوێنەکەی بە فیڕۆ بچێ و ئەگەر پاشەڕۆژی

بخوێندبایەوە خۆی بۆ گیانفیدایی هەڵنەدەبژارد.. دەیان و ســـەدان و هەزاران کەس لەوانەی لە دژی پەیمانی بەغدا بەشداری خەباتیان کرد دواتر بە دەستی ئەوانە کوژران کە پەیمانی بەغدایان هەڵوەشـــاندەوە. لە ڕاســـتیدا، جیهانی نەتەوە دواکەوتووەکان گەمەیەکی سیاسی وا دەکا بەرەو سڕکردنی هەست دەچێ لەگەڵ خەڵکدا و دەســـەڵاتدار بەوە ئاســـوودە دەبێ چونکە مردوو داوای هیچ نـاکـا و ئەگەر تەنگوچەڵەمەش بەســـەر بچێ و چنگی دەســـەڵاتدار شـــل بێتەوە یا دەســـەڵاتی لەناوچوو ئەو خاوخلیچکانە دەبنە بەرانی شـەڕەقۆچ و دوو ڕۆڵی دژ بە یەک دەبینن: 1 - ڕۆڵی خەڵـکـی خـۆبەدەســـتەوەدەر لە کـاتـی بـوونـی دەســـەڵاتداریکی توندوتیژدا. 2- ڕۆڵی تـاڵانچی و جەردە و وێرانکەر ئەگەر دەرفەتی هەبێ. ئەو بەزمە بە درێژایی ســـەردەمی دواکەوتن دووبارە دەبێتەوە: خۆدانە دەســتەوەی بەهێز و دۆزینەوەی فرســـەت بۆ تاڵانی و ڕاوڕووت. ئەوەی نەترســـانی خســـتە دڵی هەژارانەوە تـا تـاڵان بکەن تـاوانبـارکردنی بەربڵاوی بۆرژوا بە خوێنمژیی ڕەنجدەران. ئەم دیدەش ڕەنگە بۆ شـتێکی زۆر گرنگ ناهۆشـیارانە بێ چونکە ئەگەر ڕەنجەدرێـک خۆی ڕەنجـدەرێکی تری وەک خۆی بەکرێ بگرێ ئەو کرێیەی دەداتێ کە لە سەری پێکدێن و لە بـازاڕ بـاوە، جـا یـا دەبێ ئەو ڕەنجدەرەش وەک

خەڵکی تر خوێنمژ بێت یا ئەوانی تر خوێنمژی ئەو و ڕەنجدەرانی تر نین و وەلانانی ئەم ڕاستییە زەقە غەفڵەتێکە نیەتێکی خراپی لە پشتەوەیە بەرانبەر ئەو جەماوەرەی لەگەڵ ژیاندا هەڵسوکەوت دەکەن و لە پێشیشیانەوە ڕەنجدەران خۆیانن، لە ڕاستیدا چاک وایە ناوی بنرێت غەفڵەت و چاوپۆشی و فێڵ و لێزانی چونکە کرێکار و بەقاڵ و تەڕاح و.. و.. هەموویان (لە پەرۆشیدا ڕۆژهەڵاتین) چونکە بازاڕ کۆمەڵگەیەکە بەرگەی دڵنەوایی و مێوانداری ناگرێ و مەیدانێکی ئاشکرای بێ بەربەستە. وەزیر و فەڕاش، هەردووکیان لە ژێر کاریگەری نرخی بازاڕدان و وا نەبێ بازاڕ نە دادەمەزرێ نە بەردەوام دەبێ. بازاڕ تا ئاستی قێزبوونەوە پلەی جیاوازی هەیە و بۆرسە بازاڕێکی لووتبەرزە و لەماوەی چەند سەعاتێکدا ملیۆنێر تیایدا ئیفلاس دەکا و مامناوەندی دەبێتە ملیۆنێر و خۆشی نازانێ چۆن وای لێ دێ. لە ڕاستیدا، (ئەدەبیات)ی بۆرسە سەری تێدا بەگێژ دێ و هەندێ لایەنی هەیە لەوانە شاراوەیە کە ئاڵوگۆڕی تێدا دەکەن و کڕین و فرۆشتن وەها بڵاو بۆتەوە لە دووریی هەزاران میلەوە لە ڕێی پەیوەندی خێراوە کە هاوتەریبی خێرایی بەدەستهێنانی زانیاری بۆرسە و بانکە زەبەلاحەکانی دنیایە، لە بارەی دابەزین و بەرزبوونەوەوە ئەنجام دەدرێن... ئەو خێراییە خۆی کە تایبەتمەندی ئەو

کارانەیە کە لە ئاسـتی ئاسـایی تێپەڕاندووە، دنیای تایبەتی خۆی زمان و پێوەری خۆی هەموو شـتێکی تـایبەت بە خۆی و بە پێی پێویسـت دادەهێنێ: لە پێویستی سـەرچاوە و پەراوێز و کەرەسـەی خاو و دروسـتکراو و خۆراک و بەرگ و قوتابخانەی منداڵان و سـەرچاوەی ئاو و کارەبا و دادگەی داوەری... هتد لە کۆمەڵگەی بەشـەر دانابڕێ، بەڵام لە کڕینی شـێلمی بازاڕەوە، ئەوەندەی دووریی کەشـتییە ئاسـمانییەکان لە عارەبانەی دوای ئەسـپەوە دوورە... گەرمکەرەوەی کـارەبـا لە مەقـاڵەوە بە خۆی پووش و دووکەڵیەوە دوورە کە پرووشـکی لێ دەپەڕێتە سـەر لۆکە و دەیسـووتێنێ. ئەو جیهـانی خێراییە جیهـانێکی مـامنـاوەنـدی لە نێوان خۆی و بـازاڕ و کێڵگەی سـنووردارداً بە پێی پێویسـتی هەردووکیان بە یەکتر، دەخولقێنێ و خەریکە پەیوەندی نێوان خۆی و خەڵکی ئاسـایی دەپچڕێ و لێرەوە بۆشـاییەکی کۆمەڵایەتی و سەرگەردانییەکی مەیلەو شارستانی دروست دەبێ و ئەگەر جیهـانی خێرایی دووچـاری قەیران ببێ کتوپڕ خاوەکان دەبینن بانک ئیفلاس دەکا و بازرگانی کرڕ دەبێتەوە و مـانگرتن تونـدوتیژ دەبێ و وەزارەتەکـان دەست لە کار دەکێشنەوە: ئەو دابڕانە زندووەی نێوان زەبەلاحەکـانی دارایی و خەلقەنـدەکـانی تری خوا خەڕەندێکی مەعنەوی لە نێوان هەردوو لا هەڵدەکەنێ

و هەتا ڕۆژی ئەمڕۆ هەوڵێک لە ژیانی گشـــتیدا بۆ پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە نییە چونکە: لەبەر نەبوونی پەیوەندی پیشەیی لە نێوانیاندا چ دیداریش لە نێوانیاندا نییە مەگەر لەو ئاستەدا بێ کە لە نێوان زەبەلاحێک و خزمەکارێکدا دەبێ کە ئەرکی خۆی بەجێ دێنێ و لە ناو تاکســـی و دەم زەریادا یەکتر نابینن - ڕووی مەترســـی ئەو دابڕانە زەحمەتیی دیـداری نێوان لاوازەکان و زەبەلاحەکانە بۆ چارەســـەرکردنی هەر کێشـــەیەک کە پەیوەندی بە ســـەرجەمی خەڵک و بەرژەوەنـدییـانەوە هەبێ و بە گوێرەی کێشـــە و بەرژەوەندییە گەورەکان شـــتگەلێکن بە ئاســـانی چارەسـەر دەکرێن بەڵام بۆ خاوەن داهاتی سنووردار ئەوپەڕی گرنگییان هەیە. دەتوانی، چۆن تەماشای دوو دەستە دەکەی کە یەکێکیان بە ژمارە زۆر و بە سامان کەمن ئەوی تریان بە ژمارە کەم و بە ســـامان زۆرن بە دوو زمانی جیاواز قســـە دەکەن و دەمەتەقێیان لە نێواندا ناکرێ یا کەسـانی کەڕ و لاڵن، ئاوها تەماشـای بابەتەکە بکەیت.

وای دەبینم باسـکردنی ســەرنجێک بە ســوود بێ و تەنانەت گەیاندنی ئەمانەتیش بێ بە خوێنەر کە بەر لە چل ساڵ زیاتر لە دۆستێکی لێهاتووم بیست [ئێستا لە بیرم نەمـاوە کـامە هـاوڕێم بوو] گوتی: هۆکـاری

شـڵەژانی گەلی فەرەنسـا لە ڕۆژانی پێش بەرپابوونی شـــۆڕشـــەکەیـاندا ئەوە بوو چینە بـاڵاکـان هێز و دەوڵەمەندی خۆیان دەردەخست و سـواری گالیسکەی نـایابی دوای ئەســـپی ڕەســـەن و جوان دەبوون و جلوبەرگی ئـاوریشـــم و حەریریـان لەبەر دەکرد و خزمەکار و چاودێریان بە دەورەوە بوون و خۆیان بە ســـەر خەڵکی هەژاردا بـادەدا و بەو مەزنـایەتییە زیادەڕۆییە بۆشـــەیان خەڵکیان بێزار و تووڕە دەکرد لە کاتێکدا چینی ئۆرستوکرات و پارەداری بەریتانیا لە یانە تایبەتییەکانیاندا خۆیان بزر دەکرد و بە تەواوەتی لە چـاوی خەڵـک پەنهـان بوون و بە پێچەوانەی ئۆرسـتکراتە فەرەنسـییەکان کە زۆرداریان یەکێ بوو لە هۆکارەکانی شـــۆڕشـــی کۆتایی ســـەدەی هەژدە، کەسیان بێزار نەدەکرد.

دەبێ ئەوەش بڵێین کە ئۆروسـتوکراتەکان لە فەرەنسـا و بەریتانیا لە چینی سـەرمایەدارەکانی ئەو سـەردەمە نەبوون. جێی سـەرنجیشـە کە دانیشـتوانی بەریتانیا لە ســـێ نەتەوە پیکهاتبوون، ســـکۆتلەندی و ئینگلیز و وێڵزییەکـان کە بە ئەنجـامی لێکتێگەیشـــتنی تەواو گەیشـتن تا ئەوەی وێڵزییەکان ئەو ئۆتۆنۆمیەیان ڕەت کردەوە کە لە لایەن دەوڵەتەوە خرایە بەردەســـتیان چونکە خێریـان لە تێکەڵاوی زیـاتر بوو لەوەی لە

ئۆتۆنۆمی دەســـتیـان بکەوێ. لە مێژووی ئینگلیزدا شـــۆڕشـــی کرۆمۆیڵ هەیە کە ماوەی بیســـت ســـاڵ دەســـەڵاتی پاشـایەتی نەهێشـت و کاتێ کرۆمۆیڵ مرد ئینگلتەرا گەڕایەوە سەر پاشایەتی. (هێنری)ی هەشەتم زۆرداریک بوو و قینی لە کەنیســـە و پەرلەمان بوو... یەکێ لە ژنەکانی ئیعدام کرد کە (ئان)ی شازادە بوو و ڕۆمانووســـێکی ئینگلیز لە ڕۆمانیکیدا بەم عیبارەتە بـاســـی دەکـا کە لە ئینگلیزییەوە گوازراوەتەوە: مەقســـەڵەکە بەربووەوە و لەگەڵیـدا بەرزترین و جوانترین ســـەرێ بەربووەوە بووبێتە تاجی ســـەری مرۆڤـایەتی هەموو ســـەردەمەکـان! ئەم کۆمەڵگە مرۆڤایەتییە تێکەڵێکی ســـەیرە کە خۆی دووچـاری بەدگۆڕان دەکا و وا دەکا شـیاوی ئەوە بێ خەسـڵەتێ (نەخۆشخانە..)ی پێ بدرێ.

دابڕانی تویژە کۆمەڵایەتییەکـانی یەک کۆمەڵگە لە یەکتری یەکێکە لە هۆکارە ڕاســـتەوخۆکانی لایەنێکی گرنگی نائاســـوودەیی کۆمەڵایەتی و باســـیش باســـی کۆمەڵگە پێشـــکەوتووە شـــارســـتانەکانە و جۆرە پڕکردنەوەیەکی ئەو بۆشـــاییە نـاوبراوە دەکرێ: زاڵبوون بە سەر ئەو لایەنانەدا کە یاسا و سستەم بە سـەریاندا تێدەپەڕێ و شـتێ بکرێ کە لە لێکحاڵیبوون نێزیـک ببنەوە و ئەگەر بە بـارودۆخی جیهـانی کۆڵی

سـیەمی ئیمە پێوانە بکرێ لەسـەر زەوی دەبێتە بەهەشـتی خوا. دووەم کار دەنگدانە بە ئەندامانی پەرلەمان هەر چەند ساڵ جارێک ئەوەش بە بێ فێڵ و خەڵەتاندن و شـتی لەو بابەتانە. ئەوجا کۆبوونەوەی نوێنەرانی هەموو چینەکان لە بن یەک بنباندا ئەنجام دەدرێ تا یاسـا و سـستەم دارێژن و دەمەتەقێیان لە سەر بکەن و ڕا و بۆچوون بگۆڕنەوە و بەوەش جۆرە ئولفەتێک لە نێوان هەموو چین و توێژەکاندا دروسـت دەبێ و یەکێ لە بەرهەمەکانی، کەمبوونی بشـێوێنی سـیاسـی ناوخۆیە لەو دەوڵەتە شـارسـتانیانەدا بە تـایبەتی دوای ئەوەی کۆمۆنیزمی ڕژاوای ئەوروپـا دەسـتبەرداری بۆچوونی شـۆڕشـی چینایەتی بوو و دیموکراتی هەڵبژارد چونکە فەلسـەفەی شـۆڕشـگێڕی خۆی لە خۆیدا و بە بێ تیژکردنی چەقۆ و دامەزراندنی مەقسـەڵە بەسـە و لێشـی زیادە بۆ ئەوەی هەموو دەنگێک بخنکێندرێ لۆمەی ڕەفتارێکی شـۆڕش بکا ئەگەرچی هەموو کەونیش وێران بکا. ئەگەر لە عورفی ئاینەکاندا خوا مافی ئەوەی هەبێ زەوی و ئەو گایە کاول بکا کە لە بنی زەودایە و هەروەها حەوت فەلەکی هەڵسـووڕێنەری حەوت ئەستێرە، شـۆڕشـی چینایەتی تەواو سـەپاویش مافی بە سـەر کۆمەڵگەی مرۆڤ و ڕاسـتییەکانی کەونەوە هەیە فوو لە ژیان بکا... قوڕ بە سەر ژیان!

دوورکەوتنەوەی مەودای نێوان لووتکەی زانست و شارستانی لە بنەبانی نەفامی هەمەلایەنەی خەڵکی جیهانی سێیەمەوە یەکێکە لەو کێشانەی کە دەرمانی ڕاستەوخۆیان نییە وەک کۆرپەڵەی هەناوی دایک لە یەکەم دروستبوونداکە دوای نۆ مانگ نەبێ ڕووناکایی نابینێ بە مەرجێک ئەو کۆرپەیە ساغ بێ و نەکەوێتە ژێر کاریگەری لەبارچوونەوە. مرۆڤی نەخوێندەوار پێویستی بەْ مامۆستای لێهاتوو نییە تا مەزەندەی لە سەر ڕاستییە کۆمەڵایەتی و کەونیەکان لابەرێ چونکە ئەوا هازاران ساڵە پێی وایە هۆکاری بوومەلەرزە ئەوەیە گایەکە، بە زەوی نێوان شاخەکانیەوە سەری ڕادەوەشێنێ، ئیتر چۆن بوومەلەرزە نابێ؟!

گوتمان، بە ڕاستیش گوتمان کە خولقینەری جیهانی شێتان مرۆڤ خۆیەتی، وەک چۆن خولقێنەری شارستانەتی خاوێن و زانست و هونەر و زیادییە نایاب و پڕ لە جوانکارییەکانیش مرۆڤ خۆیەتی. قسەکەمان چڕ کردەوە و گوتمان ئەوەی وا لە مرۆڤ دەکا ببێتە هۆکاری چاکە یا هۆکاری خراپە لە یەکەم پلەدا عەقڵەکەیەتی بەو بەڵگەیەی ئەگەر عەقڵەکەی بسڕیتەوە [وەک شێتبوون] ئەو هەستە غەریزیانەش لە دەست دەدا کە حەیوانی بەستەزمان هەیەتی.

شێتیش پلەی خۆی هەیە، هەندیکیان تونده و بەشەر دادەگرێتە ئاستی سفر لە جیاکردنەوەی شتەکاندا لە ڕووی سوود و زەرەر و جوانی و ناشیرینییەوە لە کاتێکدا گیاندارێک تووش نەبووبێ بە ڕوونیی و بە حوکمی چەقی غەریزە لە جێی عەقڵ دەزانێ چی بەکەڵکە و چی بێکەڵکە. لەو ڕاستییەوە بەو حەقیقەتە مرۆییە دەگەین کە پەیوەندی بە هاوسایەتی عەقڵ و غەریزەوە هەیە چونکە ئاشکرایە کەسێک عەقڵی بشێوێ غەریزەکانیشی دەشێوێن ئەوەش بەڵگەیە بۆ ئەوەی پەیوەندی تێکەڵبوون لە نێوان عەقڵ و غەریزەدا هەیە ئەوەش پەیوەندی جۆرە دەسەڵاتداریەکە کە عەقڵ خۆبەخۆیی غەریزە جڵەو دەکا تا ئەوەی ئەگەر خواستی غەریزە لە مرۆڤدا بۆ شتێک کە حەزی پێیەتی بەهێز بوو و عەقڵ دەرەقەتی نەهات دەسەڵاتی عەقڵ بەرەو بێلایەنی دەچێ، نالێم تێکشکان، چونکە عەقڵ وەک ڕێنیشاندەر بۆ شتەکانی تر دەمێنێتەوە. و عەقڵ یەکێکە بەڵام غەریزە زۆرن... لێرەدا سەرنجێک هەیە کە دەبێ ئاشکرای بکەین ئەوەش ئەوەیە ئەگەر مرۆڤ لە شتێکەوە ئازاری پێ بگا، وەک ئەوەی دووپشکێک یا مارێک یا ئاوی گەرم یا ئاگر بە جلوبەرگەکەیەوە بنووسێ یا بروسکەیەک بینایەکی لەرزاندبێ یا لافاوێک بیناکانی وێران کردبێ... هتد، ئیدی لەو شتەیان دەترسێ کە ئازاری داوە و ئەوانی

تر نا که تووشـــی نەهاتوون. تەنانەت شـــێتم دیوە کە ســـەگی درِ پەلاماری داوە ترســـەکە لەو ســـەگە و لە ســـەگی تر لە لای خۆی دەپارێزێ و جگە لە ســـەگ گوێ بە شـــتی تر نادا مەگەر گیاندارێکی وەک گورگ بێ کە شـــێوەی لە ســـەگ دەچێ و لە شـــتە ترسهێنەرەکانی دی وەک بروسکە بۆ نموونە ناترسێ. [ئەم قســـەیەم زۆر بە وردیی نییە چونکە دڵنیا نیم لەوەی کەشێت تەنها لەو گیاندارە دەترسێ کە ئازاری داوە. جگە لەوەش شـــێت کە دەترســـێ دیاری عەقڵ زادی ترســـی دەداتێ نەک غەریزە. ئەم مەســـەلەیە لە لای من بە بێ وەڵام دەمێنێتەوە: کەســـێ عەقڵی لە دەست دابێ چۆن لە هەمان ئەو گیاندارە دەترسێ کە ئازاری داوە ئەگەر عەقڵ خۆی زاد بە هەســـت بدا؟ چار نییە دەبێ چاوەڕوان بین تا پرس بە پســـپۆرێک بکەم]

تاقیکردنەوەیەکم لەگەڵ ئازاردا هەیە کە هەندێ لایەنی بابەتەکە ڕوون دەکاتەوە: لە ســـەرەتاکانی ســـییەکاندا دووپشـــکە پێوەیدام و لە مردنی نێزیک کردمەوە: لەو دەمەوە بە بینینی دووپشـکە هەست بە قێزبوونەوە و تەنانەت ترســـیش دەکەم بەڵام لە مار ناترســـم و تەنانەت شـــەوێک لە ســـەر پێخەفەکەم درێژ ببووم، مارێک بە ســـەرمدا تێپەڕی و هەســـتم بە ســـاردایی

جەستەی لە سەر قولەپێم کرد و هەستێکی وام نەبوو مجێزم تێکبدا و تەنانەت خۆم بە لایەکی تریشدا وەرنەسووڕاند و تەنانەت چەند جارێک لە چەند شوێنی جیاوازدا بە ڕاکردن دوای مار کەوتووم و کوشتوومە، جا یا بە بەرد یا بە دار. لە کوشتنی دووپشکەدا جورئەتی تێکەڵ بە سڵکردنەوە دەخوازمەوە.

سەیر ئەوەیە خەڵک بۆ تەرککردنی ڕەفتارێک کە پەشیمانی بە دوادا بێ تەمێی یەکتر دەکەن بەڵام لە سواربوونی مەترسی بەرەو تەماح چ کەمتەرخەمی ناکەن. بۆ بەزەییهاتنەوە تەمێی یەکتر دەکەن و پێستی یەکتریش کەوڵ دەکەن بەو شێوەیە تا کۆتایی لستەیەکی دوورودرێژی دژبەیەکی وەسێت و نەسیحەتی زارەکی قامووسیکی گەورەی ڕەفتاری ڕووخێنەری چاکەکاری و دوای ئەوە سەرسوڕمانەکە بەوە زیاتر دەبێ کە خاوەننەسیحەت بەپێچەوانەوە ڕەفتار دەکا، هەست بەو گاڵتەجاڕییە ساکارە ناکا کە بێئاگایانە، لەو لادانانەوەی کە زۆربەی بارودۆخیان داگیر کردووە، ئەنجامی دەدا. لە ڕەمەزاندا بەڕۆژوو دەبێ و نوێژەکانی لە کاتی خۆیاندا دەکا و لەوەیە خێر بە هەژارانیش بکا بەڵام زمانی بە ناشرینترین وشەوەردەسووڕێنێ و بە هۆی ڕاهاتن و

ئولفەتگرتنەوە بەردەوامیش دەبێ و لەوەیە بۆ شاردنەوەی شتی ئاشکرا بەرانبەر هەموو بیسەرێک و بینەرێک زیادەڕۆییش بکا. لە ڕووی دەروونییەوە ئاسوودەیە و هەست بە شڵەژانی ناخی خۆی ناکا کە پێچەوانەی خۆیەتی و هەر دەڵێی هەر یەکە لەو دوو دژەبەرە بە ڕێی خۆیدا دەڕوا و نە تووشـــی ئەوی تر دەبێ و نە پێی دەگا. خەڵکی زیرەک و ڕۆشـــنبیر لەو ئافەتەوە دوورن.کێشـەی ئەوەی دووچاری دەردەدرۆ بووە ئەوەی کە نەخۆشـــییەکی دەروونییە و چاری نییە: لە ژوورێکی ئوتێلدا، لە بەغدا تووشـــی یەکێکی لەو بابەتە بووم مێشـــکمی پڕ کرد لە درۆی یەک بە دوای یەکدا و منیش بە بێدەنگی باوەڕکردنی خۆم ڕادەگەیاند. ئەوجا نەخۆش کەوتم، بەو خودایە ئەو تووشبووە بە دەردەدرۆ بە جۆرێ چاودێری دەکردم مەگەر دایک ئاوها چاودێری منداڵی خۆی بکا. خوا لێی خۆش بێ، سێ شەو شەونخوونی کێشا. با پێت بڵێم من بە بێ ڕیا خۆم تاقیکردۆتەوە و خۆمم دی کە نەمدەتوانی چواریەکی ئەو چاودێرییە ئەنجام بدەم کە ئەو لەو میحنەتەمدا بە منی بەخشی..

زیانی نییە ئەگەر بە ســـەر دیاردەیکی تایبەتی ژیانی مرۆڤدا ڕەت بین [بە پێی ئاگاداریم]. هەندێ ژیان، وەک بزانم، پەیوەندی بە نەوەوە هەیە و بە دەم

هەســـتکردنەوە بە چاکە و خراپە کاری خۆی ئەنجام دەدا و نێزیکترین تـاقیکردنەوەی ئەوە پەنـابردن بۆ دزی لە کـاتی نەبوونیدا شـــەرمکردنی لە فڕاندن و عەیبدەرکەوتن کەمترە و دز هەیە کـاتێ هەبوو بووە پارەی مـاڵە دزراوەکەی گێڕاوەتەوە. خەلیفە عومەری کوڕی خەتتاب لە ســاڵی گرانیدا ســزای دەســتبڕینی وەســتاند و ئێمەش لە ســەردەمی لادانی ســەردەمدا چەند پێویســـتیمان بەو پیاوەیە و لە کۆنەوە گوتراوە (بلغ السیل الزبی - گەیشتۆتە تین). لە قسەی پێشینانی عارەبدا هاتووە: شـەرم بەربەستی ڕزق و فەسـادییە! منیش ئەوەی بۆ زیـاد دەکەم کە شـــەرم لە هەندێ بارودۆخدا هەندێ زمان دەبەســـتێ نەک لێکدانەوەی وای بۆ بکرێ کە بە دووی ســـوودی تـایبەتییەوەیە [ئەوە لە ســنووری خواســتی ڕزقدا و لە بەرینکردنی سـنووری سـووددا وەک ئەوەی یەکێ داوای شـایەدی لێ بکرێ بەڵام لە ترســی ئەوەی بە لایەنگریی خاوەن دەعوا لێک بدرێتەوە، شـایەدی نەدا]. لە ڕاسـتیدا، ئەو بـارودۆخە جیـاواز و دژبەیەکانەی کە مرۆڤ پێیـاندا ڕەت دەبێ جێدەســـتیان لە کەســـایەتی تاکی مرۆڤدا بەجێ دەمێنێ و خەڵکـانێـک دەبینین لە ئەنجـامی زامدارکردن و شـەرمەزارکردن و سـزادانی سـەردەمی منداڵیدا دووچاری زمانگرتن بوونە و بەوەش بەشێکی گرنگی خۆشـــییەکانی ژیانیان لەدەســـت داوە. هی وا

هەیە دڵی بە لای کێژێکدا چووە و لە ترســـی ئەوەی ڕەت بکرێتەوە بە کێژەکەی نەگوتووە و سـۆزی خۆی لە ســـینگی خۆیدا گۆڕ کردووە و تەنانەت لە هەموو جێیەکدا خەڵکانێک هەن لەو دەســـتپێکردنە پەکیان کەوتووە کە خەڵکانی تر دەشیکەن چونکە لای خۆیەوە دڵنیـایە بەرەو ئەو پێویســـتییە بـچـێ دەکەوێتە بارودۆخێکەوە کە دەرەقەتی نایێ. ئەم بارە بە درێژایی تەمەن دەمێنێ. ڕاستە هەندێ منداڵ لەگەڵ لەدایکبووندا زمان دەگرن و کەس لۆمەیان ناکات بەڵام شکاندنەوەی منـداڵ و عەیبـدارکردنی لە بەردەم خەڵکـدا تـاوانێکی قورســـە و تێکەڵی بێعەقڵییە. هەندێ باوک دووچاری جۆرە ساددییەک بوونە و لەگەڵ منداڵی خۆیاندا ڕەندانە تونـدوتیژن و بەرانبەر خەڵکی تریش لە ترســـی کـاردانەوەیـان، لە بـارێکدان داوە مووەکەی معـاویە ناپســێنن: ئەو منداڵە باســکراوانەش لە زۆربەی حاڵدا زمانپاراوە لە دەســت دەدەن و ناتوانن دەســتپێشــخەر بن و لە ئەنجامدانی کارێک بە تەواوەتی، کەمتر پشـت بە توانای خۆیان دەبەســتن. من کەســێکم، بە داخەوە، ئەگەرچی ســـۆزی زۆرم بۆ منداڵی خۆم و منداڵان بە گشـــتی هەیە بەڵام توانای هاروهاجییانم نییە ئەگەر بارودۆخی ماڵ و ژووری مێوانداگیر بکەن.. نەوەکانم لە ســەرەتای تەمەنیاندا ئامێزی منیان پێ خۆشتر بوو لە ئامێزی دایکیان. بەڵام منداڵانی دراوســـێ کە ڕێی

شـێواندنی ژووری مێوانەکەمیان نییە، لەگەڵیاندا وەک مێو و ڕۆنم تا ئەوەی دوو - سێ ساڵان، ئەگەر لەبەر چاویان لابکەوم و بچمە ماڵەوە بە دوومدا دەگرین... ئەو نموونانە تاقیکردنەوەی تاقەتی منیان تێدایە بەر لەوەی تـاقیکردنەوەی منـدالان بێ... تونـدوتیژی زەرەربەخش و نـاحەزە و بە قەدەر بێـدەســـەڵاتی کەســێک لە بەرگریکردن لە خۆی توندوتیژی لەگەڵیدا زیـاتر زەرەری پێ دەگەیەنێ و ئەوەشـــی لەگەڵیـدا تونـدوتیژە، زوڵمەکەی زیـاتر دەبێ و زیـاتر لە مرۆڤی دڵـنەرم دوور دەکەوێـتەوە: دەبـێ چ زەرەرێـک بە دونیـاویســـت بگا ئەگەر مەرایی لە بەردەم بەتوانای زۆردارەدا کەمێ کەم بکـاتەوە و هەنـدێ گرنگی بە لاوازی بێـدەســـەڵات بـدات؟ لە یەکێ لە بـازنەی هەڵبژاردنەکاندا[25] نـاوی پاڵێوراوان بڵاو کرابوونەوە و لە ناویاندا ناوی (عەلی حموود) هاتبوو. پایەداریکی هەولێر پەیوەندی بە خوالێخۆشـــبوو عەلی مەحموود کاکەخانەوە[26] لەو ئوتێلەدا کرد کە لێی مێوان بوو و پیرۆزبایی هەڵبژاردنەکەی لێی کرد، ئەویش سوپاسی کرد و گوتیشـــی کە ئەو پاڵێوراوە (عەلی مەحموود)ی فڵانی پیاوماقوولّ و ســیاســەتمەداری بەغدایە. ئەوجا پێشکەشکەری پیرۆزباییەکە ئاڕاستەی پیرۆزباییەکەی گۆڕی و بە شـــێوەیەکی گەرموگوڕتر پیرۆزبایی کرد. ئەوە یەکێکە لە خەتەکـانی ئەوپەڕی تەمـاح و ئـاواتی

دنیاویستی له مرۆڤدا دەوروژێ چونکه ئەو پیرۆزباییه له بەر دوو هۆ دەماریٚکی ئەو کەسە نابزوێنێ که پیرۆزبایی لێ دەکرێ: یەکەمیان ئەوەیه که دەزانێ ئەو پیرۆزباییه ڕووکەشە، دووەمیان ئەوەیه دووبارەکردنەوەی هەڵگرتنی تەلەفۆن بۆ وەڵامی پیرۆزبایی، خاوەنەکەی بێزار دەکا و ئەگەر بیر لەوه نەکاتەوه ئەو کەسه بۆ ئەو کەسێکی گرنگه تا کۆتایی قسەکان تەلەفۆنەکه ڕادەگرێ چونکه وەڵامی دووڕوویی به دووڕوویی دەداتەوه.

ئەو نموونانه به شێوەیەک له شێوەکان، ئەوه دەردەخەن که کۆمەڵگەی دواکەوتوو باری گرانی ناپێویستی خستۆته ئەستۆی خۆی و ئەگەر خراپەی زۆر و چاکەی کەم له ژیانیدا نەبوونایه ئەو بارگرانییه پێویست نەدەبوو چونکه داروودەستەی نقوومبوو لەو نەریٚتیانەی ژیانیان پڕ کردۆتەوه چاوەچاوی دەرفەتێکن بەرانبەر لۆمەی توانایان و دەسەڵاتداران و زۆرداران خۆیان بێ خەتا دەربکەن و هیچیان به دەستەوه نییه ئەوه نەبێ سووکایەتی پێشەواکان به کەمالیات و زیادە بزانن. ئەوەش وێنەیەکه له وێنەکانی نەخۆشخانەکەمان و بەرز و نەوی، هەر یەکه و به پێی دەرفەتی ڕیاکاری بەشداری تێدا دەکەن. پیاوانی دەوروبەری خۆمم لەخێزانی کەمدەرامەتدا دیوه

شـــانازییان به خۆیانەوە کردووە و ســـەریان بۆ هیچ کەسێکی ســەر بە دەســەڵات و دارایی نەوی نەکردووە و ئەو خەســـڵەتەم لەوەدا لێ دیتوون کە خۆیان لەوە بەرزتر بینیوە لە بۆنەکاندا ســەردانی دیوەخانی ئاغا و ئەشـراف بکەن و ڕەنگە خوالێخۆشـبوو قادر ئەفەندی دەبباغ [نازناوی ئەفەندی لەوەوە بە ســـەردا هات لە قســەکردنی کوردیدا شـێوازی تورکی بەکار دەهێنا] بە نموونەی گەورەیی و بەکەرامەت دابنـدرێ چونکە لەوپەڕی هەژاریـدا بوو بەڵام وەرگرتنی زەکـاتی لە کەس قەبوولّ نەبوو و بە شـــێوازە بـاوەکەی خۆی دەیگوت: بیدەنە یەکێکی فەکیر [لە قســەکردندا، بە پێی ڕاهاتنی تایبەتی لە سەر زمانەکەی خۆی قافی دەکردە کاف]. گەلێ جار خۆمم دەدواند: ئەگەر من لە ژیانێکی ئـاوهـا هەژارانەدا بوومـایە، دەبێ وەکوو ئەو بەرگەی ئەو ژیانەم بگرتبایە؟ مەحاڵە... مەحاڵ... لە خۆڕاگری ئەو خوالێخۆشـــبووە و خەڵکانی کەمی تری وەکوو ئەوەوە، هیوای ئەوەم لە لا دروســـت بوو دەســـت بە کارێکی ســوودبەخش بکەم لە پێناوی گەلی کورددا لە عیراقی سەردەمی پاشایەتیدا، چونکە دەمزانی چەندین خێزانی ناســـراوی کورد لە دروســبوونی دەســـەڵاتی بەغـداوە لە 1920دا و دواتر، مەیلی ســـیـاســـی نەتەوەییـانەیـان هەبوو. ئەگەر بکرابـا ئەو خێزانـانە لە کۆمکارێکی دۆســـتانەدا کۆ بکرابانەوە و لە بادینانەوە

بۆ سۆران و هەتا بابان هاموشۆی سەرنجڕاکێشیان لە نێواندا دروست بوایە دەبوونە تیشکۆیەکی هەستپێکراوی دوور لە گومان و دروستکردنی مەترسی و جیاوازی لە نێوان دابڕان و هاوەمێتی و کۆیەتی گەلێ زۆرە و پەیوەندییان بە حکوومەتەوە لە بەرژەوەندی هەموو دانیشتوانی کورددا دەبوو و ئەگەر دەرفەتیش هەبوایە قورساییەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی وامان پێکدەهێنا کە حسێبی بۆ بکرابا و بەوە یا بە شتێکی جێگر و وەک ئەوە نەبوایە نەدەکرا.. بەڵام هەوڵەکە بەری نەبوو، چونکە ناودارترین کەسم هەڵبژارد تا ئەو پێشنیازەی پێ رابگەیەنم و ئەویش لە گەورەترین بنەماڵەی کوردستان بوو و سەروەرێی بۆماوەیی دینی و دنیایی و ڕۆشنبیری سەردەمانەی زۆری بۆ مابوونەوە و دۆستایەتی و خۆشەویستی لە نێوانماندا هەبوو.. بەڵام باوەڕهێنانی ڕانەگەیاند و بیانووی هێنایەوە و کێشەکانی ئەو کۆمەڵە پێشنیازکراوەی ژمارد، هەروەها هەڵوێستی دەسەڵاتیش... پرۆژەکە هەر لە هەناوی دایکیدا مرد. لە ڕاستیدا هەڵوێستی کۆیە و پشدەر و هەولێر و هەندێ کەسایەتی بادینانم پێوابوو بێ ئەوەی ئاماژە بە بەرنامەیەکی ڕێکخراوەیی بدەم و ئامەدەییەکی ڕانەگەیەندراوم لێ بەدی کردن کە مژدەی پێشوازیکردن بوو، بەڵام ئەوەی پێی دەڵێن بناغە، واتە

کەســـایەتی ســـەرەکی لە هەوڵەکەدا بە هۆی نەڕێتی خۆیەوە بناغەی بیرۆکەکەی هەڵتەکاند. لە شـــوێنێکی وەک وڵاتی ئیمەدا کە لە ســـەر (دەمودەســـت) دروســـتبووە بە تـایبەتی لە دوای شـــۆڕشـــی تەممووزەوە، بەدەستهێنانی هەر سوودێک بۆ شارێک یا پارێزگایەک یا ناحیەیەک دەســـتکەوتێکی بەرزە و دووبارە نابێتەوە. بە پێوانە لەگەڵ ئەوەدا، خۆلادان لە خراپە چەند گەورە یا بچووک بێ دەبێتە دەستکەوتێکی هەســـتپێنەکراو. خەڵکی دڵڕوون بـایەخ دەدەتە ئەو دەستکەوتە با شاراوەش بێ. دەکرێ لەو سـەرنجەوە بەرنـامەیەک دابنـدرێ خراپەکـاری بێئەنجـام پەراوێز بـخـا و ئـامێز بۆ هـاوکـارییەک دەگرێتەوە کە خەمخوارێکی پێشپێگیراو پێشکەشی دەکا! لە ڕاستیدا، ئەگەر مرۆ خۆی لەگەڵ پێشـکەشـکردنی هاوکارییەکدا ڕاهێنا کە لێی هەڵدەســتێ و پێشـکەشـی ئەوانەی کرد پێویســتیان پێی هەیە، دوو جار ئاســـوودەیی دەبینێ، جـارێکی لە هەســـتکردنی بە دڵنەرمی و جـارێکیش لەوەی کێشـــەی کەســـێکی چارەســـەر کردووە کە پێویستی بووە. تەنانەت چاکەی سێیەمیش لەپێزانینی خـاوەن کێشـــەدا دەبینێ... ئەو ڕاســـتیانە لەهەموو بـارودۆخێکدا بەهـای خۆیـان لە ڕایەڵی کۆمەڵایەتیدا هەیە. بەڵێ خەڵک هەن بە فێڵ و داهێنانی پێویســـتی دەرفەت دەقۆزنەوە و ئەگەر چـاکە لەگەڵ کەســـێکی

تردا بکرێ بێزار دەبن. لەگەڵ ئەو ڕاستییەشدا کە گەرد دەخاتە سەر دڵ بوونی هەوێنی هەستکردن بە هاوسۆزی و تەنانەت سۆزی یەکلایەنەش لە نیشانەکانی بەختەوەرییە چونکە هەوڵدان بۆ دابینکردنی پێداویستی خەڵکی یا زوڵملێکراو دوو خێری هەیە: وێژدانی چاکەکار و دووەمیان نەبوونی خراپەکاری لەو کارەدا کە چاکەیە، واتە نەبوونی دەستدرێژی لەو کارەدا. لە ئیسلامدا (إماطة الأذى عن الطريق - پاککردنەوەی ڕێگا لە ئازار) لقیکە لە لقەکانی باوەڕ چونکە خێرێکی بەردەوامە نەک پێویستی تاکە کەسێک بێ و ببڕێتەوە. بیرم لەو دیاردەیە کردەوە و لە ڕەفتاری ئەو مرۆڤانە ورد بوومەوە کە دەیانبینم، بۆم دەرکەوت بە سەر ڕەفتاری جیاوازدا دابەش بوونە و دەگەنە ئەوەی پێچەوانەی یەکتر بن: یەکەم دەستە خەلقەندە گەلێکن بە ئازاردانی خەڵکی ئاسوودە دەبن و بە ئەشکەنجەدان و سووکایەتی پێکردنیان و شتی لەو بابەتانە دڵخۆش دەبن. دووەمیان چاکەکارییان پێش ویستی خۆیان دەکەوێ و ئەوانەش بە ژمارە زۆر کەمن و لایەنی بەرانبەر دەستەی یەکەمە. زانیومە هەندێ کەس لەزەتیان لە خۆراکێک نەکردووە ئەگەر مێوانێک بەشداری لەگەڵیدا نەکردبێ، سێیەمیان لە سەر هێڵی بێلایەنە و نە لەمێوان وەڕس دەبێ و نە تەنهایی پێ خۆشە. خەڵکی تر بە میزاجی

جیاوازەوە هەن تیایاندا هەیە واز لەمێوان دینێ بە دەردی خۆیەوە و هەیە تا ئاستی بێزارکردن زۆر لە مێوان دەکا و سێیەم خۆراک لە بەردەم مێوان کەڵەک دەکا و پاروویی بەلەزەتی گۆشت بۆ مێوان هەڵدەبژێرێ. مێوانیش هەمەشێوە و هەمە مجێزن. خەڵکم دیوە دەستی بۆ خۆراک نەبردووە ئەگەر هاورێکەی هانی نەدابێ و دیتووشمە وەک گورگی برسی پەلاماری خۆراک دەدا: لە لایەنی خاوێنی دەگەڕێین چونکە باسێکی دوور و درێژی هەیە و ئەوەندە بەسە هەندێ لەوانەی خۆراک دەخۆن پاشماوەی پاروەکەی ناو دەستیان دەخەنەوە ناو قاپی هاوبەشی ئامادەبوان و ڕەنگە هەبێ تفیش ڕۆ بکا و خراپتریش بکا و دەستی بە جلەکانی بسڕێتەوە و گۆشتی ناو مەرگە بە دەستە پیسەکەی دەربێنێ و ئێستقانەکە بهاوێتە شوێنێکەوە کە نابێ بیهاوێ!! ئەو سووکایەتییە سووکانە بەشی ئەوە دەکەن خۆشی دانیشتنەکە نەهێڵن بە تایبەتی ئەوانەی بۆ چاکە و خراپە و دڵخۆشکەر و بێزارکەر هەستیارن و سەرجەمی باسەکە هەمووی دەبێتە ئەوەی کۆمەڵێکی بەڕێزی کۆمەڵگە تاریک دادێ و بێزار دەبێ و هەندێ جار قێزبوونەوە لەوە زیاتر دەبێ هەموو کەس لێی بێدەنگ بی چونکە هەموو گەدەیەک خۆراکی پیس هەرس ناکات و ئەنجام دەبێتە ئەوەی ڕەزامەندی لێرە

و لەوێ بەربەستی دێتە پێش کە پێویست نییە ئەگەر ئامادەبووان سەرنج بدەنە میزاجی هەموان و ئەو بەشەی سروشتیان ڕێک بخەن کە دەبێتە هۆی نەهێشتنی ڕەونەقی دانیشتنەکە. هەرچۆنێ بێ، دەرفەتی نەرمی و ڕووخۆشی لە کۆمەڵگەی دواکەوتوودا زۆر نییە و ئەوەی ڕەفتاری خۆی پێ جڵەو نەکرێ بیانووی نییە. با خەیاڵی خوێنەر بۆ ئەوە نەچێ من حەوسەڵەم بەرانبەر ئەو بێزارکەرە باسکراوانەدا نییە، چونکە من بەرانبەر نەناس و مێوانم هەرچۆنێ بن حەوسەڵەم هەیە و هەوڵ دەدەم مێوانم حەساوە بێ و لە ساڵی (1946)ەوە ڕووبەری ژووری مێوانم لە کۆیە زیاد کرد تا مێوان نەگەڕێتەوە: ئەم قسانە بۆ ئەوە دەکەم کە بیسەلمێنم لە ڕوانیندا بۆ ئاسانکاری و قورسکردن لە سەر مێوان و نەناس وردم چونکە بەوپەڕی توانام هەوڵم داوە ڕێزی بگرم و لە چارەسەری کێشەکانیدا بە شێوەیەک یارمەتی بدەم کە کەلێنی تێدا نەبێ، بەڵام... بەڵام... بەڵام! باشتێک لەو بارەیەوە بگێڕمەوە: پیاوێکی گوندی سکتانی سەر بە قەزای ڕانیە، دوای ئەوەی کێشەیەکم بۆی ئاسان کرد بووە ئاشنام. ڕۆژێکیان بە شڵەژاوی هاتە لام و خۆی هاویشتە بەردەمم و گوتی: دەخیلتم... کوڕەکەم کەسێکی خەڵکی گوندەکەی کوشتووە و هەڵاتووە و ئەوەش تفەنگەکەمە و دەیکەمە دیاری تا

بەڵکو چارەسەرێکی بۆ بدۆزیتەوە. منیش ئارامم کردەوە و دوای پشوودان پێم گوت: من بە مەرجێ یارمەتیت دەدەم کوڕەکەت خۆی بە دەستەوە بدا و بۆی ببمە پارێزەر تا ئەوە خوایە دەرگایەکی نەجاتبوونی لێ بکرێتەوە و تفەنگەکەشت با لە لای خۆت بێ و کرێی منیش کێشە نییە، دوایی باسی دەکەین. ئەو پیاوەش وەک هەر پیاوێکی عەشیرەتی نەهاتە سەر ڕای من و پێی وابوو مەسەلەکەم بە جددی وەرنەگرتووە و خەڵاتەکەی زیاد کرد و منیش ڕەتم کردەوە و ئەویش پێی وابوو چارەسەری ئەو موسیبەتە هەر پارەیە جا بە ڕازیکردنی پارێزەر بێ یا بە بەرتیلدان بێ بە پۆلیس و دادگا. کە لە من بێهیوا بوو چووە لای پیاوانی دۆستی دەسەڵات و تفەنگەکەی پێ دان و کوڕەکەی بۆ هێنان و حوکمێکی قورس درا [بەندکردنی تا هەتایی]. دوای مااڵوایی، هەتا مرد نەمدیتەوە، خوای لێ خۆش بێ. ئەوە تێکەڵەیەکە لە چەندین داو کە هەموویان ناهەق و لادانن بەڵام بەچکەی واقیعە و کوشتن [لە بەر شتێک کە بووە هۆی کۆشتن] هەڵەیەکە لەسەر ڕووبەری نەفامی ئەزەلی مەلە دەکا و ڕەتکردنەوەی نەسیحەت کە بە دڵسۆزی پێشکەشم کرد لە دیدی لێقەوماوەوە ئەو دەرگایەی بەرەو چارەسەر دەچێ ئەوەیە کە

تفەنگەکەی پێشـــکەش بە لایەنێکی قارەمانانی دادگا و سوڵح بکا یا بە شێوەیەک حکوومەت بکاتە پاڵپشت!

ئەگەر لە جددیەتی خـاوەن بیرۆکەی زانســـتی ورد بـیـتەوە، واتە وەکـوو ئەوان جـددی بـیـت، دوای وردبوونەوە، شـــتی ســـەیروســـەمەرە دەبینیت و هەنـدێکیـان لە نزمیـدا دەبنە مـایەی پێکەنین و هەندێکیشـــیان بە هۆی ناڕاســـتییەوە دەبنە مایەی پێکەنین و زۆریشیان، چۆن تۆز یا پووشکەی دەم با ســـەرنجت ڕاناکێشـێ، ئاوها ســـەرنجت ڕاناکێشـــن: دوکندارێکی بازاڕ زەرەری کردووە و جگە لە قوتووی بەتاڵ هیچی تێدا نەماوە کە بە جوانی ڕیزی کردوون و وا دێتە بەر زەین کە پڕ بن و لەبەر بەدبەختی بایەک هەڵدەکا و قوتووە بەتاڵەکان بە هەوادا دەبا و فێڵەکە ئاشـــکرا دەبێ و بە یەکجارەکی بازاڕی چۆڵ دەکا [ئەمە ڕووداوێکی ڕاســـتە و لە شـــارەکەی منداڕووی دا]. پیـاوێکی مـامنـاوەنـدی نێوان پـایەداری و نەداری، هەموو عەســـرانێک هەندێ کورســـی نیوە بەســـەرچووی ڕیز دەکرد، بـاوەڕ نـاکەم لە مـاوەی مـانگێکـدا کەس ســـڵاوێکی لێ کردبێ، بەڵام وەک شـــەهیدان بە پایەداریەوە وابەســـتە بوو تـا خوا بردییەوە [لە دەرگـا کراوەکەی مـاڵەوە دەمبینی چـاوەڕوانی هەر مێوانێکی دەکرد و منیش بەزەییم بە

کیســـــه بەتاڵەکەیدا دەهاتەوە و ســـــڵاوێکم لێدەکرد]. پیاوێکی دەوڵەمەند چەند باغێکی هەبوو و بە بیانووی گوڵچنینەوە دەچووە باغی خەڵکی و لێرە هەناریکی لێ دەکـردەوە و لەوێ بـۆڵە تـرێـیەک و بە دزیـیەوە دەیهاویشتنە باخەڵیەوە.. لە خەڵکم بیستووە گوتوویانە ئەو پـیـاوە ئەگەر لـوقـمەی حەرامـی نەخـواردبـا نەدەحەســـایەوە... لە تەمەنی شـــەش ســـاڵیدا بووم، پیـاوێکم بینی وەک دز دەچوو بۆ ســـــەیرکردنی پاڵەوانبازی پیاوێک و ژنەکەی، کە بە پارەیەکی کەم تەماشا دەکران و بە چاوی خۆم دیتم پۆلیسێک گرتی و بە لای ڕاســـتی ســـمێڵی ڕایدەکێشـــا و دانی وەک دانی ســـەگ دەرکەوتبوون و بە شـــاپ و لە بابەتی شـــاپ، تف و زلله و پاڵ، دەریانکرد. بە ڕاســـتی بۆ سیرکردن خۆی تووشـی مەترسـی کردبوو چونکە بە بێ پەیژە بە دوو نهۆمدا هەڵگەڕابوو و ڕێی تێ دەچوو بەربێتەوە بۆ ناو ئەسفەلەسافیلین. پیاوێکی عەشرەتی چووە ڕەزێکەوە و بە ســـــەر دزییەوە گیرا و بردیانە دیـار حەوزێـک کە خەڵکی زۆری لێ بوون. دوای ئەوەی گیرفـانیـان لە تڕێی دزراو بەتـاڵ کردەوە هـاویشـــتیانە نـاو حەوزەکەوە... و دوای دەرهێنـانی ڕۆحی ئازادیان کرد... دوایی ســـەرۆکعەشـــرەتەکەی بۆی گێڕاینەوە کە گەیشـــتۆتە مـاڵەوە ڕووداوەکەی ئـاوهـا بۆ خەڵک گێڕابۆوە: دوایی دوو دەنکە تریێم لە

ناو لۆچەکانی جلوبەرگەکانمدا دۆزینەوە و خواردمن و بوونە شـفای دەردم... بە درێژایی سـەردەمەکان و لە هەموو وڵاتێکدا و زیاتر لە دوو کیشوەر، ڕووداوی چرووک دەبنە هۆی هەڵوەشانەوی ڕایەڵی کۆمەڵایەتی و دەشزانین تەندروستی و سـەلامەتی لە نەخۆشی و هۆکاری ترس زەحمەتترن و بیناسازی عەقڵی زیاتری دەوێ لە ڕووخـانـدن، جـا بۆ ئەوەی هـاوسـەنگی کۆمەڵگە تێکبچێ پێویسـت بە جەنگی گشـتی و بوومەلەرزەی چیـالەرزێن و لافـاوێ نـاکـا شـاران ڕامالێ، ئەوەندە بەسـە بانگی دانیشـتوانی ئاسـوودەی مالێک بکەیت و جنێویان پێ بدەیت تا فیتنە هەڵگیرسێ و خوێن بڕژێ... دەبێ بزانین شـتی جوانی لەبەردڵان تەکلیفی زۆرترە و زەحمەتتر بە دەسـت دێ جـا بۆ ئەوەی پارێزگاری لە تەندروسـتیت بکەیت دەبێ بە بەردەوامی چاودێری بکەیت چونکە هەوایەکی سـاردی لە جەسـتە تەڕە عـارەقـاوییەکەت بدا لەوەیە بتداتە دەسـت هەوکردنی سـییەکانت یا کراسـی دەوری سـییەکانت، ئەوجا ڕزقت کەم دەبێ یا تەنات بە هۆی نەخۆشـییەوە دەبڕێ ئەگەر دەسـتت کورت بێ. ئەو وردە کێشـانە کە بە ژمـارە زۆرن لایەکی زۆری ئـاسـوودەیی و ئـامـانج دەخۆن بەڵام لەبەر ئەوەی لەگەڵ ڕەفتـاری نـاهەموار و گوێنەدان بە خەمخۆری ڕاهاتووین، لەگەڵ ئەوەشدا ڕاهاتووین بە ئاسوودەیی

و تەندروستیمان باجیان بدەین و پەشیمانبوونەوە لە گوێنەدانی ناپێویستی ڕەفتارمان کاوێژ بکەینەوە. لە ڕاستیدا، قەبوولکردنی ئەو وردە سەرهێشانە بەرهەمی دواکەوتنە کە لایەنێکی هەستی مرۆڤ لەوەدا کەم دەکاتەوە هەست بەو هەموو ڕێکوپێکی و ناڕێکیانە بکا کە هەن. نوکتەیەکم بیر کەوتەوە بۆ ئێرە گونجاوە، لە گەڕەکەکەماندا کەسێکی لاڵ هەبوو پێیان دەگوت (لاڵە)، چووە مزگەوت و بە تەنها نوێژی عەسری کرد. پێیان گوت: لاڵە، تۆ سێ ڕکات نوێژی عەسرت کرد. بە خەمساردییەوە وەڵامی دانەوە: مەغریب چوار ڕکات دەکەم!! ئەگەر نوێژی لاڵە سەر بە غەیب بێ و کۆی 3 و 4 بە (5) دابندرێ یا بە (100) ئەنجامگیری ڕاستی مەحاڵ دەبێ چونکە (3+4) ڕاستییەکی باوە لە ناو ژمارەکاندا و ملیۆنێک ناکاتە ملیۆنێک چونکە وا حیساب کرا کە (3+4) دەکاتە (5) کە بەشێکە لە ملیۆن وەک (7 ئەنجامی کۆکردنەوەی 3 و 4)ە و بەشێکە لە ملیۆن و ڕاستە بەڵام پەکی خراوە. گەرەکمە لە گۆشەیەکی تردەوە زیاتر ڕوونی بکەمەوە کەزیاتر سەرنجڕاکێشە. هونەری جوان و ئەدەبی جوان و بیناسازی جوان، هەموویان لەسەر بنەمای حیسابکراوی یەکلاییکراوەوە دامەزراوون بەڵام سروشتی بیناسازی جیاوازی لەگەڵ سروشتی هونەردا هەیە تا ئەوەی دەکرێ هەڵەیەکی بچووک لە

دیواریکدا پشـــتگوێ بخرێ بەڵام تێکچوونی وەزن و ناڕێکی قافیە لە شـــیعردا دایدەگرێتە ئاســـتێکی نزم. شـــیعر لە لەنگیدا زیاتر هەســـتیارە چونکە لە ســـەدا پەنجـای پێکهـاتەکەی وەزن و قـافیەیە کەچی هونەر بونیات و پێشەکی تێکەڵی هەیە و بەرانبەر داکشان لە شـــیعر پارێزراوترە. ئەدەبیش لەجێی خۆیدا لە هونەر پارێزراوترە و زاناترین کەســـی ئاســـمان و زەریا و وشکان و درێژەی بوونی سروشتی و مرۆیی لە بەر دەســـتتدان، بۆ نموونە بە ڕێبازی تەجرید یا واقیدا بڕۆیت یا تیۆرییەک دابێنی پێچەوانەی پێشـــینان و داهاتوان بێ و بە شـــانوبالّی ســـامان و ئاســـوودەییدا بڵێیت و دراوسێکەت بە نەخشونیگاری تاوسدا بڵێت و ســـێیەم نەفرەت لە بۆرژوا بکـا و چوارەم لیبرالیزم بەرز بکـاتەوە، لەگەڵ ئەوەشـــدا واقعی کۆمەڵگەی بەرهەمهین بە بێ هەڵەکردن، وەک وردەکاری هەنگ بێ لە دروســـتکردنی هەنگوینـدا و ئەگەر ئەم باســـکراوانەی ئەم چەند دێرە بێنیتە بەر چاوت و بیر لەو ڕووبەرە بـکەیەتەوە کە بە هـزر و بـنەمـا و فەلســـەفەی ســـەر کاغەز و هێندراو و بە لێشـــاو دەرپەڕیوی زاران دەیگرێتەوە، دەبینی ڕێژەیەکی ســـەدی زۆر کەم بیروباوەڕی لەگەڵ داس و باری و کۆمپیوتەرو دەرهێنانی نەوت و ڕاکێشـــانی ســـکەی ئاســـن و دروســـتکردنی پرد و هەوردڕ و فڕۆکە و

کەشتی و شتی لەو بابەتانەدا دەڕوا.. کارگەی چنین و تـاقیگەکـانی زەیتی نەرمکردنی پێسـتی مرۆڤ و پۆدرەی جوانکاری، هەموو دەکەونە کار و ئەنجامیش کچێکی ئەوپەڕی جوان ناوبانگی جولێت دەردەکا و دوای ئەوەی لە پێشبڕکێی جوانیدا بە یەکەم دەردەچێ سامان و خۆشگوزەرانی بە سەردا دەبارێن لە کاتێکدا ئەوانەی جوانییەکە دەخولقێنن و هـاوکـارییـان تێـدا هەیە، لەو کەشـــوهەوای پیرۆزباییەدا دەیەکی بەختی جوانێکی بە بزەی ڕووخۆشـــیـان بۆ نـاوبـانـگ و بەدەسـتهێنانی کەرەسـەی خۆشـگوزەرانی نییە. نابێ بەختی ئەوانەشـــمـان لە بیر بچێ کە یەدەگن و لە دەرەوەی پێشـــبڕکێی جوانیدان و زۆربەیان لە نـاو پۆدرە و کرێم و برژانگی دەســـتکرد و ئەوەی لە وەرزش و بزاوتنی حیســـابێوکراودا بۆ جوانکردنی ڕوخســـار و وردیی ناوقەد و جەســـتەدا ئەنجامی دەدەن، دەدرەوشـــێنەوە. ئەو جیهانە ســـەربەخۆیەی ســـەرقاڵی ڕتووش و جوانی جەســـتە و ئەوانەی لە فەلەکی تەجریددا دەخولێنەوە [با بڵێم: ســـەرقاڵن بە زەین و فکر و باوەڕەوە...هتد] خەریکە لە ناوچەکانی ناوبانگدەرکردن یا جێی ڕووداودا، بەر لەوەی دەسـت بە کاری جددی یکەن و بەرهەمیان هەبێ، دەســت بە ســەر زۆربەی ڕووبەری کۆمەڵایەتیدا بگرن [زۆربەی دەســتەکان جگە لە خولقاندنی بشـــێوی هاوشـــانی

پیکدادان و لێککەوتنی دەستەیەک لەگەڵ دەستە جیاوازەکاندا شتی تریان نییە]. ئەو داهێنەرانەی بواری تەجرید و فکر و بۆچوون، ئەگەرچی بەردێک ناخەنە سەر بەردیکەوە و نە زەرعاتێ ئاو دەدەن نە داریک نە ئالیک دەدەنە ئەسپێک یا مانگایەک، لە بزواندنی سۆز و بزواندنی هەست بەرانبەر زوڵم و ئابڕووبردنی هەرچییەکی لەگەڵ ڕەوتی مێژودا نەیاتەوە لە چالاکترین دەستەی کۆمەڵگەن ئەگەرچی لە ڕووی ئایدۆلۆژیا و لایەنگریی سیاسیشەوە لێک دووریش بن بەڵام لەبەر ئەوەی کاریکی بەرهەمهێن ئەنجام نادەن کە چەندین توانای بوێ، وەک 1- هەبوونی کەرەسەی خاو 2- تەکنیکی پیشەسازی 3- بازاڕێک داوای بەرهەمی پیشەسازی و کشتوکاڵی بکا 4- تاقیکردنەوەی تەکنیکی و لێهاتوویی 5- توانای خەڵک بۆ کڕین... هتد ئەوان کاریک دەکەن ماتریاڵی ناوێ و تەنها فکر و باوەڕ و ڕەخنە و ورووژاندن دەجوونەوە و ڕووبەرێکی کۆمەڵگە نییە ئەمانە سەردانی نەکەن و دەستی بە سەردا نەگرن و بە دەگمەن تیایندا هەیە لە سەرخۆ بن بە تایبەتی دوای ئەوەی قوتابیانی ئامادەیی و دوای ئامادەیی زۆر بوون تا ببنە سووتەمەنی کوڵاندن و خەڵکی هاندەر بۆ بێزاری و بشێوی ئەوانەن کە بە پێچەوانەی زانایانی سروشت و پیشەسازی و کشتوکاڵی و

کیمیاگەری و ئەتۆمی و فەلەکی و بیرکاری سروشتەوە ڕۆشنبیرانی بیری سەرنجڕاکێشن.. ئەوانەش لایەنی پێچەوانەی وروژان و هەڵچوونن و لەگەڵ سروودی مارسدیس و (ئەی ڕەقیب)دا موشەکێک بەرەو مەڕیخ دەرناچێ و برینکاری بە دەم (بژێ و بڕووخێ)وە ئەنجام نادرێ و دووریش نییە کابانی مەتبەخ بە بە هۆی هاواری هەڵچووی شەقامەوە بۆ تۆڵەسەندن و کۆڵنەدان هەڵە بکا و خوێی زیاد بکاتە باینجانەکەوە. ئەوانەی دەستیان بە سەر گۆڕەپانی هەڵچوون و گرژیدا گرتووە لە زۆربوونی گرژی و زیادکردنی داواکاری و بەرزکردنەوەی پلەی گەرمیَ هیتافەوە بازنەی قەیران و بەربەست فرەوان دەکەن تا ئەوەی ئەگەر هەوڵە شۆڕشگێڕییەکانیان بەرهەمی بوو سستەمەکە ژێر و ژوور دەکەن و گێژەنگی ئاگرینی وەک شۆڕشی تەممووز بەرپا دەبێ و یەکەم خەمیان تونکردنی هەڵچوون و وروژاندن و داواکاری و ئیعدامکردن دەبێ چونکە ئەگەر لە سەرەتاوە ئەوە بە نیەتپاکیش بکات تا پەلاماری دەسەڵات نەدرێ، دوای جێگیربوون، باسکی لەو دەسەڵاتە درێژتر دەبێ و توانای زیاتر دەبێ لەوەی کە ڕووخاندوویەتی. ئەوجا بەشی هونەرکاران و ئەهلی ئەدەب و فکر و ئایدۆلۆژیا ئەوە دەبێ بچنە ناو قاوغی خۆیانەوە بە پێوانە لەگەڵ

بارودۆخی پێش شـۆڕش، نەگونجان و ململانێی نێوان باڵە جیاوازەکانی تەجریدیش وەک خۆی دەمێنێتەوە... لە هەموو ئەو تێهەڵچوونـانە چەپگەر لە پێشـــەوەی ڕیزەکانن و چەپ هەمیشە گردەبڕە لە چارەسەرکردن (کۆمەڵایەتی)دا بە تـایبەتی لە جیهـانی دواکەوتووانـدا.. ئەوەی ســـەیرە و بە عیراقدا تێپەڕیوە ئەوەیە دوای بەرزبوونەوەی بەهـای نەوت لە چلەکـاندا شـــتێ بە نـاوی (کـۆمـکـاری ئـاوەدانـکـردنەوە)وە دامەزرا و چەپەکانیش باوەڕیان وابوو:

1- بنیاتنانی هەر قوتابخانە یا نەخۆشخانەیەک لە هەر وڵاتێکـدا وەک ســـەربـازگەیەک ســـەیر دەکرا بۆ دەرمـانکردنی ســـوپای ئیســـتیعمـار بێ کە لە دژی سۆڤیەت دەچێتە جەنگەوە.

2- هەموو بەربەســتێکی ســـەر ڕووبارەکان دەکرێنە فرۆکەخـانەی دەریـایی و لە دژی ســـۆڤیەت بەکـار دەهێندرێن.

3- هەموو پردێک لە ســـەر هەر ڕووبارێک دروســـت بکرێ، بۆ پەڕینەوەی ســـوپای ئیســـتیعمارە و بەرەو سۆڤیەت بەکار دەهێندرێ.

هەندێ لە مامۆستایانی ئەمڕۆ باسی بەشی ناوخۆیی سەردەمی خوێندکاری خۆیان دەکەن و دەڵێن کاتێ داوای زیادکردنی بەشەگۆشت و خۆراکی تریان دەکرد، لە سەر عەرزەحاڵێک ئیمزایان دەکرد کە ئاوها دەستی پێ دەکرد: 1- هەڵوەشانەوەی پەیماننامەی بەریتانی - عیراقی. 2- هەڵوەشاندنەوەی پەرلەمان بۆ هەڵبژاردنی ئازاد و خاوێن 3- دانانی چاودێر لە ئەندامەتی کۆمکاری ئاسایش 4- خۆماڵیکردنی نەوت... 5- زیادکردنی گۆشت و شیرینەمەنی لە هەرسێ ژەمە خواردندا... وەک لە بیرم مابێ ئەو داواکارییەشی تێدا بووە کە بەرنامەی خوێندن لە خڵتوخاشی ئیستیعماریانە پاک بکرێتەوە.. [بیرکردنەوەی خوێندکارانی ئەمڕۆ تێکەڵەیەکە لە بیری خوێندکارانی سێی ساڵ لەمەوپێش و بیری ئەم سەردەمە و ئایدۆلۆژیای غەیبیشیان چوونەتە سەر - بە شێوەی تێکەڵاو و تێکئاڵاو، ئەوجا هەر یەکەیان لە سەر شێوەی ئایدۆلۆژیای بەداربوو جیا دەبێتەوە]. دەبێ لێرەدا قسە لە ململانێی نێوان بیروباوەڕی جیهانی پێشکەوتوو وریا بێ کە لە دەروێشایەتی حاڵیهاتنی ڕۆژهەڵاتی ئەوەندە دوورە وەختە لە هاوسایەتی بیری ڕۆژهەڵات و بیری ڕۆژاوایی پەراوێزێکی وا دروست نەبێ ئەوەندە بەرین بێ هەردوو لا تیایدا بەشدار بن و بیرێکی تێکەڵی وا

پێکبهێنن پێکهاتەی تایبەتی خۆی هەبێ: بیری ڕۆژهەڵاتی ئامادە نییە شێوازێکی ئەندازەیی تایبەتی وەرگرێ و هەر دەستەیەکی لەوانەی خۆی بە کلکی بیری ڕۆژاواو و سەری ئایدۆلۆژیای ڕۆژهەڵاتەوە هەڵواسیوە و لە ناو قوزاخەی خۆیەوە هەڵدەستێ و لە نزیککەوتنەوەی ئایدۆلۆژیای تر پارێزراوە و ئەوانە وەک دۆندرمەی ناو یەک کارتۆنن بەڵام هەر پاکەتێک لە دنیا دابڕاوە و لە سەر ژیانم و سەرمایە (کەم)ەکەم گرەو دەکەم لەم ڕۆوە هەتا ڕۆژێ لەناوچوون وەک ئەو تەپوتۆزەی با بەرپای دەکا، یەکێ لەو پاکەتانە یەک گوژاڵک و تەنانەت سێبەری گوژاڵکێک بەرهەمی نابێ و جگە لەو بنەما فکری و سیاسی و فەلسەفییەی کە لە (نەتەوایەتی)یەوە سەرچاوەی هەیە و بە بێ چاکەی کەس لە مێژووەوە گوازراوەتەوە، شتێ نییە ناوی (فکر، لێکدانەوە، ئاوات...) بێ و خاوەنی بۆچوونی هەمەشێوە و هەمەڕەنگ بە دەوریدا گرد ببنەوە. چۆن هەنگ بەو شانە هەنگوێنانەوە وابەستە دەبێ کە هەن، جیاوازیش لە نێوان خەیاڵ و هەبووندا زۆر زۆرە و هەنگوین هەیە و خەیاڵ لە ڕێی بە یەکگیشتنی ڕۆژانەوە، لە بۆشاییدا خۆی بوونی خۆی دەخواتەوە [لە ڕاستیدا نەبوونی خۆی دەخواتەوە] بزووتنەوەی کورد بە پاڵی مێژوو یا پێویستی ئابووری یا لەبەر پێویستی فەلسەفەیەکی سەردەم یا

حوکمی ئایۆلۆژی یا سۆشیۆلۆژی [که لای ئیمه نییه] بەڕێوە ناچێ. ئەوپەڕی هیوا لە ســـەرکەوتنیکدا کە بە بیری تێکۆشەرێکی کورددا بێ لە هەموو مۆخەکاندا و بە پێی پلانی داگیرکردنی ئەو بەشـــەی دەســـتی بە سەردا گیراوە، وێرانبوونی بادینان - سۆران - بابانە و بۆچوون و هیوای ئەمانەشـــی بە دووداچوون: 1- بزووتنەوەی ئایینی 2- پاشـــماوەی چەپ کە ئاواتی زندووبوونەوەی ســـتالینی هەیە 3- پەراوێزی هەندێ حیزب کە لە ئاو چوون، هەندێکیان نەتەوەیی تێکەڵی مـارکســـی و هەندێکیان مـارکســـی بۆ بانگەوازی ســەدوپەنجا ســاڵ لەمەپێش دەجوونەوە و هەندێکیان نەتەوەیـی تەواو کە لەبەر هەنـدێ هـۆکـار، هەرە بەهێزەکەیـان پێنەگەیشـــتنی بیرۆکەی نەتەوەیی [پێنەگەیشـــتنی هیچ بیرۆکەیەکی تریش] لە نـاو جەماوەردا لە ئاو چوون چونکە جەماوەر بە ســـەر ڕێکخراوەکاندا پارچەپارچە بوونە و گۆشـــەنیگایەکی تایبەت بە خۆیان نییە [لە ڕاســـتیدا گۆشـــەنیگای پێگەیشـتووی پتەو لە بارەی مەسەلەی کوردەوە نییە کە بەردەوامیی بوونی کوردە]. دەزانم خوێنەری ئەم دێڕانە گاڵتەی بەم قسانە دێ و من کە لە کونجی خۆم یا پەرســتگا دنیاییەکەمدا توانایەکی ڕاســتەقینەی وام نییە خەتێک بە ســـەر فکری ئەو خەڵکەدا بێنم بیر لە پلەوپایە دەکەنەوە یـا حەزیـان لێیە یـا لێی نییە و

کەرسەی منیش بیر و بۆچوون و هەستی خۆمە کە نێزیکەی چل ساڵە [زیاتریشە، پەنجا ساڵە] لە جێی پارێزراوی خۆیدا نەلەرزیوە و نالەرزێ و دەژێ.. وەک ئەوەی بەو پارێزگاریکردنە وەک چۆن بە قورسیی ئاسن و سووکی هەوا یەقینم هەیە یەقینم هەبێ و ئەوەندەم بەسە لە پێش چەپەکانی ئەوروپاوە ستالینم تاوانبار کردووە و لە پێش خەڵکی وڵاتەکەی خۆم و ناوچەکەدا ناواقعیەتی ئەو کۆمۆنیزمەم ڕاگەیاندووە کە لە سەر ڕووخاندنی چینایەتی (سەرووی پرۆلیتاری) هەڵچندراوە و لە دوورخستنەوەی شۆڕش بۆ بەدەستهێنانی دەسەڵات کۆمۆنیزمی ئەوروپا دوای من کەوتۆتەوە و ئەوەش جێی سەرسوڕمان نییە چونکە بۆ ئەوەی مرۆ بزانێ (دکتاتۆری) ناتوانێ نەجاتدەر بێ، پێویست نییە پێغەمبەر بێ، بە تایبەتی دیکتاتۆرییەتی خەڵکانێک کە ڕەش و سپی لێکناکەنەوە و باوەڕیان تەنها بە ماسوولکە هەیە و ئەوان لە کوێ و تیۆری ڕێژەیی و تیۆرییە فەلەکیەکان و بایۆ کیمیا و ماتریالیزم و شەقکردنی ئەتۆم و بینینی کۆرپەی ناو زگی ژنی ئاوس لە کوێ... دیمەنەکە چەند سەیرە! کرێکارێکی کڵۆڵ و وەرزێرێکی کڵۆڵتر چارەسەری ئەو کونە دەکەن کە کەوتۆتە ئۆزۆنەوە و تەنانەت پێشڕەوی پرۆلیتاریا و بیرمەندەکەشی بەرانبەر [ڕەگی

دووجای (- ج)] به تەواوەتی دەستەوەستانە مەگەر لای پسپۆڕێکی بیرکاری فێری ببێ [لە سەر ئەم بابەتە بۆچوونی تایبەت بە خۆمم هەیە و لێرەدا، نە مەودای باسکردنی هەیە نە پێویست بە باسکردنی دەکا: بۆ شیکردنەوەی مەسەلەیەک لەگەڵ مەحاڵبوونی بیرکاریدا نیم و بۆ ئەوە پەنا بۆ لۆژیکێک دەبەم (ڕەنگە بشێ ناوی: لۆژیکی شتەکانی لێ بندرێ نەک لۆژیکی یاسا). بۆ نێزیککردنەوەی وێنەکە نموونەیەک دەهێنمەوە، ئەتۆمێک لە یەک کاتدا بە دوو کوندا تێپەڕێ، واتە یەک دووە و دوو یەکە و ئەوەش لە لۆژیکی ئاساییدا مەحاڵە]. لە کتێبەکەی گورباشۆڤدا کەناوی (پرۆسترۆیکای گۆربەشۆڤ)ە بۆ کۆمیتە چاودێرەکانی پیکهاتەی دەسەلات و بەڕێوەبردن کەهەمیشە خەڵکی ڕۆشنبیر و کرێکار و وەرزێریان تێدایە بەڵام مەرج نییە هەمیشە ببنە هۆکاری بڕیار، گوتی: کرێکار و وەرزێر و ڕۆشنبیر شیعر دەنووسن و لە دەسەلات و بەڕێوەبردندا بەشداری دەکەن... پێم ناڵێن کریکار و وەرزێر و شاعیر لە بارەی داگیرکردنی ئاسمانەکان و نهێنی ئەتۆم چ دەزانن؟ (لە لاپەڕەکانی 51 هەتا 55 ی بەشی دووەمی کتێبی (بیروسترویکا غورباتشۆف) ڕەخنەی تووندم لەو کۆمیتانە گرتووە) ئەو کۆمیتانە بەشێکن لە گاڵتەکردن بە واقیع و مەگەر لەو سستەمانەدا قەبووڵ بکرێن کە زەرەریان بۆ

هەموو کۆمەڵگە دەگەڕێتەوە نەک تاکێک یا چەند تاکێکی دیاریکراو کە ئەگەر ئەو گاڵتەپێکردنە ڕێبازی بژێوی ژیانیان بگرێتەوە دەمرن.

هەر دەستەیەکی کۆمەڵگە بۆ بزواندنی واقیع بەرەو پێش بە ئارەزوو ڕەفتار بکا و بەرپرسیارەتی لە بەرهەمهێنان و دابەشکردن و بەڕێکردنی بەرژەوەندییەک لە بەرژەوەندییەکانی کۆمەڵگەدا نەبێ، دەبێتە بەربەست لە بەردەم ئەو تێروتەسەلییە کۆمەڵایەتییەدا کە دەشێ هەبێ. ئەو دەستانە، لە بشێوی شێتانەدا تێکدەر و دەستدرێژکەرن چونکە بەرهەمهێن نین و ئەگەر بشیانەوێ ناتوانن زەرەرەکە پڕ بکەنەوە. سۆز و خەیاڵ و جۆرەها بیرکردنەوەی سەراوکەتووی سەر ڕووبەری واقیعی ڕەقوتەق کە بەردەوام لە گەشەکردندان، بەرانبەر هەبوون و تێروتەسەلی و خۆشگوزەرانی خراپەکارن، لە ڕووی تێروتەسەلییەوە بێ بەرهەمن و لە ڕووی سەرفکردنەوە بە ناهەق سەرف دەکەن و لە بەردەم بەرهەمهێنەراندا بەربەستن و دوژمنی پێشکەوتنی بێبەربەستن و بیری نەزۆکیش دەخەنە هۆشی لاوان و هەرزەکارانەوە. ئەم قسانە ئەهلی فکر و هونەر و ئەدەب ناگرێتەوە (ئەوانەش کە لە ڕوانگەی زانستییەوە، دوور لە سۆز و سەرقاڵی مێژوو و کۆمەڵایەتین) و

دوورن له دەرونشـــایەتی عاشـــقبوونی وروووژێنەرە پەکخەرەکانی هۆش، ئەوانە باشترین پاڵپشتی زانستی ئەو تیۆری و پراکتیک و تەکنیک و فکرەن کە پەنا بۆ ڕاســـتییەکانی کەون دەبەن بێ ئەوەی هەناســـەبڕکێ بیانگرێ و ڕەگی لاملیان بئاوســـێ و عارەقە هەڵڕێژن. لەڕاســـتیـدا دەمـــاغی خـــاوێن و ڕوونـــاکی ئەوانە بەهـێـزتـریـن دنـگەی هـیـوای بـوونـی دەرمـــانـی چارەســـــەرکردنی ئەو شـــێواندن و تێکچوونەی ناو ئەوانەن کە خـاوەن قســـــە و دروشـــــمی هـانـدانی هیســـــتریـاییـن. دەبوو خـاوەن بۆچوونی بەرەواژی زانستی، لە چاو ئەوانەوە کە لە کاتی مانگگیراندا تەپڵ لێـدەدەن خێراتر بـاوەڕی خۆیـان بگۆڕن چونکە نەخوێندەوار چاوەڕوانی ئەوەی لی ناکرێ لیکدانەوەی زانسـتیانە بۆ کەون قەبووڵ بکا و ئەوپەڕی توانای بۆ لابردنی پەردەی نەزانین لەو بـابەتە بوارەدا ئەوەیە بیرۆکەی عیفریـت و جنۆکە ڕەت بکـاتەوە و لە مەســـەلەی مانگگیران و خۆرگیران و ڕووەکانی مانگ و بە دووی یەکداهاتنی وەرزەکاندا لە بۆشـــاییەکی عەقڵیـدا بژێ و ئەگەر بۆ قەبووڵکردنی ئەوەی کە شـەوێکی تەوەری زەوی شـەش مانگە یەک ڕۆژیشـی شـــــەش مانگە زۆری بۆ بهێنی دوور نییە دووچاری تێکچوون بێ و ئەگەر قســـەکەشـــتی قەبووڵ کرد لە باوەڕ و دڵنیاییەوە نابێ... باســـەکە درێژە دەکێشـــێ و

ئەوەندە بەسە بڵێم خەڵکی ساکار بە گشتی و ئەوانەی ئاســـتی ڕۆشـــنبیریان نزمە، دوای دەیان ســـاڵی تێکەڵکردنی بۆچونی داستانئاسا کە لە ڕابردوویەکی دوورەوە گوازراونەتەوە، لەگەڵ بۆچوونی زانستانەی نوێدا، کە زۆربەی بۆماوەکان لە بواری لێکدانەوەی کەون و لێقەوماندا ڕەت دەکاتەوە، لەم ڕۆژگارەدا لە پەژارەیەکی ڕۆحیدا دەژێن و [لای هەندێک فکریش] چـونـکە داهـێـنـانە هەم ســـوودمەنـد و هەم سەرسوڕهێنەکان وەهم و خەیاڵی خەڵکیان شێواند، بە تایبەتی لای خەڵکە نامەسیحییەکان و بە تایبەتیتر دینە بێبتەکان و لە پێش هەموویانەوە ئیســـلام کە پڕە لە کەلەپـووری گـوازراوەی ســـەردەمـی دوای یەکەم ســەدەی کۆچی کە وەرگێڕانی ڕۆشـنبیری یۆنانی، کە لە لیکدانەوەی هەر شتێ کە ئەو سەردەمە لێکدانەوەی بۆ کرابێ، باوەڕی بە بیری دنیایی موتوربە کرد بێ ئەوەی دەســـتدرێژی بکرێتە ســـەر باوەڕ ئەگەرچی خەڵکیش هەبوون دینیـان ڕەت دەکردەوە. هەنـدێـک بیروباوەڕیانم خوێندۆتەوە تیایاندا هەیە بایی ئەوە بێ بێتە دایکی تیۆرییەکەی داروین و گوتوویـانە: دانی پێدا دەنێین کە گۆڕانکاری لە ڕەنگ و شـێوە و قەوارە و درێژی بە هۆی کاریگەری گەرمی و ساردی و شی تەڕی و وشـکی و بەرزی و نزمی جێگەوە ڕوو بدەن، بەڵام باوەڕ ناکەین لە چاوتروکانێکدا قەومێک ببنە

مەیموون، مەبەســـتیان ئەو ئایەتەیە کە دەڵێ (کونوا قردة خـاســـئین - ببنە مەیموونی چرووک). ئیبن ڕاوەنـدی، ئەگەر ئیعجـازی قورئـان لەگەڵ کتێبێکی دەگمەندا، هەر یەکە و لەبواری خۆیدا یەک نەهاتباوە، ڕەتی دەکردەوە. ســەرجەمی موســوڵمانان بە دەسـت دووبەرەکی و زۆریی و جیاوازی مەزەبەوە دەتلانەوە بەڵام چ دەســـەڵاتیان نەبوو و ئاســـانترین شـــت بۆ دەستەیەک ئەوە بوو بە بێ بیرکردنەوە و قووڵبوونەوە لە ناوەڕۆک و جیاوازییەکانی لەگەڵ مەزەبەکانی تردا دوای مەزەبی خۆی بکەوێ. لە ڕاســـتیدا ئەوەی لە مەزەبێکدا بۆ لایەنگری خۆی شـتێکی ڕووکەشـە و بە دەگمەن خەڵـک بووە چووبێتە قووڵاییەکەیەوە یـا توانیبێتی بەرانبەر کەســـێکی مەزەبێکی تر بەڵگەی بـاوەڕهـێنەر بـهـێنـێتەوە یـا تەنـانەت بەرانـبەر نـاموســـوڵمـانێکی پێ بگرێ و ئەوپەڕی توانـای بۆ خۆدەربـازکردن لە تێکشـــکـان ئەوەیە ئەوانەی مەزەبەکـانی تریش لە وڵاتە دواکەوتووەکـانـدا، وەک خۆی پێخاوس و ڕووتن[27].پێشـــکەوتنی زانســـت بە ڕێـژەی ئەنـدازەیـی چـۆتە مەودای خـێـرایـیەوە و گەورەترین بەربەست لەبەردەمیدا ڕەوتی کیسەڵئاسای ڕەشەخەڵکەکەی جیهانی پێشکەوتووە. کە کۆرپەی ناو زگت پیشـان بدەن چۆن گەشـە دەکا، جیاوازی زۆرە لەگەڵ ملیۆنـان خەڵکـدا کە یـاریزانیکی تۆپی پێ

دەپەرستن کە بە شەقێکی سەرکەوتووانە تۆپەکە دەخاتە ناو گۆڵی بەرانبەرەوە یا لەگەڵ ئەو پێنج ملیۆن کەسەی بە دوای جەنازەی شازادە دایانەدا دەڕۆن. خۆزگە بەکارهێنانی داهێنانی زانستانە لە لایەن خەڵکەوە بە میقداری تێگەیشتنیەوە مەرجدار بکرابا تا پەیوەندی لە نێوان ئۆتۆمبیل و فڕۆکە بزانێ هەروەها لە نێوان ئامێری تری سەفەریان، چونکە ئەوە کفری نیعمەتی زانستە کەرێک بە دوو پێوە سواری ئۆتۆمبیلی ڕۆڵزڕایز یا کادیلاک ببێ و ئەنگوستیلەی ئەڵماس لە پەنجەیدا بێ، ئیتر نازانم چی لە سەرمایە دەمێنێتەوە پەنجا خێزان، تۆ بڵێ سەد خێزان لە سەری بژێن.. چی بەشی کەری ڕێزدار دوکا کە لەو کەمالیاتانە بار کرابێ کە ناویان نازانم، هەر وەها عەتر کە سەر دەسووڕێنێ و لەگەڵیدا ڕانەهاتووە و پێڵاوێک لە پێ دەکا قەیتانەکەی لە سەری خاوەنی بەنرختر... نوکتەیەکم بیر کەوتەوە بۆ ئەم جێیە لەبارە: لە ڕۆژنامەیەکی عارەبیدا خوێندمەوە ئەمەی لە گۆڤارێکی ڕۆژاواییەوە گواستۆتەوە گوایە یەکێ لە دەوڵەتانی باشووری ئەمەریکا ئینقلابێکی سەربازی تیایدا ڕوویدا و هەموو دەسەلاتدارەکان سەربازی بوون و باسی جەنگەکانی ناپلیۆن هاتە نێوانیانەوە و یەکێ لە ئەفسەرەکان باسی ئەفسەرێکی ناوداری ناپلیۆنی کرد بێ ئەوەی ناوی بێنێ، سەرۆکی

حکوومەت کە بەخۆشی ئەفسەر بوو پێی گوت: ناوی "جەنەرال مۆتۆرس" بوو. ئیتر حاڵوباری هاوڵاتیەکانمان، کە لە کاتی مانگیراندا خاوەن تەپڵن لە ڕووی نائاشناییەوە بە بەرهەمی زانست، بە حاڵوباری ئەوانە بپێوە کە لە سەرەوە باسم کردن و سەر بە دەوڵەتە پێشکەوتووەکانن. دەتوانین بڵێین حاڵوباری ڕۆشنبیر لە وڵاتی دواکەوتوودا لە ڕووی ئاسوودەیی دەروونییەوە خوار حاڵوباری تاکی ئاسایی وڵاتێکی پێشکەوتووە چونکە ئەو ڕۆشنبیرە ناوبراوە تەنها پشت بە توانای تاکەکەسی خۆی و لێهاتوویی خۆی دەبەستێ تا بە ئاسوودەیی لەگەڵ منداڵی خۆیدا بە کەرامەتی پارێزراو و مافی پارێزراوەوە لە ناو ململانێی نامەعقوولەکاندا بژێ، کەچی تاکی ئاسایی لە دەوڵەتی پێشکەوتوودا پێویستی بە لێهاتوویی و توانا و زیادیی زانست نییە تا بە کەرامەتەوە بژێ چونکە کەرامەتی پارێزراوە و چونکە شتەکان ڕێکخراون و یاسا پارێزگاری لێ دەکا و پۆلیس بە دەگمەن نەبێ ناتوانێ بە پشت یاسادا پێچ بکاتەوە. ئەو بۆشاییەی لە نێوان تاکەکانی کۆمەڵگەی دواکەوتوو و ئەو کەمایەتییەدا هەیە کە لە تورەهاتی سەدەکانی ڕابردوو دەرباز بوونە، لەبەر زۆر هۆ بە ئاسانیی پڕ ناکرێتەوە و لەمەودایەکی نێزیکیشدا پڕ نابێتەوە، لەو هۆکارانەش باوەڕی گردەبڕی ڕەگدەرهێنانە لای خاوەنی تیۆرییە

توندڕەوەکان کە لە دەمی گەشەکردنیدا سواری ملی خەڵک بووە، ڕێگای پشوودان نادا. ئەگەر بنیادەم مەودای پێشکەوتنی لەماوەی دە ساڵدا... بیست ساڵدا... سی ساڵدا لە کەشوهەوای ئاسوودەدا بە شێوەیەک هەبێ هەندێ لە مەوداکانی نێوان دواکەوتوویی خۆیان و جیهانی پێشکەوتوودا ببڕن، سوارەکانی توندوتیژی نیشتمانی دەستبەرداری یەک بستی ڕێگای پێشکەوتن نابن بەربەستێکی ترسناکی لە سەر دانەنێن ئەوەش لەبەر ئەوە نا کە ڕقیان لە پێشکەوتن بێ، بەڵکو لەبەر ئەوەی سووتەمەنی ناخیان ڕێگەی هەوایەکی پاک نادا و قەوارەی کێشەکان بەوە زیاتریش دەبێ سوارەکانی توندوتیژی لە ناو خۆیاندا ناتەبان، ئەوەش بە شێوەی گردەبڕ وا دەگەیەنێ لەگەڵ ئارامی و ئاسوودەییدا ناتەبان و لەبەردەم هەموو ڕێکەوتنێکدا کە سروشتی مرۆڤی ئاسایی بیخوازێ ڕێگرن و بە ئامانجی دوورەدەست کەمتر ڕازی نابن. ئەوانە یا سەر بە حکوومەتێکن کە خەڵک بەند دەکا و خەڵک بە پەت ڕادەکێشێ و ئیعدام دەکا، یا بە جەزبەی سۆفییانە وابەستەی مەحاڵن: خەریکە بڵێم ئەوانەی لە جیهانی سێیەمدا لە دەست مرۆڤایەتی سروشتی دەرچوونە هەر بە فیترەت [لە ڕاستیدا ئەوەی بە خەیاڵ دروستی دەکەن و نایەتە دی] بەرەو ڕقبوونەوە لە ئاشتی و تەبایی دەچن، چونکە ئەو

خێروبێرانەی دنیا کە لە ڕاستیدا کەمن، خەیاڵیان تێر ناکات و ئەو کەمەشیان بە ئاسانی دەست ناکەوێ. ئەو تێکەڵە قێزەونە کە لەهۆشی ساغدا، بە هۆی کەمییەوە دەبوو ببێتە نیعمەتێکی نازدار و بکرێتە تەڵەیەک و بۆ ئەوانە بندرێتەوە گێچەڵ بە دۆستەکان دەکەن و ململانێی دوژمنانی پێ بکەن. ڕاستە ئەو پیکدادانانە هەموو ڕۆژێ ڕووندەن بەڵام ئەگەر بوونی نەگونجان لە سەر ڕزق و ئاسایش لە هەندێ وڵاتدا بخەینە حیسابەوە هەموو ڕۆژێ لێرە و لەوێ ڕوو دەدەن و ئەوەش ناکاتە ئەوەی ئەوانەی لە دنیادا ڕقیان لە داهاتە ئاگرێکیان لە هەموو خەرمانەکان بەردەواوە، چونکە ئەوەندە بەسە ئاگرێک لێرە کرابێتەوە و بە دوایدا ئاگرێک لەوێ بکرێتەوە و سێیەم و چوارەم و دەیەم لە نۆرەدا بن... ئەگەر نموونەیەکیشت دەوێ بەر چاو و زەینت پڕ بکاتەوە و ئەوپەڕی کارەسات بێ، جەنگی گشتی و ناگشتی هەزاران ساڵە بە دوای یەکتردا دێن و لە سێبەری کارەساتەکانیاندا هەموو کارەساتەکانی تر بزر دەبن: ڕەنگە بڵێن جەنگ لە بۆشاییدا ناقەومێ و ئەوەش قسەیەکی ڕاستە بەڵام ئەوەش ڕاستە کە دزیش، کە لە چاو جەنگەوە شتێکی ئەوتۆ نییە، لە بۆشاییەوە پەیدا نابێ: بەڵام خۆشبەختانە ئەم لۆژیکە سنووردارە و بەربەستی لە پێش دانراوە، مەبەستم دزیکردنە وەک

پێوەر، تا لایەنی پێویستی و ناپێویستی ببینین دەبینین خەڵکێکی زۆر لەو کەشـــوهەوایەدا دەژین کە هـانی دزیکردن دەدا بەڵام دزی نـاکەن چونکە حەتمیەتێـک نییە بۆ هەموو دزیکردنێـک، هەروەهـا بۆ هەموو جەنگێـک و بۆ هەموو کوشـــتنێـک و خەبەردان و خوێرێتییەک. تەنانەت من بە سـروشـتی لایەنگری دژە تونـدوتیژیمەوە، خەریکە لە هەموو مێژوودا جەنگێک نەبینم ناچاری و پێویستییەکی مێژوویی بووبێ لەوەدا ڕاسـتی قسـەکەم دەبینی کە دەوڵەتێکی لاواز ئەگەر بە دەردی خۆیەوە لێگەڕێی بیر لە جەنـگ نـاکـاتەوە مەگەر ســـەرۆکەکەی عەقڵی تەواو نەبێ و بەرەو شێتبوونی مەزنایەتی بچێ [سـەرۆکی کۆریای باکوور لەو بابەتەیە] و نموونەی ئەویش لە تەلعەت و جەمال و ئەنوەردا دەبینی کە سـێگۆشـــەیەک بوون عاشـقی هێزی ئەڵمانیا ببون و گرەویان لە سـەر کرد و زۆزی نەبرد دەســـــەڵاتی خەلافەت، دوای چەندین ســـــەدەی دوورودرێژ لێبووەوە و دەیتـوانـی لەوەش زیـاتر بەردەوام بێ... ڕێبازی ئەو سێیەش بەرەو نەمان بوو. لە مێژووی سـەردەمدا سـەرکردە هەیە ئاسـوودەیی لە بشـــێوێنی وادا دەبینێ کە دەگاتە ســـنووری جەنگ و ئەگەر لایەکـیـان هەڵـبـژاردنـی هەبـێ و 70% لە ســـــەرکەوتن دڵنیا بێ، بە، 100% ی هێزەوە دەچێتە جەنگەوە.. وەی خوایە چەند بەرانبەر جەنگ ناڕازیم و

ڕیســـوای دەکەم ئەگەر بەڕپاکەرەکی جبریلیش بێ چونکە من شـــەیتـانێکی کـایەڵم[*] پێ چـاکترە لە مەلایەکەتێکی شۆڕشگێڕ. شاعیرێک شیعرێکی گوتووە و تەنهـا بەشـــی دووەمی بەیتەکەم لە بیرە: (دعوني فإني آكل الخبز بالجبن... لێمگەڕێن با نان بە "جبن"ەوە بخۆم، "جبن"یش بەرهەمی شیرە و واتای ترسنۆکیش دەدا و ئەوەش لە شـــیعرەکەدا مەبەســـتی یەکەمە و خۆی و خەڵکی تر بە ســـەلامەتی لە ناو دەســـتێکدا خەڵات دەکا ئازاری داوە و دۆســـتایەتی پاراســـتووە. خەریکە قورســـترین ســـوێند بخۆم کە ســـوارچاکانی بشـــێوێنی و پەلەکردن و تەقڵەی پاڵەوانانە تەنها لە شوێنێکدا دادەساکێن کە خاوەنی هۆشی ئاسایی وەک مار خۆی لێیان دەبوێرێ. ئەوە لە ترسـنۆکییەوە نااڵێم چونکە لە بارودۆخی ســـیاســـیدا لە مردن نێزیک بوومەتەوە، شـــەش کەســـبووین بۆ مردن بردیانین بەڵام نەمردین... شـایەدی دەدەم هەر شـەش کەسـەکە بەرانبەر مردن قارەمان بوون... شـــەوی پێش ئەوە لە بەندیخانە بە گوێی خۆم بیســـتم یەکێ بە هاوڕێکەی خۆی دەگەت: ئەمـانە مـاوەیەکی تر ئیعـدام دەکرێن، حەرەســـقەومی وەریـانـدەگرن و کۆتـاییـان دێ. وامـدەزانی تەنهـا من لەو بەرەبەیانەدا بەئـاگـام بەڵام خوالێخۆشـــبوو کاکە حوســـێنی خانەقـا و بابەکر

---

[*] کایەڵ: بێتاقەت و شلوشاو... وەرگێڕ

مەحموود پشـــدەریش هەردووکیان بەئاگا بوون بێ ئەوەی هیچ بڵێن... ئەوەی بووە بەربەســت لە بەردەم ئیعدامکردنمان ئەوە بوو کە بەرپرســـی بەندیخانەکە هاوڕێیەکی کاکە حوســـێن خانەقا بوو و هاودەمێتی منی پێ خۆش بوو و بە حەرەسـقەومییەکانی گوتبوو بە فەرمانی سەرکردایەتی شۆڕش نەبێ لە بەغدا، ئەو بەندیانە نادەم. بەو شێوەیە دەرباز بووین.

جەنـگ، نەفرەتی نەفرەتکەرانی لێ بێ - واتە نەفرەت لە هەڵگیســـێنەرانی بێ - مۆرێکی هەمیشـــەیی بە کۆمەڵگەی مرۆڤەوە ناوە و ســاڵێک تێناپەڕێ، تەنانەت ڕۆژێـک تێنـاپەڕێ یەکێ لەو نەفرەتییـانە نەهـاڕێ و جـاری وا دەبێ دوو ســـێ جەنـگ لە یەک کـاتـدا هەڵدەگیرسێن و ماوەی زۆر دەخایەنن. لەم ساتەدا کە قەڵەم بۆ نەفرەتکردنی جەنگ دەگێڕم ناتوانم ئەو وڵات و خەڵکە بژمێرم کە بە ئاگری جەنگ دەســـووتێن و شـــەڕیان هەر ئەو دەوڵەتانە ناگرێتەوە کە لە جەنگدان بە ڵکو شـــەڕ و لایەنی زۆر لە لق و جۆگەی کە لێی دەبنەوە وا دەکەن ژمارەی بەشداران تیایدا چەند جار زیاتر بێ، چونکە هەموو لایەنێکی فرۆشیار و کڕیاری جەنگن و هەیـانە لە یەک کـاتـدا کڕیـاریشـــە و فرۆشیاریشە یا لە هەردوو لایەنی جەنگەکە دەکڕێ و بە هەردووکیشـــیان دەفرۆشـــێ. لەو تێکەڵوپێکەڵییە

سامناکەی نێوان خەسڵەتی کڕیار و فرۆشیاردا لەگەڵ یەک لایەنـدا پێوەر نـامێنێ و ســـەیر نییە لایەنیکی فرۆشـیار لە لایەنێکی وەک خۆی بکڕێ تا جارێکی تر بەو دەوڵەتەی بفرۆشێتەوە کە لە جەنگدایە و پێویستی بەو کەرەســـانە هەیە. کەمیی ئەو بەرهەمـانەش بۆ فرۆشـــتن بەهاکەی چەند بار زیاد دەکا. لێرەدا قازانج بە جۆرێ بەرز دەبێتەوە ئیشـــتیا دەکاتەوە تـا لەو (کـان)ە ئەڵمـاســـــەدا بەردەوام بن کە نوقمی خوێنە. نەفرەت لە جەنـگ و ئەو جەنگـاوەرە بێت کە فیتنە دەگێڕێ. پیش پتر لە 1400 ســـــاڵ زوهێری کوڕی ئەبو ســـــەلمـای خـاوەنی (معلقـات) خەڵکی لە جەنـگ ئاگادار کردۆتەوە و گوتوویەتی:

إذا تبعثوها تبعثوها ذميمة وتضـــــر إذا ضـــــريتموها تضرم(*)

دەبینی ڕقبوونەوە لە جەنگ کۆنە بەڵام چالاکوانان لە دژی بەرپـــابوونی کەمن و هەرچۆنێ بێ نـــاتوانن دژایەتیکردنی جەنگ بکەنە پیشـــە و نە هەموو کەس و نە زۆربەی کەس و نە لەوەش کەمتر، ناتوانن شـــیعر

(*) کاتێ بە دوای شەرحی ئەم بەیتەدا گەڕام لە چەند جێیەکدا بینیم بە (متی) دەست پێ دەکا نەک (إذا) بەیتەکەش ئاوها شەرح کراوە: جەنگ، ئەگەر بیکەن و بە ئاشتی ڕازی نەبن، لەگەڵتاندا دەکرێتەوە و لە ڕیشە دەرتاندێنێ ـ وەرگێڕ

لە دژی جەنگ دابنێن و ئەوانەی ڕقیان لە جەنگە ئەگەر دەوڵەمەندیش بن ناتوانن بە زۆر پێشی پێ بگرن چونکە ئەگەر بیەوێ بە هێز پێشی پێ بگرێ بەرگریکردنەکەی دەبێتە هۆکاری جەنگ یا زنجیرەیەک جەنگ و خۆی گەورەترین خەسارەتمەند دەبێ جا با عەنتەری کوڕی شەدداد یا ڕۆستەمی زاڵیش بێ.

چارەسەری دەردی کۆمەڵایەتی دەرمانی حازربەدەست نیە چونکە چاکبوونەوە لەو دەردە کارێکی مەیلەو بایۆلۆژییە واتە لەو کەسانەوەیە کە هەست بە چاک و خراپ، و دینداری و بێدینی، زانیاری و نەزانیی و هەموو پێکهێنەری کۆمەڵایەتی دەکەن وئەوەش ئەوپەڕی زەحمەتە، ئەوەش لە بەر ئەوە نا کە لە سەرەوەی ئاستاییدایە بەڵکو لەبەر ئەوەی کۆمەڵگە سووڕە لەسەر بەرهەمهێنانی کەرەسەی فەساد و بێعەقڵی و گێچەڵ و بەشێکی وزەکەی بۆ ئەوە سەرف دەکا بەرەنگاری دزی ئەو ڕۆژە ببێتەوە و بەشێکیشی بۆ ئەوەیە بەرگری لە خۆی و خێزانی بکا و لەگەڵ ئەوەشدا کۆی هەردوو خەرجکراوەکە ناگاتە دەیەکی ئەو فەسادەی لە مەیدانی چارەسەردا دەکڕدرێ، هەموو ئەوانە قسەی شیرین و قەبوڵکراون بەڵام نرخی کەوڵی یەک ڕێوی نییە. لەگەڵ ئەوانە و ئەو باسانەی کە پێشتر کران و هەندێکیان ئەرێنی هاندەرن، چاوەڕوان ناکرێ نەسیحەتی وایان تێدابێ

قورسـایی حەرامە خۆشـەکان لە جێی خۆی بجوولێنێ چونکە زۆربەی حەرام خۆشـــە و نەفس عەودالێتی و تەنانەت تەماحیش پەکی ناخا چونکە ســـەرچاوەی حەرام بەدیهێنەری کۆشـــک و حۆری و کەنـافە و شەرابە، خەیام دەڵێ:

ئەگەر مەی و مەعشـــووق هەڵبژێرین چ دەبێ خۆ ئەنجامەکەیش هەر ئەو دووەیە
خەیام لەم چوارخشتەکیەدا زیاتر پێی لێ هەڵدەبڕێ:

ئەگەر وەک خوا دەستم بە سەر فەلەکدا برۆیبا
ئەو فەلەکەم لە ناو بووندا دەردەکرد
ئەوجا فەلەکی ترم لە جێیدا دادەنا
گەیشتن بە ئارەزوو تیایدا ئاسان بێ

ئیتر بە هیوای دیدار لە بەشـــی دووەمی درێژەی ئەم کورتەیە ئەگەر:

1 - تەمەن بە بەریەوە بێ.

2 - توانا بەرفراوان بێ و نیەت پاک بێ.

له دوا چواریەکی ساڵی 1998 له بەغدا، له نووسینی ئەم بەشە بوومەوە. نەخۆشییەکی ناهەمواری کاریگەر ڕایگرتم و بە ناچاری دەستم لە نووسینی هەڵگرت.

مەسعوود محەمەد

پەراوێزەکان

[1] بە پێویستم نەزانی هەستی ئازەڵ بخەمە سەر باسەکە، کە هەندێکیان دەگەنە ئاستی ئیعجاز

[2] ئەم ڕاستییەم لە کتێبێکی گورباشێف زانی و بەو زەرەرەی ڕێکەوتنە سەرسام بووم کە ئەڵمانیا لە شۆڕشگێڕەکان زیاتر پێویستی بوو. ئەو ژمارەیە (پەنجا ملیۆن) دەکاتە نیوەی دانیشتوانی ڕووسیای سەرەتای سەدەی بیستەم. لە لاپەڕە 61ی کتێبی (لە پەرۆشەکانی ژیان)دا لایەنگری خۆمم بۆ لینین دەربڕیوە لە ڕێکەوتنەکەیدا لەگەڵ ئەڵمانیا چونکە ئاگام لەو نرخە زۆرەی نەبوو..

[3] یەکێ لەمامۆستاکانمان لە ناوەندی هەولێر ساڵی 1935 شارەزایی لە مەیلە قوتابیەکان هەبوو و ڕۆژێکیان ڕووی دەمی لە قوتابیەکان کرد و گوتی: ئێوە هەمووتان پێتان سەیرە بۆچی مامۆستایان نامردن. ئەوجا ڕووی لە یەکێکیان کرد و گوتی: ئێستا تۆ ئاواتەخوازیت من بەربمەوە و بمرم تا لە سەرهێشەی ئەم وانەیە ڕزگار بیت.

[4] باوکی (تۆفیق وەهبی)ی زانا بوو کە چەند ساڵێک لەمە بەپێش لە لەندەن کۆچی دوایی کرد و تەرمەکەی لە پیرمەگروونی دیار سلێمانی نێژرا کە 30 کیلۆمەتر لێیەوە دوورە.

[5] سەرەتای عەقڵ حاڵەتی هەستکردنە بە غەریزە و جیاوازی لەگەڵ تێگەیشتنی غەریزەدا هەیە

[6] بابەتی پیگمی و هوتنتوت و ئەسکیمۆ و خەڵکی تری ئوسترالیا و دوورگە دابڕاوەکان (پێشتر) لە شارستانەتی لێرەدا جێی باس نییە و ناشکرێ ڕوون بکرێتەوە و وەک بابەتێکی لاوەکی کۆتایی پێ بێ.

تەنها بڕیاردان لە سەر ئەوەی دواکەوتن لە ماوەی دەیان هەزار ساڵدا دەبێتە غەریزە یا نابێ، تەمەنێکی تەواوی دەوێ لێی بپێتەوە.

(7) زۆر بە تەوازوعەوە دەڵێم تێپەڕاندنی خێرایی تیشک دەرگا بە ڕووی جیهاندا دەکاتەوە و گەڕانەوە بۆ ڕابردوو دەبێتە کارێکی ئاسان.

(8) پیتی تێکەڵی بێ واتایە بۆ نوکتە دەگوترا و 30 ـ 40 ساڵ لەمەبەر بە سەر زاری فەقێی مزگەوتەکانەوە بوو.

(9) بە بۆچوونی من سۆسیالیزمەکەی لە سەر نیەتسافییەکی وا دامەزرابوو خۆشگوزەرانی بە هەژاران بگەیەنێ، بەڵام ئەوەندەی بەس بوو داوای دادپەروەری کۆمەڵایەتی بکا، چونکە سۆسیالیزم مەرجگەلێکی هەیە هەتا ئێستا لە جیهانی سێیەمدا پەیدا نەبوونە. سۆسیالیزم لە سەردەمی جەمال عەبدلناسردا پەیڕەو کرا و خەریک بوو ئابووری میسر دارمێنێ.

(10) ئەگەر ئیلتیزام بە باسکردنی مەرجەکانی حەرام و حەڵاڵەوە لە دینە جیاوەزەکان و مەزهەبەکانیاندا لە مەسەلەی هاوسەرگیری ژن و پیاودا بکەین دەبێ بۆ ئەمانەتی بابەتەکە دەست لە باسەکەمان هەڵگرین. یەک نموونە دەهێنمەوە: برا و خوشکی شیری لە ئاینەکاندا بەر چ حوکمێک دەکەون؟

(11) بە بێ زیادەڕۆیی دەڵێم: کێژێک کە ناوی ئەستێ بوو کچی حەسەنی کوێخا خدری گوندی کانیکەند بوو کە بە هاوینەهەواری چنارۆکەوە وابەستە بوو بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەری وا بالۆرەی دەگەت کە شتی وا نابێتەوە. ڕاهاتن و خۆشیی دەنگی وایان لێی کردبوو جۆرە بالۆرەیەک دابهێنێ کەپێشتر بوونی نەبوو و کەسی تریش پێی نەدەگوترا. بە جوانیی مرد و هونەرەکەی لەگەڵیدا نێژرا...بە داخێکی گرانەوە.

(12) ساڵی 1970 لە چین بۆ هەر 27077 کەس ئۆتۆمبیلێک هەبوو و ساڵی 1980 هەر 18673 کەسە و ئۆتۆمبیلێکیان بەر کەوتووە...

(13) من ساڵی 1919 هاتوومەتە دنیاوە.

[14] لە کاتێکدا من خەریکی ئەم نووسینە بووم شایەدێکی ڕاستگۆ شایەدی دا کە خوالێخۆشبوو سەدیق شەنشەلیش، ئەنجام سەرکەوتن بێ یا مردن، لەگەڵ مانەوەی شۆڕشدا بووە لە وڵات.

[15] شای گەمان: دوو دەستە بۆ گەشت و گوزاری بەهار دەچوونە دەرەوەی شار و لە کۆتایی ڕۆژەکەدا شەڕشاپیان دەکرد و مەرجیش ئەوە بوو شاپ بەر پاشەڵ بکەوێ و گەڵێ جار بەر گونیش دەکەوت و دووچاری فتقی دەکرس. ئەو گەمەیە، وەک زۆر گەمەی تر لەناوچوو.

[16] پێشتر، لە لاپەڕەکانی پێشوودا ئاماژە بەم ڕووداوە کراوە.

[17] مەبەست سیاسەتمەدار و حیزبییەکانی گەلە پێشکەوتووەکانە.

[18] سەردانی جۆرج بوش بۆ چین لە سەردەمی ماودا، پێش ئەوە بوو بۆ سەرۆکایەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا هەڵبژێردرێت.

[19] بەو حیسابەی مەودای نێوان زەوی و خۆر 93ملیۆن میلە و بە سەر خێرایی 10000میل/ سەعات دابەشی بکەیت ئەنجامەکەی دەبێتە 9300 سەعات.

[20] ئەو دوو ڕستەیە لە داهێنانی فەقێی مزگەوتەکانن وەک نموونەی بێبەهایی ڕای بەرانبەر و هیچیان چ واتایەکیان نییە.

[21] مەبەست لەو دوو دێڕە ئەوەیە کەسێکی بێهیممەت بەخیلی بە کەسێکدا دێتەوە هیممەتی کردبێ و دەوڵەمەند بووبێ. بەخیلەکە بە خەسڵەتی خراپ باس دەکرێ، بۆچی ئەویش وەک بەخیلی پێبراوەکە هەوڵ نادات؟ کەمترین شتێک کە لە هەژارێک داوا دەکرێ ئەوەیە باسی خەڵک نەکات. بە قسەی سووک لەبەر ئەوە زەرەر بە دەوڵەمەند و پایەدار ناگەیەنێ کە لەکۆنەوە خراپن.

[22] کۆلۆمبس بۆی نەلوا سەفەرەکی بە دەوری زەویدا تەواو بکا ، بەڵام دوایی ماجەلانێ ئەو شۆڕشەی کرد بەڵام لە کاتی گەڕانەوەیدا لە ڕۆژهەڵاتەوە، کوژرا و گەورە ئەفسەرەکانی سەفەرەکەیان تەواو کرد.

[23] زانســـت له ڕێڕەوی باوی خۆی لای ئێمه زانســـتی مزگەوت و زانســـتی ســـەردەم دەگرێتەوە. له ڕاســـتیدا زانا کوردەکان له هیچ بوارێکی وانەگوتنەوەدا له قـافڵەی نەتەوە موســـوڵمـانەکانی تر دوا نەکەوتتوون. به بیری خوێنەری دەهێنمەوە که وشـەی (زانســت) له کۆنەوە زانســته تیۆرییەکانی ئاین و زمان و شـــتی لەو بابەتانە بووە. بەڵام زانســـتی تـاقیکـاری پێی دەگوترا زانســـتی بـارودۆخ (العلوم الوضعية).

[24] له کتێبه ئاسمانییەکاندا ئایەت هەیە بۆ هاندانی خەڵک بۆ جیهاد.

[25] له ســەردەمی پاشــایەتی، بیســت ســاڵ زیاتر پێش تەمووزی 1958

[26] یەکێکە له ئاغاکانی دزەیی ناوچەی مەخموور و شاری هەولێر.

[27] بۆ بەڵگەی ئەو قسەیەم: برادەرێک پرسیاری خۆری له کەسێک کرد، ئەویش گوتی: واته چاوی خوا. ئەوجا پرســیاری مانگی لێ کرد ئەویشْ گوتی: واته چاوی خوا. منیش پێم گوت: کەواته خوا خێله و کێشەش ئەوەیە خۆر ئاوا ببێ و مانگ به دەرەوە نەبێ.

«...»

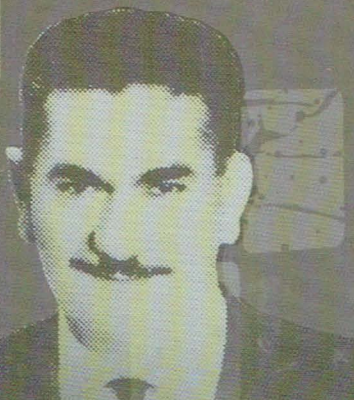

پێویستە شایەنی ئەوە بۆ سەرکردە شۆڕشگێڕەکان بدەین، کە زیرەکن چونکە بە هۆی زۆری تاقیکردنەوەوە فێر بوون هەرچی سەروەت و پلەوپایە و خۆشگوزەرانی لایەقی حیزب بێ بۆ حیزبەکەی دابین بکەن. بەڵام زۆربەی تاقیکردنەوەی ڕووداوەکان دەیسەلمێنن، کە هەر بینایەک لە سەر بناغەی ناهەموار دروست کرابێ هەرەس دێنێ و هەندێ دەمرن و هەندێ دەربازدەبن و بەرزێک نزم دەبێ و نزمێک بەرز دەبێ یا شتی وا ڕوو دەدا کە چاوەڕوان ناکرێ.

مەسعوود محەمەد

نرخ : ٨٠٠٠

AWER 607
Nawandi Awer
بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە

بەرگ : ئیبراهیم صالح